

**ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

Mál nr. 1/2007

Mývatnsöræfi og Ódáðahraun



6. júní 2008

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	3
2	MÁLSMEDFERÐ	3
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	3
2.2	Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar	4
2.3	Lýstar kröfur og kynning	5
2.4	Mál nr. 1/2007, Mývatnsöræfi og Ódáðahraun.....	5
3	KRÖFUGERÐ	7
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	7
3.1.1	Þjóðlenda.....	7
3.1.2	Stóratunga	8
3.2	Kröfur Elínar Steingrímsdóttur o.fl. vegna Grímsstaða.....	8
3.3	Kröfur Guðrúnar M. Valgeirsdóttur o.fl. vegna Reykjahlíðar	9
3.4	Kröfur Stefáns Halldórssonar og Sigvarðar Halldórssonar vegna Krepputungu	10
3.5	Kröfur Leifs Hallgrímssonar o.fl. vegna Voga	10
3.6	Kröfur Jóns Haralds Helgasonar o.fl. vegna Grænavatns.....	11
3.7	Kröfur Olgu Mörtu Einarsdóttur o.fl. vegna „Framdalaafréttar“	11
3.8	Kröfur Arnar Friðrikssonar o.fl. vegna Skútustaða	12
3.9	Kröfur Skútustaðahrepps vegna „afréttar Skútustaðahrepps“.....	13
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	14
4.1	Inngangur	14
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	14
4.3	Vettvangsferð	15
4.4	Skýrslutökur	16
5	SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	17
5.1	Landnám	17
5.2	Grímsstaðir.....	18
5.3	Reykjahlíð	19
5.3.1	Möðrudalur	38
5.4	Krepputunga.....	41
5.5	Vogar.....	45
5.6	Grænavatn	49
5.7	Stóratunga og Svartáarkot.....	58
5.7.1	Stóratunga	58
5.7.2	Svartáarkot.....	61
5.8	Afréttir og afréttarnot	65
5.8.1	Almennt.....	65
5.8.2	Fjallskilareglugerðir	66
5.8.3	Afréttarsvæði suður og austur af Mývatnssveit	68
5.8.4	Afréttarsvæði inn af Bárðardal (upp af austanverðum Bárðardal).....	81
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	108
6.1	Sameiginleg atriði á svæði 6	108
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	108
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	108
6.1.3	Afréttir einstakra jarða og stofnana.....	109
6.2	Landnám	113
6.3	Grímsstaðir.....	113

6.3.1	Inngangur	113
6.3.2	Sjónarmið aðila	113
6.3.3	Niðurstaða	115
6.4	Reykjahlíð	117
6.4.1	Inngangur	117
6.4.2	Sjónarmið aðila	118
6.4.3	Niðurstaða	121
6.5	Krepputunga.....	130
6.5.1	Inngangur	130
6.5.2	Sjónarmið aðila	130
6.5.3	Niðurstaða	132
6.6	Vogar.....	134
6.6.1	Inngangur	134
6.6.2	Sjónarmið aðila	134
6.6.3	Niðurstaða	136
6.7	Grænavatn	138
6.7.1	Inngangur	138
6.7.2	Sjónarmið aðila	139
6.7.3	Niðurstaða	140
6.8	Landsvæði í Suðurárhrauni (Stóratunga).....	144
6.8.1	Inngangur	144
6.8.2	Sjónarmið aðila	144
6.8.3	Niðurstaða	145
6.9	„Framdalaafréttur“ (Einarsstaðir)	148
6.9.1	Inngangur	148
6.9.2	Sjónarmið aðila	148
6.9.3	Niðurstaða	149
6.10	„Selland og afréttarland Skútustaða“	153
6.10.1	Inngangur	153
6.10.2	Sjónarmið aðila	153
6.10.3	Niðurstaða	155
6.11	„Kröfusvæði Skútustaðahrepps“	159
6.11.1	Inngangur	159
6.11.2	Sjónarmið aðila	159
6.11.3	Niðurstaða	160
6.12	Hluti Vatnajökuls	162
6.13	Um málskostnað.....	163
7	ÚRSKURÐARORÐ	164

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Föstudaginn 6. júní 2008 er tekið fyrir mál nr. 1/2007, Mývatnsöræfi og Ódáðahraun, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Benedikt Bogason.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna Þjóðlendna og Stórutungu.

(Andri Árnason hrl.)

Elín Steingrímisdóttir og fleiri vegna Grímsstaða.

Guðrún M. Valgeirsdóttir og fleiri vegna Reykjahlíðar.

Leifur Hallgrímsson og fleiri vegna Voga.

Olga Marta Einarisdóttir og fleiri vegna „Framdalaafréttar.“

Skútustaðahreppur vegna „afréttar Skútustaða.“

Örn Friðriksson og fleiri vegna Skútustaða.

(Ólafur Björnsson hrl.)

Stefán Halldórsson og Halldór Stefánsson vegna Brúar/Krepputungu.

(Friðbjörn Garðarsson hdl.)

Jón Haraldur Helgason og fleiri vegna Grænavatns.

(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendir og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Löggin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

2.2 Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 15. júní 2006, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á austanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjötta í röðinni hjá óbyggðanefnd, var að vestanverðu afmarkað af suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Þingeyjarsveitar. Hér skal þess getið að vesturmörkum svæðisins var breytt, að ósk fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins. Í stað þess að fylgja suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Þingeyjarsveitar er Fnjóská fylgt frá ósum þar til hún sker vesturmörk Þingeyjarsveitar. Er þeim mörkum fylgt til suðurs í Fjórðungakvísl.

Að austan afmarkast svæðið af meginfarvegi Jökulsár á Fjöllum frá Jökulsárósi í Öxarfirði og að ármótum við Kreppu. Þaðan er Kreppu fylgt þar til komið er að ármótum við Kverká og hinni síðarnefndu fylgt að upptökum í Brúarjökli.² Þaðan er dregin lína til suðvesturs, til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs. Þar er hornmark.

Framangreind afmörkun til vesturs endar í Fjórðungakvísl. Að sunnan fylgja mörkin miðjum farvegi Fjórðungakvíslar til austurs í punkt við Nýjadal/Jökuldal. Þaðan eftir dalnum, beina línu milli fimm punkta sem staðsettir eru í miðjum farvegi Fjórðungakvíslar. Þaðan úr austasta punkti í hæðarpunkt 1115 m. Þaðan í Deili, hæð 1125 m, og áfram, inn á Vatnajökul, í Bárðarbungu, hæð 2009 m, þaðan í Svíahnjúk eystri og loks í stefnu á miðja Breiðubungu, þar til kemur að hornmarki við austurmörk. Hornmark þetta kemur fram á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands, sem staðfest var 10. maí 1999, og er þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker línu þá sem liggur á milli miðrar Breiðubungu og Svíahnjúka eystri. Suðurmerki svæðis 6 hjá óbyggðanefnd byggja á markalínunum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína. Þetta á m.a. við um framangreint hornmark suður- og austurmerkja, en tekið skal fram að austurmerki eru hér að öðru leyti dregin nokkru austar en lína sú á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands sem áður var nefnd.

Að norðan afmarkast svæðið af hafi.

Fjármálaráðherra var veittur frestur til 15. september 2006 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Grýtubakkahrepps, Svalbarðsstrandarhrepps, Þingeyjarsveitar, Skútustaðahrepps, Aðaldælahrepps, Tjörneshrepps og þeim hluta hins nýja sveitarfélags Norðurþings, sem áður tilheyrdi

² Svokölluð Krepputunga, austan Jökulsár á Fjöllum og vestan Kreppuár, er þannig innan svæðis 6 en hún var á sínum tíma skilin undan svæði 5 hjá óbyggðanefnd, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998.

sveitarfélögunum Húsavíkurkaupstað og Kelduneshreppi, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 15. október 2006 og síðar til 1. nóvember sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á norðanverðu Austurlandi bárust 1. nóvember 2006. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 10. nóvember 2006, og síðan í fleiri blöðum, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 12. febrúar 2007. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og Akureyri, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var fyrst framlengdur til 12. mars og síðan lítillaga í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í júlí 2007.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og á Akureyri, frá 20. júní til og með 20. júlí 2007, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 27. júlí 2007. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 5 hlutum og 6 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti bárust 162 kröfulýsingar ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4 Mál nr. 1/2007, Mývatnsöræfi og Ódáðahraun

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2007, Mývatnsöræfi og Ódáðahraun; mál nr. 2/2007, Tjörnes og Þeistareykir; mál nr. 3/2007, Þingeyjarsveit vestan Skjálfandafljóts og sunnan Ljósavatnsskarðs; mál nr. 4/2007, Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjardalsheiði austan Dalsár, og mál nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjardalsheiði vestan Dalsár.

Mál nr. 1/2007 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 26. apríl 2007. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipaði í málinu þeir Kristján Torfason formaður, Allan V. Magnússon og Benedikt Bogason. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var vakin athygli á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir því atriði. Einnig var óskað eftir því að lögmenn skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga.

Við aðra fyrirtöku málsins, 11. júní 2007, var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Við sama tækifæri var öðrum málsaðilum veittur frestur til 9. ágúst 2007 til skila á greinargerðum.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 9. ágúst 2007, voru lagðar fram greinargerðir vegna fjölda jarða. Við þetta tækifæri voru einnig lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 29. ágúst 2007, var farið yfir fyrirkomulag aðalmeðferð. Þá voru einnig lögð fram frekari gögn.

Aðalmeðferð fór fram dagana 3.-5. september 2007 og fólst í vettvangsferð, skýrslutökum og munnlegum málflutningi, sjá nánar í köflum 4.3. og 4.4. um fyrstnefndu tvö atriðin. Við málflutning kom m.a. fram að lögmenn teldu ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Var málið tekið til úrskurðar að málflutningi loknum.

Loks var málið endurupptekið 29. maí 2008 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ³

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfu vegna ríkisjarðarinnar Stóru-Tungu. Hin síðarnefnda miðar við að eignarland umræddrar jarðar nái ekki lengra en að þjóðlendukröfulínu.

3.1.1 Þjóðlenda

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda og allt til viðmiðunarmarka kröfusvæðis, sbr. meðfylgjandi kröfukort: „Byrjað er á punkti í Jökulsá á Fjöllum, við Dettifoss (1), þaðan er haldið í fjallið Eilíf (2), en þaðan bein lína til vesturs í punkt sem er hornmark merkjalýsingar Grímsstaða II, annars vegar og Kasthvamms og Árhvamms hins vegar á mót við Þeistareyki (3) Þaðan er bein lína í punkt sem er suðaustur í svokallaðri Tófuöxl, í um 420 metra hæðarpunkti (4). Frá þeim punkti er síðan haldið í austur í sunnanvert Hlíðarfjall (5), en þaðan í vestanvert Námafjall (6). Frá Námafjalli er farið í vestanverðan Lúdent (7), þaðan suður um Þrengsli í Ytri Þrengslabotnum í norðvestanvert Bláfjall (8), en þaðan í Sellandafjall (9). Úr fjallinu er haldið í Suðurárbotna (10). Þaðan ræður Suðurá á milli suðurodda Svartárvatns og Hrafnabjarga (11), þaðan bein lína í vestur að Hrafnabjörgum við Skjálfandafljót sem verður lokapunktur (12).“

Af hálfu íslenska ríkisins er gerð varakrafa sem er svo: „Byrjað er á punkti í Jökulsá á Fjöllum, við Dettifoss (1), þaðan er haldið í fjallið Eilíf (2), en þaðan bein lína til vesturs í punkt þar sem er hornmark merkjalýsingar Grímsstaða og Reykjahlíðar norðan við Gæsafjöll (3). Þaðan er haldið í Múla sunnan til í Gæsafjöllum (592 metrar) (4). Þaðan er haldið í punkt í norðanverðri Kröflu í u.þ.b. 600 metra hæð (5). Þaðan er haldið í Jörund (651 metrar) (6), en frá þeim punkti í punkt í um 600 hæð vestan til í Vestara Skógarmannafjalli (7). Frá þeim punkti er haldið í vesturbrúnir Búrfells (600 metra hæð) (8). Þaðan í beinni línu í suður í austanvert Heilagsdalsfjall í 700 metra hæð (9). Síðan er haldið norðanvert í Bláfjall í 600 metra hæð (10). Frá þeim punkti er haldið í norðvestanvert Sellandafjall í sama hæðarpunkti (11). Frá þeim punkti er haldið beint til suðurs í Suðurárbotna (12). Þaðan ræður Suðurá á milli suðurodda Svartárvatns og Hrafnabjarga (14), þaðan bein lína í vestur að Hrafnabjörgum við Skjálfandafljót sem verður lokapunktur (15).“

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna jarðanna Kasthvamms, Árhvamms og Garðs. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa hins vegar leitt til þess að þær falla nú utan þjóðlendukröfusvæðis og koma því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum nema að því er varðar ákvörðun málskostnaðar. Þá var skilað tilkynningu til óbyggðanefndar vegna jarðanna Hóla og Árhóla en tekið fram að ekki væri um kröfulýsingu að ræða, enda utan við kröfusvæði íslenska ríkisins.

Loks gerir íslenska ríkið eftirfarandi þrautavarakröfu: „Byrjað er á punkti við Jökulsá á Fjöllum (við Miðfell við Lambafjallaeyrar) (1) og í beina stefnu vestur í Bræðraklif norðan til í Herðubreiðarfjöllum (2). Næsti punktur er frá Bræðraklifi áfram beint í vestur í punkt fyrir sunnan Ketildyngju (norðan til við Kerlingadyngju) (3). Úr þeim punkti er haldið í suðurodda Bláfjalls í u.þ.b. 600 metra hæð (4), en þaðan beint til suðurs í Útbruna þar sem Suðurárbotnar eru beint í vestri (5) og þaðan í Suðurárbotna (6). Þaðan ræður Suðurá á milli suðurodda Svartárvatns og Hrafnabjarga (7), þaðan bein lína í vestur að Hrafnabjörgum við Skjálfafljót sem verður lokapunktur (8).“

3.1.2 Stóratunga

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til lands jarðarinnar Stórutungu, samkvæmt landamerkjabréfi, sem nái að kröfulínu íslenska ríkisins.

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.2 Kröfur Elínar Steingrímsdóttur o.fl. vegna Grímsstaða

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Grímsstaða og að heildarlandamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 12. nóvember 1889: „Frá Sandvatni að norðan ræður Hamarskíl (1) merkjum það er hann nær og svo frá botni hans beint norður Mývatnssand stefnu í svonefnda Skeið austan í Lambatindafjöllum og að því takmarki norður, er Eilífsfjall á Grjóthálsi sézt norðurundan Gæsafjöllum (2). Þá er bein stefna til austurs í nefnt fjallmerki milli Grímsstaða og Þeistareykjalands (3) þar til Bóndhóll (4) er stefnur vestur af Gæsafjöllum sunnanverðum er beina stefnu þaðan í Hrafnabjörg. Sú lína er merkilína milli Grímsstaða og Reykjahlíðarlands. Síðan beint af Bóndhól (4) í Þverðalsbryggju (5). Þaðan yfir há Skjólbrekku (6), síðan Flataskalla austast (7) og yfir hið nýja hraun að Kvæk (8), sem er grashvammur er gengur norður frá Mývatni inn í hraunið vestarlega milli bæjanna Grímsstaða og Reykjahlíðar.“

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3 Kröfur Guðrúnar M. Valgeirsdóttur o.fl. vegna Reykjahlíðar

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Reykjahlíðar og að heildarlandamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 8. apríl 1891: „Að sunnan móti Vogum ræður fyrst Svínvogur og Kálfstjörn (1), þá Smáralág (2) er Reykjahlíð á hálfu. Þaðan bein lína austur í Námakollu hina syðri (3), þaðan beint í þreingsli við Skessuhala (4), þrýtur þar Vogaland að austan. Fyrir sunnan Vogaland ráða fjallgarðar þeir til suðurs, er næstir liggja Mývatnssveit (5) og frá þeim bein stefna suður í Bræðraklif (6) vestur af Herðubreið. Frá Bræðraklifi ræður bein stefna austur í Jökulsá (7), sunnan við Herðubreiðartungu. Að austan ræður Jökulsá, allaleið norður að Dettifossi (8). Að norðan móti Svínadals- og Áslandi í Kelduhverfi, ræður bein stefna frá Dettifossi í Eilífshnjúk (9), þaðan bein stefna yfir Hrútafjöll (10) og Gjástykki (11) móti Þeystarreykjalandi, vestur í mó (12), þar til Bóndhóll er genginn í hásuður og Eilífshnjúkur ber rétt norðan undir Gæsafjöllum. Frá merki þessu ræður bein stefna í Bóndhól (13) sem er beint vestur af Gæsadalsfjöllum og þaðan móti Grímsstaðalandi bein lína í Þverðalsbyrgi (14), þaðan yfir há Skjólbrekku (15) í merkivörðu austast á Flatskalla (16), þaðan beina stefnu í Kvæk (17), sem er grashvammur við vatnið, er gengur inní hraunið vestarlega, milli Grímsstaða og Reykjahlíðar. Þá ræður Mývatn suður að Svínvog (1). Fyrir vestan vatn á Reykjahlíð, Hrauneyrarland innan þessara ummerkja: Að norðan og vestan móti Grímsstöðum og Ytri-Neslöndum, ræður fyrst Fretvogur, frá botni hans bein stefna yfir Merkitjörn í Miðkíl er hálfur fylgir Reykjahlíð, þaðan í Tóukíl og eftir honum miðjum suður að Tóukílsgarði, ræður garður sá merkjum móti Syðri-Neslöndum, austur í Mývatn. Ennfremur fylgja Reykjahlíð eyjar, hólmar og sker í Mývatni sem hér segir: Geitey, Kiðey, og sker þrjú er henni fylgja: Sýreyjar báðar og hólmar þrír vestan við Háey, Kálfshólmi, Klettur og Vöttur. Ennfremur Ölvershólmi austan við Slútnes, hálfur grashólmi móti Vogum, sex tappir kringum Prestmýri, hálfur Tónhólmi móti Syðri-Neslöndum.“

Þá er einnig gerð krafa um að land sunnan framangreinds landsvæðis, úr punkti 5, Fjallgörðum næstum Mývatnssveit (18), vatnaskil til vesturs á Vatnajökli (19), vatnaskil til austurs á Vatnajökli (20), teljist eignarland Reykjahlíðar með vísan til dóms frá árinu 1506.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þar með talinn einkaréttur til nýtingar auðlinda í jörðu.

Einnig er vísað sérstaklega til kröfulýsingar f.h. aðila vegna Krepputungu ásamt gögnum, er send voru óbyggðanefnd 30. mars 2005.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4 Kröfur Stefáns Halldórssonar og Sigvarðar Halldórssonar vegna Krepputungu

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Krepputungu, sbr. framlögð landamerkjabréf, þ.e. öllu landi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Frá upptökum Jökulsár á Fjöllum í Dyngjujökli (1) og með Jökulsá þar til Kreppa rennur í hana (2) þaðan fylgja merki Kreppu þangað til Kverká rennur í hana (3) og þaðan fylgja merkin Kverká að upptökum (4).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5 Kröfur Leifs Hallgrímssonar o.fl. vegna Voga

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Voga og að heildarlandamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 26. maí 1890: „Að sunnan móti Geiteyjarströnd ræður garður sá, er liggur til austurs frá sunnanverðum Hraunvogi, þaðan austur beina stefnu í norður enda Strandarholts, uppí lág þá, er liggur suður holtið og úr láginni austur í vegaborg (merkt með vörðu) sem liggur í Lúdentaborgum, en borgir þær ráða svo merkjum til suðurs móti Kálfastrandar og Garðslandi, þaðan réttisýnis til austurs gegnt sunnan verðu Búrfelli móts við Grænavatns land, og ræður svo Búrfell til norðurs og Skessubali að Prengslum þeim sem eru norðan undir honum, þaðan réttisýnis til vesturs í Námukollu hina syðri (á Námufjalli) þaðan til vesturs eftir vörðunum, niður eftir hrauninu í Smáralág hina nyrðri, ræður svo láginn í Kálfstjörn, úr tjörninni í Mývatn ræður Svínavogur merkjum. Að norðan og austan liggur land jarðarinnar Reykjahlíðar. Vogar eiga alla hólma og sker, er liggja fyrir landi jarðarinnar í Mývatni. Flathólmi og Grashólmi (hálfur) móti Reykjahlíð – liggja þeir hólmar í Svínavog – Byrgistangi, Byrgissker, Eystriflúð, Vestriflúð, Varpteigur og Langhólmi, Þórólfssteigur og 4 sker, er liggja kringum Hellisklett.“

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.6 Kröfur Jóns Haralds Helgasonar o.fl. vegna Grænavatns

Gerð er sú krafa að hafnað verði kröfu ríkisins þess efnis að hluti lands Grænavatns teljist til þjóðlendu og jafnframt er krafist viðurkenningar á eignarrétti aðila að öllu landi innan merkja eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi dags. 20. maí 1921: „Að norðan eru merkin: úr vörðu syðst í Tóftatanga við Grænalæk, þar sem hann fellur úr Grænavatni bein lína austur í Brunnaklett, og þaðan beint í gilskoru norðan í ytri Prengslaborg, og þá móti Vogalandi beint austur í háfjallagarðinn um Stórahnjúk. Að austan ræður fjallgarðurinn merkjum suður og svo Bláfjall. Úr suðausturhorni Bláfjalls liggur merkjalínan í hásuður þar til Suðurárbotnar efri eru í vestri. Að sunnan eru merkin frá nefndum punkti beint vestur í austustu upptök Suðurár. Ræður þá Suðurá merkjum vestur gegnt Skinnhúfutjörn. Að vestan eru merkin úr Suðurá bein lína um miðja Skinnhúfutjörn í upptök lækjar þess, er rennur eftir Svartagili norður um Sandana vestur af Austurlækjum og fellur í þá að vestan mjög nærri því, er Norðurlækur sameinast þeim að austan, ráða þá lækirnir merkjum í Kráká, en Kráká skilur land Grænavatns frá löndum Skútustaða, Krákárbakka og Baldursheims alla leið norður þar til suðaustur ræturnar á fjallinu Jörundi bera yfir miðjan bæinn á Grænavatni. Ræður þá sú lína merkjum norðaustur frá ánni í línu, dregna beint úr austasta gili norðan í Sellandafjalli í austur hyrnuna á há Lambafjöllum (liggur sú lína um strýtumyndaðan klett í Skútustaðaborgum) Ræður sú lína þá merkjum norður í vörðu á Garðsengisgarði þar sem hæsta nibba á Norður-Skógamannafjalli ber yfir norðanverðan Grænavatnsbæ. Úr þeirri vörðu ræður bein lína yfir norðaustur hornið á Garðsengi í vörðu í Víðigarði rétt norðan við engið. Ræður þá sá garður merkjum norðvestur í Strandakíl og þá Strandakíll norður og síðan austur alla leið gegnum Krákuvatn og Einslæk í Grænavatn, en síðan Grænavatn norður hjá fyrst nefndri vörðu í Tóftartanga.“

Þá er krafist alls málskostnaðar að mati óbyggðanefndar.

3.7 Kröfur Olgu Mörtu Einarsdóttur o.fl. vegna „Framdalaafréttar“

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Einarsstaða og að heildarlandamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjaskrá fyrir Framdalaafrétt nr. 165, dags. 3. júní 1890: „[...] og liggur suður af Bárðardal að austan en tilheyrir Einarsstöðum í Reykjadal. Að norðan ræður Krossárgil frá upptökum til Skjálfandafljóts, að austan og sunnan ráða grjót og sandar sem umkringja þetta land á þá 2 vegu að vestan ræður Skjálfandafljót. Hagar og beitolönd innan þessara takmarka eru þessi: Krossártorfa sunnan Krossár, Krókdalur, Bálabrekka, Yxnadalur, Stapamosar, Íllagil, og Íllagilsmosar, Hraunárdalur, Flæður, Drög og Teigjur. Fyrir norðan Krossá eru þessi ítök í Skútustaðalandi hálf Nafursstaðahlíð, allur Sandmúli.“

Þá er vísað í landamerkjabréf jarðarinnar Skútustaða en þar segir: „Að austan móts við Grænavatn bein stefna frá Suðurá, gegnum Skinnhúfufjörn út Miklamó út í einkennilega, mosavaxna kvos þá er megin lækur Krákár hefir upptök sín í og ræður síðan lækur þessi, sem nú er kallaður Fosslægur. Í læk þessum er einkennilegur foss og fyrir ofan fossinn sveltuhólmi sem heitir Harðangur en nokkru fyrir neðan fossinn rennur lækur þessi saman við hinn svokallaða Smalaskálalæk. Frá hinni áður nefndri kvos ræður Fosslægur landamerkjum allt í Álftakýl og úr því Kráká allt út að grófinni, sem áður er nefnd gegnt Grasaskarði. Innan þessara um merkja telst Einarstaðakirkja að eiga hálfu Hafursstaðahlíð og Sandmúla.“

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8 Kröfur Arnar Friðrikssonar o.fl. vegna Skútustaða

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Skútustaða og að heildarlandamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 13. apríl 1891: „Landamerki sellands og afréttarlands Skútustaða eru þessi: Að norðan móts-við Baldursheim. Úr grófinni sem liggur vestan við Kráká utanvert á móts við svo kallað Grasaskarð [...] ræður bein stefna vestur upp í svo kallað Svartholt og bein lína sömu stefnu upp í Leiðarhól og þaðan réttisýnis um grenið á Grenisás vestur um vörðu í Hólavatnsás norðurenda beint í holt það er liggur í Grænopolla mýri suðvestur af Selásnum og þaðan beint þar til sker línu þá er liggur úr Bjarnapólli í Bræður og skal þar hlaðin merkjavarða. Að vestan móts við Lundabrekku, Bjarnarstaði, Víðirker, Svartáarkot og Stórutungu: Bein stefna frá áður nefndri hornvörðu eptir línu þeirri er liggur beint frá Bjarnapólli í Bræður. Síðan (samkv. landamerkjagjöfningi frá 28. júní 1853) bein stefna í hásuður frá Bræðrum um vörðu er stendur á Rananum fyrir ofan Svartáarkot yfir Suður-á og Mikley á milli vörðukletts og Grenisháls á Stóraklett sem stendur sunnarlega í Suðurráhrauni og er í nefndri stefnu (í hásuður) frá Bræðrum hæðstur að sjá allra kletta í hrauninu. Klettur þessi er flatur og þunnur sléttur að norðan en ósléttur að sunnan og er vestara horn hans nokkru hærra en hið austara á honum ofanverðum liggja lausir steinar. Heldur þó enn sömu stefnu suður í Sandá og ræður síðan Sandá merkjum allt þar til hún fellur í Skjálfandafljót ræður síðan Fljótið allt fram að því, að Krossá fellur í það. Eiga Skútustaðir allt land austan Skjálfandafljóts milli Sandár og Krossár svo langt sem gras grær í byggðir upp. Liggja þar til Austurdalir allir svo sem Kolmúladalur, Hylludalir, Breiðdalur, Langidalur, Grafarlönd, Hafursstaðahlíð og allar flæður og eyrar með Fljóti fram Sandmúladalur og allt fram í Krossárgil að Krossá. Einnig eiga Skútustaðir allt Suðurráhraun fyrir sunnan Suðurá upp að Botna vatni og ofan

áður nefndri merkjalínu. Að sunnan, suðaustan og austan takmarkast land þetta af óbyggðum. Ódáðahrauni og Dyngjufjöllum. Að austan móts við Grænavatn bein stefna frá Suðurá, gegnum Skinnhúfufjörn út Miklamó út í einkennilega, mosavaxna kvos þá er megin lækur Krákár hefir upptök sín í og ræður síðan lækur þessi, sem nú er kallaður Fosslækur. Í læk þessum er einkennilegur foss og fyrir ofan fossinn sveltuhólmi sem heitir Harðangur en nokkru fyrir neðan fossinn rennur lækur þessi saman við hinn svokallaða Smalaskálalæk. Frá hinni áður nefndri kvos ræður Fosslækur landamerkjum allt í Álptakýl og úr því Kráká allt út að grófinni, sem áður er nefnd gegnt Grasaskarði. Innan þessara um merkja telst Einarstaðakirkja að eiga hálfu Hafursstaðahlíð og Sandmúla.“

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9 Kröfur Skútustaðahrepps vegna „afréttar Skútustaðahrepps“

Gerð er sú krafa að viðurkennt verði að það land innan sveitarmarka Skútustaðahrepps sem tilheyrir engri jörð, samkvæmt þinglýstum landamerkjabréfum, verði viðurkennt sem „eignarafréttarland“ Skútustaðahrepps. Landið liggur að Reykjahlíð í austri, vatnaskilum á Vatnajökli í suðri, landi Skútustaða og sveitarmörkum í vestri og landi Grænavatns í norðri.

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist krafa um fullkominn einkaafnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo að umrætt landsvæði teljist þjóðlenda.

Þá er krafist alls málskostnaðar að mati óbyggðanefndar.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-21 ásamt undirskjölum eða samtals 599 skjöl, auk 60 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins í góðu skyggni 3. september 2007, í fylgd með lögmonnum, tilteknum málsaðilum og Hjörleifi Guttormssyni náttúrufræðingi, sem annaðist leiðsögn ásamt heimamönnum. Haldið var af stað frá Hótel Reyhlið að morgni og ekið til austurs eftir þjóðvegi nr. 1 yfir Námaskarð. Frá veginum mátti sjá suður að Herðubreið, Herðubreiðarfjöll og Veggjarbungu. Beygt var til suðurs eftir vegi nr. F88, Öskjuleið. Stöðvað var á leitarsvæði er kallast Veggir en þar fór Jón Illugason yfir legu og tilhögun smölunar á svæðinu.

Ekið var áfram til suðurs og farið yfir Grafarlandaá í Grafarlöndum og að Lindaá. Til vesturs sást í Grafarlandabotna þar sem Grafarlandaá á upptök sín. Einnig sást til Bræðrafells, klettadranga sem gagnaðilar íslenska ríkisins telja réttnefndan Bræðraklif og er punktur nr. 6 í varakröfulínu þeirra. Til suðurs sást frá vestri til austurs í Upptyppinga, Kverkfjöll, Herðubreiðartögl, Herðubreið, Dyngjufjöll (Stóra- og Litla-Kista), Bræðrafell, Kollóttadyngju, Eggert og Hríthálsa.

Staðnæmst var við ósa Lindaár þar sem Sigfús Illugason fjallaði um þær breytingar sem orðið hafa á rennsli Jökulsár á Fjöllum. Meðfram Lindaá er land flatt og töluvert gróið. Gróðurlendið nær frá Lindaá og norður að Horni og upp í Herðubreiðarlindir. Frá Lindaárósum var ekið inn í Herðubreiðarlindir og staldrað við áður en för var haldið áfram í átt að Upptyppingum. Þegar ekið var frá Herðubreiðarlindum vakti Ólafur Björnsson hrl. athygli manna á Herðubreiðarvötnum sem sjá má frá veginum. Vötnin eru nokkur og það stærsta stundum kallað Álftavatn. Á nokkrum kortum eru þessi vötn skráð undir heitinu Álftavötn. Friðbjörn Garðarsson hdl. gerði grein fyrir vörðu sem staðsett er á tunguenda Krepputungu og er gamalt hornmark milli Möðrudals og Brúar á Jökuldal. Varðan sást ekki úr bílnum.

Ekið var áfram til suðurs frá Herðubreiðarlindum og beygt inn á slóða sem liggur norður með Herðubreiðartöglum og norður undir suðurhlíðar Herðubreiðar. Gert var stutt stopp þar sem hægt var að sjá þau kennileiti sem miðað er við í hluta af varakröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins. Farið var til baka sama slóða og ekið yfir í Krepputungu hjá Upptyppingum eftir vegi nr. F910, Austurleið. Ekið var inn að Sigurðarskála í Kverkfjöllum og áð. Síðan var ekið frá Sigurðarskála norður eftir Kverkártungu, um Kverkhjúkaskarð og um Hvannalindir eftir vegi nr. F903, Hvannalindarvegur. Ekið var inn á veg nr. F910, Kverkfjallaslóð og Möðrudalsleið ekin til baka. Þegar komið var vestur yfir Jökulsá á Fjöllum á þjóðvegi nr. 1 var farið eftir stuttum slóða og komið að sæluhúsi sem þar er. Eftir það var ekið sem leið liggur til baka í Mývatnssveit.

Málinu var fram haldið að morgni þriðjudagsins 4. september þegar haldið var af stað í annan hluta vettvangsferðar. Skyggni var mjög gott. Auk nefndarmanna, lögmannna og tiltekinna málsaðila var með í för Hjörleifur Guttormsson náttúrufræðingur sem annaðist leiðsögn ásamt heimamönnum.

Lagt var af stað frá Hótel Reyhlið og ekið var að Skútustöðum. Þaðan var farið að Grænavatni. Ekið var um Sellönd og inn með vesturhlíðum Sellandafjalls. Farinn var slóði um hraunið í Botna í Suðurárhrauni og áð þar í sæluhúsi Ferðafélags Akureyrar. Þaðan var haldið áfram og ekið meðfram Suðurá í norðurátt. Gylfi Yngvason tók fram að gróðurspildan meðfram Suðurá kallist Hrauntunga en norðurhluti hennar sé Mótunga. Þegar fé hafi orðið eftir á afrétti sækti það í Hrauntungu.

Ekið var um Stóru-Flesjar þar sem er aðstaða fyrir gangnamenn. Síðdegis var áð í skála Akureyrardeildar 4x4 klúbbsins. Ekið var yfir Grafarlandagróf eftir slóða og til suðurs meðfram Skjálfandafljóti og yfir Sandmúladalsá og yfir Krossá, sem er í norðurmörkum kröfuvæðis Einarstaða. Ekið var upp í u.þ.b. 450m hæð upp á hálsinn. Snúið var til baka og ekið niður með Skjálfandafljóti og niður í Bárðardal hjá Stórutungu, farin var Mývatnsheiði og komið niður hjá Stöng í Mývatnssveit.

Málinu var fram haldið að morgni miðvikudagsins 5. september þegar haldið var af stað í þriðja hluta vettvangsferðar. Skyggni var mjög gott. Auk nefndarmanna, lögmanna og tiltekinna málsaðila var með í för Hjörleifur Guttormsson náttúrufræðingur sem annaðist leiðsögn ásamt heimamönnum.

Ekið var eftir þjóðvegi nr. 1 til austurs yfir Námafjall og beygt til norðurs eftir vegi 863, Kröfluvirkjun, upp á útsýnispall undir Kröflufjalli. Þaðan var farið inn á vegslóða sem merktur er sem einkavegur og liggur norður fyrir Hreindýrahól. Gengið var upp á Sandmúla, en þaðan sást vel yfir svæðið. Meðal annars mátti þar sjá Gæsafjöll, Kröfluhraun frá árunum 1980 og 1984, Gjástykki, Þórunnarfjöll, Hrutafjöll, Eilíf og Hágöng. Einnig er farið upp á Múlastapa og horft yfir. Farin var sama leið til baka. Á heimleiðinni lýsti Ólafur H. Jónsson málefnum Reykjahlíðar og samskiptum Landeigendafélags Reykjahlíðar við Landsvirkjun. Jón Illugason lýsti staðháttum.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Hjörleifur Sigurðsson, Grænavatni; Björn G. Yngvason, Skútustöðum; Gylfi H. Yngvason, Skútustöðum II; Jón Illugason, Reykjahlíð; Sigfús Illugason, Reykjahlíð; Kristín Þ. Sverrisdóttir, Reykjahlíð; Ólafur H. Jónsson, Reykjahlíð; Guðrún M. Valgeirsdóttir, Reykjahlíð; Leifur Hallgrímsson, Vogum; Birgir Hauksson, Grímsstöðum III; Kári Þorgrímsson, Garði; Jón Einar Haraldsson, Einarstöðum; og Páll Pálsson, Aðalbóli.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um einstök landsvæði sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu getur varðað, að því leyti sem þær fjalla um afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt efnispáttum og síðan tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarmálum á svæðinu almennt.⁴

5.1 Landnám

Bárðardal nam fyrstur Bárður, sonur Heyangurs-Bjarnar, sem eftir flutning í Fljótshverfi nefndist Gnúpa-Bárður. Eða eins og segir í Landnámu:

Bárðr son Heyangrs-Bjarnar kom skipi sínu í Skjálfandafljótsós ok nam Bárðardal allan upp frá Kálfborgará ok Eyjardalsá ok bjó at Lundarbrekku um hrið.⁵

Sonarsonur Gnúpa-Bárðar, Þorsteinn Sigmundsson, er sagður fyrst hafa búið að Mývatni. Landnáma segir:

Þorsteinn son Sigmundar Gnúpa-Bárðarsonar bjó fyrst at Mývatni. Hans son var Þorgrímr, faðir Arnórs í Reykjahlíð, ...⁶

Jakob Benediktsson segir í Landnámuútgáfu sinni, að óvíst sé, hvar bær Þorsteins hafi verið, en helst sé að sjá af Reykdælu, að hann hafi verið norðan vatns.⁷

Annar afkomandi Gnúpa-Bárðar bjó einnig að Mývatni, Herjólfur Þórisson leðurháls, Þorsteinssonar, Gnúpa-Bárðarsonar, en ekki getið hvar.⁸

Um landnám sunnan Mývatns hefur Landnáma:

Þorkell enn hávi kom ungr til Íslands ok bjó fyrst at Grænavatni, er gengr af Mývatni.⁹

Geiri hét maðr norrænn, er fyrstr bjó fyrir sunnan Mývatn á Geirastöðum; hans son var Glúmr ok Þorkell. Þeir feðgar börðusk við Þorberg höggvinkinna ok felldu Þorstein son hans. Fyrir þau víg váru þeir görvir norðan ór sveitum.¹⁰

⁴ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 16. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁵ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 273.

⁶ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 282.

⁷ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 283 nm.

⁸ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 274.

⁹ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 282.

¹⁰ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 284.

Einarsstaðir í Reykjadal voru landnámsjörð Ketils hörzka Þorsteinssonar, bróður Eyvindar, sem nam Reykjadal upp frá Vestmannsvatni.¹¹ Einarsstaðir munu kenndir við Einar Konálsson, sonarson Ketils.

5.2 Grímsstaðir

Grímsstaða sést fyrst getið í kaupmálabréfi Nikulásar Þorsteinssonar (sonar Þorsteins Finnbogasonar) og Sigríðar Einarsdóttur 30. september 1548. Þar kemur fram, að Þorsteinn hefur selt Nikulási Grímsstaði, 20 hndr.¹²

Í visitasíum Reykjahlíðarkirkju á árunum 1735 og 1828 er sagt, að Hrauney, sem er í eigu Reykjahlíðar, eigi tveggja mánaða selför í Grímsstaðaland.¹³

Deila þeirra séra Jóns Þorsteinssonar á Mývatni, eiganda Reykjahlíðar að svo miklu leyti sem hún var bóndaeign, og mágs hans Sigurðar Jónssonar á Grímsstöðum, um landamerki Grímsstaða og Reykjahlíðar og sér í lagi varðandi eyðijörðina Fagranes sem prestur taldi tilheyra sér, var tekin fyrir á héraðsþingi að Reykjahlíð 26. september 1832. Dæmt var í málinu ári síðar. Nánar um þetta í kaflanum um Reykjahlíð.¹⁴

Grímsstaðir fá þessa umsögn í óársettri lýsingu Skútustaðafyinga, en væntanlega frá því um 1840:

Grímsstaðir, 20 hundruð. Liggur utan til við vatnsendan. Hagajörð góð, og víðlend og landgóð, heyskapur mikill en blautur.¹⁵

Lögfesta Grímsstaða var lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 8. maí 1797. Inntaks hennar er hins vegar ekki getið.¹⁶

Þann 8. maí 1891 var útbúið landamerkjabréf fyrir Grímsstaði við Mývatn. Það var þinglesið 12. júlí 1892:

... Frá Sandvatni að norðan ræður Hamarskíll merkjum það er hann nær og svo frá botni hans beint norður Mývatnssand stefnu í svonefnda Skeið austan í Lambatindafjöllum og að því takmarki norður, er Eilífsfjall á Grjóthálsi sézt norðurundan Gæsafjöllum. Þá er bein stefna til austurs í nefnt fjallmerki milli Grímsstaða og Þeistareykjalands þar til Bóndhóll er stendur vestur af Gæsafjöllum sunnanverðum er beina stefnu þaðan í Hrafnabjörg. Sú lína er merkilína milli Grímsstaða og Reykjahlíðar-lands. Síðan beint af Bóndhól í Þverdalsbryggju, þaðan yfir há Skjólbrekku, síðan Flatskalla austast og yfir hið nýa hraun að Kvæk, sem er grashvammur er geingur norður frá Mývatni inn í hraunið vestarlega milli bæjanna Grímsstaða og Reykjahlíðar. ...¹⁷

¹¹ Íslensk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 276-279.

¹² Skjal nr. 2 (106).

¹³ Skjöl nr. 2 (130) a-b og nr. 2 (38) a-b

¹⁴ Skjöl nr. 2 (147) a-b, nr. 2 (148) a-b, nr. 2 (150) a-b, nr. 2 (151) a-b, dómsskjöl D, E og N.

¹⁵ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 122

¹⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.13).

¹⁷ Skjal nr. 2 (4) a-b.

Eigandi Grímsstaða, Sigurjón Kristófersson, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Sigurði Eyjólfssyni, eiganda og ábúanda Hólajarðar, B[enedikt] Kristjánssyni [presti á Grenjaðarstað], en hann var umráðamaður Kasthvamms og Þeistareykjalands¹⁸, Snorra Oddssyni, en hann skrifaði undir fyrir hönd hreppsnefndar Helgastaðahrepps, Kristjáni Sigurðssyni, eiganda og ábúanda Hamars, Sigtryggi Kristjánssyni, ábúanda Kasthvamms, Sigurgeir Péturssyni, eiganda Reykjahlíðar, Árna Jónssyni, umráðamanni kirkjujarðarinnar Vindbelgjar og Jóni Jónssyni, en hann handsalaði sem eigandi Ytri-Neslanda. Auk þess skrifuðu eigendur Geirastaða þeir M. Magnússon og Sigurjón Jónsson auk S. Kristóferssonar undir bréfið. Sá síðastnefndi skrifaði undir sem umboðsmaður.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir úthaga á Grímsstöðum bjarglega og víðlenda.¹⁹

Samkvæmt jarðamatinu 1804 eru Grímsstaðir, sem sagðir eru 20 hundruð, sjálfseignarjörð. Árstekjur af grasatekju annarra eru 48 skildingar.²⁰

Fjallað er um Grímsstaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar kemur fram:

Grímsstaðir Bóndaeign hingað til talin 20 hndr. ... Landrymi er þar mikið og landkostir góðir fyrir fénað bæði til málnytu og þrifa. Utbeit er í betra lagi, grasatekja fyrir heimilið og dálitlar skógleifar. ...²¹

Fasteignamatið 1916-1918 staðfestir að landamerki Grímsstaða hafi verið þinglesin 1892. Í kaflanum um Grímsstaði í matinu er einnig fjallað um búfjárhaga. Þar stendur:

Land afar víðlent, kjarngott og all skjólasamt. Sumarhagar góðir fyrir allan búfénað. ... Fjárgeymsla mjög erfið sökum víðlendis. ... Jörðinni fylgir afréttarland, norður vestan Gæsafjalla, meiri en jörðin þarfnast fyrir sjálfa sig. ... Ágangur allmikill af afréttarfé.²²

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Grímsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.3 Reykjahlíð

Í Landnámabók er nefndur Arnór Þorgrímsson í Reykjahlíð, sonarsonur Þorsteins Sigmundssonar, er fyrst bjó að Mývatni.²³ E.t.v. var Reykjahlíð landnámsjörð

¹⁸ Það var þá komið í umsjón Grenjaðarstaðar.

¹⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 239.

²⁰ Skjal nr. 2 (22).

²¹ Skjal nr. 2 (29) a-b.

²² Skjal nr. 2 (32).

²³ Íslensk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 282.

Þorsteins, en það kemur hvergi skýrt fram, sbr. ummæli Jakobs Benediktssonar í Landnámuútgáfu hans.²⁴

Máldagar Auðunar rauða eru frá 1318. Þar kemur fram að Reykjahlíðakirkja:
ä halft heima land. með ollum gognum oc giædum.²⁵

Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar, en rekja má sögu þeirra til 1394.²⁶

Um 1500 er Reykjahlíð með vissu komin í eigu Ásverja. Þorsteinn Finnbogason frá Ási í Kelduhverfi varð forfaðir svonefndrar Reykjahlíðarættar og settist að í Reykjahlíð. Er þá farið að safna vitnisburðum um rétt Reykjahlíðar til Mývatnsöræfa og dæma um það dóma.

Fyrstur er vitnisburður um landeign Reykjahlíðar. Jón Magnússon, sem hafði verið heimilisfastur í Reykjadal, við Mývatn og í öðrum hreppum í Þingeyjarþingi í 60 ár, bar 26. september 1505:

ad þeir dandimenn sem att hafa jordina reikiahlijd er liggur vid myvatnn hafa haft og halldid og sier eignad med jordunni og kirkiunni i reykiahlijd auræfi oll atolulaust fyrir austann fiallengarda þa sem næsta liggia vid myvatn fyrir austann vatnid ad jokulsä og omerkinga alla millum Jlifsvatna og brædraklifs fyrir vtann herddibreid. hefi eg og heyrnt mier marga skilvijsa elldre menn so seigia. ad þessi landareignn hafi fylgt jordunni reykiahlijd langt fyrir mijna daga. so sagdi mier minn fader ad hann hefði hier skilrikji thil lesid vmm fyrr sagda landareign. og þeir hefði þessa landareign haft og halldit sem reikiahlijd hefði att vmm hans daga. ... sagdi hann þetta jtolulaust verid hafa vtann þær kaplagongur sem bref og mäldagar thil seigia er aa melana hefur haftt verid.²⁷

Þórólfur Hranason bar vitni um landeign Reykjahlíðar við Mývatn 6. maí 1506: Hann kvaðst hafa verið heimilisfastur í Þingeyjarþingi meir en 50 vetur og vita full sannindi, að þeir, sem átt hafa jörðina Reykjahlíð:

hafa haft og halldid og sier eignnad j allann þennann tijma auræfi þau oll er liggia fyrir austann myuatn ad Jokulsaa og alla omerkinga a milli Jlifsvatna og brædrakliffs er liggur sudur a auræffumm.

Þessi landamerki og jarðareign hafi hann heyrnt skilríka menn sér eldri segja að hafi verið eignuð Reykjahlíð langt fyrir sinn aldur átölulaust fyrir utan beitarítölur á melana, sem skilríki séu fyrir.²⁸

Vitnisburður Finnboga Jónssonar, Magnúsar Þorkelssonar og Gamla Þorsteinssonar, 8. maí 1506, um landareign Reykjahlíðar er efnislega samhljóða þeim

²⁴ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 283 nm.

²⁵ Skjal nr. 2 (82).

²⁶ Skjal nr. 2 (87).

²⁷ Skjal nr. 2 (97).

²⁸ Skjal nr. 2 (98).

næsta á undan, en þessir menn höfðu verið heimilisfastir í Þingeyjarþingi meir en 40 vetur.²⁹

Finnbogi Jónsson lögmaður útnefndi sex manna dóm til að skoða, rannsaka og leggja á dóm um bréf, prófa vitni og skilríki, sem Þorsteinn Finnbogason lagði fram:

huort hann skyldi at laugum hallda mega med jordinni Reykiahlid oll auræfi þau er liggia fyrir austann myvatnn og hann reiknade greindre jordu hefði at fornnu fylt.

Lagður var fram fimm góðra manna vitnisburður, sem lengi höfðu verið heimilisfastir í héraðinu, um að þeir vissu fyrir full sannindi, að þeir, sem átt hefðu Reykjahlíð, hefðu haft og haldið og sér eignað meir en 40 vetur, átölulaust allan þann tíma, öræfi fyrir austan Mývatn að Jökulsá og alla ómerkinga í milli Eilífsvatna og Bræðraklifs suður á öræfum. Þetta hefðu skilríkir menn þeim eldri sagt. Tveir skilríkir menn sóru með fullum bókareidi, að þessi öræfi og landamerki hefðu verið haldin átölulaus eign Reykjahlíðar meir en 60 vetur

so onguann vissu þeir sier kalla annann nie akiæru veita j millum Jokulsáa og fiallengardz þess er geingur næst fyrir austan myuatnn og ei nemur bufiar haga med omerkingum fra Jlifsvottnum og thil brædraklijfs fyrir vtann herdibreid. soru þeir og ad þeir hefði heyrtt marga skilríjka menn so seigia sier ellre ad þessi landareign hefði fylgt jordunni reikiahlijd langt fyrir þeirra daga jtolulaust. vtann þær kaplagaungur sem breff og maaldagar thil seigia er a melana hefur haft verid.

Dæmdu sexmenningarnir Reykjahlíð til fullrar eignar öræfi öll fyrir austan Mývatn:

med þeirra ollumm Endimaurkum sem þær hafa vitni vmm borit og eidar vmm geingid og hier i dominum standa ...³⁰

Finnbogi Jónsson lögmaður samþykkti og staðfesti dóminn um Reykjahlíð, næsta á undan, 23. maí 1506. Sagði hann Þorstein Finnbogason:

eiga og att hafa og logliga hallda meiga med jordunni reikiahlijd alla fyrskrifada jardar eignn og hier fyrir greinir ad ollum oræfum thil greindumm þeim er liggia j millum Jokulsar og bufiarhaga þeim er liggia austur fra þeim jordum er vid myuatn standa. og sionhending fyrir austann alla bufiarhaga fyrnefnda sudur i oræfi so langt sem vatzfoll deilast og votn ad draga. eptir þui sem logbok utuijssar vtann það synist med mældogum og loglegum vitnum sem i dominum greinir ad nauckrer eigi hier vti þær jtolur eda itok sem logbok skipar j mot riettumm hefdarvitnum eiga ad koma epter logumm.³¹

²⁹ Skjal nr. 2 (99).

³⁰ Skjal nr. 2 (100).

³¹ Skjal nr. 2 (101).

Ólafur Jónsson fjallar um eignarhald á Fremrinámum og deilum um þær í ritinu „Ódáðahraun“ og telur ekki ósennilegt, jafnvel fullvíst, að réttur Þorsteins Finnbogasonar til þeirra hafi af sumum verið dreginn mjög í efa.³²

Annar sex manna dómur, útnefndur af Finnboga Jónssonar vegna ákæru Þorsteins Finnbogasonar til Magnúsar Pálssonar vegna óheimils graftar á landi og jörð í Reykjahlíð og brotnáms brennisteins, dæmdi 26. maí 1506 Magnús skyldugan að vinna eið að því, að hann hefði hvorki grafið jörð Þorsteins eða flutt burt brennistein. Ella skyldi Magnús greiða sekt og afhenda aftur jafn mikinn brennistein og hann hefði burt flutt, nema hann særi bókaeið að því, að hann hygði tökuna sér heimila að lögum.³³

Reykjahlíð, 30 hundruð, var lögð með öðrum jörðum til kvonarmundar 30 september 1548.³⁴

Nikulás Þorsteinsson, Finnbogasonar, fékk Vigfúsi bróður sínum brennistein í Fremrinámum og heima í Hlíðarnámum og Kröflu alla til ævinlegrar eignar 6. júní 1553.³⁵ Einnig lýsti Þorsteinn Finnbogason, að hann hafi gefið séra Birni Gíslasyni brennistein í Fremrinámum í sína lífsdaga, 23. ágúst 1553.³⁶

Ólafur Hjaltason biskup fékk Nikulási Þorsteinssyni kirkjuhlutann í Reykjahlíð, 30 hundruð, árið 1555. Var það vottað af biskupi 6. september 1557.³⁷

Konungur skrifaði bræðrunum Nikulási og Fúsa (Vigfúsi) Þorsteinssonum 20. mars 1563 og óskaði eftir að fá í makaskiptum brennisteinsfjöll (svovlbjærge) þeirra fyrir norðan. Hafði konungur skipað Pouel Stiissen lénsmanni að semja við þá og láta fá í staðinn annað hvort nokkrar jarðir eða lén endurgjaldslaust.³⁸ Fengu þeir bræður lífstíðarumboð Munkaþverárklosturs og Norðursýslu, afgangslaust í 6 ár, fyrir allar námur og brennisteinsfjöll í löndum þeirra, sem þeir höfðu afsalað krúnunni, en svo segir bréf dagsett 15. ágúst 1563.³⁹

Á þessum árum var mikill ágreiningur um land austan fjallgarða og Fremrinámur milli Reykjahlíðarmanna og Grænavatnseiganda. Sjá Grænavatn. Hést sá ágreiningur áfram, sbr. vitnisburð frá árinu 1675 um landamerki Grænavatns og lögfestur 1766 og 1830.⁴⁰

Í svokallaðri Skinnastaðaártíðaskrá, AM. 249 d, folio, er máldagi Hlíðarkirkju (þ.e. Reykjahlíðarkirkju) frá 1573. Magnús Már Lárusson gaf máldagann út í V. árgangi tímaritsins Sögu, og þar eru einnig skýringarviðbætur Björns Sigfússonar. Þau atriði máldagans, sem tengja má þjóðlendumáli, eru eftirfarandi:

³² Ólafur Jónsson: Ódáðahraun II, bls. 330-335.

³³ Skjal nr. 2 (102).

³⁴ Skjal nr. 2 (106).

³⁵ Skjal nr. 2 (110).

³⁶ Skjal nr. 2 (111).

³⁷ Skjal nr. 2 (112).

³⁸ Skjal nr. 2 (171). Sjá ennfremur, Bogi Benediktsson: Sýslumannaæfir I, bls. 70-71.

³⁹ Skjal nr. 2 (171).

⁴⁰ Skjöl nr. 2 (16) a-b, 2 (17) a-b og 2 (18) a-b.

Mäl Dagi Hlijdar kirkiv

J gudz Nafni Amenn Kirkiann J Reykiahlijd er helgud med gudi oc hinum heilaga Lorentia (!) hun a halft heima lannd/ ... manaDar Sel for J grimstaDa Ländi/ ... / hundrad tymbur J asskogi Nordur arlega semm komit er fyri Brennistein J kroflu/ enn fusi Þorsteinsson selldi kroflu nama eptir þad/ ... / Lanndar(!)merki J austan verdan SeliaDal og suo langt vt J mo sem Ilijfs fiall kemur fram vndan gasa Dals fiollum oc suo þadann j Llijfs fiall/ og harfra(!)gil sem er Austur vid Jokuls a/ Enn hid fremra J þa fiall garda Sem næstir eru fyri austan Myvatn og eckj snertir bufiar h [h: útstrikað]-ägaungu/ oc suo Lanngt fram J oræfi sem vatnzfoll Deilast Og alla Omerkinga Milli Ilijfs vatna og Brædra Klijfs/ Gelldfiar og Lamba Rekstur främm ä fioll J Einarstadakirkiu Jtok/ milli voga oc hlijdar Landamerki vr ytre Smara lag oc suijna vogur/ vogar eiga lútent wt vndir þreyngsl skilur þar landa merki hlijdar og voga:

Skrifat A eidum 17 dag februarij 1573.

Magnús Már segir máldagan merkan, þar sem hann sé fyrsta heimild um merki milli Voga og Reykjahlíðar, auk þess sem fjöldi örnefna komi hér fyrir í fyrsta sinn, þar á meðal Lútent.

Björn Sigfússon álfur, að feril bókarinnar alla 17. öld ætti að mega marka af dánardægrum, sem skráð hafi verið í hana. Í máldaganum sé sýnilega stuðst við fornrit, sem komi í ljós í öðrum handritum, en sumt eflaust fært í stíl, þegar skrifað var, t.d. athugasemd um sölu námuréttinda til konungs fyrir 10 árum. Hafi bókin fylgt afkomendum Nikulásar Þorsteinssonar, klausturhaldara, sem seldi Kröflunámur. Bóndi á Eiðum árið 1573 hafi verið Magnús Vigfússon, sonur Vigfúsar Þorsteinssonar í Ási, sem seldi námurnar með bróður sínum. Með því að nefna aðeins Vigfús Þorsteinsson í máldaganum sé máldagaritarinn að sanna, að timburhöggsítak í Ásskógi sé enn eign Reykjahlíðarkirkju.⁴¹

Guðbrandur Þorláksson biskup tók aftur gjöf Ólafs Hjaltasonar á Reykjahlíð til Nikulásar Þorsteinssonar, en máldagabók Guðbrands 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

Kýrkian I Hljýd vid Myuatn

Atti og aa enn haalft heimaland, og med þui ad þad er so i sannleika þa a hun og hefur aatt, allann haalfan Brennestein, Bædi I fremre namum, sem þeirra hallda hlýdar kirkia eigi, og so I kröflu, sem er heimaland hlýdar, Þa þessi Näm selldi Nicholäs heitinn kongi, enn kirkian hefur eckj þar I stadinn feingied, sie slýkt Riett veit eg eckj, Nu hefi eg giört giorning vid Einar Nicholasson, so laatandi ad eg hefi aptur tekid, sölu herra O. og kirkian skal eiga aptur sitt hallft heimaland, so sem hun hefur aatt meir enn I 2 hndr. aar,

⁴¹ Skjal nr. 1 (8). Saga V 1965. Tímarit Sögufélags. Magnús Már Lárusson: Reykjahlíðarmáldagi í AM. 249 d, folio, bls. 352-355.

og bývysat verður, og er þesse gjorningur Oekar Einars, að kirkian í hlýð skal eiga 10 malnytukugildi ... hær með þa skyllði það kaup vera onýtt og ganga aptur, sem herra Olafur hafði gjort, við Nicholaus heitinn, þa hann seldi honum halft heima land, ecki nema fyrer skruda og skrædur, so kirkian í hlýð skyllði samt eiga sitt haalft heimaland, það er 30 hndr., so sem hólakirkju maaldagar vtvýsa, að hun hefur att meir enn í 2 hndr. aar, og göder og Gudhrædder menn hafa fordum þeirre kirkju giefid, þviat það bývysast alldrei, að biskupar hafi með öðru moti haalft heima land haft fraa bændum, og lagdi Einar Nichulasson, það biskups Olafs bref herra Gudbrandi í hönd, enn það sem fallid hefur í kirkju tündar hluta Sýdann Anno 1555, það er í 49 aar, það stendur enn nu Olukt hia Einari og hanz samörfum. Þesse gjorningur a að vera hia sýra Þorsteine Illugasyni.⁴²

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723-febrúar 1724 er minnst á eignir Reykjahlíðarkirkju:

III^o Kyrkiann að Reikiahlið

Gardurenn tilheirir að Hálfu Kyrkiunne, enn að halfu leite Bondanum Monsre. Brinjulfe Þordar Syne, Sosem gamler Maldagar á Pappýr Sýna, utvegader frá þvj j firra, firer Prest Sens Ervide, Enn Presturenn er Sr. Jon Sæmundsson, Nu til stadar hier j Reikia hliid.

...

Landeign Kyrkiunnar og GardSens Reikia hlydar kann vel siást af Documentis þeim er Nu sieu af Sier utvegud (seiger Presturenn) og Profastenum j hendur feingenn, Hvör Profasturenn allareidu befalad hefur, að Vid Kyrkiuna Vera skylldu effter lögum.

...

á þvj áre galst eckert fyrir Sel stödu. ...⁴³

Einnig eru til upplýsingar um eignir Reykjahlíðarkirkju 1725. Þar kemur fram:

ÞýngEýar Sýslu Kyrkna Reveneur Beneficiatorum og Proprietariorum Epter Befalningu Ifervalldsens Samannskrifadur Anno 1726.“

„Num. 13^o. Anno 1725. Reikiahlýdar Propietarý Kyrkiu. Vid Mývatn 11 rdlr. 1 mk. 8 s.

Kyrkia þesse (epter Prestsens Skrifte) á einga Jörd, hönumm Vitannlega: Enn hun á Austurfiöll, fyrir austann Mývatn, og Nochrar Eýar j Mývatne. heirt þykest og Presturenn hafa að hun ætte hálfitt heimaland, hvad allt hann skrifar að byggt sie under einu Skilirde fyrir sýna landskulld, ...⁴⁴

Í prófastsvísitasíu Reykjahlíðarkirkju frá 29. júlí 1727 stendur:

⁴² Skjal nr. 2 (59) a-b.

⁴³ Skjal nr. 2 (128) a-b.

⁴⁴ Skjal nr. 2 (125) a-b.

... ad kyrkiann Accordere med Synumm Ornamentis ute og inne, Vid uppskrifft þa er tekenn hefur vered af hanns formanne Sal. profastenumm Sr. Skula Þorlakssyne i hanns Visitatiu til kyrkiunnar af dato 1692. d. 16. Juni, hvor visitatia nu er producerud af heidur legum prestenum þessara Myvatns Sokna Sr. Jone Sæmundssyne, hvörn profasturenn umm bidur og á minner effter mindugleika Embættisins, hann vilie til Siá vid kyrkiuna verde, ásamt öðrumm documentis er hann hefur med nockru ervide útvegad kyrkiunne til þiönustu (hvar hier firre ecke hafa feingest) Enn presturenn þó framm fært nu fyrer profastenn So semm umm gieted brief, lögfestur Sal. Þorgryms Jonssonar uppa landeign hier, kyrkiu virding af profastenumm Sal. Sr. Skula gjörda og Maldaga á pappyr Reykia hlidar kyrkiu. hvad allt profasturenn Seiger lög skipe vid kyrkiuna blýfe.⁴⁵

Fram kemur í vísitasubók Steins Jónssonar:

Anno 1729, d 20 Julii, kom Profasturenn Sr Geyr Marcusson, i ummferd sinne um heraded, til kyrkiunnar ad Reikahlyd, og med honumm kiennemennerner Sr Olafur Jonsson frá Helgastodumm og soknarpresturenn Sr Jón Sæmundsson, þa allareidu burtfluttur med fólke og fie frá þeirre Jordu fyrer hálfumm mánude vegna þess hrædelega Elldzvoda, sem og náde utann frá, og uppbrent hafde mest allt Grafarnes, hvert ed var Einasta Land Reykahlijdar, fyrer Storfienad til beitar, Item enn framar landenu Skada giört bæde upp efter og ut efter enn hier kunne seigast edur siast þetta sinn, fyrer þeim þickva Reik, sem ásamt med Elldenumm uppgaus i lopted ...⁴⁶

Í prófastsvísitasíu Reykjahlíðarkirkju frá 1735 kemur fram:

Kyrkiann ad Reikiahlyd.

I°

Var Sochnarfolkied ifirheirt og fannst allt Vel a sig komied j Sýnum Catechismo.

II°

Adspýr Profasturenn, Prestenn heidurlegann Sra Olaf Thorarensen, Kyrkiu bondann Einar Jonsson og effter það Monsr. Sæmund Jonsson sem er Sonur þess firra Sal. Prestz Sem hier var, nu mindugur ad alldursárum enn samt Scholabarn, 1° Hvort hier sie ad finna nochurn Kyrkiustól effter ordinantiu Christiani 4ti? 2° hvort hier sieu nochur Skiöl eda document j þeirra Hondum firirliggiande firir Kyrkiunne og hennar reveueur? 3° hvort hier sieu nochrar Biskuplegar eda Profastlegar Visitatiur til stadar, Sem hann kunne efftir ad ganga j þessarj sinne visitatione? og seigia þ(ei)r aller ad echie sie það j sinum Hondum, nema [yfirstrikað: það] Monsr. Sæmundur, hvor ad framm vysade eitt blad in qvarta roted, þo læselegt af dato 1706 d. 23 Majj þeirrar

⁴⁵ Skjal nr. 2 (124) a-b.

⁴⁶ Skjal nr. 2 (69) a-b.

meiningar og Innehaldz, ad Kyrkiann j Reikiahlýd eigie hálfþ heimaland, Hrauney firir vestann vatn j miðjann tókýl, halfann tou Holma, Halfann Fretvog, og halfann midkyl motz vid Neslond, allt land med ummerkium hier j millum, Hrauney a tveggia mánada Selför j Grýmstada lande, Ölvers Holma sem er austann undir slútnese, Geiteý, Kideý, Syreýar tvær, Kalfsholma, Vött og Hott, audnadratt j tölulaust f(irir) Sunnann Voga. 1 hndr. timburs j Asskógie nordur árlega S komed er firir Brennestein j Kroflu, enn Fúse Thorsteinsson Selde Kroflunáma efftir það; fiordung j langareka firir nordann Máná til Hvals og Vida landamerkie j austann verdann Seliadal og so langt uti mó sem Ýlýfs fiall kiemur framm undann Gásadals fiollum og so þaðann j Ýlýfsfiall og Hafragil, sem er austur vid Jökulsá Enn hid fremra j þa fiallengarda sem næstir eru firir austann Mývatn og echie snerter búfiar gaungu, og so langt frammi Örafe sem vatnzföll deilast og alla omerkingia j millum Ýlýfsvatna og Brædraklifs geldfiár og lamba rekstur framm a fioll, j Einarstada Kyrkiu Jök. Mille Voga og Hlydar landamerkie er itre smáralág og Svýnavogur. Vogar eiga Lútent, ut undeir þreingls, skilur þar landa merkie Hlydar og Voga

Þessa alla Eign Kyrkiunnar j Reikiahlýd Seigia þeir óuppatalda, þuj tilseigier Profasturenn Sra Thorleifur (sökum þess ad þetta document sie gamallt og rotid; enn þo allvel læselegt enn þa) ad Kyrkiu bondenn á Reikiahlýd late það uppskrifa, hellst a pergament, so það kunne vitne umm ad bera j frammtýdenne hier tiedum Eignum og Itokum Kyrkiunnar, og seigir firir sitt ómak mune hann e(ck)e? sakna Proprietarii resonable vidurlags.⁴⁷

Fram kemur í vísitasíu Reykjahlíðar frá 1748:

Anno 1748, þann 27 Julij in ordinaria Visitatione VelEdla Biskupsins herra Halldors Brinjolfssonar fann hann kyrkiuna ad Reikiahlýd vid Mivatn, med Hennar Ornamentis Instrumentis Eignum og Itokumm sem fylger: ...

Kyrkiann Helldur enn nu Eignum sinumm og itokumm, ad kirkiu Vaktara og bonda sogn, efter þingbornum Maldaga Copiumm, fyrer utann það Jördinn hefur af sier gengid af ogurligum Eldgangi. ...

Legkaup ef nockur þetta ar eru tilfallinn Eiga hier tilsetiast auk adur anfærðra 2ia lióstolla hefur Presturinn Hingad til ei goldid nockurn liostoll til ReikiaHlydar kyrkiu, og sialf Heima Jordinn sem half er kyrkiunnar Eign (ad eg meina) er a mote vidtekinne Veniu a odru Geistligu Gottse tiundud Oll bædi til kongsins og kyrkiunnar, ...⁴⁸

Í prófastsvísitasíu Reykjahlíðar frá 1750 stendur:

3° Um Eigner Kyrkiunnar eru hier eingenn skiöl nie Máldagar frammvýsadir, nema eitt transcript á Pappír utskrifad af brefabók Profastsens Sr. Skúla

⁴⁷ Skjal nr. 2 (130) a-b.

⁴⁸ Skjal nr. 2 (72) a-b.

Þorlákssonar, á hverju upptaldar eru eignir þessarar Kyrkiu, hverjar að tíast eigi enn með lögum frá komnar eða undann geingnar, og eingenn mótmæle í gegn komed að slikt Sie Kyrkiunnar eigenndómur. Enn hvað hier er af falled So vel af Kyrkiunnar sem Jardarennar gögnum & jtökum, í þeim stóra Jardelldskada sem hier yfergiekk áred 1729 mun að finna í þeim fyrerfarande Visitatium. Eingar Visitatiur eru hier við Kyrkiuna nema Áduraminnst Hr. Biskups Halldórs Visitatia 1748. ...⁴⁹

Í vísitasíu Reykjahlíðarkirkju frá 1760 kemur fram að kirkjan eigi hálf heimaland.⁵⁰ Hið sama segir í vísitasíu kirkjunnar frá 1828. Sú vísitasía telur síðan upp ýmsar aðrar eignir kirkjunnar, t.a.m. Hrauney, en síðan segir:

... Hrauney á tveggja mánada Selför í Grímsstada lande, Ölvers hólma, sem er austan under Slútnesi Geijteij Kideij, Sijreijar tvær, Kalfsholma, Vött og Hött. Audnadrátt ítölulausann fyrir sunnan Voga, hundrad timburs í Ásskógi nordur árlega; sem komid er fyrir brennistein í Kröblumm enn Fúsi Þorsteinsson seldi Kröblunáma eptir það. Fjordung í Langareka fyrir nordan Máná til hvals og vida. Landa merke í Austannverdan Seljadal ogso Lángt úti mó, sem Ilífsfiall kemur fram undan Gásardals fiöllum ogso þaðan í Ilífsfiall og Hafragil sem er austur við Jokuls á enn hid fremra í þá fjallgarda sem næstir eru fyrir austann Mijvatn og ecke snertir búfiárangaungu, ogso langt fram Örafí sem Vatnsföll deilast, og alla ómerkínga á millum Ilífsfialla [leiðrétt úr, Islífsfialla] og brædraklifs, Géldfiár og Lambarekstur frammi á Fjöll í Einarstada Itök. Í milli Voga og Hlídar eru landamerki: ytri Smára Lá og Svínvogur. Vogar eiga Lútent út under Þreingsl, skylur þar landamerke Hlídar og Voga. ...⁵¹

Á manntalsþingi að Haganesi við Mývatn 26. júní 1738 var lesin upp lögfesta ábúandans í Reykjahlíð Einars Jónssonar að tilteknum landamerkjum, nefndum ítökum og öðrum eignum sem jörðin á auk heimalands en inntaks hennar ekki getið.⁵² E.t.v. hefur hún verið samhljóða lögfestu 1758, sem síðar verður vikið að, sem og lögfesta Einars sem lesin var á manntalsþingi á Skútustöðum við Mývatn 22. júní 1740 en inntaks ekki getið.⁵³

Ólafur Þorláksson á Skútustöðum mótmælti árið 1745 lögfestu Einars Jónssonar að Reykjahlíð fyrir jörðu sinni að því leyti sem hann sagði hana eiga til Framfjalla sem Ólafur sagði vera sína fullkomna eign. Nánar er fjallað um þetta í kaflanum um Skútustaði.

Meðal þess, sem séra Jón Þorsteinsson lagði fram í deilu um eignarhald á Fagraneslandi fyrir aukarétti á Skútustöðum 18. maí 1833, sem vikið verður að síðar,

⁴⁹ Skjal nr. 2 (78) a-b.

⁵⁰ Skjal nr. 2 (73) a-b.

⁵¹ Skjal nr. 2 (76).

⁵² Sbr. skjal nr. 2 (A.6.5).

⁵³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.7).

voru tvær lögfestur fyrir Reykjahlíð. Sú fyrri var lögfesta Einars Jónssonar frá 5. júní 1758 en þar lögfesti hann leigujörð sína:

... með allre hennar Landeign og Itökum til itstu ummerkja sem adrar jardið ega á móti. Reykjahlíðar Landamerki lögfesti eg i austanverðann Seljadal, og solángt úti mó, sem Ilýfs fiáll kémur framm undan Gásadalsfjöllum, þadan I Ilýfs fiáll og Hafragil sem er austr við Jökulsá; en hid fremra Lögfesti eg Reykjahlíðar Landeign í þá fiállgarda sem næstir eru fyrir austan Mývötn, en ecki snerta búfiárgaungu, og solángt frammí Örafí sem vatnsföll deilast. Milli Voga og Hlíðar Lögfesti eg i ytri Smáralag og Svínvog; og þarsem Vogar eiga Lutent út undir Þreingsl, so skilr þar Landamerki Hlíðar og Voga. Eirninn Lögfesti eg Hrauney fyrir vestan Vatn i midjann Tókúl, halfann Tóuhólma, halfan Fretvog og hálfann Midkíl móts við Neslönd, og allt Land með ummerkium hér í millum. Sömuleidis Lögfesti eg Ölvershólma austannundir Slútnesi; jeg Logfesti Geytey, Kidey, Sýreyar 2r, Kálfshólma, Vott og Hött. Þessi ítök logfesti eg til Reykjahlíðar: Skóg til 1 hndr. timburs árlega i Ass skógé norðr, gielfiár og Lambarekstur framá fiöll i Einarstada kirkiu ítök, Audnadrátt fyrir sunnan Voga ítölulausann. Ad síðustu lögfesti eg alt það land til itstu ummerkja sem Fagraness jördu tilheyrði og eptir varð óbrunnid.

Þesse mín leigulönd og ítök fyrirbíd eg hvöríum manne i Laganna leifi, héreptir sér í nokkru nýta, án hussbóndans eða míns leifis, undir tital og vidlagdar lagasektir. Hér hiá lísi eg því að Reykjahlíðar kyrkja epter hennar máldögum á alla Omerkínga sem hittast kunna milli Ilýfs vatna og Brædraklifs.⁵⁴

Lögfestan var lesin upp samdægurs á manntalsþingi á Skútustöðum og svo aftur á sama stað 16. apríl 1762, 16. maí 1764, 7. maí 1766, 15. júní 1767, 19. júní 1769, en þar er sérstaklega tekið fram að enginn hafi mótmælt, og 30. apríl 1774. Tveir menn votta, að afritið sé samhljóða frumritinu, á manntalsþingi á Skútustöðum 18. maí 1833.

Hin lögfestan er í raun aðeins ein setning úr lögfestu Þorsteins Jónssonar fyrir Reykjahlíð frá 15. apríl 1796 en þar segir:

Alt það Land til ýtstu ummerkja, sem Fagranessjördu tilheirdi ...⁵⁵

Umrædd lögfesta var lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 16. apríl 1796, aftur á sama stað 10. maí 1800, loks 18. júní 1804 og aldrei átalín. Tveir menn votta að afritið sé samhljóða frumritinu á manntalsþingi á Skútustöðum 18. maí 1833 og það sama gerir Þórður Björnsson sýslumaður.

Deila þeirra séra Jóns Þorsteinssonar á Mývatni, eiganda Reykjahlíðar að svo miklu leyti sem hún var bóndaeign, og mágs hans Sigurðar Jónssonar á Grímsstöðum,

⁵⁴ Skjal nr. 2 (191) a-b.

⁵⁵ Skjal nr. 2 (191) a-b.

um landamerki Grímsstaða og Reykjahlíðar og sér í lagi varðandi eyðijörðina Fagranes sem prestur taldi tilheyra sér, var tekin fyrir á héraðsþingi að Reykjahlíð 26. september 1832.⁵⁶

Deila þeirra séra Jóns Þorsteinssonar á Mývatni, eiganda Reykjahlíðar að svo miklu leyti sem hún var bóndaeign, og mágs hans Sigurðar Jónssonar á Grímsstöðum, um landamerki Grímsstaða og Reykjahlíðar og sér í lagi varðandi eyðijörðina Fagranes sem prestur taldi tilheyra sér, var tekin fyrir á héraðsþingi að Reykjahlíð 26. september 1832. Málið hafði fyrst farið fyrir sáttanefnd en ekki tekist að koma á sáttum. Málsaðilar voru spurðir hvort þeir hygðust ríða á þrætuplássið sem var milli Reykjahlíðar og Grímsstaða en þeir svöruðu því til að það ylti á framburði vitna sem yfirheyra átti.⁵⁷

Presturinn krafðist þess að sýslumaður yfirheyrði nokkur vitni, sem mætt voru óstefnd, og hafði sett saman nokkrar spurningar, sem hann vildi að yrðu lagðar fyrir þau. Spurningarnar sem lagðar voru fyrir vitnin hljóðuðu þannig:

- 1, Veistu Landamerki milli [milli, ofan línu] Fagraness og Grímstada? og hvör eru þaug?
- 2, Hefur Fagranes land verid brúkad leigulaust i þinni tíð og Bjarna sál það þú til veist?
- 3, Hvörri Jördu hefur þú heyrt ad Fagranesland tilheyrði?
- 4, Hefur þú nokkur tíma heyrt Grímsstada mann eigna sér Fagranes land.
- 5, Veitstu ecki til ad Reijkahlíðar bóndi hafi upptekid kol i fagranes landi sem Grimsstada bóndi hafdi gért þar til í óleifi.⁵⁸

Fyrsta vitnið, Páll Jónsson hreppstjóri í Mývatnssveit, svaraði því til að eftir frásögn forvera sinna væru landamerkin milli Fagraness og Grímsstaða Flatskalli að sunnanverðu, þaðan í Skjólbrekku, síðan í Þverdalsbryggju og þaðan beinlínis í Bóndhól sem liggur sunnarlega vestur frá Gæsadalsfjöllum. Annarri spurningu svaraði hann neitandi og sagði Reykjahlíðar ábúanda hafa goldið fyrir not af Fagranesi en hversu mikið vissi hann ekki. Næstu tveimur spurningum svaraði hann þannig að hann hafði aldrei heyrt annað en Fagranes tilheyrði Reykjahlíð og að sama skapi hafði hann aldrei heyrt Grímsstaðamenn eigna sér Fagranesland fyrr enn nú. Síðustu spurningunni svaraði hann játandi en sagði að það hafði ekki verið átalið af þáverandi ábúanda Grímsstaða. Sigurður Jónsson óskaði þess að vitnið yrði spurt hvort Þorsteinn heitinn Jónsson, eigandi Reykjahlíðar, hafi heimtað og fengið hjá vitninu árlega greiðslu fyrir notkun Fagraneslands. Páll svaraði því til að hann hafi

⁵⁶ Skjal nr. 2 (147) a-b.

⁵⁷ Skjal nr. 2 (147) a-b.

⁵⁸ Skjal nr. 2 (191) a-b.

heimtað greiðslu af sér meðan hann bjó á Grímsstöðum þegar hann var farið að lengja eftir henni en hann hafi greitt hana oftast nær í einhvers konar vinnu eða með silungi.

Næst var Einar Jónsson á Auðnum, bróðir Páls, spurður sömu spurninga. Hann sagðist þekkja til landamerkjanna eftir sögn forfeðra sinna og sagði þau vera Flatskalla, þaðan beina stefnu í Þverðalsbryggju og síðan í Bóndhól. Annarri spurningu gat hann ekki svarað með vissu en taldi að það hafi farið milli föður síns sáluga sem bjó í Reykjahlíð og páverandi ábúanda Grímsstaða en eftir að Þorsteinn Jónsson settist á Reykjahlíð hafi hann verið í fjögur ár á Grímsstöðum sem vinnumaður en ekki vissi hann til að þau ár hafi verið goldinn eiginlegur tollur fyrir lítilsháttar vetrarþétt frá Grímsstöðum í Fagranesland. Þriðju og fjórðu spurningu svaraði hann þannig að hann hafi aldrei heyrt annað en Fagranesland tilheyrði Reykjahlíð, engar efasemdir heyrt þar að lútandi fyrr enn nú og aldrei vitað til þess að Grímsstaðamenn eignuðu sér land Fagraness. Síðustu spurningunni svaraði hann játandi og sagðist hafa verið þar viðstaddur en vissi ekki til að því hefði verið áfrýjað.

Þriðja vitnið, Gamalíel Halldórsson bóndi í Haganesi, sagðist þekkja landamerki Fagranes og Grímsstaða eftir lögfestu séra Jóns Þorsteinssonar fyrir Reykjahlíð. Samkvæmt henni væru þau nefnd Flatskalli, Skjólbrekka og Þverðalsbryggja. Hann vissi ekki hvort þessi landamerki væru rétt og hann hafði aðeins séð þau tvö fyrstnefndu. Önnur spurning féll burtu því að vitnið hafði hvorki verið til heimilis í Reykjahlíð né Grímsstöðum og gat því ekki svarað henni. Næstu tveimur spurningum svaraði hann þannig að hann hafi aldrei heyrt annað en Fagranes tilheyrði Reykjahlíð og hvorki heyrt Grímsstaðamenn eigna sér jörðina fyrr enn nú né nein misklíð hafi áður verið þar um. Síðustu spurningunni gat hann ekki svarað.

Fjórða vitnið var Halldóra Jónsdóttir, sjötíu ára að aldri, sem búið hafði í sveitinni í mörg ár. Halldóra gat aðeins svarað þriðju spurningunni en hún sagðist hafa heyrt af sér eldri mönnum að Fagranesland hafi tilheyrð Reykjahlíð en hvort það hafi verið kirkju- eða bóndaeign vissi hún ekki. Hún sagðist hafa heyrt gamla konu að nafni Guðrúnu Jónsdóttur segja frá því að hún hafi verið hjá foreldrum sínum í Gröf, skammt frá Reykjahlíð, þegar jarðeldurinn eyðilagði Fagranes og Gröf á árunum 1728-1729. Þá hafi báðar jarðirnar tilheyrð Reykjahlíð eða a.m.k. legið undir sama umboð og sú jörð.⁵⁹

Því næst lagði Sigurður á Grímsstöðum fram spurningar sem hann vildi að yrðu lagðar fyrir Eyjólf Sæmundsson bónda á Þverá í Laxárdal en þær voru svohljóðandi:

1. vissud þér til að það so kallada FagraNesland væri brúkad af Grímsstada ábúanda þá Tyd sem þar vórud?
2. var það brúkad ákjærulaust af Hlydar bonda?

⁵⁹ Skjal nr. 2 (147) a-b.

-
3. vissud þér til [til, ofan línu] að góldid væri nokkud eptir það?
 4. vóruð þér leingi <á> Grímsstöðum hjá húsbónda ydar Bjarna Sál.?
 5. haldid þér [þér, tvítekið og yfirstrikað í seinna skiptið] hann hafi bedid leifis nokkurn Tymba um það land?⁶⁰

Eyjólfur sem var 75 ára gamall og hafði verið frá átta ára aldri til um þrítugt á Grímsstöðum sagðist hafa vitað til þess að Fagranesland hafi verið brúkað af ábúendum Grímsstaða. Annarri spurningu svaraði hann þannig að hann hafi aldrei heyrt af neinni ákæru Hlíðarbónda vegna umræddrar notkunar. Hann vissi ekki til þess að nokkuð hafi verið góldið fyrir notin þó það hafi vel getað gerst án þess að hann vissi um það. Svárið við fjórðu spurningu var þegar fram komið en síðustu spurningunni svaraði hann þannig til að hann viti ekkert um það en hann hafi aldrei heyrt það orðað.

Báðir málsaðilar höfnuðu áreið og skoðun á landamerkjum milli Grímsstaða og Fagraness. Því næst voru vitnin látin sverja eið að vitnisburðum sínum, séra Jón Þorsteinsson lagði fram sóknarskjal sitt og sökum þess að degi var tekið að halla var málinu frestað til morguns.⁶¹

Að morgni næsta dags mættu málsaðilar fyrir réttinn og lögðu fram skriflegan samning sem var dagsettur samdægurs. Í honum kom fram að þeir höfðu sammælst um að fresta málinu til næsta vors og ætluðu á meðan að afla skjala og skírteina sem gætu varpað frekara ljósi á deiluefni þeirra. Þann kostnað, sem þegar hafði risið af málinu, skyldu þeir báðir greiða til helminga.⁶²

Fagranesmálið var aftur tekið fyrir í aukarétti á Skútustöðum 18. maí 1833 sem blásið var til að frumkvæði séra Jóns Þorsteinssonar. Páll Jónsson hreppstjóri og Jón Þórðarson á Grænavatni voru spurðir út í virðingu þeirra á dánarbúi Þorsteins heitins Jónssonar forpagtara í Reykjahlíð frá 1828. Þeir svöruðu því til að innifalið í mati þeirra, sem hljóðaði upp á 700 ríkisbankadali silfurs, væri allt land, auk hlunninda og ítaka, sem Þorsteinn hafði haft í eignarhaldi og umráðum án þess að þeir hafi tiltekið einhverja ákveðna upphæð fyrir Fagranesland sem þeir sögðust ekki hafa vitað að væri aðskilið land. Páll hreppstjóri var ennfremur spurður hvaða not hann hefði haft af Fagraneslandi meðan hann bjó á Grímsstöðum. Hann svaraði því til að hann hafi á stundum haft vetrararbeit fyrir sauðfé sitt í Stekkjardalshólum og út með Skjólbrekku og einnig vorbeit á sama stað ef grastoppar spruttu fyrr þar en í Grímsstaðalandi. Aðspurður um hvort hann gæti slegið tölu á hversu mikið hann hafi árlega góldið Þorsteini fyrir beitina sagði hann u.þ.b. 1 ríkisbankadal á ári en annars hefði hann aldrei sett upp neina ákveðna upphæð. Næst spurði dómarrinn Sigurð hvaða not hann hefði haft af Fagraneslandi síðan hann hóf búskap á Grímsstöðum. Hann

⁶⁰ Skjal nr. 2 (191) a-b.

⁶¹ Skjal nr. 2 (147) a-b.

⁶² Skjal nr. 2 (148) a-b.

svaraði því til að hann hafi haft þar sumar- og vetrarþeir fyrir sauðfé sitt þegar hann þurfti þess við og virtist séra Jón ekki þurfa. En einnig hafi hann látið höggva þar nokkuð af sprekuðum skógviði.⁶³

Aftur var málið tekið fyrir í héraðsrétti á Skútustöðum 14. júní 1833. Byrjað var á því, að ósk séra Jóns, að yfirheyra Einar Jónsson á Ferjubakka og voru eftirfarandi spurningar lagðar fyrir hann:

- 1 Hvörri Jördu hafid þér vitad, ad Land Eidijardarennar Fagraness tilheirdi?
- 2 Brúkadi ecki Fadir ydar sál. Jón Einarsson það Land til beitar og kolagjörðar, þegar hönum sýndist?
- 3 Ljedi hann ecki Utansveitarmanni Heyskap i Fagranesslandi og Gæsadal? og hvörjum? og tók hann ecki betaling þar fyrir?
- 4 Vissud þér nockurntjma til, ad þávarandi Grímstada ábúandi Bjarni sál. eignadi sier Fagranessland, edur brúkadi það sem eiginn Eygn, án leigu og leyfis?
- 5 Vissud þér ecki til ad nefndur sál. Bjarni, léti yduglega margt gott af hendi rakna til Föður ydar sál. og yckar barna hans, og i hvöriu?
- 6 og vissud þér ad þessi mörgu góðu útlát Grímsstada ábúanda til födr ydar sál. væru i öðru skini, enn fyrir beit i Fagranesslandi, og gátu þaug af Föður ydar verid i öðru betölud? edur munu munu þaug hafa verid borgud med hestagaungu á Austurfiöllum?
- 7 Vitid þier Landamerki millum GrimstadaLands ad austann, og Fagranesslands ad sunnannog vestanverdu? og hvör eru þaug?⁶⁴

Einar sagðist ekki vita betur en að land Fagraness hafi tilheyrð Reykjahlíð. Annarri spurningu svaraði hann á þá leið að faðir hans hefði notað landið bæði til beitar og kolagjörðar en einnig til heyskapar í svokölluðum Botnum. Þriðju spurningu svaraði hann þannig að faðir sinn hefði lánað Jóni Jónssyni, þá verandi á Hamri í Laxárdal, í tvo ár heyskap í Botnum til móts við sig og að Jón hafi galdið það með hálfmánaðar vinnukonuláni sitt árið hvort. Ávallt hafi verið borgað fyrir notkunina, oftast í heyi og matvælum. Sjöttu spurningu svaraði hann þannig að útlát Bjarna sáluga á Grímsstöðum til föðurs síns hafi tæpast getað verið fyrir annað en beit í Fagraneslandi einkum fyrir sauðfé á vetrardag. Hann segir að einstaka sinnum hafi sauðfé á Grímsstöðum af sjálfsdáðum farið í Fagranesland á sumardag, líka kýr ef svo stóð á en hestagöngu á svokölluðum Austurfjöllum hafi Bjarni aldrei þurft að kaupa af föður hans því hana hafi hann leigt af Jóni Jónssyni í Ási. Hann bætir því við að öll viðskipti Bjarna og föður hans hafi farið fram í vinsemd og hann viti ekki til þess að nokkurn tíma hafi verið settur upp fastur tollur fyrir notkun Fagraneslands. Einnig

⁶³ Skjal nr. 2 (150) a-b.

⁶⁴ Skjal nr. 2(191) a-b.

minni hann að faðir sinn hafi einhvern tíma látið taka upp kol í Fagraneslandi sem ábúandi Grímsstaða hafði látið gera. Lokasurningunni svarar hann á þá leið að landamerki milli Fagraneslands að vestanverðu og Grímsstaðalands að austanverðu sé Flatskalli, Skjólbrekkuvarða, Þverðalsbryggja og bein stefna þaðan til norðurs í Bóndhól. Aðspurður um hvort hann byggi yfir frekari upplýsingum varðandi málið svaraði hann því neitandi enda væri engin skjöl að finna um Fagranesland eftir að kotið eyðilagðist af jarðeldinum að undanskilinni lögfestu Einars afa síns. Hann hafi hins vegar séð hjá föður sínum nokkur bréf sem varpað gætu ljósi á málið væru þau nú fáanleg. Að endingu segist hann ekki vita betur en að allt það sem eftir var óbrunnið af landi Fagraness hafi verið lagt til Reykjahlíðar af þáverandi eiganda beggja jarðanna, Sigurði Sigurðssyni landþingsskrifara.

Við vitnisburð Einars hafði Sigurður á Grímsstöðum það að athuga að framburður hans um þann hluta Fagraneslands, sem jarðeldurinn leifði, væri byggður á því sem vitnið hafi orðið áskynja af föður sínum eftir gamalli lögfestu Reykjahlíðar og í samræmi við yfiringang hans og notkun á landinu.

Síðar sama dag féll dómur í málinu. Þar sem engin misklíð var um takmörk Fagraneslands og sannað þótti að Fagranes hafði legið undir Reykjahlíð í meira en hálföld og líkast til síðan jarðeldur lagði jörðina í eyði 1729 þá var aðeins eftir að úrskurða um rétt til notkunar á því beitolandi sem tilheyrði kotinu. Erfitt var að álykta nokkuð um það af uppdretti því að landið virtist hafa legið álíka nærri Reykjahlíð og Grímsstöðum þó svo að hagbeitin lægi nú nær Grímsstöðum. Af jarðabókum Árna Magnússonar og Skúla Magnússonar megi ráða að Fagranes hafi verið lögbýli áður en það brann og eftir brunann hafi það líkast til fallið undir Reykjahlíð enda sami eigandi að báðum jörðunum. Dómsmenn töldu engar líkur, hvað þá sannanir, benda til þess að Fagranes né nokkuð af landeign þess hafi nokkurn tíma tilheyrð Grímsstöðum eða legið undir þá. Fullsannað teldist hins vegar að Þorsteinn heitinn Jónsson, fyrrum eigandi Reykjahlíðar, hafi haft Fagranes í átölulausu eignarhaldi í 36 ár og þurfi því hvorki eftir Norsku lögum né Jónsbók aðra heimild til jarðarinnar. Krafa Sigurðar á Grímsstöðum um að Fagranesland hafi ekki verið verðlagt til skipta eftir Þorstein Jónsson 1828 ásamt Reykjahlíð og ætti því að skipta því nú milli barna hans var ekki tekin til greina. Ástæðan var sú að erfingjarnir hefðu ekki látið virða það til skipta sérstaklega sem aðskilda eign dánarbúsins og því hlaut það að verðleggjast ásamt Reykjahlíð enda hefði það lengi fylgt þeirri jörð sem heimaland. Skiptamenn vissu heldur ekki betur en að Fagranesland væri sameinað Reykjahlíð og Sigurður, sem setti bú á Grímsstöðum vorið 1829, átaldir heldur ekki skiptin. Dómsmenn voru því ekki í vafa að Fagranesland ætti að dæmast eign séra Jóns enda hafi hann erfð Reykjahlíð eftir föður sinn. Hvað notkunarréttinn á landinu varðaði töldu dómsmenn engar líkur til þess að landið hafi verið notað án þess að greiða sérstaklega fyrir þá notkun og í varnarskjali Sigurðar komi fram að hann hafi sjálfur greitt fyrir það. Dómsmenn dæmdu því land það, sem að fornu hafði tilheyrð eyðijörðinni Fagranesi, eign séra

Jóns Þorsteinssonar sem eiganda og erfingja Reykjahlíðar og hvorki núverandi eigandi Grímsstaða né nokkur annar mættu nýta sér umrætt land án leyfis.⁶⁵

Í dómi í Fagranesdeilunni, sem kveðinn var upp fyrir héraðsrétti á Skútustöðum 14. júní 1833, er eyðijörðin Stöng sögð liggja við sömu takmörk og Fagranesland og hafa í áraraðir fylgt heimajörðinni Reykjahlíð.⁶⁶

Reykjahlíð fær þessa umsögn í óársettri lýsingu Skútustaðáþinga, en væntanlega frá því um 1840:

Reykjahlíð, 40 hundruð, norðaustan við vatnið, geysi landvið jörð, en sára heyskaparlítil og einkum örðug.⁶⁷

Dómsmálaráðuneytið danska skrifaði amtmanni, í norður- og austuramti, 6. júlí 1872 og greindi honum frá samningi sem gerður hafði verið við Alfred G. Lock um leigu á brennisteinsnámum í Þingeyjarsýslu. Í samningnum, frá 13. apríl 1872, kemur fram að umræddar brennisteinsnámur samanstandi af Reykjahlíðar-, Kröflu- og Fremrinámum. Ennfremur segir þar að leigutakinn hafi engan rétt til að nota landið umhverfis námurnar því að það sé ekki eign hins opinbera.⁶⁸

Fyrir fógatarétti að Húsavík 18. janúar 1877 kröfðust þeir séra Benedikt Kristjánsson í Múla og Þ. Guðjohnsen verslunarfulltrúi á Húsavík þess að eignir brennisteinsfélagsins „The North of Iceland Sulphur Company (Limited)“ í Englandi yrðu kyrrsettar vegna vanskila. Getið var samnings A.G. Locks við dómsmálastjórnina 13. apríl 1872 til brennisteinsnáms í námum þeim í Þingeyjarsýslu, þ.e. Reykjahlíðar- og Fremrinámum sem voru í eigu hins opinbera.⁶⁹

Á manntalsþingi á Skútustöðum 11. júní 1895 var lesið upp bann frá Einari Friðrikssyni í Reykjahlíð gegn hreindýraveiði í Reykjahlíðarlandi.⁷⁰

Jón Einarsson í Reykjahlíð leigði alla fossa í landareign jarðar sinnar Reykjahlíðar 14. ágúst 1899.⁷¹ Þessi leiguréttindi voru afsöluð Einari Benediktssyni 22. nóvember 1907 og síðan hlutafélaginu „Gigant“ 11. febrúar 1909.⁷²

Landamerkjabréf fyrir Reykjahlíð var útbúið 8. apríl 1891. Það var þinglesið 29. maí sama ár:

Að sunnan móti Vogum ræður fyrst Svínvogur og Kálfstjörn, þá Smáralág er Reykjahlíð á hálfu. Þaðan bein lína austur í Námakollu hina syðri; þaðan beint í þrengsli við Skessuhala, þrýtur þar Vogaland að austan. Fyrir sunnan Vogaland ráða fjallgarðar þeir til suðurs, er næstir liggja Mývatnssveit og frá

⁶⁵ Skjal nr. 2 (151) a-b.

⁶⁶ Skjal nr. 2 (151) a-b.

⁶⁷ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 122.

⁶⁸ Skjal nr. 2(167).

⁶⁹ Skjal nr. 2 (152) a-b.

⁷⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. 93).

⁷¹ Skjal nr. 8 (16).

⁷² Skjal nr. 8 (17).

þeim bein stefna suður í Bræðraklyf vestur af Herðibreið. Frá Bræðraklyfi ræður bein stefna austur í Jökulsá, sunnan við Herðibreiðartungu.

Að austan ræður Jökulsá alla leið norður að Dettifossi.

Að norðan móti Svínadals- og Áslandi í Kelduhverfi, ræður bein stefna frá Dettifossi í Eilífshnjúk; þaðan bein stefna yfir Hrutafjöll og Gjástykki móti Þeystarreykjalandi, vestur í mó, þar til Bóndhóll er genginn í hásuður og Eilífshnjúkur ber rjett norður undan Gæsafjöllum. Frá merki þessu ræður bein stefna í Bóndhól, sem er beint vestur af Gæsadalsfjöllum og þaðan móti Grímsstaðalandi bein lína í Þverðalsbyrgi, þaðan yfir há Skjólbrekku í merkivörðu austast á Flatskalla, þaðan beina stefnu í Kvæk, sem er grashvammur við vatnið, er gengur inni hraunið vestarlega, milli Grímsstaða og Reykjahlíðar. Þá ræður Mývatn suður að Svínavog. Fyrir vestan vatn á Reykjahlíð, Hrauneyrarland innan þessara ummerkja: Að norðan og vestan móti Grímsstöðum og Ytri - Neslöndum, ræður fyrst Fretvogur, frá botni hans bein stefna yfir Merkitjörn í Miðkíl er hálfur fylgir Reykjahlíð, þaðan í Tóukíl og eptir honum miðjum suður að Tóukílsgarði; ræður garður sá merkjum móti Syðri-Neslöndum, austur í Mývatn. Ennfremur fylgja Reykjahlíð eyjar, hólmar og sker í Mývatni sem hjer segir ... ~~(Reykjahlíð á ítök í annara manna lönd þau [þau, ofan línu] er hjer segir ... geldfjár og lambarekstur í Einarstaðakirkjuland á framfjöllum. Ennfremur á Reykjahlíð alla ómerkinga er koma fyrir í afrjettarlandi jarðarinnar.)~~⁷³

Sigurgeir Pétursson, eigandi og ábúandi Reykjahlíðar, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Erlendi Gottskálkssyni, fyrir Ás og Svínadal; B[enedikt] Kristjánssyni [presti á Grenjaðarstað], umráðamanni Þeistareykjalands;⁷⁴ Jóni Jónassyni, eiganda Ytri- og Syðri-Neslanda; Sigurjóni Kristóferssyni, eiganda Grímsstaða, og Guðna Ásmundssyni en hann skrifaði undir fyrir Voga.

Á spássúnni við yfirstrikaða textann kemur fram að ítakinu hafi ekki verið lýst samkvæmt áskorun 20. maí 1953 og sé því niður fallið. J. Skaptason skrifar undir þetta.

Árið 1982 sömdu eigendur og ábúendur í Vogum og Reykjahlíð um landamerki jarðanna:⁷⁵

Úr Námukollu hinni syðri á Námufjalli í vestur í vörðu á Geitakofabjargi, þaðan í Smáralág hina nyðri.

Að öðru leyti ræður merkjalýsing Voga frá 26. maí 1890.

Erum samþykkir ofangreindum merkjum

Vogum, 15. júlí 1982

⁷³ Skjal nr. 2 (7) a-b.

⁷⁴ Það var þá komið í umsjón Grenjaðarstaðar.

⁷⁵ Skjal nr. 4 (66).

Sigurgeir Jónasson, Vogar 2, Hinrik Sigfússon Vogar 3, Þorlákur Jónasson Vogar 4, Stefán Sigfússon Vogum III, Hallgrímur Þórhallsson Vogum I, Pétur Jónasson Vogum II, Kristín Jónasdóttir Vogar 2, Hallgrímur Jónasson Hólmum. Fyrir hönd Valgerðar Sigfúsdóttur og Jóns Árna Sigfússonar, Víkurnesi Hinrik Sigfússon, Vogum 3

Reykjahlíð, 15. júlí 1982

Illugi Jónsson, Jón P. Þorsteinsson, Hólmfríður Pétursdóttir, Sverrir Tryggvason, Óskar Illugason, Valgeir Illugason, Jón B. Sigurðsson, Baldur Sigurðsson.

Í jarðamatinu 1804 kemur fram að hálf Reykjahlíð tilheyrir Reykjahlíðarkirkju en hinn helmingurinn ábúandanum. Jörðin er sögð 40 hundruð. Árstekjur af fjallagrasatínslu eru 2 ríkisdalir og 48 skildingar en 2 ríkisdalir fyrir hestagöngu. Jörðin fær líka 90 skildinga fyrir leigu á selstöðu. Henni fylgir kjarrskógur til eigin nota.⁷⁶

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur eftirfarandi um Reykjahlíð:

Reykjahlíð ½ Kyrkjueign og ½ Bondaeign, hingað til talin 40 hndr. ... Kostir jarðarinnar eru: mikið fjallaland til hestagaungu sumar og vetur, hagarymi, landkostir til málnytu fyrir fé og kyr i betra lagi, mörland i besta lagi hér i hreppi og góð og áreiðanleg vetrarþétt fyrir fjenað i heimahögum og hross i selhögum og á áðurnefndum fjöllum; ...hjer er og dálítill grasatekja ...⁷⁷

Minnst er á í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Reykjahlíðar hafi verið þinglesin 1891 en að ágreiningur sé talinn gagnvart Ytri-Neslöndum. Eftirfarandi upplýsingar um Reykjahlíð eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Landið er geysimikið að víðáttu og mjög kjarngott. Sauðfjárbétt hrossa mjög góð sumar og vetur, ... Fjárgeymsla erfið vetur og sumar. ... Jörðin á víðlenda afrétt á Mývatnsfjöllum, vestan Jökulsár. Í hana tekið margt sauðfé á sumrum og hross til göngu á vötrum. Ganga hross þar marga vötr af án gjafar. ... ¼ hluti Dettifoss tilheyrir jörðinni, er sá hluti leigður fyrir 212 kr. árgjald. ... Andavarp í eyjum og hólum í Mývatni og gæsavarp í Grafarlöndum, skammt frá Herðibreið. Eggjatekjan talin gefa 50 kr. árstekjur. ... Jörðin á upprekstur fyrir geldfé og lömb í Einarstaðakirkjulandi í Framdölum, en Einarstaðir 8 hrossa göngu í Mývatnsfjöllum.⁷⁸

Í fasteignamatinu stendur einnig:

Undirmatsnefndin virðist eigi hafa tekið nándar nærri nægilegt tillit til tekna þeirra sem jörðin [Reykjahlíð] hefir af Dettifossi og afrétti, enda mun hin

⁷⁶ Skjal nr. 2 (22).

⁷⁷ Skjal nr. 2 (29) a-b.

⁷⁸ Skjal nr. 2 (32).

síðarnefnda tekjugrein hafa hækkað síðan matið var gert. Samþykkt: Jörðin sjálf færir upp um 1500 Krónur.⁷⁹

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir m.a. um býli í Reykjahlíðarlandi:

Fagranes. Það var sjálfstæð jörð með allgóðri áhöfn. Árið 1712 er talið talsvert engi þar og skógur og nokkur veiði. Enginn veit nú, hversu landi hefur verið háttað þarna á milli Reykjahlíðar og Grímsstaða, áður en hraunið rann, en víst er, að nokkuð af vatninu hefur hraunið tekið af 1729 og mest allt nytjaland frá Fagranesi. Sú jörð fór þá í auðn, og féll landið til Reykjahlíðar.

...

Hlíðarhagi. Pétur [„gamli“ í Reykjahlíð] setti einnig bú undir mann langt norður í afrétti, á leið milli Reykjahlíðar og Svínadals. Þar hafði verið fornt sel, en býlið var skýrt Hlíðarhagi. Guðni hét sá, er fyrstur byggði, fyrir 1860. En Gottskálf Þorkelsson bjó þar síðastur til 1878. ...

Austarasel. Það stóð nærri þjóðvegi, þeim sem nú er, beint suður af Jörundi. Þar var sel Reykjahlíðar 1729 og lengi síðan. Þar setti Pétur gamli upp býli 1861, og stóð sú byggð til 1874. ...⁸⁰

Á öðrum stað er Austarasel sagt hafa verið byggt til ársins 1877.⁸¹

Ólafur Jónsson rekur byggðarsögu Austarasels í ritinu „Ódáðahraun“. Telur hann býlið hafa verið í eyði 1872-1873.⁸² Ólafur fjallar þar einnig um byggðarsögu Hlíðarhaga.⁸³ Er sagt, að þar muni áður hafa staðið sel, Vatnasel. Ætlað er, að býlið hafi verið stofnað árið 1861, en ekki verið samfellt í byggð til 1878, t.d. sennilega í eyði 1872-1876. Þar eru greind landamerki Hlíðarhaga og vitnað í afréttarskrá frá 13. mars 1878:

Að vestan ráða Hágangnafjöll út í Áfanga og þaðan í Eilíf. Úr Eilífi ræður bein stefna til austurs gegnt Austari-Brekku, og ræður hún merkjum suður á móts við fremri Hágangnahorn.

Í Gæsadal, sunnan Gæsafjalla, voru fyrrum geymd naut á sumrin. Sjást enn leifar garða, sem hlaðnir voru til varnar.⁸⁴

Samkvæmt lýsingu Ólafs Jónssonar á Búrfellshraunum er dálítill grastorfa austan við Námaskarð. Þar hafi eitt sinn verið beitarhús frá Reykjahlíð, en þeirra sáust engin teljandi merki, þegar Ólafur ritaði lýsingu sína (líklega um 1944).⁸⁵ Jón Gauti Jónsson segir grænan bala fast við rætur Dalbjalls. Þar séu tættur beitarhúsa frá Reykjahlíð, en við þær sé Dalsrétt, sem var skilarétt fyrir Austurfjöll til ársins 1880.⁸⁶

⁷⁹ Skjal nr. 2 (35).

⁸⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 267.

⁸¹ Byggðir Suður-Þingeyinga 1985, bls. 356.

⁸² Ólafur Jónsson: Ódáðahraun III, bls. 148-153.

⁸³ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun III, bls. 153-157.

⁸⁴ Ferðafélag Íslands Árbók 2006. Jón Gauti Jónsson: Mývatnssveit með kostum og kynjum, bls. 164.

⁸⁵ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun I, bls. 58.

⁸⁶ Ferðafélag Íslands Árbók 2006. Jón Gauti Jónsson: Mývatnssveit með kostum og kynjum, bls. 172.

Árið 1899 voru allir fossar í landareign Reykjahlíðar „seldir á leigu“⁸⁷. Áratug síðar var svo öllum vatnsréttindum afsalað til Einars Benediktssonar sýslumanns.⁸⁸

Herðubreið og Herðubreiðarlindir voru friðlýstar árið 1974, sbr. auglýsingu nr. 272/1974.⁸⁹ Í yfirlýsingu vegna friðlýsingar er því lýst yfir af hálfu eigenda Reykjahlíðar að þeir geri ekki athugasemdir vegna hennar.⁹⁰ Skálar hafa svo verið byggðir í Herðubreiðarlindum, bæði fyrir ferðamenn og landverði. Í tilefni af friðlýsingu Öskju sem náttúruvættis árið 1977 voru tillögur að friðlýsingu bornar undir eigendur Reykjahlíðar, sem „hugsanlegra rétthafa“, sbr. 30. gr. náttúruverndarlaga.⁹¹

Gerður var rammisamningur milli Landsvirkjunar og landeigenda Reykjahlíðar ehf. um nýtingu jarðhita, kaup á fasteignum o.fl. í nóvember 2005.⁹² Landsvirkjun keypti Kröfluvirkjun og Jarðvarmaveitur ríkisins af íslenska ríkinu á árunum 1985 og 1986 en síðan þá hefur fyrirtækið stundað og kostað rannsóknir á jarðhita á svonefndu jarðhitaréttindasvæði við Kröflu og í Bjarnarflagi (Námafjalli), sbr. samning íslenska ríkisins við landeigendur Reykjahlíðar frá 18. mars 1971.⁹³

Nokkrum lóðum hefur verið skipt út úr því landsvæði sem liggur á kröfusvæði íslenska ríkisins, einkum á því svæði sem er umhverfis Kröfluvirkjun.⁹⁴ Einnig hefur verið gerður samningur milli eigenda Reykjahlíðar og Starfsmannafélags Kísiliðjunnar hf. árið 1972 um lóðarafnot í Gæsadal við Gæsafjöll.⁹⁵

Auk skálabygginga í Herðubreiðarlindum hafa verið gerðir skálar í Dreka austan í Dyngjufjöllum, í Bræðrafelli sunnan í Kollóttudyngju, í Heilagsdal og í Dyngjufelli í Dyngjufjalladal. Flestir skálarnir eru í eigu Ferðafélags Akureyrar.⁹⁶

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið í Reykjahlíð frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.3.1 Möðrudalur

Hér verður fjallað um heimildir um Möðrudal að því leyti sem þær varða kröfusvæði vegna Reykjahlíðar.

Gjörningur er til um máldaga og landamerki Möðrudals frá 1. september 1408. (Talinn falsbréf). Þar kemur fram að:

⁸⁷ Skjal nr. 8 (16).

⁸⁸ Skjal nr. 8 (17).

⁸⁹ Skjal nr. 8 (166).

⁹⁰ Skjal nr. 8 (40).

⁹¹ Skjal nr. 8 (55).

⁹² Skjal nr. 8 (155).

⁹³ Skjal nr. 1(12).

⁹⁴ Sjá t.d. skjal nr. 8 (160).

⁹⁵ Skjal nr. 8 (36).

⁹⁶ Skjal nr. 8 (167).

(Enn) fremur a kirkian vij hrossa gaungu yfir um Jòkulsä og taka Eij folòld undann. Omerkinga alla i Herdubreidstungum.⁹⁷

Máldagi Möðrudalskirkju er frá 1493. Þar kemur fram að kirkjan eigi:

vij kapla gongv: oc taka eigi vndan fololld. yfver vm jokvlsáá.⁹⁸

Vitnisburður um landamerki Möðrudals er frá 6. desember 1532. Þrír menn vitnuðu, að sonur fyrrum prests í Möðrudal lýsti því:

að faðir sinn hefði haldið m.a. „atta hrossa göngu beit i Vegge ok Krokmeil. ok taka ecke undan fololld. a Myvats auræfe fyrer nordan Jokulsä. ok halfar Herdebreidstungur.“⁹⁹

Máldagi Möðrudals frá því um 1570 nefnir ekki hrossagönguna eða Herðubreiðartungur.¹⁰⁰

Í máldaga Stefáns Jónssonar biskups fyrir Möðrudalskirkju stendur:

... Kyrkjan á allann Gestreidarhals austur ad Þrijvördu. Vij Kapla gaungu (og taka ei undan fölolld) yfer umm Jökulsá.¹⁰¹

Árið 1645, í tíð Brynjólfs Sveinssonar biskups í Skálholti, var Möðrudalur vísiteraður en ekki er minnt á kaplagöngurnar.¹⁰²

Eftirfarandi kemur fram í vísitasíu Mag. Brynjólfs í Möðrudal frá 1648:¹⁰³

... Framkom nu Utskrifadur Maldagi handskrifadur af Sera Olafi Einarssyni Profasti Anno 1624 30 Augusti, huar suo stendur medal annra orda, ad Mariu Kyrkia og hinz H. Peturs Apostula i modrudal á ... Kyrkian á allan Gestreidarhálz vestur ad Þrijvördu. Siö Kapla göngu (og taka ei undann fölolld) ijfir umm Jökulzá. ... Var þetta j fjrstu Visitatione er Biskup Stefan rejd um Austfjrðinga fiórdung. Medkiennir profasturinn Sr. Olafur Einarsson á Kyrkiubæ ad hann hafi latid skrifa þennan Máldaga Mödrudalz Kyrkiu ordriett efter þuj sem hann hafdi adur skrifad ur maldagaBokum Skalholltz dómkyrkiu fyrir tutugu og Sex árum.¹⁰⁴

Í vísitasíu Möðrudalskirkju frá árinu 1677 stendur eftirfarandi:

Þann 17 Augustj var visiterud Beatæ Mariæ et Sanctj Petri Apostolj Kyrkia ad Modrudal a Fiallj. Hun á efter Máldögum ... Kyrkiann á allann gestreidarhálz austur ad Þrijvördu, 7 kapla göngu (og taka ei undann fölolld) yfer um Jökulzá, Hactenus Biskups Stephanz máldagi.¹⁰⁵

⁹⁷ Skjal nr. 2 (108).

⁹⁸ Skjal nr. 2 (96).

⁹⁹ Skjal nr. 2 (105).

¹⁰⁰ Sbr. skjal nr. 2 (B.1. Ísl. fbrs. XV, 674-675).

¹⁰¹ Skjal nr. 2 (183).

¹⁰² Skjal nr. 2 (182).

¹⁰³ Skjal nr. 2 (187) a-b.

¹⁰⁴ Skjal nr. 2 (184) a-b.

¹⁰⁵ Skjal nr. 2 (185) a-b.

Vísitasía Möðrudals árið 1706 er byggð á vísitasíunni frá 1677:

Anno 1706. Þann 14 Augusti visiteradi Biskupen Magst. Jon Thorkelsson Widalin Kirkiuna ad Mödrudal a Fialle, ... J Visitatiu Mag. Brinjólfs Anni 1648 Stendur so, ad frammvisadur hafe vered utskrifadur Maldæge, handskriftadur af Sr. Olafe Einarssyne profaste Anno 1624, 30 Augusti, hvar so Stande, ad Mariu Kirkia og Hins H. Peturs Apostula i Mödrudal eige ... Item ad Kirkian eige allan Gestreidarháls vestur ad þrivörðum Siö Kapla gaungu (og taka ej undan folöld) yferum Jökulsá. Af þessari Visitatiu er ad Siá ad Máldagin hafe vered Stephans Biskups, enn ej liggur Hann nu á Kirkiunne, og ej seigest Presturin Hann medteked hafa, er og óglögt ad siá af Visitatiu M. Þordar Anni 1677, hvert hann hafe þá til vered eda ej, seiger Presturin, ad nu sie bygt Kot i Peturs tungu sem kallest Sturluflötur, og nu sie eignad Skridu Klaustre; ej helldur er Hrossabeiten brukud fyrer vestan Jökulsá.¹⁰⁶

Á manntalsþingi á Skútustöðum 10. maí 1800 óskaði Jón Þorsteinsson, fyrir hönd föður síns, Þorsteins Jónssonar forpaptara, vitnisburðar nálægra þingmanna um hvort þeir vissu til þess að umráðendur eða ábúendur Möðrudals á Fjalli hafi notað sér vetrar- eða sumargöngu á Mývatnsfjöllum, eða svokölluðum Austurfjöllum. Þingmenn, einkum Jón Einarsson í Reykjahlíð, Jón Þorgrímsson á Gautlöndum, Sigmundur Árnason í Vindbelg og Marteinn Þorgrímsson í Garði, svöruðu því til að þeir hefðu aldrei á ævi sinni heyrt eða vitað til þess og það sama staðfesti Halldór Magnússon á Ytri-Neslöndum sem bjó á Möðrudal í fjórtán ár fyrir um tuttugu árum.¹⁰⁷

Samin var lögfesta fyrir jörðina Möðrudal þann 9. maí 1844:

Þad gjörum vid undirskrifadir hérmed vitanlegt ad vid eptir Laganna Fyrimælum lögfestum hér i dag okkar Födrleifd og rétta Eign Jördina Modrudal á Fjalli innan Jökuldals og Hlidar Hrepps i Nordurmúla Sýslu; Lögfestum vid allt sem tédri Jördu Mödrudal fylgt hefr og fylgia á ad réttu og fornu lagi, bædi Tödr og Eingiar, grítt og ógrítt, Vötn og Veidistödr og öll þau Herlegheit sem nefndri Jördu á ad fylgia til þeirra ummerkia sem til er vísad i Máldaga Herra Stepháns Biskups af 1493 og fleyri Biskupanna Visitatiu<r> sanna og samhlióda eru, ad Mödrudalsstad tilheyri ... Hesta gaungu á Mívatnsfjöllum og hálfar Herdabreidstúngur.¹⁰⁸

Undir lögfestuna skrifuðu Sigurður og Methúsalem Jónssynir. Hún var þinglesin þann 11. maí 1844.

¹⁰⁶ Skjal nr. 2 (187) a-b.

¹⁰⁷ Skjal nr. 2 (140) a-b.

¹⁰⁸ Skjal nr. 2 (188).

Þann 20. mars 1884 var lagt fram landamerkjabréf fyrir Möðrudal með hjáleigunum Lóni [Rangárlóni], Gestreiðarstöðum og Fögrukinn. Það var undirritað af Stefáni Einarssyni í Möðrudal. Þar segir m.a.:

Einnig á Möðrudalur átta hrossa göngu á „Austurfjöllum” vestan Jökulsár og hálfar „Herðabreiðar-tungur”.¹⁰⁹

Ódagsett landamerkjabréf fyrir Möðrudal var þinglesið 25. júlí 1923: Þar segir m.a.:

Ítök í annarra löndum: Á Mývatnsöræfum [fyrir ofan línu] 4 hrossa ganga á vetrum og vori og egg og viðartekja í Grafarlöndum og Herðubreiðarlindum.¹¹⁰

Jón A. Stefánsson í Möðrudal skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af bændum þar í nágrenni og Einari Friðrikssyni og Jóni Einarssyni fyrir Reykjahlíð.

5.4 Krepputunga

Krepputunga milli Jökulsár og Kreppu. Hér að framan hafa verið raktar heimildir um Reykjahlíð og skal þá tekið til við Brú. Loks verða raktar heimildir sem lúta sérstaklega að Krepputungu.

Brúar sést fyrst getið í máldaga Möðrudalskirkju frá árinu 1493. Þar segir að Brú eigi kirkjusókn að Möðrudal.¹¹¹

Brú er nefnd í sölubréfi frá 16. nóvember 1500. Þar er dýrleikinn sagður 20 hundruð með öllum gögnum og gæðum jarðarinnar.¹¹²

Í vitnisburði um landamerki Möðrudals 1532 er talað um Brúarveg, sem landamerki, en ekki er afgerandi, hvort um merki móti Brú sé að ræða.¹¹³

Ágreiningur um Brú kom fyrir dóm árið 1544 en þar er ekkert minnst á mörk eða landstærð.¹¹⁴

Páll Melsteð sýslumaður mætti að Brú á Jökuldal 24. ágúst 1824 að beiðni eigandans Guðmundar Einarssonar til þess að framkvæma skoðunar- og virðingargerð í þeim tilgangi að lækka jarðardýrleikann vegna mikils skaða sem jörðin hefði beðið af sandfoki og öðrum áföllum. Viðstaddir voru, auk fjögurra skoðunarmanna, Gunnlaugur Þorkelsson á Eiríksstöðum fyrir hönd Eiríks Eiríkssonar hreppstjóra vegna fátækra sjóðs. Viðkomandi sóknarprestur gat ekki mætt en sýslumaður kvaðst sjá um að afla samþykkis hans. Guðmundur eigandi Brúar samþykkti að sýslumaður

¹⁰⁹ Skjal nr. 2 (189).

¹¹⁰ Skjal nr. 2 (180) a-b.

¹¹¹ Skjal nr. 2 (96).

¹¹² Skjal nr. 4 (68).

¹¹³ Skjal nr. 4 (70).

¹¹⁴ Skjal nr. 4 (71). Bréfið er skrifað 9. nóvember 1544.

stýrði gerðinni þó svo að hann væri ekki hlutlaus sökum konungstíunda. Því næst var riðið á landið og þá kom í ljós:

... Loksins er af Afrettum þeim, er Brú tilheyrir, og Brúardalir nefnast, aftekin fullur þridiungur, vegna þess, að Vatnsfall nokkurt, að nafni Saudá [Upphaflega hefur verið skrifað, Kringilsá], er, vegna Jökulhlaupa, aldeilis ófært ordid bæði Mönnum og Sképnum, og öll Öraefe þau, sem þar eru fyrir framan, eru því Jördunni töpud og að einu Gagni.¹¹⁵

Brú var metin á 20 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804. Jörðin hafði „afrétt“ sem metinn var á 88 álnir. Þar var álftafjaðratekja, metin á 66 álnir. Hægt var að taka fimm hesta á útigang.¹¹⁶

Í jarðamatinu 1849 stendur eftirfarandi um jörðina Brú:

.... útheyskapur talsverdur enn lángsóktur ... afrétt á jörðinn fyrir sjálfa sig, og má ljá hann öðrum 2ur eða 3ur mönnum. - Hestaganga á vetrum í Arnardal er betri enn á öðrum jörðum í þessu bigdarlagi; ...¹¹⁷

Landamerkjaskrá Brúarlands var undirrituð þann 4. júlí 1890. Hún var þinglesin þann 6. júní 1894:

Landamerki milli Brúar og Eiríksstaða, Hákonarstaða og Möðrudals.

Eptir garði þeim, er liggur úr Jökulsá utan við svokallaða „Orustustaði“, sjónhending í fremstu Hnefilöxl; þaðan í svokallaðann Stóralæk, er fellur í Þverárvatn, og allt land vestan vatna, út í sel sem stendur í svo kölluðum Skalladal; þaðan beina leið í Rúnastein á Urðarhlíð, sjónhending í hestleið á Þríhyrningsfjallgarði. Allan Arnardal átölulaust, allt land Jökulsár á milli.¹¹⁸

Eiríkur Guðmundsson (Brú) skrifaði undir skrána. Einnig skrifuðu undir: Einar Eiríksson (Eiríksstöðum), S. Magnússon (sennilega frá Hákonarstöðum), Eiríkur Einarsson (Ífklega á Eiríksstöðum) og St. Einarsson (Möðrudal).¹¹⁹

Þann 14. október 1921 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Brú. Því var þinglýst 27. júlí 1922:

Eftir grafning þeim, er fellur í Jökulsá utan við Orustustaði, sjónhending í fremstu Hnefilsöxl, þaðan í Merkilæk, sem fellur í mitt Þverárvatn sunnanvert, allt land vestan vatns út í Svínabúðalæk, sem ræður þaðan neðan frá Kílum upp á ölduna neðan við Gyltuteig, þaðan í lágan mel utan við Fiskidalshálsinn, þaðan beina línu í ysta Þríhyrningsinn. Þaðan beina línu í Arnardalsárós við Jökulsá á Fjöllum og allt land Jökulsáa á milli.¹²⁰

¹¹⁵ Skjal nr. 2 (179) a-b.

¹¹⁶ Skjal nr. 2 (175) a-b.

¹¹⁷ Skjal nr. 2 (176) a-b.

¹¹⁸ Skjal nr. 2 (172) a-b.

¹¹⁹ Heimilisföng Jökuldæla sett eftir sóknarmannatali Hofteigs.

¹²⁰ Skjal nr. 2 (173) a-b.

Undir landamerkjabréfið skrifaði Eyjólfur Marteinnsson. Það var samþykkt af Einari Eiríkssyni á Eiríksstöðum, Guðjóni Gíslasyni í Heiðarseli og Jóni A. Stefánssyni í Möðrudal.

Í fasteignamati N.-Múlasýslu 1916-1918 stendur að Brú fylgi stórt og víðlent afréttarland en það gefi ekki af sér neinar sérstakar tekjur og silungsveiði geti verið nokkur í heiðarvötnum en hafi ekki verið stunduð um langan tíma vegna fjarlægðar og annarra erfiðleika. Þá segir að í Arnardal gangi hross oft úti mikinn hluta vetrar og meðal jarðargæða er talin óbrigðul hrossaganga í Arnardal framan af vetri. Meðal ókosta er nefnt að heiðarbýlin Laugarvellir, Grunnvatn og Heiðarsel eigi hrossagöngu í Arnardal fyrir 4 hesta hvert.¹²¹

Fram kemur í fasteignarmati Brúar frá 1930-1932 að „afréttarland“ sé mjög víðlent og ágætlega kjarngott en fjallgöngur, erfiðar. Hvorki er keyptur né seldur upprekstur. Uppkast að fasteignamati Brúar frá 1930-1932 sem gert var af ábúandanum er í stórum dráttum samhljóða. Þó kemur þar fram í 11. tölulið um byggingarefni að meltekja sé í Arnardal langt í burtu. Einnig er spurning um hvort aðrar jarðir eigi ítök í landið svarað þannig að Laugarvalladalur hafi verið seldur úr landi jarðarinnar og að þrjár jarðir eigi tólf hesta göngu í Arnardal.¹²²

Sveitir og jarðir í Múlaþingi lýsa jörðinni Brú svo:

B er efsti bær á Jökuldal og jörðin talin önnur hin stærsta á landinu. Hún nær suður til Brúarjökuls, vestur að Jökulsá á Fjöllum, norður að ósi Arnardalsár og þaðan sjónhending að mestu sa. í Þverárvatn. Í Jökulsá á Brú koma mörk við læk gegnt Arnarbæli og fylgja þaðan Jökulsá suður til jökla. ... Áður náði Brúarland mun lengra norður: Frá Skollavík við Ánavatn nokkurn veginn beina stefnu á mitt Ferjufjall vestan Jökulsár á Fjöllum. Heiðarbýlin Heiðarsel við Poll sunnan Ánavatns og Grunnvatn nokkru norðar voru seld undan jörðinni snemma á þessari öld, og stórt svæði vestan fjallgarða hvarf til Möðrudals, en ókunnugt hvenær og hvers vegna.¹²³

Helstu hlunnindi í landi B eru: Silungsveiði í Þverár-, Þríhyrnings- og Gæsavatni og Kreppulóni, ... vikurtaka var mikil um skeið (um 1940-60) aðallega í Arnardal ... hreindýr eru um allar trissur, og lengi voru aðalstöðvar þeirra í Kringilsárrana, gæsa- og álftavarp víða.¹²⁴

Árbók Þingeyinga 1965 birti grein eftir Jóhann Skaptason sýslumann, sem nefnist „Sýslumörk Þingeyjarsýslu“ og tekin var saman að tilmælum Landmælinga Íslands. Þar heldur hann því fram, að mörk Suður-Þingeyjarsýslu og Norður-Múlasýslu eigi að vera um Kreppu. Verður hér á eftir tekin upp umfjöllun Jóhanns um

¹²¹ Skjal nr. 2 (177) a-b.

¹²² Skjal nr. 2 (178) a-b.

¹²³ Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 278.

¹²⁴ Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 279.

Krepputungu, þótt heimildir hans fyrir því, sem hann heldur fram um sýslumörk, séu mjög takmarkaðar:

Mörkin milli Suður-Þingeyjarsýslu og Norður-Múlasýslu eru að mínu áliti ekki rétt tilfærð á kortinu [„Herforingjaráðskortinu“], eftir að kemur suður að Kreppu. Ég álít, að Krepputunga öll tilheyri Suður-Þingeyjarsýslu. Merkin eiga því, að mínu áliti, að vera með *Kreppu*.

Þessi misskilningur, sem fram kemur á kortinu, er til orðinn eftir að Kreppa hlaut sérstakt nafn, en það er tiltölulega nýskeyð, eða líklega snemma á 19. öld. Þó er mér ekki fullkunnugt um það.

Kreppa er aðeins ein af upptakakvísllum Jökulsár, en þó önnur aðalkvíslin. Eftir að hún hlaut sérstakt nafn, var fremur farið að kalla hina aðalkvíslina Jökulsá.

Austurmörk sýslunnar hafa að jafnaði verið talin við Jökulsá ofan við Dettifoss. En þá var átt við ána, þar sem hún rann í einum farvegi, en auðvitið [svo] engin afstaða tekin til merkjanna inni á lítt kunnum örafum, þar sem meginfljótið myndaðist af mörgum kvíslum.

Hinsvegar mun mér óhætt að fullyrða, að Kverkfjöll og Krepputunga hafa frá fornu fari verið talin hér um slóðir með Þingeyskum örafum, bæði af almenningi og fræðimönnum, þótt punktalínan á landabréfinu hafi á seinni árum ruglað suma í ríminu.

Þorvaldur Thoroddsen telur Kverkfjöll, Kreppuhrygg og Hvannalindir með þingeyskum stöðum í 4. bindi ferðabókar sinnar, bls. 149. Í 1. bindi ferðabókarinnar lýsir hann ferð sinni um sömu staði með þingeyskum örafum, Ódáðahrauni. Sama gerir Ólafur Jónsson í hinu mikla riti sínu Ódáðahrauni. Og „landaleitarmennirnir“ þingeysku, sem ferðuðust um þingeysku örafen í hagaleit árið 1880, fóru alla leið austur að Kreppu. Hinsvegar mun ekki hafa hvarflað að þeim að fara austur fyrir Kreppu, því austan hennar var vafalaust land Norðmýlinga.

Ferðir í Krepputungu munu yfirleitt fremur hafa verið farnar vestan yfir Jökulsá heldur en austan yfir Kreppu, því að vesturkvíslarnar þóttu að jafnaði árennilegri en Kreppa.

Þegar hinn kunní kvikmyndatökumaður Edvarð Sigurgeirsson bauð Suður-Þingeyjarsýslu til kaups kvikmyndir frá þingeyskum örafum, var þar á meðal kvikmynd frá Hvannalindum og Kverkfjöllum.

Það mun fremur sjaldgæft, að fé fari í Krepputungu, en þó eru þess nokkur dæmi. Sjálfsagt hefir það oftast orðið þar úti, en þegar við það hefir orðið vart, hefir þótt nauðsynlegt að bjarga því, en enginn talið sér skylt að senda í göngur þangað. Stundum mun því hafa verið bjargað frá Möðrudal en stundum vestanyfir, og svo var það á s.l. hausti [skrifað 21. nóvember 1965] að menn frá Akureyri og úr Mývatnssveit björguðu því á báti vesturyfir, þótt

Mývetningar telji sér það óskilyt. Krepputunga mun aldrei hafa verið talin með afréttum, sem skylt væri að ganga.

Ég held, að það sé óumdeilt, að Suður-Þingeyjarsýsla nái austur til Hákvirkfjalla. Ef ekki þykir rétt að setja mörkin alla leið austur í Kreppu við jökul, kynni að mega leggja þau um Kverkfjallarana, Lindaá og Kreppu. Mætti þá ætla, að framvegis hvíldi á báðum sýslum skylda til að bjarga fé úr Krepputungu, en líklega vilja báðar sýslur vera lausar við þá skyldu.¹²⁵

Í bréfi sýslumanns Norður-Múlasýslu, 23. janúar 1970, f.h. náttúruverndarnefndar sýslunnar til Náttúruverndarráðs er lagt til, að Hvannalindir í Krepputungu verði friðlýstar, eða allt gróið land í grennd við lindirnar, fyrir bifreiðaumferð og mannvirkjagerð. Landsvæðið er þar sagt tilheyra Brúaröræfum og að ekki virðist standa á samþykki Brúarbónda til verndunar svæðisins.¹²⁶ Var friðlýsingin samþykkt af Náttúruverndarráði 3. febrúar s.á.¹²⁷ Brúarbóndi lýsti því yfir, 24. júlí 1972, að hann teldi Hvannalindir innan merkja jarðar sinnar, en hann væri samþykkur friðlýsingu þeirra.¹²⁸

5.5 Vogar

Voga er nokkrum sinnum getið í Íslensku fornbréfasafni, en hvergi minnst á mörk. Er þar fyrst að nefna máldaga Reykjahlíðar í máldögum Auðunar rauða árið 1318, en þar er getið bónda í Vogum, Voga-Bjarnar.¹²⁹

Makaskipti voru gerð á hálfum Leyningi í Eyjafirði og jörðinni í Vogum við Mývötn, 13. september 1437. Vogar seldir:

med ollum þeim gaugnum oc gæðum er greindri yordu fylger oc fylgth hefer ath fornu oc nyiu.¹³⁰

Vogar með öllum gögnum og gæðum, er fylgt höfðu að fornu og nýju voru látnir í makaskiptum fyrir Yztuvík í Laufásþingum og 30 hndr. í fljótgildum peningum, 15. júní 1477 (27. mars 1478).¹³¹

Hálfir Vogar ásamt ýmsum öðrum jarðahelmingum í Þingeyjarsýslu voru látnir í makaskiptum fyrir jarðir í Eyjafirði 18. apríl 1504.¹³²

Þorsteinn Finnbogason seldi jarðir í Eyjafirði en fékk á móti jarðir í Þingeyjarsýslu með öllum þeim gögnum og gæðum er greindum jörðum fylgdu og fylgt höfðu að fornu og nýju, þar á meðal Voga, 23. maí 1514.¹³³

¹²⁵ Árbók Þingeyinga 1965: Jóhann Skaptason: Sýslumörk Þingeyjarsýslu, bls. 69-71.

¹²⁶ Skjal nr. 5 (9).

¹²⁷ Skjal nr. 5 (2).

¹²⁸ Skjal nr. 5 (3).

¹²⁹ Skjal nr. 2 (82).

¹³⁰ Skjal nr. 2 (88).

¹³¹ Skjal nr. 2 (95).

¹³² Skjal nr. 2 (122).

¹³³ Skjal nr. 2 (123).

Þorsteinn Finnbogason gaf Nikulási syni sínum til kvonarmundar ýmsar jarðir í Þingeyjarsýslu, þar á meðal Reykjahlíð, 30 hndr., og Voga, 30 hndr., 30. september 1548.¹³⁴

Í máldaga Reykjahlíðarkirkju árið 1573 segir um landamerki Reykjahlíðar og Voga:

milli voga oc hlijdar Landamerki vr ytre Smara lag oc suiþna vogur/ vogar eiga lútent wt vndir þreyngsl skilur þar landa merki hlijdar og voga:¹³⁵

Þessi merkjalýsing eða sambærileg er endurtekin í prófastsvísitasíu í Reykjahlíð árið 1735 og biskupsvísitasíum 1760 og 1828.¹³⁶

Jón Þórarinsson lögfesti ábýlisjörð sína Voga 7. júní 1755 til eftirfarandi takmarka:

Ad Sunnannverdu J gard þann, er geingur uppeffter, frá Sunnannverdum Hraunvoqe, austur til Merkekletta, þaðann J Hverfellsnibbu ena Sidre, þaðann riettsýnis J ofannverdt Tóuhollt, þaðann J Jarðfallid fyrir Vestann Flataskógarönd, þaðann og framm J þreyngsle, móts vid Grænavatnzland. Þaðann riettsýnis til austurs, giegnt Sunnannverdu Burfelle, og so riettsýnis, frá Nordannverdu Búrfelle, til Nordurs, giegnt Sidre Námakollu, og þaðann til Vesturs, effter sem Vörðurnar hallda, Sem Standa J Hrauninu, ofanneffter, J gard þann sem geingur Vestur ad [yfirstrikað: J; ad, ofan línu] Smäraläg hinne Nirdre, og framm ad Kälfstiörn, og þaðann Vestur J Mývatn.¹³⁷

Hann bannaði öllum að nota ofangreint land án síns leyfis. Lögfestan skyldi gilda venjulegt lagatermin, eða ákveðin tíma samkvæmt lögum (12 mánuði), og var hún lesin upp og uppáskrifuð á manntalsþingi á Skútustöðum 5. júní 1755 af Jóni Benediktssyni sýslumanni.

Í lögfestu Einars Jónssonar fyrir Reykjahlíð frá 5. júní 1758 er komið inn á landamerki við Voga, en þar er lögfestan samhljóða áðurnefndum máldaga 1573 og vísitasíunum 1735, 1760 og 1828.¹³⁸

Lögfesta þessi var lesin upp samdægurs á manntalsþingi á Skútustöðum og svo aftur á sama stað 16. apríl 1762, 16. maí 1764, 7. maí 1766, 15. júní 1767, 19. júní 1769 en þar er sérstaklega tekið fram að enginn hafi mótmælt og 30. apríl 1774. Tveir menn votta að afritið sé samhljóða frumritinu á manntalsþingi á Skútustöðum 18. maí 1833.

Lögfesta Voga var lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 6. maí 1799. Inntaks hennar er ekki getið en fram kemur að enginn hafi mótmælt henni.¹³⁹ Sama gildir um lögfestu árið 1809.¹⁴⁰

¹³⁴ Skjal nr. 2 (106).

¹³⁵ Skjal nr. 1 (8).

¹³⁶ Skjal nr. 2 (130) a-b, 2 (73) a-b og 2 (76) a-b.

¹³⁷ Skjal nr. 2 (19) a-b.

¹³⁸ Skjal nr. 2 (191) a-b.

Vogar fá þessa umsögn í óársettri lýsingu Skútustaðapinga, en væntanlega frá því um 1840:

Vogar, 30 hundruð, landlítill heima um sig en hefur það æði mikið í fjarlægð.¹⁴¹

Vogabændur létu þinglýsa svonefndu „Ludendarlandi“ (Lúdentarlandi) á manntalsþingi á Skútustöðum 12. júní 1857. Pétur Jónsson bóndi í Reykjahlíð mótmælti lögfestunni að því leyti sem hún helgaði Vogum landið milli Hvannfells og Búrfells.¹⁴²

Landamerkjabréf fyrir Voga var útbúið 26. maí 1890 og þinglesið 13. júní sama ár:

Að sunnan móti Geiteyarströnd ræður garður sá, er liggur til austurs frá sunnanverðum Hraunvogi, þaðan austur beina stefnu í norður enda Strandarholts, uppí lág þá, er liggur suður holtið og úr láginni austur í vegaborg (merkt með vörðu) sem liggur í Lúdentarborgum; en borgir þær ráða svo merkjum til suðurs móti Kalfastrandar- og Garðslandi, þaðan réttisýnis til austurs gegnt sunnan verðu Búrfelli móts við Grænavatns land, og ræður svo Búrfell til norðurs og Skessubali að Þrengslum þeim sem eru norðan undir honum, þaðan réttisýnis til vesturs í Námukollu hina syðri (á Námufjalli) þaðan til vesturs eftir vörðunum, niður eftir hrauninu í Smáralág hina nyrðri, ræður svo láginn í Kálfstjörn, ur tjörninni í Mývatn ræður Svínvogur merkjum. Að norðan og austan liggur land jarðarinnar Reykjahlíðar. ...¹⁴³

Guðni Ásmundsson eigandi Voga skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Sigurði Tómassyni, eiganda Kalfastrandar; Árna Jónssyni, eiganda Garðs; Sigurgeiri Péturssyni, eiganda Reykjahlíðar, og Jóhannesi Sigurðssyni og Þorsteini Þorsteinssyni, en þeir tveir áttu Geiteyarströnd.

Landamerkjaskrá milli Voga og Geiteyarstrandar var útbúin í nóvember 1964 og þinglesin 1965. Þar kemur eftirfarandi fram:

Upp frá sunnanverðum Hraunvogi lá áður grjótgarður og var merkisgarður, en er nú lagður niður sem slíkur. Í hans stað hafa landeigendur sett þar vírnetsgirðingu, og er hún viðurkennd að vera markalína á milli þessara jarða. Girðingin liggur til austurs eftir hraunbrunanum og nær nærfellt að þjóveginum en þar myndast girðingarhorn og liggur þaðan girðing til norðurs og er óviðkomandi landamerkjum.

¹³⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.15).

¹⁴⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.32).

¹⁴¹ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 122.

¹⁴² Sbr. skjal nr. 2 (A 6. 68). Um nafnið Lúdent, sjá Þórhallur Vilmundarson, „Lúdent.“ *Afmælisrit Björns Sigfússonar*. Reykjavík 1975, bls. 288-301.

¹⁴³ Skjal nr. 2 (10) a-b.

Frá nýnefndu girðingarhorni framlengist línan til austurs og er bein allt til Yztu-Nibbu í Strandarholti. Þar skal setja glöggt merki, helst galvæniseraða járnþípu, og ganga vel frá.

Frá Yztu-Nibbu liggur línan beint í Vegaborg, norðan vegarins upp í Lúdent. Ofan í topp Vegaborgar skal reka samskonar merki og í Yztu-Nibbu og ganga vel frá.¹⁴⁴

Eigendur Voga; þau Sigfús Hallgrímsson, Guðfinna Stefánsdóttir, Hinrik Sigfússon, Stefán Sigfússon, Þorlákur Jónasson og Kristján Þórhallsson, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það gerðu einnig eigendur Strandar; þau Sigurður Jóhannesson, Jón Jóhannesson, Jóhannes Jóhannsson, Helgi Þorsteinsson, Ágúst Sigurgeirsson og Þorsteinn Þorsteinsson.

Athugasemd var gerð við landamerkjaskrána milli Voga og Geiteyjarstrandar þann 30. júlí 1965. Hún var móttækin af yfirvöldum þann 24. september sama ár svo hægt væri að þinglýsa henni á manntalsþingi Skútustaðahrepps 1965. Þar kemur m.a. fram:

Undirritaðir eigendur Voga telja þinglesnar Landamerkjaskrár frá 1885 og 1890 milli Voga og Geiteyjarstrandar í fullu gildi.

Sigfús Hallgrímsson bjó til Landamerkjaskrá milli áðurgreindra jarða 1964 [ártal ofan línu]og fékk hana innritaða í Landamerkjabók Þingeyjarsýslu árið 1965 og þinglesna án okkar samþykkis

Úr þessari Landamerkjaskrá fellir hann niður „Lágina“ sem afmarkar Strandarholt að austan, og trúlega að norðan líka, þetta er glöggt og að því er virðist þíðingarmikið örnefni í gildandi Landamerkjaskrá jarðanna, og því útilokað að fella það niður nema samþykki allra aðila komi til.¹⁴⁵

Undir bréfið skrifa Hallgrímur og Einar Þórhallssynir.

Eigendur og ábúendur í Vogum og Reykjahlíð sömdu um landamerki jarðanna árið 1982, sjá Reykjahlíð, en þar segir:

Úr Námukollu hinni syðri á Námufjalli í vestur í vörðu á Geitakofabjargi, þaðan í Smáralág hina nyðri.

Að öðru leyti ræður merkjalýsing Voga frá 26. maí 1890.¹⁴⁶

Væntanlega á eftirfarandi umsögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns við Vogajörðina sjálfa, en ekki Mývatnsöræfi:

Hestaganga í meðallagi á fjallinu.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Skjal nr. 2 (11) a-b.

¹⁴⁵ Skjal nr. 2 (12) a-b.

¹⁴⁶ Skjal nr. 4 (66).

¹⁴⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 236.

Sjálfseignarjörðin Vogar er sögð á 30 hundruð í jarðamatinu 1804. Henni fylgir kjarrskógur til eigin nota. Í matinu kemur einnig fram að fóður og beit geti oft verið skaðleg húsdýrum, sér í lagi fé.¹⁴⁸

Voga er getið í jarðamatinu 1849-1850:

Vogar Bóndaeign talin nú 30 hndr. ... helstu kostir eru: ... vetrarþeir fyrir fátt fé og fá hross; litlar skógleifar til heimilis brúkunar; land i fjarlægð er nota má haust og vor fyrir géldfé; ... Ókostir eru ... vond fjenaðargeymsla, sótt á fje, örðug og laung selför sem kaupa þarf af Reykjahlíðar manni, ...¹⁴⁹

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Voga hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Voga eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Landrými mikið og kjarnaland. Gripahagar mjög góðir á sumrin. Sauðfjárbætt góð sumar og vetur og mjög skjólsamt. Fjárgeymsla erfið. Er féð opt látið ganga í afrétt framan af vetri. ... Jörðin á afrétt, sem tekið er í fé auk heimafjár.¹⁵⁰

Um Voga segir Jón Sigurðsson í Yztafelli:

Vogar eiga land austur til fjalla. Þar er kjarr og mellönd og landgæði, og geyma Vogamenn þar oft fé og haust. .¹⁵¹

Af hálfu Vogamanna hafa verðið lögð fram nokkur gögn um landsnytjar, einkanlega heyskap (lauftekju) og melskurð á Flataskógarrönd (Laufrönd) og í Lúdent um aldamótin 1900 og fram undir miðja 20. öld.¹⁵² Sömuleiðis hafa verið lögð fram skjöl, þar sem Landgræðsla ríkisins semur við eigendur Voga, og stundum fleiri aðila, varðandi friðun lands til uppgræðslu, og einnig afhendingu lands aftur, þar sem Landgræðslan taldi verki sínu lokið.¹⁵³

Árið 1971, 25. mars og 4. maí, var gerður samningur milli eigenda Voga og íslenska ríkisins um jarðhitaréttindi á tilteknu svæði í landi Voga. Er hér um að ræða landsvæði umhverfis Námafjall, sbr. uppdrátt sem fylgdi.¹⁵⁴

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið að Vogum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.6 Grænavatn

Landnáma segir Grænavatn jörð landnámsmannsins Þorkels háva.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Skjal nr. 2 (22).

¹⁴⁹ Skjal nr. 2 (29) a-b.

¹⁵⁰ Skjal nr. 2 (32).

¹⁵¹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 261.

¹⁵² Skjöl nr. 10 (12, 14-16).

¹⁵³ Skjöl nr. 10 (24-28).

¹⁵⁴ Skjal nr. 1 (13).

¹⁵⁵ Íslensk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 282.

Næst sést Grænavatns getið þegar jörðin Hrakströnd (Sveinsströnd) var keypt með því þriggja kúa fóðri, sem keypt var í Grænavatnsland yfir um Kráká, 11. maí 1447.¹⁵⁶

Grænavatnseigendur töldu sig eiga land austur að Hafragjá og austur undir Herðubreið og þar með Heilagsdal og Fremrináma. Lýstu Reykjahlíðarmenn rétti sínum þar og fengu dæmda dóma upp úr 1500. Sjá Reykjahlíð. Síðan urðu um það miklar deilur á síðari hluta 16. aldar. Var gefinn vitnisburður um lýsingu Grænavatnseiganda á framgangi Þorsteins Finnbogasonar í Reykjahlíð og Vigfúsar og Nikulásar sona hans, m.a. varðandi Fremrinámur og ómerkinga fyrir austan fjallgarða, milli Eilífsvatna og Bræðraklifs, 2. maí 1562:

Yferlysti hann fyrir oss at hann hefði Grænavatn optsinis logfest meðan Þorsteirn lifdi og þar með fremre nama. og hefði hann og hans syner haft samt vijsvitandi. Opt sagdist hann laga bedist hafa a fremre namum og annari landareign Grænavatz af Ara Jonssyni logmanni og eigi feingid hafa. Sagdi hann Þorsteirn Fimbogason hefði stefnt Magnusi Palssyni omaga fiar sins fyrir Brennsteininn j fremre namum. hier með sagdi hann ad lyst hefði fyrer sier Jon liotur Magnusson og Halldor Sigmundsson þeir sem vm oræfin soru. at þeir hefdo alldre annat suarit. enn það Hlijdar kyrkiu hefði verid eignader aller omerkingar fyrer austan fjallgarda j mille Jlijfsvatna og Brædraklifs. þeir sem mædur helgudu sier eij. enn eij vissu þeir huort kirkian ætti edur eij.¹⁵⁷

Samþykkt voru kaup á Grænavatni 2. maí 1562 og landamerkjum milli þess og annarra jarða lýst þannig:

fyrir utan riede Grænauatzos. og vestur i þa tiorn sem þar geingur a milli. og i gard þann er vestur ur tiornini geingur. og þadan rettsynis vr gards endanum og vestur í Kraká: En landamerki rada austur vr Grænalækjarosi. og i grof þa sem geingur aústur epter hraúnum þeim er liggja fyrir sunnan jördina Gard. þaðan rett vr grofinni j Gard þann sem geingur fyrer ofan gard sudur í vogsbotn: þann er liggur vid Grænalækjarnaust: þaðan austur i gard þann er skilur lond i milli Briamsnes og Grænavatz: og ur þeir gardi austur í sýdri Burfellskord. þaðan og austur í Hafragia. rædur þa giain og fram at Brædraklife og þaðan sudaustur únder Herdibreid og allan Heilagsdal. Rett vr Herdibreid og vestur i Sudurarbotta. Rædur Sudurá í Liosbleiksbyttu. þar með alla Kieralæki ofan ad Storafossi. og allt land jtolulaust fyrir austan Kraka og vt i motz vid fýr greind landamerki. er fyrer vtan og aústan ofan ganga í Kraka. fra skildú eingiataki við Langholt. og Balldursheimi hefur til heýrt. og þriggja kúa fodri fra Hrakstrond i Grænauatz eing. Sagði hann Grænavatn eiga gielldfiarrekstur a Hlidar auræfi. ...¹⁵⁸

¹⁵⁶ Skjal nr. 2 (91).

¹⁵⁷ Skjal nr. 2 (113).

¹⁵⁸ Skjal nr. 2 (114).

Dómur fell um kaupbréf fyrir Grænavatni 6. maí 1562 og landamerkjum lýst með líkum hætti og í kaupsamningnum 2. maí:

sem Kolbeirn (Arngrímsson) tilskilde. einkade og ánafnade Magnuse Jonssyne í þeirra kaupbreffe ...: fyrer utann framm í Grenavatnsös. og vestur í þá tíðrn. sem þar geingur í mille. og í gard þann vestur úr tíðrnenne geingur. og þaðann riettsynis úr gards Endanum. og vestur í Kräkä. enn landamerke ræda austur ur Grenalækjaröse. og í gröf þä. sem geingur austur effter hraunum þeim. sem liggia fyrer sunnann Gard. og þaðann í gard þann sem geingur riettsynis ut í vogsbotninn hiä Grenavatnsnauste. þaðann og austur í gard þann. sem skilur land mille Briamsness og Grenavatns. þaðann riettsynis úr þeim garde og ustur í Burfellsskörd hin sidre. þaðann og austur í Hafragiä. rædur þä. giäinn og framm ad Brædraklife. og þaðann og austur under Herdebreid. og allann Heilagsdal. riett ur Herdebreid til vesturs. og so üt í Sudurárbotna. rædur þä Sudurä. i Liosbleiksbittu. þar med alla Kieralæke ofann ad Störafosse. og allt land jtölulaust. fyrir austann Kräkälæke. og üt möts vid fyrgreind landamerke. Enn fyrer utann og austann. ofann í Kräkaa. ... þar med Grenavatn ætte gielldfiärrekstur ä Hlijdar òræfe. (Töldu dómsmenn landamerkin rétt).¹⁵⁹

Síðan var gefinn vitnisburður, 30. ágúst 1562, um að Kolbeinn Arngrímsson kvittaði Magnús Jónsson fyrir andvirði Grænavatns og handfesti honum þann eið að sverja nær Magnús vildi, að hann vissi ei betur en Grænavatn ætti alla þá landareign, ummerki og ítölur sem Kolbeinn hefði til greint, einkað og ánafnað Magnúsi og stóð í þeirra kaupbréfi. Einnig að Kolbeinn hefði lýst, að Þorsteinn Finnbogason hefði með engum lögum sótt af sér Fremrináma. Ungum og nær ómaga hefðu gamlir menn sagt honum, að Kolbeinn Þorgrímsson, afi hans, hefði haft, haldið og sér eignað og jörðinni Grænavatni alla Fremrináma og enginn talað upp á nema Þorsteinn Finnbogason. Kolbeinn Þorgrímsson hefði flutt brennistein úr Fremrinámum til Straums og Flateyjar. Nefndir tveir menn sem hefðu boðið Finnboga lögmanni að sverja þess eið en eigi fengið.¹⁶⁰

Enn voru gefnir vitnisburðir í þessu máli: Fyrst að Kolbeinn Arngrímsson hefði svarið bókareid um lýsingu sína á landareign og ítölum Grænavatns, 18. september 1562.¹⁶¹ Síðan um varnaðarorð Magnúsar Jónssonar við Kolbein Arngrímsson og að Kolbeinn hafi staðið fast við fyrri orð sín, þ.e. eið og lýsingu, 14. júlí 1563.¹⁶²

Dómur féll um Grænavatn 7. ágúst 1565. Nichil skrifari hafði ákært kongsdómsins vegna um jörðina Grænavatn, sem Kolbeinn Arngrímsson hefði átt. Lesinn var upp dómur Páls Stígssonar þar sem peningar Kolbeins voru dæmdir á

¹⁵⁹ Skjal nr. 2 (115).

¹⁶⁰ Skjal nr. 2 (116).

¹⁶¹ Skjal nr. 2 (117).

¹⁶² Skjal nr. 2 (118).

konungs náð og einnig meðkenningarskjal Kolbeins þar sem hann játaði að vera flæktur í sífjaspellamál áður en hann seldi Magnúsi Jónssyni Grænavatn. Var Magnús Jónsson dæmdur til þess að koma til næsta Öxarárþings til svara við höfuðsmann um Grænavatn og beggja lögmanna og lögréttunnar dóm.¹⁶³

Um sama leyti, 22. september 1565, var Grænavatn reiknað 30 hundruð í fjórðungsgjöf í kaupmála.¹⁶⁴

Á alþingi 1596 var tekið fyrir mál sem höfuðsmaðurinn Brosterup Gedde beiddist dóms á varðandi jörðina Grænavatn. Nikulás Björnsson, umboðsmaður höfuðsmanns, bar fram vitnisburðarbréf þar sem greint var frá því að Kolbeinn Arngrímsson hefði játað á sig að hann væri brotlegur og að hann hefði beðið sér náðar. Aðrir dómar, eiðar og úrskurðir komu fram á móti því sem þóttu hrinda þessum vitnisburði fullkomlega og var hann því dæmt að hann skyldi ekkert afl hafa.¹⁶⁵

Að beiðni Björns Gíslasonar var bréfaður að Skarði á Skarðsströnd vitnisburður Jóns Þórðarsonar, 28. febrúar 1675, um landamerki Grænavatns. Að hans sögn voru landamerkin svohljóðandi:

Fyrst fyrrer vtann framm J Grænavatnz ós, og vestur J þá Tiörn, Sem þar geingur á millj, og J gard þann vestur vr tiörnenne geingur, þadann riettSýniss vr enda þess gardz og vestur J Kráká. Enn fyrrer Austann framm, Rada Landamerke vr Sama Grænavatnz edur Grænalækjarós, og J Gróf þá, sem geingur Austur og Vt effter Hraununumm fyrrer Sunnann Jördena Gard skamt fra Túnenu, og þadann i gard þann Sem riettSýniss geingur vt j Vogzendann, edur (Sem kallad er) Vogklettenn Hia Grænavatnz Nauste, þadann Austur J þann gard, sem skilur Land millumm Grænavatnz og Briánzness, þadann riettsýniss vr þeim garde Austur j Búrfellz Skörd, þadann Austur J Hafragiá, Rædur So hin Sama giá framm ad Brædrakliffe, og allt Austur vnder Herdebreyð. á mótz vid KyrkiunnarLand J Reikiahlyð Sem þar mæter Grænavatnz Lande ad vtanverdu, ur Herdebreid og Austur J Jökulzá á Öräffumm. Jtem á Grænavatn [a]llan Heilax dal og Fremre Náma (Grænavatnz Náma) alla. Sem Jnnefelas[t] [J] greýndu takmarke. Vr Herdebreid riett Siónehendýng til [ólæsilegt vegna skemmdar: vesturs?], og So J Sudurárbotna, Ráda þadann L[an]damerke Sudur J Liósbleýkz B[y]ttu, Sem eg higg nu neffnest Skinnhúfutiörn þar med alla Kieralæke og offan ad Stórafosse á mótz vid Stórutúngu Land J Bårdardal ad vestann, og allt Land Jtölulaust fyrrer Austann Kráká, vt a mótz vid firstgreind Landamerke Sem fyrrer Vtann og Austan framm gánga offan j Kráká, Sem Halldenn er ad vera mune Valakýll, millumm Adurnefndz gardz (Sem Stendst á vid tiörnena og Grænalæk) og Krákár (og þesse Vmmerke á mótz vid Skútustadaland sem liggur ad vtann verdu, Enn Kráká Heffe eg ætyð Heirt Halldna ad vera Liós,

¹⁶³ Skjal nr. 2 (119).

¹⁶⁴ Skjal nr. 2 (120).

¹⁶⁵ Skjal nr. 2 (169).

Skýr og ómótmællannleg Landamerke millum Grænavatnz Landz ad Austann, og Jardanna Balldurzheimz og HrakStrandar (er nú aff Sumumm Neffnest Sveinzströnd,) Landa ad vestann ...¹⁶⁶

Jón sagðist ennfremur hafa heyrt að ábúendur Skútustaða, Baldursheims, Garðs og að nokkru leyti Brjámsness hafi átalið ofangreind mörk Grænavatnslands og eignað sér það með ákveðnum takmörkum sem hann gæti ekki tilfært nú. Einnig yrkt og notað sama Grænavatnsland eftir að Magnús Jónsson, sem keypt hafði landið af Grími Andrésyni og svo af Kolbeini Grímssyni, fluttist á Vestfirði. Þrátt fyrir það hafi Jón ætíð heyrt þar á móti borið og því mótmælt af frómum mönnum sem voru barnfæddir og uppaldir við Mývatn og jafnframt búfastir þar alla sína tíð. Hann sagði að enn mætti finna nokkra trúverðuga menn við Mývatn sem væru sammála honum um að Grænavatn ætti fortakslaust allt ofangreint land til ystu ummerkja. Því næst taldi hann upp framliðna menn sem voru á sama máli og byrjar á föður sínum, Þórði Beinissyni sem var barnfæddur og uppallinn á Grænavatni en bjó svo á Skútustöðum, Baldursheimi og Haganesi í um 60 ár eða allt til dauðadags á 82. aldursári, næst Þorsteini Erlendssyni sem var uppallinn á Skútustöðum hjá Vigfúsi bónda Þorsteinssyni en bjó alla sína búskapartíð í Garði við Mývatn og varð rúmlega níræður að aldri. Loks Beini Jónsson afa sinn sem bjó allan sinn búskap á Grænavatni og hafði oft látið í ljós að umrætt land til ystu umhverfis liggjandi takmarka væri eiginleg Grænavatnseign og sinn réttur leigumáli.

Jón sagðist hafa heyrt og orðið þess áskynja er hann var kominn til vits og ára að ábúendur Grænavatns hefðu kvartað yfir því að það land og engjar, sem því tilheyrðu með réttu, væru haldin og notuð af öðrum. Úr ungdæmi sínu minntist hann þess að á Grænavatni hefði búið Jón Kolbeinsson og eftir hann Sveinn Nikulásson í um 30 ár og svo ýmsir eftir það. Hann sagði að allan sinn aldur, þ.e. 68 ár, hafi umrætt land aldrei verið átölulaust brúkað af ábúendum Skútustaða, Baldursheims, Garðs og Brjámsness heldur hafi Grænavatnsábúendur og stundum eigendur iðulega átalið og kvartað yfir því. Jón sagðist hafa heyrt Jón sáluga Magnússon yngra lýsa því yfir á Vaði árið 1628 að Grænavatn ætti umrætt land til ystu endimarka og örnefna, sem um ræddi, móti löndum annarra. Hann sagðist hafa skjöl því til stuðnings, þ.e. innsiglaða dóma, lögmannsúrskurði, auk annarra bréfa og skilríkja en hafi hins vegar aldrei beitt þeim vegna Þórunnar Jónsdóttur eiginkonu Magnúsar sáluga Arasonar sem var bróðursonur hans.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Skjal nr. 2 (16) a-b.

¹⁶⁷ Um kaup Magnúsar Jónssonar príða á Grænavatni, sjá Jón Þorkelsson, *Saga Magnúsar príða*. Kaupmannahöfn, 1895, bls. 20-23. Jón Magnússon yngri er eflaust sonur Magnúsar príða oftast kallaður Jón dan og Magnús Arason sonur Ara Magnússonar í Ögri, Ari var bróðir Jóns dan og Magnús því bróðursonur hans. Magnús Arason hélt Barðastrandarsýslu og bjó á Reykhólum en eftir dauða hans 1655 hefur Þórunn Jónsdóttir kona hans flutt aftur á æskulóðir í Þingeyjarsýslu en hún dó á Skútustöðum 1674, sbr. Bogi Benediktsson, *Sýslumannaæfir* I, bls. 82; Páll Eggert Ólason, *Íslenskar æviskrár* III, bls. 404 og 431.

Jón Þórarinnsson lögfesti ábýlisjörð sína Voga 7. júní 1755 og minnst m.a. á mörk við Grænavatnsland:

Ad Sunnannverdu J gard þann, er geingur uppeffter, frá Sunnannverdum Hraunvoqe, austur til Merkekletta, þaðann J Hverfellsnibbu ena Sidre, þaðann riettsýnis J ofannverdt Tóuhollt, þaðann J Jarðfallid fyrir Vestann Flataskógarönd, þaðann og framm J þreingsle, móts vid Grænavatnzland. Þaðann riettsýnis til austurs, giegnt Sunnannverdu Burfelle, og so riettsýnis, frá Nordannverdu Búrfelle, til Nordurs, ...¹⁶⁸

Lögfestan í heild sinni er í kaflanum um Voga.

Brynjólfur Sigurðsson sýslumaður í Árnessýslu lögfesti Grænavatn 21. júlí 1766 til eftirfarandi takmarka:

Fyrer utann fram J Grænavatns os, vestur J þa Tiörn, sem þar geingur á mille og Gard þann vestur ur Tiörnene geingur, þaðann rettsýnes ur Gards Endanum, vestur J Krakaa, Enn Landamerke ráða austur ur Grænalækjar óse, og J Gröf þá sem geingur austur effter Hraunum [fyrst skrifað: Hraununum] þeim er liggja fyrer sunnann Gard, þaðann riettsýnes J Gard þann sem geingur uti Vogsbotten hiá Grænavatns Nauste, þaðann og austur J Gard þann sem skilur Land mille Briams-ness og Grænavatns, riettsýnes, ur þeim Garde austur J Burfells Skörð hin Sydre, þaðann og austur J Hafra-gia, sem Merkium rædur framm ad Brædraklife, þaðann austur under Herdebreid, og allann Heilagsdal riettur Herdebreid til Vesturs, og so uti Sudurár-botna, rædur þá Sudurá J LiosBleiks-bittu, þar med alla Kiera-læke ofann ad Stora-Fosse, og allt Land Jtölulaust fyrer austann Krákaá-læke, og uti móts vid firrgreind Landamerke, Enn fyrer utan og austann ofani Krákaaa, ad fráskildu Eingia Take vid Lánghollt og Baldursheime hefur til heirt, og Eingia Take, sem svare þriggia Kua Fódre frá Jördunne Hrakströnd J Grænavatns Lande mót Gield-fiar rekstre á Hlydar Örafe frá Grænavatne ...¹⁶⁹

Hann bannaði öllum að nýta sér ofangreint land án leyfi ábúanda og sinnar vitundar. Ennfremur bauð hann þeim sem kynnu að vera ósáttir við innihald lögfestunnar að sýna þeim skjöl þau er hún væri byggð á. Ef enginn gæti hinsvegar framvísað löglegum skjölum á móti þá skyldi lögfestan vera ábúendum Grænavatns til eftirréttingar og landinu til friðhelgis.

Fram kemur að lögfestan hafi verið lesin upp á samfundi hreppstjóra á Skútustöðum 11. október 1766, við Reykjahlíðarkirkju 28. maí 1767 og á manntalsþingi á Skútustöðum 15. júní 1767. Á síðastnefnda staðnum mótmæltu þeir Ari Ólafsson og Jón Jónsson vegna jarða þeirra Garðs, Skútustaða, Brjámsness og Baldursheims. Þeir sögðust tilbúnir til að leiða fram vitni og skjöl gegn þeim landamerkjum sem sneru að sínum jörðum í lögfestunni þegar Brynjólfur var tilbúinn

¹⁶⁸ Skjal nr. 2 (19) a-b.

¹⁶⁹ Skjal nr. 2 (17) a-b.

að leggja fram skjöl sín varðandi umrætt landsvæði sem þeir segja að ekki hafi verið deilt um áður í manna minnum.

Jón Þórðarson lögfesti ábúðarjörð sína Grænavatn 17. maí 1830 með eftirfarandi hætti:

1° Fyrir utannfram í Grænavatnsós, eða sokalladann Einslæk, þaðann vestur í Tiörn, þá sem nú kallast Krákuvatn – so vestur beint það sem Kjöll sá rædur, er vestanad rennur í Tiörnina uns hann beigist til sudurs þaðann beina stefnu ofani Kráká. – 2° Logfesti eg ad austanverdu vid vatnid uti gröf þá, sem liggur í Hrauninu fyrir sunnann Gard, og nú er grasivaxinn laut: Þaðann réttsýnis austur í sokallad Sidrajarðfall á Flataskógarrönd þaðann beint í Burfells-skördinn sidre, þaðann austur í Hafragia, rædur þá giainn fram ad Brædraklifi, þaðann austurunder Herdabreid, þaðann til vesturs og í Sudurárbotna rædur þá Sudurá alt [alt: tvítekið] í móts vid sokallada Skinnhufu-tiörn, þaðann beina stefnu til nordurs í sokalladann Alptakíl hvar Vatnsrennur og lækir allir af hvörjum Kráká er tilordinn, eru mestanpart samankomnir: úr því skilur áinn: nl. Kráká land ad vestann verdu, einlægt ad því ádur nefnda takmarki vid hana fyrir utannfram, hvar Skutustada-land tekur vid: ad fráskyldu Eingiataki Jardanna Baldursheims og Sveinstrandar sem þeim Jörðum innann þessarra hérnefndu Takmarka fylgir, og fylgt hefir.

Her med lögfeste eg med Ábúðarjörð minni Grænavatni gélðfiárrekstur á Hlydar-Öræfi ...¹⁷⁰

Jón bannaði öllum að nota ofangreint land og landsnyttjar án síns leyfis. Hann bætti því við að ef einhver teldi sér óréttur gjörður með lögfestunni, sem byggð væri á Grænavatnsmáldagadómi frá 1562 sem var gerður trúverðugur 1. maí 1733, þá skyldi sá hinn sami leggja fimmtarstefnu gegn henni ella stæði hún landinu framvegis til friðhelgis eftir lögum. Eigendur Grænavatns, þeir Jón Þorsteinsson og Sigurður Jónsson, skrifuðu nöfn sín undir lögfestuna og sögðust samþykkir henni. Þegar lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 25. maí 1830¹⁷¹ mótmælti Th. Björnson, eigandi Garðs, henni að því leyti sem hún lögfesti syðsta part svokallaðrar Garðsmýrar.

Grænavatn fær þessa umsögn í óársettri lýsingu Skútustaðapinga, en væntanlega frá því um 1840:

Jörðin Grænavatn, 30 hundruð, landlítil heima um sig en hefur það æði mikið í fjarlægð.¹⁷²

Á manntalsþingi að Skútustöðum 10. maí 1841 var lesið upp gamalt sölu- og staðfestingarbréf fyrir Grænavatni. Sömuleiðis var lesin upp lögfesta Jóns í Garði fyrir landi hans frá 2. maí 1766 sem ábúendur Grænavatns mótmæltu. Einnig mótmæltu

¹⁷⁰ Skjal nr. 2 (18) a-b.

¹⁷¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.44).

¹⁷² Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 122.

bændurnir á Sveinsströnd og Baldursheimi sölu- og staðfestingarbréfi Grænavatns. Hvorki kemur fram inntak umræddra skjala né hvers vegna þeim var mótmælt.¹⁷³

Dómur var kveðin upp í landaþrætumáli milli Grænavatns og Garðs í merkjadómi á Baldursheimi 27. júní 1893. Þar var ákveðið að landamerki milli jarðanna skyldu vera svohljóðandi:

... Þaðan bein lína í skoru þá er liggur rjett utan undir Háþrengslaborg.¹⁷⁴

Landamerkjabréf fyrir Grænavatn var útbúið 20. maí 1921 og þinglesið sama ár:

Að norðan eru merkin: úr vörðu syðst í Tóftatanga við Grænalæk, þar sem hann fellur úr Grænavatni, bein lína austur í Brunnaklett, og þaðan beint í gilskoru norðan í ytri Þrengslaborg, og þá móti Vogalandi beint austur í háfjallgarðinn um Stórahjúk. Að austan ræður fjallgarðurinn merkjum suður og svo Bláfjall. Ur suðaustur horni Bláfjalls liggur merkjalínan í hásuður þar til Suðurárbotnar efri eru í vestri. Að sunnan eru merkin frá nefndum punkti beint vestur í austustu upptök Suðurár. Ræður þá Suðurá merkjum vestur gegnt Skinnhúfutjörn. Að vestan eru merkin úr Suðurá bein lína um miðja Skinnhúfutjörn í upptök lækjar þess, er rennur eftir Svartagili norður um Sandana vestur af Austurlækjum og fellur í þá að vestan mjög nærri því, er Norðurlækur sameinast þeim að austan; ráða þá lækirnir merkjum í Kráká, en Kráká skilur land Grænavatns frá löndum Skútustaða, Krákárbakka og Baldursheims alla leið norður þar til suðaustur ræturnar á fjallinu Jörundi bera yfir miðjan bæinn á Grænavatni. Ræður þá sú lína merkjum norðaustur frá ánni í línu, dregna beint úr austasta gili norðan í Sellandafjalli í austur hyrnuna á há Lambafjöllum (liggur sú lína um strýtumyndaðan klett í Skútustaðaborgum) Ræður sú lína þá merkjum norður í vörðu á Garðsengisgarði þar sem hæsta nibba á Norður-Skógamannafjalli ber yfir norðanverðan Grænavatnsbæ. Úr þeirri vörðu ræður bein lína yfir norðaustur hornið á Garðsengi í vörðu í Víðigarði rétt norðan við engið. Ræður þá sá garður merkjum norðvestur í Strandakíl og þá Strandakíll norður og síðan austur alla leið gegnum Krákuvatn og Einslæk í Grænavatn, en síðan Grænavatn norður hjá fyrst nefndri vörðu í Tóftatanga.

Lönd þessara jarða liggja að Grænavatnslandi:

Að norðan: Skútustaða, Garðs og Voga.

Að austan: Reykjahlíðar (öræfi)

Að sunnan: Skútustaða (afréttur)

Að vestan: Skútustaða, Krákárbakka, Baldursheims og Sveinstrandar (Garðsengi).¹⁷⁵

¹⁷³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 61).

¹⁷⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 89).

Eigendur og ábúendur Grænavatns, þeir Helgi Jónsson og Guðni Ásmundsson, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Árna Jónssyni, eiganda og ábúanda Garðs; Einari Friðrikssyni og Jóni Einarssyni, en þeir tveir voru eigendur og umráðamenn Reykjahlíðar; Hallgrími Péturssyni, eiganda Voga; Sólveigu Pétursdóttur, eiganda og ábúanda Baldursheims, og Guðfinnu Guðnadóttur og Þorsteini Þorsteinssyni, en þau tvö áttu Garðsengi. Hermann Hjartarson, fyrir hönd Skútustaðakirkju, skrifaði einnig undir bréfið. Hann gerði það með þeim viðauka að kirkjan ætti allan skóg í Arahvammi. Jón Þorsteinsson eigandi fjórðungs Skútustaða, sem hafði sama fyrirvara og Hermann, skrifaði líka upp á landamerkjabréfið.

Fyrir neðan undirskriftirnar stendur að ítakinu [skógur Skútustaðakirkju í Arahvammi] hafi verið lýst við innköllun skógarítaka samkvæmt lögum nr. 100-1940 og sé því í gildi. J. Skaptason skrifar undir þetta.

Grænavatn er samkvæmt jarðamatinu 1804 sagt 30 hundruð, sjálfseignarjörð sem fylgi kjarrskógur til eigin nota. Árstekjur af leigu á selstöðu eru 90 skildingar. Landbrot og flóð á úthaga.¹⁷⁶

Í jarðamatinu 1849-1850 kemur fram um Grænavatn:

Bóndaeign, talin nú 30 hndr. ... Kostir eru helstir: hey- og landgjæði til málnytu í svokölluðum Sellöndum, en því spillir ágangur af afrjettarfé, þar eru og hestahagar góðir á sumrum og sémileg hestaganga í góðum vetrum Afrjett er hjerumbil handa heimilinu; skógleifar sem enn hafa nægt til húsatróðs og ljáadeyngslis. ... Vegna umgétins landleysis heima þarf að vera í seli með ær og kýr þartil í 16 eður 17 viku sumars. Beitarhús þurfa tvenn, önnur í Sellöndum, hin uppá svokölluðum Grænavatns-melum, sem árlega ganga af sér af veðursliti. Lángur vegur er á hvörutveggju húsin; ...¹⁷⁷

Samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 hafa landamerki Grænavatns hvorki verið þinglesin né lýst. Eftirfarandi upplýsingar um jörðina eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Landrými geysimikið, og kjarnaland, en beitlandið liggur allfjarri, þar eð gróðurlaus hraun liggja næst bæ á 2 hliðar. ... en sumarhagar hrossa í 10. km. fjarlægð. Sauðland er mjög gott í fjarlægð, en erfitt til nota. ... Féð er látið ganga í afréttinni framan af vetri, eptir því sem fellur. Líka haft við beitarhús, er líður á vetur. Fjárgeymsla mjög erfið. ... Jörðin á afrétt meiri en fyrir sjálfa sig. ... Ágangur er af afréttarfénaði....

Jörðin er talin framfleyta: ... 18 hrossum ... að því tilskyldu, að helmingur tilgreindra hrossa gangi á Mývatnsfjöllum fram yfir miðjan vetur.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Skjal nr. 2 (5) a-b.

¹⁷⁶ Skjal nr. 2 (22).

¹⁷⁷ Skjal nr. 2 (29) a-b.

¹⁷⁸ Skjal nr. 2 (32).

Grænavatni lýsir Jón Sigurðsson í Yztafelli m.a. svo í bókinni „Suður-Pingeyjarsýsla“:

Í suður á jörðin land til öræfa, svo sem grös gróa til fjalla og hrauna, austan Krákár og vestan Mývatnsfjalla. Suður með Kráká og vestan Sellandafjalls er mikið haglendi, þar var síðast selför hér um sveitir, allt til 1904, og heitir þar í Sellöndum. Þar er fé oft látið liggja úti fram á vetur og sleppt þangað snemma á vorin, því land er gott og veðursælt, en snögg og snautt um til beitar heima. Austur frá bænum eru víðáttumikil gróðurlítill hraun og nefnast Grænavatnsbruni allt austur að Bláfjalli. Undir því og í rótum fjallsins eru gróðurlönd og skógur nokkur. Skútustaðakirkja átti skógarítak í Arahvammi, þar sem vænstur var skógurinn. Austur þar voru lengi beitarhús og löng og torsótt leiðin að heiman um hraunin.¹⁷⁹

Jón Gauti Jónsson segir í Árbók Ferðafélags Íslands árið 2006:

Grænavatn er önnur stærsta jörð í Mývatnssveit. ... Til vesturs á Grænavatn mikið land í Framengjum og í suður allt til öræfa austan Krákár, þar á meðal Sellönd, mikið haglendi. ... Á 16. öld er landamerkjum jarðarinnar lýst og kemur fram að Grænavatn eigi Heilagsdal allan handan Bláfjallsfjallgarðs og mikið landflæmi á öræfunum þar sunnan við. Var það þá verðmætt land vegna brennisteinsins í Fremrinámum. Það er nú talið eignarland Reykjahlíðar.¹⁸⁰

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið að Grænavatni frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.7 Stóratunga og Svartárkot

5.7.1 Stóratunga

Tunga öll í Bárðardal ásamt Öxará var látin í makaskiptum fyrir Siglufík, 4. janúar 1403.¹⁸¹

Ytritunga í Bárðardal var lögð út í arfaskiptum 4. maí 1446.¹⁸²

Að beiðni Björns Gíslasonar var bréfaður að Skarði á Skarðsströnd vitnisburður Jóns Þórðarsonar, 28. febrúar 1675, um landamerki Grænavatns. Þar er minnst á Stórutunguland. Fjallað er um þetta mál í kaflanum um Grænavatn og vikið að því við Skútustaði.

Lesin var upp lögfesta Hallgríms Jónssonar í Ási fyrir Stórutungu á manntalsþingi á Skútustöðum 16. maí 1831. Eigandi Skútustaða mótmælti

¹⁷⁹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 252.

¹⁸⁰ Ferðafélag Íslands Árbók 2006. Jón Gauti Jónsson: Mývatnssveit með kostum og kynjum, bls. 72.

¹⁸¹ Skjal nr. 2(193).

¹⁸² Skjal nr. 2 (89).

landamerkjunum í lögfestunni en hvorki er getið inntaks lögfestunnar né mótmælanna.¹⁸³

Í áreið á Stórutungu, með hjáleigunni Svartárkoti, og Víðiker, sem fram fór 4. október 1815, kemur fram að fornbylíð Tungusel, sem einnig var kallað Baugsárgerði, hafi eftir munnmælum verið notað fyrir selstöðu frá Stórutungu.¹⁸⁴ Um nánari staðsetningu þess vísast á kaflann um Svartárvatn.

Sigríður Grímsdóttir niðursetningur í Stórutungu varð úti og var rannsókn gerð vegna dauða hennar á Ljósavatni 24. ágúst, 4.-5. september og í Garði 16. september 1818. Þar kemur m.a. fram að Sigríður hafi farið með vinnukonum í grasamó og að þær hafi verið við grasatekju í svokölluðum Nauthólum sem liggi gilda bæjarleið framan við Stórutungu.¹⁸⁵

Þann 11. september 1837 seldi Þorkell Vernharðsson í Víðikeri eignarjörð sína Stórutungu, er metin var á 13 og 1/3 hundrað, með öllum landsnytjum. Kaupandinn var Jón Jónsson sem bjó í Stórutungu. Landamerkja jarðarinnar er getið í sölubréfinu:

Skjálfafljót að vestan, soköllud Sudurá, er sprettur upp langt framm og austur úr Byggdium, að austan og nordann, og Sandá að sunnann – austur að Stórakletti.¹⁸⁶

Friðrik Þorgrímsson og Guðni Hallgrímsson vottuðu söluna.

Lesin var upp lögfesta Stórutungu á manntalsþingi á Ljósavatni 10. maí 1793. Inntaks hennar er ekki getið.¹⁸⁷

Lesin var upp lögfesta Hallgríms Jónssonar í Ási fyrir Stórutungu á manntalsþingi á Skútustöðum 16. maí 1831. Eigandi Skútustaða mótmælti landamerkjunum í lögfestunni en hvorki er getið inntaks lögfestunnar né mótmælanna.¹⁸⁸

Landamerkjabréf fyrir Stórutungu var útbúið 3. mars 1884. Það var þinglesið 28. maí 1885:

1. Merki landsins að vestan er Skjálfafljót
2. Merkjum að norðan og austan ræður Suðurá sunnan frá línu þeirri, sem getið er um í 3. gr. hér á eftir til Svartár, en hún ræður þaðan til Skjálfafljóts.
3. Merkin að austan milli Stórutungulands og afréttarlands Skútustaða, er lína sú sem er framhald línu þeirrar sem dregin er á milli Svartárvátslands og Skútustaðalands fyrir norðan Suðurá, og er það hásuður stefnan frá Bræðrum, (þremur hólum fyrir norðan Svartárvatn) í vörðuna á rananum fyrir austan

¹⁸³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.46).

¹⁸⁴ Skjal nr. 2 (142) a-b.

¹⁸⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.37).

¹⁸⁶ Skjal nr. 2 (21) a-b.

¹⁸⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.11).

¹⁸⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.46).

Svartárkot (gamla bænum) og réttlínis þaðan yfir Suðurá og Mikléy milli kletts þess, sem stendur utarlega á Suðurrárhrauni og varða er hlaðin á og nefndur er vörðuklettur og hól nokkurs, sem nú er kallaður Grenishóll, sem stendur lítið vestar, beint sömu stefnu í Stóraklett og þaðan enn, sömu stefnu suður í Sandá og ræður sú á landamerkjum að sunnan allt til Skjálfandafljóts.

Lönd þau, er liggja að Stórutungu landi eru:

a. Yzt að vestan er land jarðarinnar Halldórsstaða (sem er lénsjörð) Þar næst Mýrar. Þetta land eiga Jón Ingjaldsson bóndi á Mýri 1/3 Kristján Ingjaldsson bóndi á Hallgilsstöðum 1/3 og Kristbjörg Ingjaldd. á Hallgilsstöðum 1/3. Þar næst er land jarðarinnar Litlutungu, það land á Jón Ingjaldsson bóndi á Mýri.

b. Syðst að vestan er Almennigur eður eign Ljósavatnshrepps.

c. Að sunnan og austan er afréttarland Skútustaðakirkju.

d. Syðst að austan er land jarðarinnar Svartárkots, sem er eign Einars bónda Friðrikssonar þar. Þarnæst er land jarðarinnar Víðirkers sem er eign Jóns Jónssonar bónda þar.

e. Að norðan og austan er land jarðarinnar Bjarnastaða sem er umboðsjörð, umboðsmaður er Sigurður Guðnason á Ljósavatni.

Hólmar eru í Svartá fyrir neðan svokallað Svartárgil sem tilheyrir Stórutungu, að undanteknum hinum nyrðsta, sem kallaður er Bjarnastaðahólmi og tilheyrir jörðinni Bjarnastöðum. Í Suðurá er hólmi, sem kallaður er Suðurrárhólmi og tilheyrir Stórutungu.¹⁸⁹

Eigandi Stórutungu, Jónas Guðmundsson, skrifaði undir landamerkjabréfið. Þar er einnig að finna undirskriftir eftirfarandi aðila: Sigurðar Guðnasonar, umboðsmanns; K. E. Friðrikssonar, hreppstjóra; Jóns Þorsteinssonar, prests; Stefáns Sigfússonar, prests; Jóns Jónssonar [bónda], Einars Friðrikssonar, Jóns Ingjaldssonar, Kristjáns Ingjaldssonar, Kristbjargar Ingjalddóttur og Helga Jónssonar.

Umfjöllun um Stórutungu er að finna í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Stóratunga talin hingað til 14 hndr. ... landið sem jörðinni er eignað er ummálmikið, en mestalt strálausir sandar og hraun Bithagi er þar so að kalla einginn fyrir gripi, en fyrir afstöðu ófáanlegur, vetrararbeit er þar að meiraleiti af, því gjeldfjargangur á þessum litla landbletti, er búin að gjöra afnot öll í aumasta lagi....¹⁹⁰

Fasteignamat 1916-1918 segir um Stórutungu:

¹⁸⁹ Skjal nr. 2 (9).

¹⁹⁰ Skjal nr. 2 (30) a-b.

Beitland mjög víðáttumikið og kjarngott. ... Fjárgeymsla heldur erfið ...
Jörðin hefur nægilegt land til uppreksturs fyrir sig ...¹⁹¹

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið í Stórutungu frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.7.2 Svartáarkot

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir árið 1712:

Svartár kot, partur af Túngu [Stórutungu]. Bygt fyrir hjer um 40 árum í úthögum, þar sem ekki hafði áður bygð verið, afdeilt einasta að túni, og lá fyrst undir heimajörðina, en umboðsmaður hefur nú byggt það undir 20 ár, og reiknast fjórðungur allrar jarðarinnar, eftir því að hjáleigumaðurinn svarar einnri jarðartíund af fjórum.¹⁹²

Á manntalsþingi að Ljósavatni 4. maí 1786 var eyðihjáleigan Svartáarkot byggð Marteini Sölvasyni með sex ríkisdala styrk úr konungssjóði.¹⁹³

Til er afrit lögfestu B. Thorlaciusar fyrir eignarjörðum hans Stórutungu og Svartáarkoti, 12. apríl 1793, lesin á manntalsþingum á Helgastöðum, Skútustöðum og Ljósavatni. Þar er landamerkjum lýst svo:

Eg undirskrifaður, lögfesti hjermeð í dag eignarjarðir mínar, Stórutungu og Svartáarkot í Barðardal ... til eftir skrifaðrar takmörkunar, eftir fram komnu allra manna vitni og fyrir sögn, einnig öðrum skilríkjum.

Fyrir Stórutungu. Hennar landamerki ræður Skjálfandafljót að vestan verðu, en að norðan og eystra, ræður á sú er sprettur upp fram austur langt ur byggð og kallast Suðurá, og þar til hún í Skjálfandafljót fellur en að sunnan ræður Sandá austur að Stórakletti

En Svartáarkots landamerki eru að norðan í svokölluðu Svartagröf, sem gengur ofa[n] löngubrekku í aður nefnda Suðurá, að austan en úr gröfinni þar brekkuhallin vinst ei lengur þá ræður sjónarstefna til Skútustaðakirkju landamerkja, og þaðan gengt tjeðu kyrkjulandi, allt að þúfu þeirri er stendur á rananum fyrir austan Svartáarkot og þaðan beint í Suðurá.¹⁹⁴

Í lögfestu Þuríðar Árnadóttur fyrir Skútustöðum frá 14. apríl 1798 er m.a. getið landamerkja seljalandsins og er þar miðað við merkjaþúfu á rananum fyrir ofan Svartáarkot.¹⁹⁵

¹⁹¹ Skjal nr. 2 (34).

¹⁹² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 145.

¹⁹³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.9).

¹⁹⁴ Skjal nr. 1 (11).

¹⁹⁵ Skjal nr. 2 (36) a-b.

Þórður Björnsson sýslumaður setti áreiðarþingsrétt að Víðikeri í Bárðardal 4. október 1815 að beiðni Kristjáns Jónssonar, eiganda Stórutungu ásamt hjáleigunni Svartárkoti, og Hallgríms Jónssonar, eiganda Víðikers. Fóru þeir fram á að takmörk jarðanna yrðu fastsett og til þess voru útnefndir sex áreiðarmenn sem búsettir voru í Bárðdæla- og Helgastaðahreppum. Helsta deiluefni þeirra Kristjáns og Hallgríms var:

... eirn Partur, töluverdrar Vídátta, af sokölludu Sellandi, liggjande fram frá Vydirkieri, fyrir nedann Ása, og austann sokallada Svartá, sem Lángs með Landinu, frá Sudri til Nordurs ad vestann fellur [ad-fellur, röð leiðrétt ofan línu með tölustöfum] i Skjálfandafljót, og takmörkudu milli sokalladrar Svörtugrófar og Stóruhágar, hinnar ad utann, enn þessarar ad Sunnann ...¹⁹⁶

Báðir höfðu þeir lögfest umrætt landsvæði sem þeir töldu sig eiga til móts við hvorn annan og báðir höfðu þeir mótmælt lögfestum hvors annars. Hvorugur hafði máldaga hins aðilans í höndum né önnur áriðandi skjöl fyrir jörðunum. Víðiker tilheyrði Einarstaðakirkju að fornu og það sama eigi við um Háatún sem talið er að sé á þessu landsvæði. Það auki hins vegar á vafann að Háatún hafi verið óbyggt um aldir og mönnum ókunnugt um staðsetningu þess. Því næst var riðið á landið fram eftir til suðurs fyrir neðan svokallaða Ása, eða neðstu mela. Þar sást að landið var gróið með lyngi og víði og líkast til gott til sauðfjárbæjar en án alls slægjulands. Á leið þeirri sem málsaðilar fylgdu áreiðarmönnum var að finna lítilfjörleg tóftarmerki án sjáanlegra girðinga sem voru lyngi og víði vaxin líkt og annað land þar í kring. Tóftirnar sögðu þeir að nefndar hefðu verið Háatún og vissu ekki hvar annars staðar það kot hefði getað staðið. Áreiðarmenn gátu þ.a.l. ekki vitað með vissu hvort þetta væru tóftir Háatúns eða annars fornbylis. Um 120 föðmum sunnar (faðmarnir 120 voru stignir með nákvæmni en ekki mældir með streng) liggur svonefnd Svartagróf sem eigandi Stórutungu vill meina að séu landamerki Víðikers að sunnan. Svartagróf er jarðfall í neðsta hallinu, ekki mjög breið og fær yfirreiðar. Austan við efri enda hennar er mýri og austan við hana lynggróinn allhár ás, sem er á næsta leiti við efri enda grófarinnar. En þar hefðu verið sett einhver merki til að marka stefnuna austur eftir, hafi grófin verið haldin sem landamerki því að annars væri stefnan ókunn því hennar sé ekki getið í skjölum hvorugar jarðarinnar. Riðið var á fyrrnefndan ás en ekki fannst neitt sem gæti hafa verið sett þar til að marka stefnuna. Að vísu var þar að finna lágarkorn sem lá beint upp á þveran á sinn vestanvert en þar hefði verið létt verk að hlaða garð, eins og víðar þar á ásnum, til landamerkjaskírteinis. Láginn liggir hins vegar nokkru utar en svari sjónhendingu til háausturs úr efri grófarbotninum. Áreiðarmenn fundu a.m.k. ekkert þar sem benti til þess að þar hefðu verið sett landamerki.

Þeir riðu því talsvert lengra suður þar sem var að finna gamalt bólstaði og túngirðingar sem enn var ekki að öllu leyti víði vaxið og lá neðan við neðstu ása. Þetta

¹⁹⁶ Skjal nr. 2 (142) a-b.

fornbýli var þeim sagt að kallað hafi verið Tungusel en af sumum Baugsárgerði. Það hafi eftir munnmælum verið notað fyrir selstöðu frá Stórutungu þó ekki í núlifandi manna minnum. Nokkru sunnar var að finna svokallaða Stóru­lág sem eigandi Víðikers hélt sem landamerki milli jarðar sinnar og Stórutungu og hafði lögfest land sitt í hana suður eftir. Lág þessi er stór og í henni neðanverðri sést glögglega garður sem liggur lítinn spöl vestur á þúfurnar en verður svo ósýnilegur um hríð. Nokkrir áreiðarmannanna gengu úr skugga um að hann gæti tæpast deilst vestur við ána né annars staðar í láginni því hún var mýrlend en sem upp eftir henni dró kom garðurinn aftur í ljós og austur frá henni allt í vestanvert Svartárvatn sem tilheyrir Svartá­rkoti, eyðihjáleigu Stórutungu. Í vatninu er silungsveiði sem gefur nokkurn arð en eigandi Víðikers gerir enga kröfu til hennar en vill að landamerki jarðar sinnar gangi út með vestari bakka vatnsins frá nefndum garði í svokallaða Silungapolla sem liggja í mýrinni út frá vatnsbotninum. Áreiðarmennirnir skoðuðu þá hins vegar ekki því að Skútustaðakirkja eignar sér land að austan til landamerkja Víðikers og Stórutungu og umráðamaður kirkjunnar var ekki með í för.

Niðurstaða áreiðarmanna um landamerkin var því svohljóðandi:

Af þeim tvennum Landamerkjum, sem Stórutúngu og Vydirkiers Egendur hafa skýrskotad til, og Lögfest í, og af hvörjum þesse, þræta rýs, álytum og úrskurdum vier, að þaug sydri, nefnelega Stóralág og úr henni Liggjande gardur til austurs i Svartárvatn, enn til vesturs, sem Stefna horfer nidur ad Svartá, enn ecki leingra, egi ad halldast fyrir Landamerki milli Stórutúngu, med Eyðihjáleigu Svartá­rkoti, og Vidirkiers, og ad vestannverdu Svartá útepter, uns hún rennur i Skiálfandafljót, því oss vyrdist ecki ad sú tilvísada Svartagróf, géti, epter framannsögdu ásigkomulagi, halldist fyrir nockurra Landa Takmörk. Enn hvörtveggi Málspörtum má vera geimdur þeirra Réttur umm adkomst og brúkun Þrætulandsins, epter því sem þeir kunna, med löglegum vitnum og Skjöllum, ad bevísa, og sídar meir, ef það girnast, til laga ad leggja; þar hvörke Hlutadegendur, né Plátsens ásigkomulag, útheimta ad afstödu kort sje gjört yfir Landid, og Tyminn er nú fyrir öllum oss naumur, er það láted hjá lýða umm Sinn.¹⁹⁷

Að því búnu sóru áreiðarmennirnir eið þess efnis að eftir þeirra bestu samvisku væru þetta rétt landamerki á milli ofangreindra jarða.

Svartá­rkot er sagt hjáleiga frá Stórutungu í lýsingu Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna árið 1840, með góða landkosti, en votsaman og örðugan heyskap. Jörðin metin 6 hundruð.¹⁹⁸

Á manntalsþingi á Skútustöðum 22. maí 1845 sagðist Guðmundur bóndi á Litlu­strönd hafa rekið fé sitt í land Svartá­rkots síðastliðið sumar. Um þetta sjá nánar í kafla um afrétt Bárðdæla.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Skjal nr. 2 (142) a-b.

¹⁹⁸ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 101.

Árið 1853 gerðu eigendur Skútustaða, Stórutungu og Svartárkots samning sín á milli um landamerki á Framfjöllum.²⁰⁰ Um þennan samning verður fjallað í afréttarkafla. Var samningurinn lesinn á manntalsþingi á Ljósavatni í Bárðardal 23. maí 1856 og óskað að hann yrði innfærður í afsalsbréfabók sýslunnar.²⁰¹

Lögregluréttur var settur á Ljósavatni 4. febrúar 1898 vegna kæru hreppsnefndar Ljósavatnshrepps, frá 17. desember 1896, vegna meints gangnarofs bændanna Jónasar Jónassonar á Lundarbrekku og Sölva Magnússonar á Svartárkoti. Sætt var komið á í málinu og greiddu þeir Jónas og Sölvi Ljósavatnshreppi skaðabætur.²⁰²

Ekkert þinglýst landamerkjabréf er til fyrir Svartárvot. En í fasteignamati 1916-1918 segir:

Landamerki: að sunnan Suðurá, að vestan Suðurá, að norðan miðjar hæðir, að austan stefna úr Bræðrum að Stórakletti í Suðurárhrauni.²⁰³

Fjallað er um Svartárvot í jarðamatinu 1849-1850. Þar kemur fram:

Svartárvot talið 6 hndr. að dýrleika ... Utheyskap þrætulaust er ekki að telja ... Land sem þrætulaust tilheyrir kotinu, er mjög lítið, en búfjárhagar, sem gjefa sæmilega málnty liggja í þrætulandi því, sem Skútustaðir við Mývatn vilja eigna sjer. ...²⁰⁴

Fasteignmat 1916-1918 segir um Svartárvot:

Búfjárhagar: Landrymi mjög mikið og landkostir. ... Beitland fyrir sauðfé mjög kjarngott. ... Heimaland notað til uppreksturs. ... Ágangur af afréttarfé.²⁰⁵

Í virðingargjörð sinni fyrir Þeistareykjalandi, frá 30. júní 1914, bera virðingarmennirnir matið á landinu í jarðabókinni frá 1860 [hér er væntanlega átt við jarðabókina 1861] saman við önnur „afréttar“ og öræfalönd í sýslunni. Þau lönd sem þeir telja upp eru eftirfarandi; Svínadalssland, Svartárvotssland, Bleiksmýrardalur og Framfjöll.²⁰⁶

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið í Svartárvoti frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

¹⁹⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 82).

²⁰⁰ Skjal nr. 2 (39) a-b.

²⁰¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.66).

²⁰² Skjal nr. 2 (159). Dómsskjöl finnast ekki við leit á ÞÍ.

²⁰³ Skjal nr. 2 (34).

²⁰⁴ Skjal nr. 2 (30) a-b.

²⁰⁵ Skjal nr. 2 (34).

²⁰⁶ Skjal nr. 2 (163).

5.8 Afréttir og afréttarnot

Hér verður fjallað um afrétti og afréttarnot í máli 1/2007. Svæðið verður tekið fyrir í tveimur hlutum, fyrst austur og suður af Mývatnssveit og síðan inn af Bárðardal. Samhengisins vegna verður einnig fjallað um jarðirnar Skútustaði og Einarstaði í kaflanum um afréttarsvæði inn af Bárðardal.

5.8.1 Almennt

Dóma- og þingbók Þingeyjarsýslu 1708-1712 er skert á jöðrum þar sem fært er til bókar hvað fram fór á manntalsþingi á Haganesi 29. júní 1712. Því er vitnisburður hennar tilfærður þannig hér að hver lína í uppskrift samsvarar hverri línu í handriti en það sem er innan hornklofa er annað hvort tilgáta eða fyllt með jafnmörgum 0 og líklegt þótti að hafi tapast af stöfum:

10° Kvartade Heidurlegur kiennemann Sr Biarne Vor-
msson ad Nockrer þessarar sveitar innbuendur
villdu ej reka lömb sýn ij afriett sem veniulegt verid
[h]efur, helldur láte þeir þ[au] ganga ij Eingiar [00000000]
tel Sinna leigu iarda sem annara huad stor skada ord[000000]
bæde sier og ödrum Sueitar m[önn]um Sýslumad[urenn]
seiger ad bændur eige ad Varda fie Sýnu Vid[000000000]
ödrum skada giöre og reke gielld fie Sitt ij af[riett]
á tilhlidelegum tijma hier umm tilskilldast hreppsti[orumm]
rad firir giora, efter þui sem þessu bigdar læge hæfer, ef[ter]
Landsleigubalks 46 og R.B.E.K.²⁰⁷

Í virðingargjörð sinni fyrir Þeistareykjalandi, frá 30. júní 1914, bera virðingarmennirnir matið á landinu í jarðabókinni frá 1860 [hér er væntanlega átt við jarðabókina 1861] saman við önnur „afréttar“ og öræfalönd í sýslunni. Þau lönd sem þeir telja upp eru eftirfarandi; Svínadalssand, Svartárkotsland, Bleiksmýrardalur og Framfjöll.²⁰⁸

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“ frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki

²⁰⁷ Skjal nr. 2 (137) a-b. Bjarni Ormsson var prestur í Mývatnsþingum 1674-1715, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 301.

²⁰⁸ Skjal nr. 2 (163).

sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.²⁰⁹ Steingrímur Jónsson sýslumaður Þingeyjarsýslu svaraði bréfinu 6. apríl 1920. Hann segir að eftir því sem hann hafi heyrt séu „almenningar“ á öræfum í sýslunni m.a. að finna:

2. Austanmegin fljótsins [Skjálfandafljóts] Framdalir allir fyrir sunnan Hrauná.

3. Ódáðahraun.

4. Grafarlönd og öræfin þar suður með Jökulsá til jökla.²¹⁰

Svarið virðist byggt á eigin þekkingu sýslumanns því ekkert kemur fram um að það sé byggt á svörum hreppstjóra eða oddvita.

Rétt er að benda á, að í fasteignamati 1916-1918 segir um Grímsstaði:

Jörðinni fylgir afréttarland, norður vestan Gæsafjalla, meiri en jörðin þarfnast fyrir sjálfa sig.²¹¹

Í afréttarskrá Skútustaðahrepps árið 1878 segir um Voga:

Innan takmarka afrjettarins á jörðin Vogar afrjettarland það er Ludent nefnist;²¹²

Síðan segir fasteignamatið 1916-1918 um sömu jörð:

Er féð opt látið ganga í afrétt framan af vetri. Jörðin á afrétt, sem tekið er í fé auk heimafjár.²¹³

Jarðamat 1849-1850 segir um Grænavatn:

Afrjett er hjerumbil handa heimilinu; ...²¹⁴

En fasteignamatið 1916-1918 segir um sömu jörð:

Féð er látið ganga í afréttinni framan af vetri, eptir því sem fellur. Líka haft við beitarhús, er líður á vetur. Fjárgeymsla mjög erfið. Jörðin á afrétt meiri en fyrir sjálfa sig.²¹⁵

5.8.2 Fjallskilareglugerðir

Elsta fjallskilareglugerð fyrir vesturhluta Þingeyjarsýslu, þ.e. Suður-Þingeyjarsýslu og Kelduneshrepp í Norður-Þingeyjarsýslu, er frá árinu 1893 og tók gildi 1. janúar 1894.²¹⁶

²⁰⁹ Skjal nr. 2 (133).

²¹⁰ Skjal nr. 2 (134).

²¹¹ Skjal nr. 2 (32).

²¹² Skjal nr. 4 (6) og 8 (14).

²¹³ Skjal nr. 2 (32).

²¹⁴ Skjal nr. 2 (29) a-b.

²¹⁵ Skjal nr. 2 (32).

²¹⁶ Skjal nr. 4 (14).

Var þá svæðinu öllu skipt í þrjú fjallskilafélög: 1. Svæðið milli Jökulsár og Skjálfandafljóts. 2. Svæðið vestan Skjálfandafljóts og norðan Ljósavatnsskarðs, vestur í Fnjóskadal hjá Skógum og þaðan yfir Vaðlaheiði að Veigastöðum á Svalbarðsströnd. 3. Svæðið vestan Skjálfandafljóts ofan við Ljósavatnsskarð. Hvert fjallskilafélag gat skipst í deildir eftir því sem hagar, fjöll og vatnsföll deildu. (1. gr.).

Allt land skiptist í afréttir og heimalönd. Hreppsnefndir í hverjum hreppi ákváðu, hvað skyldu vera afréttir og takmörk milli afréttar og heimalanda. (3 gr.).

Hreppsnefndir skyldu gangast fyrir sveitarsamþykktum um, hvort nota skyldi heimalönd til upprekstrar fyrir geldfé eða lömb. Skyldi tekið skýrt fram, hver þau lönd væru og tala fjár, er í þau mætti reka. Heimalönd, sem heimild væri til fyrir að nota til upprekstra, skyldi skoða sem afrétti, enda væru þau notuð á þann hátt af fleiri en landeigendum sjálfum (4. gr.).

Ef tveir eða fleiri menn ættu afrétti saman, skiptust afréttartollar milli þeirra eftir tiltölu hvers og eins í afrétti, þótt einn leyfði frekar en aðrir. (9. gr.).

Fjarleitir á öræfi, sem ekki gætu talist til nokkurra afrétta, skyldu gerðar eftir sömu reglum sem eftirleitir. (29. gr.).

Ný fjallskilareglugerð var sett árið 1904.²¹⁷ Mikilvægasta breytingin var á 3. grein, en fyrri málsgrein hennar var svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afrjetti og heimalönd. Það skulu vera afrjettir, sem að fornu hafa verið. Sýslunefnd getur og tekið upp nýja afrjetti, ef nauðsyn ber til, eptir tillögum hreppsnefnda og með samþykkt landeiganda.

Næstu fjallskilareglugerðir voru settar árin 1913 og 1920 (dálítill breyting gerð 1924).²¹⁸ Engar breytingar voru þá gerðar, sem tekur að nefna, en árið 1929 var svæðið gert að einu fjallskilafélagi eða eins og segir í 1. grein:

Suðr-Þingeyjarsýsla, ásamt Kelduneshreppi í Norður-Þingeyjarsýslu er eitt fjallskilafélag, sem skiftist í deildir eftir því sem landi hagar og fjöll og vatnsföll deila. Sýslunefndin ákveður takmörk deilda eftir tillögum sveitarfélaga.

Stjórn og umsjón fjallskilamála breyttist samkvæmt 3. grein:

Hver hreppsnefnd getur valið einn mann eða fleiri úr sínum flokki til að hafa á hendi stjórn og umsjón allra fjallskilamála hreppsins og nefnast þeir fjallskilastjórnar.

Þar sem svo hagar til, að ein fjallskiladeild tilheyrir tveimur eða fleiri hreppum, kjósa hlutaðeigandi hreppsnefndir sameiginlega fjallskilastjórn, er hafi störf þessi á hendi í umboði hreppsnefnda.²¹⁹

²¹⁷ Skjal nr. 4 (15).

²¹⁸ Skjöl nr. 4 (16, 17, 18).

²¹⁹ Skjal nr. 4 (19).

Næsta fjallskilareglugerð, árið 1937, var fyrir Suður-Þingeyjarsýslu eina, sem og frá árunum 1952, 1959 og 1974, en árið 1952 var Húsavík orðin að kaupstað og því nefnd sérstaklega eftir það.²²⁰ Breytingar, sem ástæða þykir til að nefna eru eftirtaldar:

Árið 1959 varð 4. grein svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afréttir og heimalönd. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki hreppsnefndar komi til, enda hafi það aldrei áður í byggð verið.

Sýslunefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum hreppsnefndar, enda liggja samþykki landeigenda fyrir.²²¹

Nýrri málsgrein var aukið í 4. grein í fjallskilareglugerðinni árið 1974:

Enn fremur geta hreppsnefndir með samþykki sýslunefndar breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir.²²²

Núgildandi fjallskilasamþykkt er frá árinu 1996 og er fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, þ.e. Tjörnes-, Reykja-, Aðaldæla-, Reykdæla-, Skútustaða-, Bárðdæla-, Ljósavatns- og Hálshreppa og Húsavík. Hljóðar 4. grein svo:

Land, sem fjallskilaframkvæmd tekur til, skiptist í almenninga, afrétti og heimalönd. Héraðsnefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum sveitarstjórna og með samþykki landeigenda. Ennfremur geta sveitarstjórnir með samþykki héraðsnefndar, breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki héraðsnefndar komi til. Héraðsnefnd ákveður mörk á afréttum og almenningum.²²³

5.8.3 Afréttarsvæði suður og austur af Mývatnssveit

Samkvæmt skjölum urðu hatrammar deilur um land austur að Hafragjá og austur undir Herðubreið, Heilagsdal og Fremrináma á 16. öld og eimir eftir af þeim fram eftir öldum. Eru þau skjöl tekin upp í köflum varðandi Reykjahlíð og Grænavatn og vísast til þeirra þar. Þar er vikið að öræfum austan fjallgarða m.m. auk hestagöngu. Í vitnisburði frá haustinu 1505 um eignarhald Reykjahlíðar á þessu landi segir:

... sagdi hann þetta jtolulaust verid hafa vtann þær kaplagongur sem bref og mældagar thil seigia er aa melana hefur haftt verid.²²⁴

Sama kemur fram í vitnisburði fimm manna árið eftir.²²⁵

²²⁰ Skjöl nr. 4 (20) - nr. 4 (23).

²²¹ Skjal nr. 4 (22).

²²² Skjal nr. 4 (23).

²²³ Skjal nr. 2 (24).

²²⁴ Skjal nr. 2 (97).

²²⁵ Skjal nr. 2 (100).

Í samþykkt um kaup á Grænavatni 2. maí 1562 og landamerkjalyðingu segir:

Sagði hann Grænavatn eiga gieldfiarrekstur a Hlidar auræfi. ...²²⁶

Þessi réttindi Grænavatns eru einnig nefnd í dómi um kaupbréf fyrir Grænavatni 6. maí s.á.²²⁷ Sjá umfjöllun um Grænavatn hér að framan.

Að þessu er vikið í lögfestu Brynjólfs Sigurðssonar sýslumanns í Árnessýslu 21. júlí 1766:

... og allt Land Jtölulaust fyrer austann Krákaá-læke, og uti móts vid firrgreind Landamerke, Enn fyrer utan og austann ofani Krákaaa, ad fráskildu Eingia Take vid Lánghollt og Baldursheime hefur til heirt, og Eingia Take, sem svare þriggia Kua Fódre frá Jördunne Hrakströnd J Grænavatns Lande mót Gield-fiar rekstre á Hlydar Öräfe frá Grænavatne ...²²⁸

Geldfjárreksturinn á Hlíðaröræfi lögfesti ábúandi Grænavatns einnig árið 1830.²²⁹

Grenjaðarstaðakirkja taldist eiga 10 hrossa göngu á Austurfjöllum sbr. máldaga Auðunar rauða Þorbergssonar árið 1318, en þar er meðal eigna kirkjunnar:

hrossum. vj. hagi ä efri mela. enn iiij a nedre mela.²³⁰

Guðmundur Bjarnason prestur á Grenjaðarstað tók saman eignaskrá fyrir kirkju sína árið 1644. Þar kemur m.a. fram að kirkjan eigi haga fyrir sex hross á efri mela og fjögur hross á neðri mela.²³¹

Vætanlega er þetta meðal þess, sem þeir Jón Gissurarson prófastur í Múla og séra Guðmundur Bjarnason á Grenjaðarstað höfðu m.a. í huga, þegar þeir á Helgastaðþingi árið 1639 báðu um að skorið yrði úr fyrir dómi hvort þeir mættu ekki halda þeim rekum, afréttum og ítökum sem væru eign kirkna þeirra samkvæmt máldögum. Dómur var ekki kveðinn strax upp í málinu, því að talið var að fleiri þyrftu að vera viðstaddir, en stuttu eftir að beiðni Jóns og Guðmundar kom fram sendu Þorbergur Hrólffsson og Hrólfur Sigurðarson sýslumenn frá sér tilkynningu þar sem fram kom að þeim þætti þetta réttlát krafa.²³²

Með samningi dagsettum 27. september 1830 leigði séra Jón Jónsson á Grenjaðarstöðum Sigurði Jónssyni á Grímsstöðum við Mývatn svokallað Grenjaðarstaðakirkju ítak eða ítölu á Austurfjöllum frá Mývatni, þ.e. göngu fyrir 10 hross á efri og neðri melum samkvæmt máldögum kirkjunnar. Ársleiga var ákveðin ein dönsk spesía sem skyldi gjaldast á vori að nýafstaðinni vetrarbrúkun ítaksins. Rúmum tólf árum síðar hefur verið skrifað á umræddan leigusamning að séra Jón á

²²⁶ Skjal nr. 2 (114).

²²⁷ Skjal nr. 2 (115).

²²⁸ Skjal nr. 2 (17) a-b.

²²⁹ Skjal nr. 2 (18) a-b.

²³⁰ Skjal nr. 2 (83).

²³¹ Skjal nr. 2 (42) a-b.

²³² Skjal nr. 2 (131) a-b.

Grenjaðarstað hafi mótttekið eina spesíu sem gjaldast átti í fardögum 1841 og er sú viðurkenning dagsett 29. mars 1842.²³³

Sami prestur leigði sama ítak Jóhannesi Þorsteinssyni á Geiteyjarströnd við Mývatn þann 18. september 1845. Einungis hálfra gönguna fyrsta árið en svo alla gönguna eftir það. Ársleiga var nú 60 fiskar og skyldi borgast að vori að aflokinni vetrarnotkun á ítaki. Á þessum sama leigusamningi er að finna kvittanir prests fyrir leigu á umræddu ítaki fyrir árin 1847-1854.²³⁴

Á manntalsþingi á Skútustöðum 16. maí 1855 var lesin lögfesta fyrir Reykjahlíð með öllum ítökum kirkjunnar þar. Grenjaðarstaðarpresti geymdist réttur til að mótmæla ef þurfa þætti með tilliti til neitunar hestagöngu þess brauðs á Austurfjöllum en að öðru leyti ekki mótmælt á þinginu.²³⁵

En árið 1899 var á manntalsþingi á Skútustöðum:

4. Lesin samningur milli ábúenda Reykjahlíðar og Grenjaðarstaðaprests dags 5 Apríl 1870 [dags-1870, ofan línu] þar sem Magnús prestur Jónsson viðurkennir að hafa fengið vissu fyrir, að ítak Grenjaðarstaðakirkju - 10 hrossa ganga á Austurfjöllum – geti eigi til verið í Reykjahlíðarlandi og afsalar sér nefndu ítaki.²³⁶

Eftirfarandi upplýsingar um Kasthvamm, sem var Grenjaðarstaðakirkjujörð, eru í fasteignamatinu 1916-1918:

Talið að jörðinni fylgi þessi ítök: þriggja hrossa ganga á Austurfjöllum²³⁷

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns nefnir á þremur stöðum hrossagöngu á Mývatnsöræfum beinlínis. Í lýsingu Einarstaða í Reykjadal er eftirfarandi:

Ítök staðarins eru þessi eftir máldaganum: ... 8a hrossa göngu á Borgarmela, og allir melar aðrir jafn heimilir, það er á Mývatnsöræfum í Reykjahlíðarafrijet.²³⁸

Um Reykjahlíð segir:

Hestaganga á öræfunum sæmileg og bregst sjaldan í meðalárum, en þess á milli falla þeir þegar harðindi koma uppá. ... Umboðsmaður hefur og leyft oftlega nokkrum sveitarmönnum hjer og líka úr Kelduhverfi hestagöngu á öræfunum á vetur í Reykjahlíðar landi, og hefur tekið 5 álnir undir hvörn, so sem gömul venja er til. Nú hefur umboðsmaður tilsagt bóndanum þennan toll ef nokkuð fengist.²³⁹

²³³ Skjal nr. 2 (40) a-b.

²³⁴ Skjal nr. 2 (41) a-b.

²³⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.65).

²³⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.95).

²³⁷ Skjal nr. 2 (33).

²³⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 181.

²³⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 237.

Sama gildir um útigang í Fagranesi,²⁴⁰ og ekki er ólíklegt, að það, sem sagt er um hestagöngur á Sveinsströnd, Grænavatn og Grímsstaði eigi við Reykjahlíðarluta Mývatnsöræfa:

[Sveinsströnd] Hestaganga engin í heimalandi, og eru þeir á haustin látnir á fjöll og gánga þar uppá líf og dauða, bæði frá þessari jörðu og öðrum í þessari sveit.²⁴¹

[Grænavatn] Hestaganga engin, og eru þeir á fjöll látnir og gánga þar uppá líf og dauða.²⁴²

[Grímsstaðir] Hestaganga engin, og eru þeir á öræfi látnir á haustin uppá líf og dauða.²⁴³

Á Hofsstöðum er tekið fram að hestar séu látnir fram á Mývatnsöræfi:

Hestaganga engin, og eru þeir strax á haustin látnir fram á Mývatnsöræfi, og gánga þar uppá líf og dauða.²⁴⁴

Á manntalsþingi í Keldunesi 25. júní 1711 var lesin upp skrifleg lýsing Jóns Ketilssonar á rauðu hrossi sem rekið var til hans í fyrra vor af Mývatnsfjöllum. Umrætt hross hafi síðar sloppið burt frá honum en annað hross, eins að lit og auðkennum, komið af fjöllunum. Hann bauðst því til að endurgreiða eiganda fyrra hrossins andvirði þess sökum þessa misfanga.²⁴⁵

Eitthvað virðast Mývetningar hafa einnig leitað til Ásbónda í Kelduhverfi um hestagöngu, því að í yfirheyrslu, sem fram fór yfir Einari Jónssyni á Ferjubakka, í héraðsrétti á Skútustöðum 14. júní 1833 vegna deilu um eignarhald Fagraness, var hann spurður hvort Bjarni heitinn á Grímsstöðum hefði nokkurn tíma greitt Jóni, föður Einars, fyrir hestagöngu á Austurfjöllum. Einar svaraði því neitandi og sagði að Bjarni hefði leigt hestagöngu á Austurfjöllum af Jóni Jónssyni í Ási.²⁴⁶

Hins vegar telur fasteignamatið 1916-1918 meðal ítaka Áss:

Ennfremur 8 hesta göngu á Mývatnsfjöllum.²⁴⁷

Árið 1725 er haft eftir presti að kirkjan í Reykjahlíð eigi Austurfjöll fyrir austan Mývatn.²⁴⁸

Í jarðamatinu 1804 kemur fram að í Reykjahlíð séu árstekjur af fjallagrasatínslu 2 ríkisdalir og 48 skildingar en 2 ríkisdalir fyrir hestagöngu.²⁴⁹

²⁴⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 238

²⁴¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 226.

²⁴² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 231.

²⁴³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 239.

²⁴⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 243.

²⁴⁵ Skjal nr. 2 (136) a-b. Maður að nafni Jón Ketilsson er til heimilis á Garði í Kelduneshreppi árið 1703, sbr. *Manntal á Íslandi árið 1703*, bls. 369.

²⁴⁶ Skjal nr. 2 (151) a-b.

²⁴⁷ Skjal nr. 2 (31).

²⁴⁸ Skjal nr. 2 (125) a-b.

²⁴⁹ Skjal nr. 2 (22).

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur eftirfarandi um Reykjahlíð:

Kostir jarðarinnar eru: mikið fjallaland til hestagaungu sumar og vetur, ... og góð og áreiðanleg vetrararbeit fyrir fjenað i heimahögum og hross i selhögum og á áðurnefndum fjöllum; ...hjer er og dálítill grasatekja ...²⁵⁰

Og fasteignamatið 1916-1918 segir:

Jörðin á víðlenda afrétt á Mývatnsfjöllum, vestan Jökulsár. Í hana tekið margt sauðfé á sumrum og hross til göngu á vetrum. Ganga hross þar marga vetur án gjafar. ¼ hluti Dettifoss tilheyrir jörðinni, er sá hluti leigður fyrir 212 kr. árgjald. Andavarp í eyjum og hólum í Mývatni og gæsavarp í Grafarlöndum, skammt frá Herðibreið. Eggjatekjan talin gefa 50. kr. árstekjur. Jörðin á upprekstur fyrir geldfé og lömb í Einarstaðakirkjulandi í Framdölum, en Einarstaðir 8 hrossa göngu í Mývatnsfjöllum.²⁵¹

Í fasteignamatinu stendur einnig:

Undirmatsnefndin virðist ekki hafa tekið nándar nærri nægilegt tillit til tekna þeirra sem jörðin [Reykjahlíð] hefir af Dettifossi og afrétti, enda mun hin síðarnefnda tekjugrein hafa hækkað síðan matið var gert. Samþykkt: Jörðin sjálf færast upp um 1500 kr.²⁵²

Varðandi áðurnefnda hrossagöngu Einarstaða kemur eftirfarandi fram í jarðamatinu 1849-1850:

Einarstaðir 55 hndr. ..., 8 hrossa gaungu á austur fjöllum. ...²⁵³

Þessi réttindi Einarstaða eru einnig nefnd í fasteignamati Reykjahlíðar 1916-1918.²⁵⁴

Aðspurðir af sýslumanni um samgöngubætur, á manntalsþingi á Skútustöðum 23. maí 1808, lofuðu hreppsmenn að:

... byggja Sæluhús á Austurfjöllum handa 4m a 5imm Mönnum, hvar mikil ummferd er opt á vetrardag; skal þetta Hús setjast vid sokallada Smalaskála lág.²⁵⁵

Á manntalsþingi á Skútustöðum 6. júní 1832 samdist um með sýslumanni og hreppstjóra að á yfirstandandi sumri skyldi byggja, ef mögulegt væri, sæluhús eða kofa á svokölluðum Austurfjöllum. Sæluhúsið eða kofann skyldi reisa á hentugasta stað á Múlasýslupóstvegi.²⁵⁶ Ári síðar á manntalsþingi 17. maí 1833 á sama stað svaraði hreppstjóri því til, aðspurður að sýslumanni, að á döfinni væri að byggja það sæluhús sem fyrirhugað var að byggja í fyrra sumar en ekkert varð af vegna ýmiss

²⁵⁰ Skjal nr. 2 (29) a-b.

²⁵¹ Skjal nr. 2 (32).

²⁵² Skjal nr. 2 (35).

²⁵³ Skjal nr. 2 (28) a-b.

²⁵⁴ Skjal nr. 2 (32).

²⁵⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.31).

²⁵⁶ Skjal nr. 2 (146) a-b.

konar hindrana.²⁵⁷ Aðspurðir af sýslumanni um vegabætur, á manntalsþingi á Skútustöðum 25. maí 1836, samþykkja hreppsmenn að viðhalda vörðum og sæluhúsum á Austurfjöllum.²⁵⁸

Ólafur Jónsson nefnir í ritinu „Ódáðahraun“ leit Mývetninga að útilegumönnum árið 1830, þegar þeir fóru til Dyngjufjalla,²⁵⁹ og ályktar m.a.:

3. Ferðin sýnir ennfremur, að þrátt fyrir góðan vilja, er það furðu skammt inn í auðnina og út fyrir kunnar fjárleitir, sem leiðangursmennirnir komast, og Dyngjufjöll, hið grunaða land, eru ókönnuð eftir sem áður.

Árið 1855, rétt fyrir haustleitir, fóru fjórir Mývetningar að leita óþekktra fjárstöðva suður í Ódáðahrauni, því að eftir 1850 bar mjög á því, að heimtur væru slæmar í Mývatnssveit. Hugðu menn féð finna ókunn beitolönd suður á öræfunum og verða þar úti. Fóru þeir suður að Dyngjufjöllum, suður með Dyngjufjalladal og með suðurhlið fjallanna að suðausturhorni þeirra. Hittu þeir þar hagadrög og flæður. Riðu næsta dag suður að Svartá, síðan norður yfir Vaðöldu í Upptýppinga og fundu þar mellönd töluverð. Fóru um kvöldið í Herðubreiðarlindir, gengu síðan Lindirnar og Grafarlönd.²⁶⁰

Til er afréttarskrá Skútustaðahrepps frá árinu 1878. Hér er sleppt því sem segir um Framdali:

2. Austurdalir og Grafarlönd. Hafurstaðahlíð, Sandmúladalur að Sandmúladasá, allt Suðurárhraun að Suðurá og Stórutungu-landi, allur Dyngjufjallabruni hinn fremri. Meginhluti þessara afrjettarlanda er eign Skútustaðakyrkju.

3. Miklimór, ásamt Dyngjufjallabruna hinum ytri og Lækjum, allt út að Sandætu, er skilur þessi afrjettarlönd og Grænavatnssellönd. - Afrjettur þessi takmarkast að sunnanverðu af Suðurá, að vestanverðu af heimalöndum jarðanna Svartárkots og Árbakka, að norðan verðu af Grænavatnssellöndum, svo sem áður segir. Allur þessi afrjettur liggur undir jarðirnar Skútustaði og Grænavatn.

Austan við alla þessa 3 afrjetti, sem nú hafa verið taldir, liggur Ódáðahraun, og er gengið í það á hverju ári, svo sem við verður komist. - Öll hjer talin afrjettarlönd hafa frá ómunatíð verið gengin að einni lögrjett, sem liggur í Grænavatns heimalandi og nefnist Grænavatnsrjett. Hreppstjórar í Skútustaðahreppi hafa og jafnan haft á hendi alla fjallskilastjórn í nefndum afrjettum. Hreppsnefndin athugaði, að byggja þurfi Grænavatnsrjett að nýju og flytja hana úr stað, þar sem hún nálega er komin í eyði af sandfoki. - Munu ráðstafanir til þess gjörðar, svo fljótt sem kringumstæður leifa.

²⁵⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.52).

²⁵⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.56).

²⁵⁹ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun I, bls. 271-219.

²⁶⁰ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun I, bls. 239.

4. Austurfjöll, sem öll eru eign Reykjahlíðarkyrkju. Þau ná til suðurs allt fram undir jökla. Að austan takmarkast þau af Jökulsá á fjöllum. Að norðanverðu eru takmörkin á milli þessa afrjettar og Kelduhverfis afrjettarlanda þessi: Ur Hafragili beint til vesturs í Eilífsfjall og þaðan í Hrútafjöll. Að vestanverðu takmarkast afrjetturinn af Kröfluhrauni allt suður á Þríhyrninga, og þaðan suður á Halaskógafjall gegnt Námufjalli. Þaðan ræður fjallgarðurinn til suðurs í Þrengslaborgir. Lögrjett fyrir þennan afrjett er Dalsrjett, og liggur hún í Reykjahlíðar heimalandi.

Innan takmarka afrjettarins á jörðin Vogar afrjettarland það er Ludent nefnist; þar stendur og nýbýlið Hlíðarhagi með þeim landamerkjum, er hjer segir Að vestan ráða Hágangnafjöll út Afanga og þaðan í Eilífsfjall. Ur Eilíf ræður bein stefna til austurs gegnt Austaribrekku, og ræður hún merkjum suður á móts við fremra Hágangnahorn. Ennfremur áskilur afrjettareigandi, að mega hafa selstöðu á Austar<a> seli, sem er innan takmarka afrjettarins.

5. Reykjahlíðar- og Grímsstaðaheiðar með Gæsadalsfjöllum. Þetta afrjettarland takmarkast að vestanverðu af Hólasandi, að norðan af Þeystareykjalandi, að austan af Kröfluhrauni, að sunnanverðu af Grímsstaða- og Reykjahlíðar heimalöndum eptir þeirri stefnu, er hjer segir. Frá Hlíðarfjalli að austan vestur í Víðidalsskrók, þaðan í Sjónarhól og svo í Tóuöxl, er liggur við Hólasand.

Afrjettarlönd þessi tilheyra jörðunum Reykjahlíð og Grímsstöðum, en eru gengin til Hraunsrjettar í Helgastaðahreppi, einsog líka sveitar stjórnin í Helgastaðahreppi skipar fyrir um fjallskil á nefndum afrjetti. En haganlegra væri, að annað hvort væri hann genginn til Dalsrjettar, eða byggð væri fyrir hann ný aukarjett í Grímsstaða eða Reykjahlíðarlandi.

Í Skútustaðahreppsnefnd, 13. marts 1878.²⁶¹

Útgefandi „Gangna og rétta“, Bragi Sigurjónsson, segir afréttarskrána ritaða með hendi Jóns Sigurðssonar á Gautlöndum, að því er best yrði séð, en undirskrift engin.²⁶²

Annað afrit afréttarskrárinnar hefur verið lagt fram af hálfu Reykjahlíðar og þar eru undir nöfn Jóns Sigurðssonar, Jakobs Hálfðanarsonar, M. Magnússonar og Jóns Jónassonar.

Í síðustu Ódáðahraunsbók Ólafs Jónssonar er frásögn Sigurðar Jónssonar á Arnarvatni um eftirleitir í Mývatnssveit og aðeins vikið að hefðbundnum fjárleitum:

Lengstu leitir Mývetninga eru suður með Jökulsá að vestan í Grafarlönd og inn fyrir Herðubreiðarlindarbotna. Eru það fimm daga göngur, en taka eftirleitarmenn oft mun lengri tíma.²⁶³

²⁶¹ Skjal 4 (6) og 8 (14).

²⁶² Göngur og réttir V, bls. 31.

²⁶³ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun III, bls. 29.

Ólafur Jónsson segir tvo Mývetninga hafa reynt skömmu eftir aldamótin 1900 að koma á samtökum um að hafa fé austur á öræfunum framan af vetri og fá Reykhlíðinga til þess að hætta að leyfa þar hrossagöngu, en ekki tekist. Annar þeirra, Sigurgeir Jónsson á Helluvaði, muni fyrstur manna hafa sett fé sitt austur á fjöllin, um 1920, og fenginn maður til þess að gæta fjárins. Síðan hafi féð verið haft þar austur frá, fleira og færra, á hverju hausti og oft fram að jólum, oftast vöktunarlaust.²⁶⁴

Enn síðar í sömu bók vikur Ólafur Jónsson að eftirleitum sauðfjár og hrossaleitum á Mývatnsöræfum. Segir hann það hafa tíðkast frá ómunatíð að láta hross ganga þar í mellöndunum. Vitnar hann til máldaga Möðrudalskirkju 1408 og 1493 og landamerkjavitnisburðar 1532 og ítaks Grenjaðarstaðakirkju, sem getið sé í Jarðatali Johnsens. Öðru hverju hafi verið gengið austur og litið eftir hestunum, og þeir reknir saman og niður í sveit, þegar ástæður þóttu til.²⁶⁵ Um beitolandið segir Ólafur:

Hrossin gengu aðallega í melöldunum austan við Nýjahraun, þar sem féð hefur líka verið haft haust og vor, þarna er mikið af sandhólum stærrí og smærri, þöktum melgrasi, oft stórvöxnu, og getur verið þar gott slægjuland. Þarna tekur tæplega fyrir jörð fyrir en land er allt upp urið, og þótt allt sé nagað, sem upp úr stendur, er kólfurinn grænn og kjarnmikill niðri í sandinum, og krafsa skepnur eftir honum, þegar ekki er freðið, einkum á vorin í gróandanum. Stundum gekk líka nokkuð af hrossum á Norðurfjöllum, í Norðmelsstykki og þar í kring, en þar er landslag og gróður líkt og sunnar á fjöllum.

Jón Sigurðsson í Yztafelli drepur „nokkuð á nytjar afréttarins“ í landi Reykjahlíðar:

Þótt sauðhagar séu langt suður um land Reykjahlíðar, allt til Herðubreiðarlinda, er meginafrétturinn þó norðan Búrfells og suður með Jökulsá frá þjóðvegi. Austur undir ánni eru eigi aðeins góðir sumarhagar, þar er einnig óvenjulega snjólétt og kjarnaland til vetrarþeitar og veðursæld mikil. Síðan 1922 hefur sauðfé frá mörgum bæjum verið rekið austur þangað og látið liggja úti fyrri hluta vetrar. Sjaldan hefur af þessu tjón orðið, svo miklu nemi, en oft hafa menn og fénaður lent í hrakningum á heimleið. Flest vor hefur fé verið rekið austur fyrir rúning og ær stundum fyrir burð, en teknar aftur heim um burðinn. Fram til skamms tíma var hestaganga mikil á Austurfjöllum. Vetrarferðir voru þá tíðar austur þangað, bæði til eftirleita, fjárgeymslu og hestagangna, og urðu þær ferðir oft harðsóttar.²⁶⁶

²⁶⁴ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun III, bls. 76.

²⁶⁵ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun III, bls. 87-88.

²⁶⁶ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 262.

Önnur heimild segir, að árið 1925 hafi Mývetningar í fyrsta sinn haft óbornar ær austan við Nýjahraun.²⁶⁷

Í bókinni „Göngur og réttir“ er sérstakur kafli um göngur og réttir í Mývatnssveit. Verður hér að nokkru tekinn upp kaflinn um „afréttir“.

Afrétt Skútustaðahrepps liggur norðan og norðvestan undir Ódáðahrauni og í útjöðrum þess, en það heiti er notað meðal kunnugra sem heildarnafn á hraunfláka þeim hinum mikla, er þekur hálendið milli Jökulsár á Fjöllum og Skjálfafljóts, allt sunnan frá Vatnajökli norður til byggða. Einstök svæði þessa hrauns hafa hins vegar sín sérstöku nöfn, svo sem Frambruni, Útbruni, Taglabruni o.s.frv.

Afréttarlönd þessi eru víðáttumikil. Takmarkast þau að vestan af leitarsvæðum Bárðdæla, að austan af Jökulsá á Fjöllum, en að norðan af leitarsvæðum Keldhverfinga og Aðaldæla- og Reykdælahreppa.

Um Bláfjallsfjallgarð skiptist afrétt þessi í Austur- og Suðurafrétt, sem svo eru nefndar.

... nú skipta Mývetningar sér ekki af göngum á sum þau svæði, er þeir áður höfðu fjallskilastjórn á. [Síðan kemur afréttarskráin frá 1878.]

Um miðja 19. öld virðist, eftir því sem nú er vitað, að Suðurafrétt hafi verið notuð meira til upprekstrar en Austurafrétt. Var almenn venja að reka fráfærnalömb í Miklamó og Framdali. Haglendi var um þessar mundir stórum meira á Suðurafrétt en nú er, því síðastliðin 100 ár hafa stór og góð landsvæði eyðilagst þar af uppblæstri, svo sem Mótunga, Skafamýrar og hluti af Miklamó.²⁶⁸

Jóhann Skaptason sýslumaður á Húsavík tók saman „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“²⁶⁹ Þar er eftirfarandi afréttarlýsing Skútustaðahrepps, höfð eftir oddvita:

1. Austurfjöll vestan Jökulsár á Fjöllum, norðan frá Dettifossi til öræfa upp. Mörk að vestan eru heimalönd bújarða við Mývatn og Bláfellsfjallgarður.
2. Suðurafrjett. Frá heimalöndum Mývetninga að norðan suður til öræfa í Ódáðahrauni. Nokkur spilda þess afrjettar nær vestur að Skjálfafljóti.

Um eignarhald var sagt, að Austurfjöll hafi verið eign Reykjahlíðarkirkju, en muni nú talin eign eigenda Reykjahlíðar. Suðurafrétt verið eign Skútustaðakirkju, en nú talin jörðinni Skútustöðum, sem væri að $\frac{3}{4}$ opinber eign, en bændaeign að $\frac{1}{4}$. Þó telji allir hreppsþúar sig hafa upprekstrarrétt til sumarnota og álíti venju og langa hefð ráða þar um, svo ekki þurfi sérstakt leyfi. Stöku jarðir hafi eingöngu, eða nær því, notað heimalönd sín til sumargöngu, síðan fráfærur féllu niður, og kynnu því að hafa

²⁶⁷ Göngur og réttir V, bls. 48.

²⁶⁸ Göngur og réttir V, bls. 26-31.

²⁶⁹ Skjal nr. 4 (65).

rofið hefðarrétt. Öräfi liggi sunnan við bæði Austurfjöll og Suðurafrétt og milli þeirra (Bláfellsfjallgarður). Öräfi þessi oftast leituð tvisvar á hausti, þar sem nokkurt haglendi væri eða kinda von. (Leitað í flugvélum).

Samkvæmt „Göngum og réttum“ voru á síðari tímum þessi leitarsvæði á „afréttum“ Mývetninga: Norðurfjöll, Veggir, Eystri-Miðfjöll, Neðri-Miðfjöll og Gæsafjöll eða Gæsafjallastykki á Austurafrétt, Útbruni og Frambruni á Suðurafrétt og loks Grafarlönd.²⁷⁰ Áður fyrr hafi fé af Austurafrétt verið réttað á Réttargrund við Hlíðarhaga, og þangað muni hafa verið smalaður mikill hluti Austurafréttar eða sunnan frá svonefndri Vallhumalslág og norður að landamerkjum Keldhverfinga, sennilega suðurhluti „afréttar“ Keldhverfinga og einhver hluti af „afrétt“ Helgastaðahrepps. Einnig er vitnað til gamalla sagna um, að Keldhverfingar hafi smalað Austurafrétt að nokkru áður fyrr, því að Mývetningar hafi þá ekki notað hana mikið til fjárgöngu.²⁷¹ Samkvæmt bréfi sveitarstjóra Skútustaðahrepps 12. mars 2007 með fylgiskjölum eru „afréttir“ í hreppnum í einkaeign ákveðinna jarða og skiptast í Austurafrétt og Suðurafrétt. Síðari ár hafi Bárðdælir annast smölun sunnan Suðurár, enda eingöngu fé úr Bárðardal á því svæði.²⁷²

Úrskurðað var í máli Skútustaðahrepps gegn hreppssjóðum Aðaldæla- og Kelduneshrepps 1. ágúst 1973 á Húsavík. Dómkröfur stefnanda voru m.a. að hreppssjóðum Aðaldæla- og Kelduneshreppa yrði gert að greiða Skútustaðahreppi fjórðung af útlögðum kostnaði vegna landamerkjagirðingar frá Dettifossi að sandgræðslugirðingu vestan við Gæsafjöll. Til vara var þess krafist að sömu aðilum yrði gert að greiða kostnað í hlutfalli við skiptingu „afréttarlands“ milli þeirra. Einnig var þess krafist að hreppssjóður Reykdælahrepps²⁷³ yrði gerður að meðaðila í aðalsökinni og meðábyrgur gagnvart þeim kröfum sem gerðar væru til hreppssjóða Aðaldæla- og Kelduneshreppa

Helstu málavextir voru þeir að á árunum 1970-1972 var að frumkvæði Skútustaðahrepps gerð „afréttargirðing“ frá Dettifossi að austan að sandgræðslugirðingu vestan Gæsafjalla að vestan. Stefnandi hélt því fram að hinir stefndu væru skyldugir að taka þátt í þeim kostnaði sem af þessu reis samkvæmt girðingarlögum. Fram kom að um landamerkjagirðingu væri að ræða og að landið sunnan hennar væri „afréttur“ Skútustaðahrepps en norðan hennar sameiginlegur „afréttur“ stefndu. Ósamkomulag hafi svo orðið um skiptingu kostnaðarins.

Hinir stefndu sögðu að engin ákvæði væru í girðingarlagunum sem skylduðu til aðildar að girðingu milli „afrétta“ og að slík skylda hefði aðeins getað myndast með samþykkt sýslunefndar. Ástæða stefnanda til þess að reisa þessa miklu „afréttargirðingu“ hlyti að vera ágangur búfjár eða önnur skyld ástæða. Einnig bentu

²⁷⁰ Göngur og réttir V, bls. 35.

²⁷¹ Göngur og réttir V, bls. 41-42.

²⁷² Skjal nr. 4 (6).

²⁷³ Mál Skútustaðahrepps gegn Reykdælahrepp var tekið fyrir sérstaklega, sbr. skjal nr. 2 (158).

þeir á að með nýjum lögum hefði verið bætt nýjum greinum inn í girðingarlögin sem beinlínis segðu að sýslunefnd skyldi úrskurða undir hvaða grein girðingarlaganna fyrirhuguð „afréttargirðing“ skyldi falla. Sá úrskurður skuli fyrst og fremst byggjast á því hvort ágangur búfjár réttlætti einhliða ákvörðun um lagningu girðingar og hvort fyrirhugað stæði hennar væri nothæft, miðað við hæð lands, landslag og snjóalög.

Rifjað var upp aðdragandi þessa girðingarmáls og greint frá því að árið 1967 hafi það verið lagt fyrir sýslufund Suður-Þingeyjarsýslu. Í fundargerð sýslunefndar megi sjá að oddviti Skútustaðahrepps hafi lagt fyrir erindi um setningu samþykktar um endurnýjun girðingar milli Mývatnssveitar annars vegar og Kelduhverfis, Aðaldælahrepps og Reykdælahrepps hins vegar. Eftir að hafa rætt málið komst sýslunefndin að þeirri ályktun að ekki væri ástæða að efna til sérstakrar samþykktar í þessu skyni en samþykktu að veita oddvita sínum heimild til þess að veita Mývetningum undanþágu með tilfærslu á smölun á þessu ári.

Árið 1970 var málið tekið upp á sýslufundi Norður-Þingeyjarsýslu sem kaus tvo menn til þess að kom á sáttum fyrir hönd Kelduneshrepps en þær tilraunir báru engan árangur. Fundur var haldinn 16. september 1969 í Hótel Reyhlið að frumkvæði oddvita Skútustaðahrepps. Þangað mættu fulltrúar frá sveitarstjórnnum Reykdæla-, Aðaldæla-, Kelduness- og Skútustaðahreppa auk sýslumanns og fulltrúa hans. Tilfnið var að freista þess að ná samkomulagi um lagningu afréttargirðingar frá Dettifossi vestur í sandgræðslugirðingu vestan Gæsafjalla. Á fundinum var þess óskað að sýslumaður leitaði umsagnar félagsmálaráðherra um málið. Í bréfi, sem sýslumaður ritaði ráðherra 13. október 1969 segir að Skútustaðahreppur hafi ákveðið að girt skuli á „afréttarmörkum“ milli „afréttarlands“ Skútustaðahrepps og „afréttarlanda“ lágsveitanna Reykdæla-, Aðaldæla- og Kelduneshreppa. Sýslumaður var sammála skilningi Skútustaðahrepps á girðingarlögunum hvað framkvæmd verksins varðaði. Lágsveitahrepparnir töldu hins vegar að þeim væri enginn hagur í því að greind „afréttargirðing“ yrði reist og kostnaðurinn við það sér ofviða. Þeir héldu því fram að Skútustaðahreppur gæti ekki kafið þá um þátttöku í kostnaði við girðinguna nema ákveðið væri að reisa hana með sýslunefndarsamþykkt.

Umboðsmaður hinna stefndu krafðist þess að dómari, þ.e. Jóhann Skaptason sýslumaður, viki sæti í þessu máli og úrskurðaðist þannig.²⁷⁴

Samdægurs var tekið fyrir mál Skútustaðahrepps gegn hreppssjóði Reykdælahrepps. Dómkröfur stefnanda voru m.a. að hreppssjóði Reykdælahrepps yrði með dómi gert að greiða Skútustaðahreppi fjórðung af útlögðum kostnaði vegna landamerkjagirðingar frá Sandvatni að sandgræðslugirðingu vestan við Gæsafjöll. Málavextir voru þeir að sumarið 1968 hafi, að frumkvæði Skútustaðahrepps, verið gerð landamerkjagirðing frá Sandvatni norðan Mývatns að sandgræðslugirðingu vestan við Gæsafjöll og þannig skilið milli landa Mývetninga annars vegar og

²⁷⁴ Skjal nr. 2 (157).

Reykðæla hins vegar. Girðingin hafi verið lögð í samráði við oddvita Reykðælahrepps en síðar hafi komið upp ósamkomuleg um skiptingu á greiðslu kostnaðar við framkvæmdina.

Í sýknukröfu hins stefnda kemur m.a. fram að umrædd girðing liggir nálægt merkjum milli jarðanna Hamars og Hóla í Laxárdal annars vegar og Grímsstaða í Mývatnssveit hins vegar sem allar séu í einkaeign. Jafnframt bendir hinn stefndi á að ef til þess kæmi að litið yrði á girðinguna sem girðingu milli „afrétta“ þá hefði stefnandi ekki haft rétt til að reisa hana með einhliða aðgerðum samkvæmt girðingalögum.

Aðdragandi þessa er að öllu leyti eins og aðdragandi hins málsins sem rakið er hér að framan og úrskurðinn var á sömu leið, þ.e. að héraðsdómarinn Jóhann Skaptason sýslumaður skyldi víkja sæti í þessu máli.²⁷⁵

Ekki hefur fundist dómur í þessu máli. Væntanlega hefur hann verið færður í embættisbók setudómara, en ekki verður séð frá hvaða embætti hann var.

Lögð hefur verið fram af hálfu umboðsmanna Skútustaða álitserð nefndar, sem hreppsnefnd Skútustaðahrepps skipaði árið 1983 til þess að fjalla um afréttarmálefni í Mývatnssveit. Nefnd þessi skilaði af sér 15. janúar 1985.²⁷⁶ Ekki verður séð, að tillögur nefndarinnar hafi verið samþykktar. Verða þær því ekki teknar upp hér, en vikið að nokkrum atriðum um mörk heimalanda og „afrétta“, sem afréttarnefndin tók upp í álitserðina. Þar er vísað til afréttarskrár Skútustaðahrepps frá árinu 1878, einnig til 3. greinar fjallskilareglugerðarinnar frá 1893 um skiptingu lands í „afrétti“ og heimalönd. Síðan er getið um bókun í fundargerð almenns sveitarfundar 12. febrúar 1895, þar sem samþykkt var að kjósa fimm menn í nefnd til þess að athuga notkun heimalanda og „afrétta“ sveitarinnar, sem og upprekstur geldfjár. Nefnd þessi lagði breytingar á afréttarskránni frá 1878 varðandi heimalönd Reykjahlíðar og Grænavatns samkvæmt fundargerð frá 8. desember 1896. Á almennum sveitarfundi 28. mars 1898 var tillögum nefndarinnar breytt nokkuð og eftirfarandi samþykkt um mörk heimalanda og „afrétta“.

1. Heimaland Reykjahlíðar takmarkar bein lína úr Dumbahnútu í Hlíðarfjall (eða um hraunið) að öðru leyti ráða hin eldri takmörk.
2. Frá Námafjalli ræður fjallgarðurinn til suðurs í Þrengslaborgir – eins og áður – ofan við lönd Strandar, Kálfastrandar og Garðs.
3. Heimaland Grænavatns takmarkast þannig: Að sunnanverðu ræður Silungalækur úr honum bein lína í suðurhorn Sellandafjalls, og að austan bein lína úr austanverðu Sellandafjalli í Seljahjalla.

Þá er í álitserðinni vísað í fundargerð sýslunefndar árið 1898, þar sem segir:

²⁷⁵ Skjal nr. 2 (158).

²⁷⁶ Skjal nr. 9 (8).

14. liður. Voru ákveðin takmörk fjallskiladeildarinnar í Mývatnssveit eftir tillögum sveitarstjórnarinnar í Skútustaðahreppi.

Er því ályktað, að hér sé um að ræða samþykktina frá 28. mars, og kemst afréttarnefndin að þeirri niðurstöðu:

Afréttarskrá fyrir Skútustaðahrepp dags. 13. marz 1878 er í fullu gildi með þeim breytingum sem almennur sveitarfundur 28. marz 1898 samþykkti og staðfest er á aðalfundi sýslunefndar s.á.

Síðan segir, að á undanförunum árum hafi komið fram óskir afréttareigenda í Vogum og Reykjahlíð um að nokkur hlutu „afréttar“ í eigu þessara jarða yrði gerður að heimalandi. Telji nefndin rétt að hreppsnefnd semji tillögur að nýrri afréttarskrá, kynni hana og leiti samþykkis landeigenda og staðfestingar sýslunefndar. Koma þá tillögur afréttarnefndarinnar, sem eins og áður segir sést ekki að hafi verið samþykktar. Loks segir afréttarnefndin:

Þó ekki væri til afréttarskrá fyrir 1878 er ljóst að bæði Hlíðarhagi og Krákárbakki eru byggð í afrétti, og því eðlilegt að heimalönd jarðanna hafi sjálfkrafa orðið að afrétti aftur þegar byggðin lagðist af.

Samin var lögfesta fyrir jörðina Möðrudal þann 9. maí 1844:

Það giörum vid undirskrifadir hérmed vitanlegt ad vid eptir Laganna Fyrimælum lögfestum hér i dag okkar Födrleifd og rétta Eign Jördina Modrudal á Fjalli innan Jökuldals og Hlidar Hrepps i Nordurmúla Sýslu; Lögfestum vid allt sem tédri Jördu Mödrudal fylgt hefr og fylgia á ad réttu og fornu lagi, bædi Tödr og Eingiar, grítt og ógrítt, Vötn og Veidistödr og öll þau Herlegheit sem nefndri Jördu á ad fylgia til þeirra ummerkia sem til er vísad i Máldaga Herra Stepháns Biskups af 1493 og fleyri Biskupanna Visitatiu<r> sanna og samhlióda eru, ad Mödrudalsstad tilheyri ... Hesta gaungu á Mívatnsfiöllum og hálfar Herdabreidstúngur.²⁷⁷

Undir lögfestuna skrifuðu Sigurður og Methúsalem Jónssynir. Hún var þinglesin þann 11. maí 1844.

Þann 20. mars 1884 var lagt fram landamerkjabréf fyrir Möðrudal með hjáleigunum Lóni [Rangárlóni], Gestreiðarstöðum og Fögrukinn. Það var undirritað af Stefáni Einarssyni í Möðrudal. Þar segir m.a.:

Einnig á Möðrudalur átta hrossa göngu á „Austurfjöllum“ vestan Jökulsár og hálfar „Herðabreiðar-tungur“.²⁷⁸

Ódagsett landamerkjabréf fyrir Möðrudal var þinglesið 25. júlí 1923: Þar segir m.a.:

²⁷⁷ Skjal nr. 2 (188).

²⁷⁸ Skjal nr. 2 (189).

Ítök í annarra löndum: Á Mývatnsöræfum [fyrir ofan línu] 4 hrossa ganga á vetrum og vori og egg og viðartekja í Grafarlöndum og Herðubreiðarlöndum.²⁷⁹

Jón A. Stefánsson í Möðrudal skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af bændum þar í nágrenni og Einari Friðrikssyni og Jóni Einarssyni fyrir Reykjahlíð.

5.8.4 Afréttarsvæði inn af Bárðardal (upp af austanverðum Bárðardal)

5.8.4.1 Einarstaðir/Framdalafréttur

Einarstaðir í Reykjadal voru landnámsjörð Ketils hörzka Þorsteinssonar, bróður Eyvindar, sem nam Reykjadal upp frá Vestmannsvatni.²⁸⁰ Einarstaðir munu kenndir við Einar Konálsson, sonarson Ketils.

Í máldögum Auðunar rauða 1318 er Einarstaðakirkju getið. Ekki er minnst á afrétt.²⁸¹ Sömuleiðis í máldögum Péturs Nikulássonar, en rekja má sögu þeirra til ársins 1394.²⁸²

Til er úrskurður um kaup þar sem Einarstaðir höfðu verið seldir fyrir 100 hundraða, 18. desember 1472.²⁸³ Þá voru Einarstaðir reiknaðir 10 tugir hundraða í kaupmála 8. nóvember 1523,²⁸⁴ en sagðir 90 hundruð í jarðakaupum 6. maí 1536.²⁸⁵

Gísli Þorláksson, Hólabiskup, vísiteraði á Einarstöðum árið 1672 og getur ekki um afrétt.²⁸⁶ Aðrir Hólabiskupar vísiteruðu Einarstaðakirkju á árunum 1687, 1694, 1702, 1715, 1748 og 1760 og nefna ekki afrétt.²⁸⁷ Steingrímur Jónsson biskup gerir það ekki heldur árið 1828.²⁸⁸

Engin skjöl voru til staðar við prófastsvísitasú á Einarstöðum árið 1735.²⁸⁹ Afréttur Einarstaðakirkju er ekki nefndur við prófastsvísitasúr á árunum 1751 og 1777.²⁹⁰

„Þögnin er fróðleg, þó að henni megi ekki treysta um hvert einstakt atriði“ segir Björn Sigfússon háskólabókavörður í formála sínum að Ljósvetninga sögu í Íslenskum fornritum.²⁹¹ Aðrar heimildir eru til um „afrétt“ Einarstaða í öðrum heimildum, og eru þær eftirfarandi.

²⁷⁹ Skjal nr. 2 (180) a-b.

²⁸⁰ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 276-279.

²⁸¹ Skjal nr. 2 (84).

²⁸² Skjal nr. 2 (85).

²⁸³ Sbr. skjal nr. 2 (B.1. Ísl. fbrs. V, 686-688).

²⁸⁴ Sbr. skjal nr. 2 (B.1. Ísl. fbrs. IX, 179).

²⁸⁵ Sbr. skjal nr. 2 (B.1. Ísl. fbrs. IX, 766-767).

²⁸⁶ Skjöl nr. 2 (61) a-b.

²⁸⁷ Skjöl nr. 2 (62) a-b, nr. 2 (64) a-b, nr. 2 (65) a-b, nr. 2 (67) a-b, 2 (70) a-b og nr. 2 (74) a-b.

²⁸⁸ Skjal nr. 2 (75) a-b.

²⁸⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.9. án nr.).

²⁹⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.9. án nr.).

²⁹¹ Íslenzk fornrit X, bls. V.

Jarðabók Árna og Páls segir um Einarstaði:

Staðurinn á og hálfu Hafurstaðahlíð móts við Arnvetnínga og Öxnadal allan, afrijet allan fyrir ofan Krossá og Sandmúla allan og Hátún. Þessi ítök liggja framm af Fljótsheiði fyrir austan Skjálfandafljót.²⁹²

Ekki er minnst á, að Arnarvatn eigi hluta Hafurstaðahlíðar í lýsingu jarðarinnar í Jarðabók Árna og Páls. En í sömu Jarðabók er sagt um Víðiker í Bárðardal:

Eigandi sýslumaðurinn Bjarni Petursson að Skarði, og er þetta býli kallað heimaland Einarstaða í Reykjadal en fylgir þó Bárðardalshrepp.²⁹³

Og í prófastsvísitasíu Einarstaðakirkju árið 1777 stendur:

Alyktast nú að tyund frá Einarstada afbjle Vídirkere liggjande í Lundarbrecku k(ir)kiu Sókn hníge til Bardar dals Prests, Enn gialldest ej hínghad í Reikjadal.²⁹⁴

Benedikt Þorsteinsson var sýslumaður í Þingeyjarsýslu og varalögmaður og síðar lögmaður og bjó um skeið á Einarstöðum í Reykjadal og átti þá jörð.²⁹⁵ Í sýslumannsdómabók hans koma Einarstaðir og land þeirra á Króksdal við sögu á árunum 1719 og 1721:

Á manntalsþingi að Haganesi við Mývatn 16. júní 1719:

4° tilbaud vicelögmadurenn þessa Hrepps innbuendum Einarstada kyrkiu land a Kroksdal yxnadal, og Hafurstada hlijd fyrir sinn afrijettar pening í móte billegre forlijkan annars fyrerbijdur hann alla oleifda [upphaflega skrifað, oleifelega] brukun þar a og leggur við sekter.²⁹⁶

Upplesnar voru og uppáskrifaðar lögfestur m.a. fyrir Einarstöðum á manntalsþingi að Helgastöðum 16. júní 1721. Inntaks er ekki getið.²⁹⁷

Á manntalsþingi að Helgastöðum 16. júní 1721:

6° til sagdi Vicelögmadurinn Einarstada og Helgastada kyrkiusóknar Mönnum að Rietta sig efter Einarstada Kyrkiu Máldaga og gömlum fyrrverandi yfirVallda her í Sysslu domum og skickunum, sem á lögum Grundvalladar Vmm [Vmm, ógreinilegt] gielldfiár rekstur í Eynarstada kyrkiu afriett kroksdal yxnadal etc. Hveria afriett Vicelögmadurinn tilseigir bændum þessarar Sveitar að rækia eftir lögum og skilldum.²⁹⁸

Og á manntalsþingi að Haganesi við Mývatn 18. júní 1721:

²⁹² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 181.

²⁹³ Skjal nr. 2 (177) a-b.

²⁹⁴ Skjal nr. 2 (177) a-b.

²⁹⁵ Íslenzkar æviskrár I, 142-143.

²⁹⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.).

²⁹⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.).

²⁹⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.).

5° Framkom Alvarlegt prótest buenda i Reikiadal á móti gjeldfiár Rekstre búenda i þessum Repp I Eynarsstada kyrkiuland, Króksdal, yxnadal og Hraunárdal sem er Almenningur þeirrar og er MyVatnsbuendum til sagt sig Her eptir ad Retta og ecki moti lögum sitt fe i adurnefndt land Reka.²⁹⁹

Er þá komið að Reykjahlíðarþætti í sögu Einarsstaðaafrettar.

Í svokallaðri Skinnastaðaártíðaskrá, AM. 249 d, folio, er máldagi Reykjahlíðarkirkju frá árinu 1573. Þar er nefnt ítak kirkjunnar:

Gelldfiar og Lamba Rekstur fræmm ä fioll J Einarstadakirkju Jtok/ ...

Skrifat A eidum 17 dag februarij 1573.³⁰⁰

Hið sama kemur fram í prófastavísitasíu Reykjahlíðarkirkju frá árinu 1735 og biskupsvísitasíu sömu kirkju árið 1828.³⁰¹ Sömuleiðis í lögfestu Einars Jónssonar fyrir Reykjahlíð 5. júní 1758.³⁰² Ólafur Þorláksson á Skútustöðum hafði mótmælt lögfestu Einars Jónssonar fyrir Reykjahlíð árið 1745 að því leyti sem hann sagði hana eiga til Framfjalla sem Ólafur sagði vera sína fullkomna eign o byggði á yngstu og elstu máldögum og vísitasíum Hólabiskupa. Mótmæli Ólafs eru dagsett 2. júní 1745 og voru lesin upp samdægurs á manntalsþingi að Skútustöðum af Jóni Benediktssyni sýslumanni.³⁰³ Væntanlega eru Framfjöll landið austan Skjálfandafljóts.

Einarsstaðakirkja er sögð eiga afrettarítak á Krókdal í óársettri lýsingu Skútustaðapinga sem sennilega er frá því um 1840.³⁰⁴

Fyrir manntalsþingi á Ljósavatni 21. maí 1849 var lesið upp bann, dagsett 21. maí 1849, gegn því að Bárðdælingar notuðu Einarsstaðakirkju land fram á fjöllum austanvert við Skjálfandafljót.³⁰⁵

Framar í umfjöllun um Skútustaðaafreftt eru teknar upp vitnaleiðslur árið 1849 um „Hraunárdalsafreftt“, sem eigandi Einarsstaðakirkju gerði kröfu til.³⁰⁶ Vísast til þess og verður ekki endurtekið hér. Sömuleiðis er þar vikið að þinglestri árið 1860 á lögfestu fyrir öllum Einarsstaðakirkjulöndum á Framfjöllum frá 21. maí 1759.³⁰⁷

Lögfesta Einarsstaða var lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 27. maí 1804. Inntaks hennar er hins vegar ekki getið.³⁰⁸

Á manntalsþingi Reykdæla á Breiðumýri, 20. maí 1905, var birt Stjórnarráðsbréf frá 27. desember 1904 þar sem spurst er fyrir um gömul

²⁹⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.).

³⁰⁰ Skjal 1 (8). Saga V 1965. Tímarit Sögufélags. Magnús Már Lárusson: Reykjahlíðarmáldagi í AM. 249 d, folio, bls. 352-355.

³⁰¹ Skjöl nr. 2 (130) a-b og nr. 2 (76) a-b.

³⁰² Skjal nr. 2(191) a-b

³⁰³ Skjal nr. 2 (20) a-b.

³⁰⁴ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 124.

³⁰⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.86).

³⁰⁶ Skjal nr. 2 (156) a-b.

³⁰⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.70).

³⁰⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.27).

heimildarskjöl fyrir fasteignum. Þingmenn upplýstu um að fátt væri að finna í hreppnum af slíkum skjölum nema helst fyrir Einarstaðaeigninni.³⁰⁹

Þann 3. júní 1890 var útbúið landamerkjabréf fyrir Framdalaafrétt. Því var þinglýst 26. júní 1897:

Landamerkjaskrá fyrir afrétt þann sem kallaður er „Framdalir“ og liggur suður af Bárðardal að austan en tilheyrir Einarstöðum í Reykjadal.

Að norðan ræður Krossárgil frá upptökum til Skjálfandafljóts, að austan og sunnan ráða grjót og sandar sem umkringja þetta land á þá 2 vegu að vestan ræður Skjálfandafljót. Hagar og beitolönd innan þessara takmarka eru þessi. Krossártorfa sunnan Krossár, Krókdalur, Bálabrekka, Yxna dalur, Stapa-mosar, Íllagil og Íllagilsmosar, Hraunárdalur, Flæður, Drög og Teigjur. Fyrir norðan Krossá eru þessi ítök í Skútustaðalandi hálf Hafursstaðahlíð, allur Sandmúli.³¹⁰

Eigandi Einarstaða, Haraldur Sigurjónsson, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af eftirfarandi aðilum: Árna Jónssyni, sem skrifaði undir fyrir hönd Skútustaðakirkju, og Guðbjörgu Aradóttur, sem var eigandi ¼ úr Skútustöðum. Á spássífunni við hliðina á landamerkjabréfinu stendur að ítökum hafi verið lýst þann 28.12.1953 samkvæmt áskorun 20.5.1953. Undir þetta skrifar J. Skaptason.

Ítaki Reykjahlíðar í Einarstaðaafrétt er lýst í landamerkjabréfi Reykjahlíðar 8. apríl 1891, en í athugasemd sýslumanns segir að því hafi ekki verið lýst samkvæmt áskorun 20. 5. '53 og sé því niður fallið.³¹¹

Í landamerkjabréfi Skútustaða frá 13. apríl 1891 segir (sjá að öðru leyti Skútustaði):

Innan þessara um merkja telst Einarstaðakirkja að eiga „halfa Hafursstaðahlíð og Sandmúla.“³¹²

Umboðsmaður og eigandi Einarstaða skrifar undir þetta Skútustaðabréf. Í jarðamatinu 1849-1850 kemur eftirfarandi fram um Einarstaði:

Einarstaðir 55 hndr. ... Afrjettarland töluverðt fyrir austan fljót á framfjöllum, 8 hrossa gaungu á austur fjöllum. ...³¹³

Og fasteignamatið 1916-1918 segir um Einarstaði:

Búfjárhagar: ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. Ennfremur á jörðin sérstaka afrétt á Framdölum austan Skjálfandafljóts og átta hesta göngu í Borgarmelum á Mývatnsfjöllum.³¹⁴

³⁰⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.99).

³¹⁰ Skjal nr. 2 (2).

³¹¹ Skjal nr. 2 (7) a-b.

³¹² Skjal nr. 2 (8) a-b.

³¹³ Skjal nr. 2 (28) a-b.

³¹⁴ Skjal nr. 2 (33).

Í sama mati er Reykjahlíð talin eiga upprekstur fyrir geldfé og lömb í Einarstaðakirkjulandi á Framdölum.³¹⁵

Einnig er vikið að þessum réttindum Reykjahlíðar- og Einarstaðakirkna í afréttarskrá Skútustaðahrepps árið 1878, sem fjallað verður um síðar.

Árið 1972 sömdu hreppsnefnd Bárðdælahrepps og eigendur Einarstaða um það til fimm ára, að hreppurinn tæki land Einarstaða á Framdölum á leigu til upprekstrar að öðru leyti en því, að Einarstaðabændur hefðu upprekstrarrétt fyrir 120 kindur. Bárðdælir sæju um smölun á landinu, og væri smölunarkostnaður á fé, sem Einarstaðabændur rækju, leigugjaldið, sem Bárðdælingar greiddu. Væri samningnum ekki sagt upp, framlengdist hann að sjálfu sér til eins árs í senn.³¹⁶

Einarstaðakirkja var afhent söfnuði árið 1941.³¹⁷ Ekki hafa komið fram skjöl varðandi þá afhendingu, en ætla má að þar hafi gilt sömu venjur og um aðrar sóknarkirkjur að engar fasteignir eða ítök hafi verið afhent, heldur aðeins kirkjan sjálf, gripir hennar og sjóður.

Byggð mun hafa verið á dölunum fram með Skjálfandafljóti. Hafa þar fundist ýmsar fornleifar og leit gerð að slíku. Fylgir hér á eftir það, sem fundist hefur í prentuðum heimildum um þær minjar:

Árbók Hins íslenska fornleifafélags árið 1898 fylgdi fylgirit eftir Daniel Bruun, sem í íslenskri þýðingu nefnist „Nokkurar eyðibygðir í Árnassýslu, Skagafjarðardölum og Bárðardal rannsakaðar sumarið 1897 af Daniel Bruun.“ Þar fjallar Bruun m.a. um byggðina inn af Svartárkoti og nefnir Hrauntungu, sem komið hafi í ljós á síðari tímum nyrst í Ódáðahrauni, rétt fyrir sunnan Suðurá og nærri upptökum hennar, og lýsir rústum þar. Telur Daniel Bruun, að Hrauntunga sé sama og forna eyðibólið Skútustaðir í Mikley í Skútustaðafrétt, sem getið sé í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: Síðan segir:

en alt þetta land, sem hér ræðir um hefir legið og liggur enn undir Skútustaði og er því sennilegt, að hér hafi upphaflega staðið sel heimajarðarinnar og því verið kallað Skútustaðasel, en þó hefir þar verið reglulegur bær („vetrhús“) um langan tíma og þá helzt eftir það er hætt var að hafa þar í seli; það sýna tóftirnar og hinn mikli öskuhaugur.³¹⁸

Þá vitnar Daníel Bruun til Jarðabókarinnar um svæðið sunnan Sandár og austan Skjálfandafljóts og segir um Hafursstaði:

Fyrir austan Fljótið sjást enn tóftir þessa bæjar eða sels.³¹⁹

³¹⁵ Skjal nr. 2 (32).

³¹⁶ Skjal nr. 14 (9).

³¹⁷ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 431.

³¹⁸ Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898, bls. 71-72.

³¹⁹ Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898, bls. 72.

Ólafur Jónsson, könnuður Ódáðahrauns, segir engan hafa getað vísað sér á þessar rústir, sem ættu að vera einhvers staðar milli Sandár og Sandmúladalsár, og sjálfur ekki komið auga á nein merki þeirra, þótt skyggst hafi eftir þeim.³²⁰

Matthías Þórðarson, þjóðminjavörður, birti í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1909 grein sem nefnist „Merkur fornmenjafundur“ og fjallar um gripi, sem fundust á árunum 1908 og 1909 á Sandmúladal, einkum gangsilfur. Þar segir m.a.

Nokkru fyrir norðan Helgastaði fellur Sandmúladalsá í Skjálfandafljót austanmegin; dregur hún nafn sitt af dal þeim er hún rennur eftir, en dalur sá hefir nafn sitt af múla þeim, sem er á milli fljótsins og árinna; verður þar langt og mjótt nes milli þessara vatnsfalla. Í þessu nesi, norðan í múlanum, er forn bæjarrúst örblásin og vottar lítt fyrir veggjum, enda er þar sandur mikill. D. Bruun hefir ekki orðið áskynja um þessa rúst, og engin munnmæli eru til um það, hvað sá bær hefir heitið, er hér hefir staðið. Eru líkur til að hann hafi heitið í Sandmúla. Hinumegin við Sandmúladalsá blasir við Hafursstaðahlíð og hefir bærinn Hafursstaðir staðið þar (sbr. ritg. Bruuns); fram með fljótinu, undir hlíðinni heita Hafursstaðaeýrar.

Um það hefir gangnamönnum o.fl. verið kunnugt lengi, að smágripir ýmsir fundust í rústunum í Sandmúla.³²¹

Síðan er greint frá gripum frá Sandmúla, sem Forngripasafnið fékk hjá Erlendi Þórðarsyni frá Svartáarkoti. Taldi Matthías fundinn bera þess órækan vott, að þar hefði byggt verið á landnámstíð eða söguöld, en ekki haldist við byggð.³²²

Þorvaldur Thoroddsen segir Hafursstaði hafa verið neðst í Hafursstaðahlíð, þar sjáist enn rétt með almenningi og tíu dilkum og segir síðan:

Syðst í Hafursstaðahlíð, rétt fyrir sunnan Sandmúladalsá, hefir blásið upp bær. Jón Þorkelsson [þá á Halldórsstöðum, fylgdarmaður Þorvalds] sagðist oft í ungdæmi sínu hafa komið þangað og fundið þar ýmsar fornmenjar, sem nú, því miður væru allar týndar. Þar voru t.d. brot úr leirflátum úr rauðum brendum leir og einkennilegir hnappar með krossi og fæti niður úr krossinum; þar fanst og brýni um þumlungsdigurt, en 2 kvartil á lengd, og smáir holir steinar (hnetur), líkir lausnarsteinum; heldur J. Þ. að þeir hafi verið brúkaðir á net, því silungur er þar í fljótinu efra og í þveránum.³²³

Í I. bindi „Ódáðahrauns“ er þetta:

Rétt áður en en við förum yfir Sandmúladalsá, verða á vegi okkar fornar bæjarrústir norðan undir Sandmúlanum. Allt er þar örfoka, og af bænum ekki annað eftir en steinhrúgur, en talsvert mikið sést þar af beinarusli og dálítið af ösku og gjalli. Ef til vill eru þetta rústirnar af Hafursstöðum, en norðan við

³²⁰ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun III, bls. 139.

³²¹ Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1909, bls. 25.

³²² Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1909, bls. 25-31.

³²³ Þorvaldur Thoroddsen: Ferðabók I, bls. 349. (Útgáfa 1913).

Sandmúladalsána eru örnefnin Hafursstaðahlíð, það er austurhlíð dalsins, sem nú er alveg örfoka, og Hafursstaðaheiði þar austur af. Ef Hafursstaðir hefðu verið norðan Sandmúladalsár, er líklegt, að rústir þeirra myndust þar.³²⁴

Jón Sigurðsson í Yztafelli taldi fráleitt, að Hafursstaðir væru sami bærinn og fannst við Sandmúla.³²⁵

Hér á eftir verður tekið upp það, sem skjállegar heimildir segja um „afrétti“ á Framdölum.

Jörðin Þverá í Laxárdal var seld með ítökum, 12. apríl 1477, þ. á m.:

giellfienadar rekstr til afriettar aa *kroksdal* arlega.³²⁶

Hér mun væntanlega vera átt við Króksdal með Skjálfandafljóti en engar frekari heimildir finnast um þennan rétt Þverár.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir um þetta svæði:

Yxnad<a>lur, Króksdalur, Hafurstaðahlíð og Sandárnes heita örnefni fyrir austan Skjálfandafljót fram frá bygðinni, það eru almenníngar til upprekstur<s>, fyrir afrjettarfje úr Bárðardal austan framm, og so hafa Reykdælíngar stundum brúkað upprekstur í þennan almenníng.

Hafurstader kallast fornt eyðiból í þessum almenníngi á Hafurstaðahlíð, og sjást þar enn nokkur byggíngarmerki rústa og girðínga. Ekki má þetta eyðiból aftur byggja, því það er viði vaxið en heyskapur enginn.³²⁷

Þetta land hefur verið eignað Skútustöðum í Mývatnssveit og Einarstöðum í Reykjadal.

Í jarðamatinu 1849-1850 er að finna eftirfarandi umfjöllun um Helgastaðahrepp:

... Afrjettarland má telja nokkuð, er ymsum jörðum í sveitinni tilheyrr, þó ei sje henni einhlýtt með öllu. ...³²⁸

Í jarðamatinu 1849-1850 segir um Ljósavatnshrepp:

... Í Bárðardal ... og landkjarni víðasthvar í betralagi, ef hans mætti viðnjóta fyrir ágángssakir af afrjettar fje því, er sækjir þaðan í búfjár haga, einnig er sumar hagi fyrir gjeldfje sveitarmanna þegar mjög eyddur af sandfoki. ...³²⁹

Ólafur Jónsson fjallar um leit að fornum fjallvegum og útilegumönnum í ritum sínum „Ódáðahraun“. Þar er m.a.:

Um þetta leyti, fyrir og eftir aldamótin átján hundruð, fara einstaka menn í sveitum þeim, sem liggja að Ódáðahrauni, að skyggjast lengra inn á öræfin

³²⁴ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun 1; bls. 179-180.

³²⁵ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 221.

³²⁶ Skjal nr. 2 (94).

³²⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 144.

³²⁸ Skjal nr. 2 (28) a-b.

³²⁹ Skjal nr. 2 (30) a-b.

en áður hafði tíðkapt. Það þótti mikið þrekvirki, er Marteinn Þorgrímsson frá Garði við Mývatn fann Marteinsflæðu, en áður var aldrei farið lengra suður í fjárleitir en á Hraunárdal. Þorv. Thoroddsen segir, að þetta hafi verið snemma á 19. öld, en það getur tæplega verið hefur líklega verið seint á 18. öldinni, því að Marteinn er fæddur um 1737 og dáinn 6. júní 1824.³³⁰

Ólafur Jónsson rekur einnig ferð „landaleitarmanna“ árið 1880, sem var til þess að leita óþekktra haglanda. Komust þeir m.a. í Rjúpnabrekku, Gæsavötn, Kistufell, Kverkfjallarana og Hvannalindir.³³¹ Næst síðasta málsgreinin í þeirri umfjöllun er svohljóðandi:

Áður en ferð þessi var farin, hafði ekki verið leitað úr Bárðardal sunnar en á Marteinsflæðu, en eftir þetta var oft farið í leitir alveg suður að Gæsavötnum.

Sérstakur kafli er um „Austurafrétt Bárðdæla - Framdali“ í ritinu „Göngur og réttir“. Þar segir, að fyrir 1884 hafi fjallskil á landi því, sem Bárðdælir leituðu nú austan Fljóts, verið sameiginlega innt af höndum af Mývetningum og Bárðdælum. Um 1880 hafi verið svo komið, að Bárðdælum hafi einum, að heita mátti, verið gerð fjallskil á Framdali. Árið 1884 standi eftirfarandi klausa í fjallskilaskrá Skútustaðahrepps:

„Framdalaleit, eftir samkomulagi við Bárðdælinga taka þeir að sér að hreinsa Framdali forsvaranlega, og jafna þeir göngunum sjálfir á sig, en eru að öðru leyti gangnafrír í framafrétt,“ (þ.e. suðurafrétt).

Eftir þetta er Framdalaleit ekki nefnd í fjallskilaskrá Skútustaðahrepps.

Upp frá þessu sé farið að tala um austurafrétt Bárðdæla, en göngurnar kallaðar Framdalagöngur, þótt mun víðar sé gengið en Framdali eina, því að leitarsvæðið náði frá heimalöndum í Bárðardal og suður á Vonarskarð, meðan mæðiveikivarnargirðingar komu eigi til sögunnar.³³² Fram til ársins 1884 hafi sauðfé af allri Fljótshéiði verið smalað í einu lagi til Strengjaréttar á Krákárbökkum, suðaustur af Hrutavíðiseli, suður frá Baldursheimi í Mývatnssveit. Ágreiningur hafi orðið haustið 1883, sem varð til þess, að næsta vor hófst réttargerð í Víðikeri, og gengist fyrir því að fjallskilafélaginu yrði skipt eftir hreppamörkum Bárðdæla og Mývetninga.³³³ Einnig segir í sama riti um „afrétti“ Mývetninga:

Um miðja 19. öld virðist, eftir því sem nú er vitað, að Suðurafrétt hafi verið notuð meira til upprekstrar en Austurafrétt. Var almenn venja að reka fráfernálömb í Miklamó og Framdali. Haglendi var um þessar mundir stórum meira á Suðurafrétt en nú er, því síðastliðin 100 ár hafa stór og góð landsvæði

³³⁰ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun I, bls. 215.

³³¹ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun I, bls. 274-278.

³³² Göngur og réttir IV, bls. 307-308.

³³³ Göngur og réttir IV, bls. 317-318.

eyðilagst þar af uppblæstri, svo sem Mótunga, Skafamýrar og hluti af Miklamó.³³⁴

Fram kemur í samþykkt fulltrúa hreppsnefnda Helgastaða-, Ljósavatns- og Skútustaðahreppa í maí 1880, að þá eru orðin vandkvæði á að hreinsa Framafrétt austan Skjálfandafljóts vegna þess, hve fáir notuðu hana. Var ákveðið, að menn í Mývatnssveit, sem ættu að gera fjallskil á Austurfjöll, legðu styrk til fjallskila á Framafrétt, móts við styrk frá Helgastaðahreppi til fjallskila á Austurafrétt.³³⁵

Eftirfarandi hefur Ólafur Jónsson eftir Sigurði Jónssyni á Arnarvatni um hefðbundnar fjárleitir í Mývatnssveit:

Bárðdælingar hafa nú um langt skeið einir notað Framdali, þ.e. afréttinn austan Skjálfandafljóts, sunnan Sandár og Austurdala – mestur hluti hans tilheyrir samt Mývatnssveit. Smala þeir allt suður í Vonarskarð, og eru leitir þeirra langar.³³⁶

Í samantekt Jóhanns Skaptasonar sýslumanns árið 1959, „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ er skrá yfir „afrjetti í umsjá hreppsnefndar Bárðdælahrepps“, höfð eftir oddvita. Þar segir:

Afrjettarland austan Skjálfandafljóts: Að vestan ræður Skjálfandafljót. Að austan ræður lína frá Suðurá ofanvert við Kerlingarbörð suður í Langadalsárós, þar sem hún fellur í Sandá, síðan ræður Langadalsá og drag það, er að henni liggur austanvert við Álftatjarnarflæðu, er því dragi sleppir, ráða að austan og sunnan hagar með þeim drögum, er flytja vötn til Skjálfandafljóts. Að norðan Suðurá að Suðarárkrók, en þaðan girðing vestur í Skjálfandafljót.

Um eignarhald hafði sýslumaður eftir oddvita, að Stóratunga ætti allt hraunið suður að Sandá; svæðið frá Sandá og suður að Krossá væri talið eign Skútustaða (eða Skútustaðakirkju), en svæðið frá Krossá og suður að öræfum væri talið eign Einarstaða í Reykjadal. Notkun „afréttarins“ byggðist á venju og hefð. Bárðdælingar mundu nær eingöngu hafa notað Austurafrétt frá 1850. Afréttarnotkun hefði verið bönnuð eftir fjárskipti 1945, en nokkur undanfarin ár hefðu Bárðdælingar, Mývetningar og Einarstaðamenn ásamt fleiri Reykdælingum notað „afréttina“. Óskuðu Bárðdælir þess eindregið, að sveitin fengi fullan umráðarétt yfir þeim afréttarlöndum, sem fram af henni lægju. Samkvæmt upplýsingum oddvita Reykdælahrepps ættu Einarstaðabændur afrétt á Framdölum fram af Bárðardal austan Skjálfandafljóts. Hann hefði ekki verið í umsjá sveitarstjórnar í Reykdælahreppi og ekki notaður af bændum þar nema með leyfi Einarstaðabænda.³³⁷

³³⁴ Göngur og réttir V, bls. 31.

³³⁵ Göngur og réttir V, bls. 34.

³³⁶ Ólafur Jónsson: Ódáðahraun III, bls. 29.

³³⁷ Skjal nr. 4 (65).

Í þessari samantekt Jóhann Skaptasonar er eftirfarandi afréttarlýsing Skútustaðahrepps, höfð eftir oddvita:

2. Suðurafrjett. Frá heimalöndum Mývetninga að norðan suður til öræfa í Ódáðahrauni. Nokkur spilda þess afrjettar nær vestur að Skjálfandafljóti.

Um eignarhald var sagt, að Suðurafrétt hafi verið eign Skútustaðakirkju, en nú talin jörðinni Skútustöðum, sem væri að $\frac{3}{4}$ opinber eign, en bændaeign að $\frac{1}{4}$. Þó telji allir hreppsþúar sig hafa upprekstrarrétt til sumarnota og álíti venju og langa hefð ráða þar um, svo ekki þurfi sérstakt leyfi. Stöku jarðir hafi eingöngu, eða nær því, notað heimalönd sín til sumargöngu, síðan fráfarur féllu niður, og kynnu því að hafa rofið hefðarrétt. Öræfi liggi sunnan við bæði Austurfjöll og Suðurafrétt og milli þeirra (Bláfellsfjallgarður).

Félagsmálaráðuneytið sendi öllum sveitarstjórnnum fyrirspurn um upprekstrarrétt í „afrétt“, heiti hans og mörk árið 1989.³³⁸ Í svari oddvita Bárðardals var mörkum Bárðardalsafréttar eystri lýst svo:

Vesturmörk: Skjálfandafljót, meginkvísl. Norðurmörk: Sandá. Austur-
<r>mörk: Langadalsá og þar fyrir sunnan tilheyra allir hagar er vatn fellur af til Skjálfandafljóts afréttinum Suðurmörk: Sandar og auðnir þar sem haga þrýtur.³³⁹

Í svarinu kemur fram, að kirkjujarðirnar Skútustaðir og Einarsstaðir telji sig eiga Bárðardalsafrétt eystri að miklum hluta. Reykdælir hafi nýtt sér upprekstrarrétt í nokkur ár í kringum 1960, en Mývetningar ekki síðan smölunarsvæðum var skipt um 1880.

Reykdælahreppur svaraði því til, að Framdalaafréttur austan Skjálfandafljóts og sunnan Krossár væri eign Einarsstaða í Reykdælahreppi. Litið hefði verið svo á, að hann væri í Bárðdælahreppi, en ekkert verið um það samið.³⁴⁰

Ágreiningur var milli Skútustaða- og Bárðdælahreppa um réttarstöðu „afréttarins“. Töldu Mývetningar land milli Sandár og Krossár vera innan Skútustaðahrepps, en Einarsstaðamenn álitu Framdalaafrétt vera í Bárðardalshreppi. Var samin álitsgerð um málið 1980,³⁴¹ og ágreiningi um sveitarfélagamörk vísað til úrskurðar í félagsmálaráðuneyti árið 1991.³⁴²

Í yfirliti yfir fjallskil í vestari hluta Þingeyjarsveitar gerðu í febrúar 2007 kemur fram, að í fjallskiladeild Austur-Bárðardals er fé frá þeim bæjum, sem það kjósa, flutt á vorin í land sunnan Suðurár og girðingar milli Skjálfandafljóts og Suðurár í Stórutungulandi.³⁴³

³³⁸ Skjal nr. 4 (7).

³³⁹ Skjal nr. 4 (9).

³⁴⁰ Skjal nr. 4 (11).

³⁴¹ Skjal nr. 4 (10).

³⁴² Skjöl nr. 4 (12 og 13).

³⁴³ Skjal nr. 4 (4).

5.8.4.2 Skútustaðir

Reykðæla saga, sem Björn Sigfússon taldi ritaða nálægt miðri 13. öld, segir m.a. frá Víga-Skútu Áskelssyni. Eftir því sem sagan segir keypti Skúta sér land að Mývatni

ok bjó þar, sem nú heitir á Skútustöðum, ...³⁴⁴

Máldagar Auðunar rauða eru frá 1318. Þar kemur fram að Skútustaðakirkja á prestsskyld í heimalandi.³⁴⁵ Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar, en rekja má sögu þeirra til 1394.³⁴⁶

Jörðin Skútustaðir:

med ollum þeim hlunnendum sem þeirre jordu fylger og eigi er ädr med laugum fra komit.

var seld af Hólabiskupi fyrir Víða og Helluvað í Þingeyjarsýslu þann 25. október 1504.³⁴⁷

Að beiðni Björns Gíslasonar var bréfaður að Skarði á Skarðsströnd vitnisburður Jóns Þórðarsonar, 28. febrúar 1675, um landamerki Grænavatns. Þar er minnst á merki við Skútustaðaland:

Vr Herdebreid riett Sióhending til [ólæsilegt vegna skemmdar: vesturs?], og So J Sudurárbotna, Ráda þaðann L[an]damerke Sudur J Liósbleykz B[y]ttu, Sem eg higg nu neffnest Skinnhúfutiörn þar med alla Kieralæke og offan ad Stórafosse á mótz vid Stórutúngu Land J Bárdardal ad vestann, og allt Land Jtölulaust fyrrer Austann Kráká, vt a mótz vid firstgreind Landamerke Sem fyrrer Vtann og Austan framm gánga offan j Kráká, Sem Halldenn er ad vera mune Valakýll, millumm Adurnefndz gardz (Sem Stendst á vid tíornena og Grænalæk) og Krákár (og þesse Vmmerke á mótz vid Skútustadalann sem liggur ad vtann verdu, Enn Kráká Heffe eg ætyd Heirt Halldna ad vera Liós, Skýr og ómótmællannleg Landamerke millumm Grænavatnz Landz ad Austann, og Jardanna Balldurzheimz og HrakStrandar (er nú aff Sumumm Neffnest Sveinzströnd,) Landa ad vestann ...³⁴⁸

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723-febrúar 1724 er minnst á eignir Skútustaðakirkju:

II° Kýrkiann ad Skutustöðum.

Gardurenn til heirde það ár 1723 Sr. Sæmunde Magnussýne Enn nu heirer hann til Monsr. Thorlake Markussýne.

³⁴⁴ Íslenzk fornrit X. Ljósvefninga saga Reykðæla saga ok Víga-Skútu, bls. LXXXIX, 204.

³⁴⁵ Skjal nr. 2 (83).

³⁴⁶ Skjal nr. 2 (86).

³⁴⁷ Sbr. skjal nr. 2 (B.1. Ísl. fbrs. VII, 731-732).

³⁴⁸ Skjal nr. 2 (16) a-b.

Kýrkiann effter nockra Manna Sögn, rómast eige halft heimaland, enn eingenn landskulld henne þar af goll denn, so Pre[st]jurenn vite, Hun á og nockur jtök j öræfum, hvar a[f] Presturenn Seiger hana Öngva Jnntekt hafa.³⁴⁹

Einnig eru til upplýsingar um eignir Skútustaðakirkju 1725. Þar kemur fram:

Eche Veit Presturenn ad Kýrkia þesse eige Nochra Jörd fyrer utann Nochur gagnlýtel ítök j Öræfum, hvar af hun einga Inntekt hafa Skal, eche kvedst Presturenn helldur Vita edur fá ad Vita, hvört hun á nochud j heimalande edur ej.³⁵⁰

Neffnest Sveinzströnd,) Landa ad vestann ...³⁵¹

Í prófastsvísitasíu Skútustaða frá 1750 stendur:

3° Fyrer Eignum Kyrkiunnar i lendum eda lausafe frammvísast hier eingenn Máldage nie Skilrýke, hvar fyrer her i þetta sinn verdur eckert umskrifad. Enn Profasturenn intimerar Kyrkiuhalldarann ad skrifa til Hr. Biskupenum og óska af hönum rigtugar útskrifftar af kyrkiunnar Máldaga epter þeim Authentiserudu Stiffts Kistunnar Máldagabókum, So hann innfærast meige i þann forsiglada Kyrkiustól sem hier er vid Kyrkiuna uppbyriadur under Profastsens authorisation.³⁵²

Þorgrímur Jónsson lögfesti Skútustaði með kirkjueign og hjáleigum, Garð, Brjámsnes, Kálfaströnd og hálfan Baldursheim. Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Haganesi 20. október 1708 en inntaks hennar er ekki getið en Þorgrímur bannaði öllum mönnum yrking, beit og brúkun á þessum jörðum án síns leyfis.³⁵³

Lesin var upp lögfesta Ólafs Þorlákssonar m.a. fyrir Skútustöðum á manntalsþingi á Skútustöðum 22. júní 1740. Inntaks lögfestunnar er ekki getið.³⁵⁴

Brynjólfur Sigurðsson sýslumaður í Árnessýslu lögfesti Grænavatn 21. júlí 1766. Á manntalsþingi á Skútustöðum þann 15. júní 1767 mótmæltu þeir Ari Ólafsson og Jón Jónsson lögfestunni vegna jarða þeirra Garðs, Skútustaða, Brjámsness og Baldursheims. Nánar er fjallað um þetta mál í kaflanum um Grænavatn.

Í lögfestu fyrir Stórutungu og Svartárkoti árið 1793 er vísað til marka gegnt Skútustaðakirkjulandi.

En Svartárkots landamerki eru að norðan í svokölluðu Svartagröf, sem gengur ofa[n] löngubrekku í aður nefnda Suðurá, að austan en úr gröfinni þar brekkuhallin vinst ei lengur þá ræður sjónarstefna til Skútustaðakirkju

³⁴⁹ Skjal nr. 2 (127) a-b.

³⁵⁰ Skjal nr. 2 (126) a-b.

³⁵¹ Skjal nr. 2 (16) a-b.

³⁵² Skjal nr. 2 (79) a-b.

³⁵³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.2).

³⁵⁴ Skjal nr. 2 (138) a-b.

landamerkja, og þaðan gengt tjeðu kyrkjulandi, allt að þúfu þeirri er stendur á rananum fyrir austan Svartárkot og þaðan beint í Suðurá.³⁵⁵

Puríður Árnadóttir lögfesti Skútustaði 14. apríl 1798 til eftirfarandi takmarka:

Fyrst land allt að Utann Sudur i Einslæk þann sem Renur ur Kraakuvatne og i Grænavatn og svo Riettsýnis ur Eins-lækjar Ós Vestara, og Vestur i ärfarveigenn gamla, lögfeste eg allt land & Eingiar Fýrer Jnnann þesse landamerke. Item lögfeste eg Selialönd Skutustada Til þessara Umm-merkia: First ur Arkróknumm Fyrer Framann Bal<d>ursheim, er Máldagenn Ummgetur, og Vestur Beinleidis Fýrer Utann Nollsel og i Gautlanda læk Sydann Rietta stefnu i Grænpolla og þaðann Beinleidis i Brædur og Riettsynis þaðann i Merkeþúfu. (Hvör ed stendur á Rananumm fýrer ofann Svartárkot.) og Beinleidis þaðann i Suduraa og allt Sudur Ár Hraun. Item alla Austur dale, og alla Sandmúla dale, hálfu Hafursstada hlýd, alla Sudurár Botna, & alla Miklu-Ey i Sudur á, Tólf-fedminga Torfs skurd i Gautlanda lande árlega, alla grasnit i Nautey, Medann Meir býtur Gras enn Vid, Hrýs högg i Olboga ás, allann Skóg i Titlyngs Brecku vid Vindbelgiar Fiall, og allann Skóg i Arahvamme, Alla Miklu ey i Myvatne og Villingafiall. ... Svo og Fýrer býd eg hvöriumm Manne i Nefnd afreitar ýtök, edur land Nefndrar Jardar Skutustada, að Reka edur reka láta, Fie edur Hross, nema þeir Mitt leife Fýrer sier hafe. Legg eg lög og Dóm fyrer Lögfestu Mýna.³⁵⁶

Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi að Skútustöðum.³⁵⁷ Fram kemur að Jón Einarsson eigandi Baldursheims hafi við sama tækifæri lagt fram lögfestu fyrir sinni jörðu sem mótmæli nokkrum þeim takmörkum er lögfesta Skútustaða greinir. Þeirra takmarka er hins vegar ekki getið.

Lesin var upp lögfesta Skútustaða, með þar inni tilteknum landamerkjum, á manntalsþingi á Skútustöðum 10. maí 1800. Inntaks lögfestunnar er ekki getið.³⁵⁸

Lögfesta Skútustaða var lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 27. maí 1804. Inntaks er hinsvegar ekki getið.³⁵⁹

Helgi Ásmundsson lögfesti Skútustaði 17. júní 1804 og er merkjalýsing lögfestunnar orðrétt samhljóða þeirri frá 1798. Lögfestunni, sem var lesin á manntalsþingi á Skútustöðum degi síðar, var mótmælt að einhverju leyti af eigendum Garðs og Baldursheims með tilliti til engjataks og selstöðu.³⁶⁰

Þann 18. júlí 1804 var gerð áreið á engjamerki á milli Skútustaða og Garðs. Við það tækifæri var lesin upp lögfesta Skútustaða frá 17. júní 1804 sem lesin var á manntalsþingi á Skútustöðum degi síðar og þá átalín m.a. af Garðsbónda. Komist var

³⁵⁵ Skjal nr. 1 (11).

³⁵⁶ Skjal nr. 2 (36) a-b.

³⁵⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.14).

³⁵⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.17).

³⁵⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.26).

³⁶⁰ Skjal nr. 2 (37).

að sameiginlegri niðurstöðu um engjamörk og samþykkt að eigandi Skútustaða láni út sína lífstíð það engi sem Garði og Brjámsnesi hafi hingað til léð verið gegn ákveðnu gjaldi.³⁶¹

Þessi sama lögfesta var lesin á manntalsþingi á Skútustöðum 27. maí 1805. Á hana hefur verið ritað síðar að Helgi hafi óskað þess 30. maí 1842 að lögfestan, sem væri samhljóða ómótmælti lögfestu frá 7. maí 1766 og annarri frá 20. maí 1807 sem einungis ábúandi Baldursheims mótmælti, væri þinglesin. Lögfestan var lesin á manntalsþingum 1842 og 1843 og ítrekaði Baldursheims ábúandi mótmæli sín að því leyti sem árkrókin fyrir framan Baldursheim varðaði.

Ritað er á fyrrnefnda lögfestu af sýslumanni að hún hafi verið lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 27. maí 1807. Það fær tæpast staðist því manntalsþing var haldið á Skútustöðum 20. maí 1807 eins og sést á dómabók sýslunnar og á sjálfri lögfestu Helga frá árinu 1807 sem hefur varðveist. Umrædd lögfesta er að mestu samhljóða lögfestu Þuríðar Árnadóttur frá 1798 og Helga Ásmundssonar frá árinu 1804 en þó með nokkrum undantekningum:

Item lögfeste eg Selialönd Skútustada til þessara Umm-merkia: First ur ár króknumm firer framann Baldursheim er Máldagar ummgjeta ... beinleidis þaðann í Sudur aa, og Allt Sudur ar hraun beina Stefnu lju i Sandá a móte Stórutúngu lande ... og Alla Mikluei i Sudurá og MiklaMó allann ...³⁶²

Eigandi Grænavatns mótmælti lögfestunni að því leyti sem hún eignaði Skútustöðum Miklamó sem hann taldi tilheyrja Grænavatni. Lögfestan var lesin aftur á manntalsþingum 12. maí 1817 og 25. maí 1830. Í síðara skiptið mótmælti eigandi Baldursheims því hann taldi lögfestuna ganga upp á land jarðar sinnar án þess þó að tilgreina það neitt nánar.

Jón Þórðarson lögfesti ábúðarjörð sína Grænavatn 17. maí 1830. Minnst er á Skútustaðaland í lögfestunni. Nánar er fjallað um þetta mál í kaflanum um Grænavatn.

Lesin var upp lögfesta Hallgríms Jónssonar í Ási fyrir Stórutungu á manntalsþingi á Skútustöðum 16. maí 1831. Eigandi Skútustaða mótmælti landamerkjunum í lögfestunni en hvorki er getið inntaks lögfestunnar né mómælanna.³⁶³

Illugi Hallgrímsson las upp lögfestu Baldursheims frá 12. maí 1837 á manntalsþingi á Skútustöðum 25. sama mánaðar. Bændurnir á Skútustöðum og Grænavatni mótmæltu henni en ekki kemur fram að hvaða leyti.³⁶⁴

³⁶¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.25). Þess er ekki getið í þingbók sýslunnar að þessari lögfestu hafi verið mótmælt.

³⁶² Skjal nr. 2 (38) a-b.

³⁶³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.46).

³⁶⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.58).

Í áreið á Stórutungu, með hjáleigunni Svartárkoti, og Víðikeri, sem fram fór 4. október 1815, kemur fram að Skútustaðakirkja eignir sér land að austan til Víðikers- og Stórutungulandamerkjja.³⁶⁵

Á manntalsþingi á Skútustöðum 22. maí 1845 kom fram að frá Baldursheimi, Skútustöðum, Álftagerði, Haganesi og Árbakka hafi verið rekið fé síðastliðið sumar í land Skútustaða og Baldursheims. Um þetta sjá nánar í kafla um afrétt Bárðdæla.³⁶⁶

Árið 1853 gerðu eigendur Skútustaða, Stórutungu og Svartárkots samning sín á milli um landamerki á Framfjöllum.³⁶⁷ Var hann lesinn á manntalsþingi á Ljósavatni í Bárðardal 23. maí 1856 og óskað að hann yrði innfærður í afsalsbréfabók sýslunnar.³⁶⁸

Landshöfðingi skrifaði ráðgjafanum fyrir Ísland 16. september 1875 og sendi honum beiðni Jóns Sigurðssonar alþingismanns á Gautlöndum og umboðsmanns nefndar í Mývatnsþingum auk umsagnar stiftsyfirvalda. Í beiðninni er óskað eftir láni úr opinberum sjóði til að kaupa jörðina Skútustaði eða einhvern hluta hennar fyrir prestssetur handa prestakallinu. Ráðgjafinn svaraði 21. febrúar 1876 og veitti leyfi sitt fyrir því að umgetin jörð eða hluti hennar yrði útveguð sem prestssetur handa Mývatnsþingum og til þess veitt lán úr landssjóði upp á 4800 krónur. Í Landshöfðingjasafni liggja með bréfi ráðgjafans tvo afsalsbréf fyrir Skútustöðum. Þannig er afsalsbréf Þuríðar Helgadóttur fyrir fjórðungi Skútustaða og afsalsbréf Guðrúnar Þorgrímsdóttur fyrir helmingi Skútustaða dagsett 27. maí 1876. Í báðum bréfunum afsala þær sér, í réttu hlutfalli við eignarhlut sinn, öll þeim „afréttarlöndum“ og ítökum sem kirkjan á eftir fornum bréfum og skilríkjum.³⁶⁹

Landamerkjabréf fyrir Skútustaði var útbúið 13. apríl 1891. Því var þinglýst 26. maí 1898. Þar segir m.a.:

b Landamerki sellands og afrettarlands Skútustaða eru þessi:

Að norðan móts við Baldursheim: Úr grófinni sem liggur vestan við Kráká utanvert á móts við svo kallað Grasaskarð ræður bein stefna vestur upp í svo kallað Svartholt og bein línis sömu stefnu upp í Leiðarhól og þaðan réttisýnis um grenið á Grenisás vestur um vorðu í Hólavatnsásnorðurenda beint í holt það er liggur í Grænpolla mýri suðvestur af Selásnum og þaðan beint þar til sker línu þá er liggur ur Bjarnapólli í Bræður og skal þar hlaðin merki varða.

Að vestan móts við Lundarbrekku, Bjarnarstaði, Víðirker, Svartárkot og Stórutungu: Bein stefna frá áður nefndri hornvörðu eptir línu þeirri er liggur beint frá Bjarnapólli í Bræður. Síðan (samkv. landa merkja gjörningi frá 28. júní 1853) bein stefna í hásuður frá Bræðrum um vörðu er stendur á Rananum

³⁶⁵ Skjal nr. 2 (142) a-b.

³⁶⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.2).

³⁶⁷ Skjal nr. 2 (39) a-b.

³⁶⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.66).

³⁶⁹ Skjal nr. 2 (170) a-b. Sbr. Stjórnartíðindi fyrir Ísland árið 1876, B-30, bls. 40 (Reykjavík, 1876-1877).

fyrir ofa<n> Svartárkot yfir Suðurá og Mikley á milli vörðukletts og „Grenisháls“ á Stórakletti sem stendur sunnarlega í Suðurrá hrauni og er í nefndri stefnu (í hásuður) frá Bræðrum hæðstur að sjá allra kletta í hrauninu. Klettur þessi er flatur og þunnur sléttur að norðan en ósléttur að sunnan og er vestara horn hans nokkru hærra en hið austara á honum ofanverðum liggja lausir hestar [steinar ?, stendur skrifað með blýanti fyrir ofan orðið hestar]. Heldur þó enn sömu stefnu suður í Sandá og ræður síðan Sandá merkjum allt þar til hún fellur í Skjalfandafljót ræður síðan „Fljótið“ allt fram að því, að Krossá fellur í það. Eiga Skútustaðir allt land austan Skjalfanda fljóts milli Sandár og Krossár svo langt sem gras grær í óbyggðir upp. Liggja þar til Austurdalur allir svo sem Kolmúla dalur, Hyllu dalir, Breiðdalur, Langidalur, Grafarlönd, Hafursstaða hlíð og allar flæður og eyrar með „Fljóti“ fram Sandmúla dalur og allt fram í Krossárgil að Krossá. Einnig eiga Skútustaðir allt Suðurráhraun fyrir sunnan Suðurá upp að Botna vatni og ofan að áðurnefndri merkjalínu.

Að sunnan, suðaustan og austan tak markast land þetta af óbyggðum. Ódáðahrauni og Dyngjufjöllum.

Að austan móts við Grænavatn bein stefna frá Suður á, gegnum Skinnhúutjörn út Mikla mó út í einkennilega, mosavaxna kvos þá, er meginlækur Krákár hefir upptök sín í og ræður síðan lækur þessi, sem nú er kallaður „Fosslækur“ Í læk þessum er einkennilegur foss og fyrir ofan fossinn sveltuhólmi sem heitir „Harðangur“ en nokkru fyrir neðan fossinn rennur lækur þessi saman við hinn svo kallaða „Smala-Skálalæk“. Frá hinn áður nefndu kvos ræður Fosslækur Landa merkjum allt í Álptakýl og úr því Kráká allt út að grófinni, sem áður er nefnd gegnt Grasa skarði.

Innan þessara um merkja telst Einarsstaðakirkja að eiga „halfa Hafursstaða hlíð og „Sandmúla.“

c. Ítök Skútustaða: Skútustaðir eiga allan skóg í Arahvammi í Grænavatnslandi og Villingafjall í Garðs landi.³⁷⁰

Eigandi og ábúandi fjórðungs Skútustaða, Guðbjörg Aradóttir, skrifaði undir bréfið auk Árna Jónssonar sem samþykkti fyrir hönd Skútustaðakirkju. Bréfið var samþykkt af: Sigurði Jónssyni, eiganda 1/5 og ábúanda Baldursheims; Jónasi Jónssyni, eiganda 1/5 úr Baldursheimi; Jónasi Jónssyni, eiganda og ábúanda Lundarbrekku; Pétri Jónssyni, umráðamanni Sveinsstrandar og Litlustrandar; Árna Jónssyni, eiganda fjórðungs úr framengjum Skútustaða og hálf Garðs; Jónasi Jónssyni, eiganda hálf Garðs; Stepháni Stephensen, umboðsmanni Bjarnarstaða, þ.e. að því leyti að bein lína réði landmerkjum úr Bjarnapölli í Bræður er lægi sunnanvert við Bjarnaspildu; Jónasi Guðmundssyni, eiganda Stórutungu; Haraldi Sigurjónssyni, umboðsmanni og eiganda Einarsstaða í Reykjadal; Methúsalem Guðmundssyni,

³⁷⁰ Skjal nr. 2 (8) a-b.

Jónatan Gamalíelssyni og Halldóru Kristjánsdóttur (fram kemur að J. Kristjánsson hafi haft handsalað umboð Jónatans), eigendum Álftagerðis; Halldóri Sigurðssyni, eiganda Kálfastrandar; Einari Friðrikssyni, eiganda Víðikers; Sölva Magnússyni, eiganda Svartárkots, og Helga Jónssyni og Guðna Ásmundssyni, en þeir skrifuðu undir sem eigendur Grænavatns.

Sjálfs eignarjörðin Skútustaðir er samkvæmt jarðamatinu 1804 sögð 30 hundruð. Árstekjur af leigu á selstöðu eru 90 skildingar. Úthagi liggur undir skemmdum vegna flóða og sandfoks.³⁷¹

Fjallað er um Skútustaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur:

Bóndaeign hingað til talin 20 hndr. ... Jörðinni tilheyra ítök til kolgiörðar í annara manna löndum, ... einig tilheyrir henni afrjettar partur til fjáruppreksturs. ...³⁷²

Þar kemur einnig fram:

Prætulands má gæta á svokölluðum Framfjöllum, en nálægt Bigð ur Bárðardal, hvört eð gamlir Vitnisburðir og Lögfestur eigna Skútustöðum við Myvatn og sem þessvegna hefur ekki metið verið með nefndri jörð, að tvær jarðir ur Bárðardal vilja eigna sér nokkurn hluta af téðu landi. Þetta umþrætta land, takmarkast að vestanverðu með þessum örnefnum: frá Bræðrum norðaustan við Svartárvatn og réttsynis þaðan í merkiþúfu, hvöred stendur á Rananum fyrir ofan Svartárkot og beinlínis þaðan í Suðurá, og alt Suðuráhraun eptir beinni stefnu móti Stórutúngu landi; en að austan verðu takmarkast það af Grænavatns landi. –

Land þetta sem brúkað hefur verið fyrir afrjett metst til Penínga eptir arði sem álitst að upphæð 3 rbd. árlega.³⁷³

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Skútustaða hafi verið þinglesin 1898. Eftirfarandi upplýsingar um Skútustaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Landþröngt heima, en afrétt svo fjarri, að eigi verður notuð að heiman. ... Jörðinni fylgir mikið afréttarland: bæði fram af Mývatnssveit og einnig á „Framdölum“ austan Skjálfafljóts. Landamerki afréttanna þinglesin 1898.³⁷⁴

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Skútustöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

³⁷¹ Skjal nr. 2 (22).

³⁷² Skjal nr. 2 (29) a-b.

³⁷³ Skjal nr. 2 (29) a-b.

³⁷⁴ Skjal nr. 2 (32).

Á manntalsþingi á Haganesi 21. maí 1703 auglýsti Halldór Einarsson sýslumaður tilkynningu Magnúsar Sigurðssonar um að í „Skútustaðaafrétt“ mætti reka lömb líkt og að fornu gegn hæfilegum tolli. Þingmenn svöruðu því til að sökum lambfæðar gætu þeir ekki nýtt sér þetta tilboð enn um sinn. En ef „afréttin“ yrði hreinsuð af dýrum og lömbum fjölgaði svo að nauðsyn væri á að reka þau úr heimalöndum þá vildu þeir reka þangað.³⁷⁵

Á eftir lýsingu Stórutungu og Svartáarkots stendur í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns:

Skutustader kallast fornt eyðiból í Mikley í Skútustaðaafrjett, sem liggur framm og austur frá Stóru Túngu landi. Þar eru miklar girðingar og tóftarústir, og er sagt að Skútustaðir við Mývatn hafi staðið hjer í fyrndinni, so þykjast og kunnugir menn hafa sjeð hjer kirkjugarðsleifar fyrir nokkrum árum. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstaðið er komið í blauta mýri, en úthey engin.³⁷⁶

Um Skútustaði í Mývatnssveit segir Jarðabók Árna og Páls:

Afrjettarland á staðurinn, sem Framdalir heita og Suðurárhraun, sá afrjettur liggur hálfá þingmannaleið framm frá Mývatni, og er mestallur kominn í holt og sanda, hefur þangað því ei brúkast upprekstur í margt ár, en áður var þangað rekið lömb og geldfje úr þessari sveit fyrir afrjettartoll.³⁷⁷

Í sömu Jarðabók er geldfjárrekstur í Hafursstaðahlíð í Skútustaðaafrétt talinn meðal ítaka Reykjahlíðarkirkju árið 1712.³⁷⁸

Eftir að lögfesta Ólafs Þorlákssonar fyrir Skútustöðum var lesin upp á manntalsþingi á Skútustöðum 22. júní 1740 lagði hann tvær spurningar fyrir sveitarmenn. Í fyrsta lagi spurði hann hvort þeir, sem reka fleiri en tíu lömb í Skútustaðaland skyldu ekki greiða lambatoll fyrir. Í öðru lagi hvort þeir sem reka hesta í sama land, skyldu ekki gjalda hesttoll fyrir. Sveitarmenn svöruðu því til að þeir hafi hvorki rekið hesta né lömb í umrætt land en geldfé gangi í því mest um tveggja mánaða tíma á sumardag. Annars sé landið svo uppblásið að skepnur haldist þar vart við vegna hagleysis. Fáeinir bændur tóku þó ekki illa í það að borga fimm álnir fyrir geldfé sitt, þ.e. hesta og lömb til samans, í réttu hlutfalli við aðra sem eigi „afréttina“ svo lengi sem að landeigandinn sjái til þess að hún sé vandlega hreinsuð árlega.³⁷⁹

Helgi Ásmundsson eigandi Skútustaða bauð sveitarmönnum á manntalsþingi á Helgastöðum 27. maí 1830 Skútustaðakirkju „afrétt“ á Framfjöllum til geldfjárrekstrar gegn ódýrri leigu. Hreppstjórar sveitarinnar samþykktu það fyrir hönd sveitarmanna

³⁷⁵ Skjal nr. 2 (135) a-b.

³⁷⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 146.

³⁷⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 229.

³⁷⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 237.

³⁷⁹ Skjal nr. 2 (138) a-b.

að leigja afréttina fyrir 4 ríkisbankadali á ári í óákveðinn tíma með því skilyrði þó að Helgi taki ekki fé í þessa sömu „afrétt“ meðan að þeir hafi hana á leigu.³⁸⁰

Á manntalsþingi á Skútustöðum 6. júní 1832 var lesin upp kvörtun Jakobs hreppstjóra Péturssonar yfir óreglu sveitarmanna við fjallskil að hausti, einkum og sér í lagi síðastliðið haust. Þá gengu þeir „afréttina“ viku fyrr en venjulega og ráku allt geldfé Reykdælinga, sem þeir fundu, til Grænavatnsréttar. Hreppsmenn Skútustaðahrepps bentu hins vegar á að mestur hluti þeirrar „afréttar“, sem Jakob nefndi, tilheyrði þeirra sveit.³⁸¹

Jakob Pétursson hreppstjóri klagði á manntalsþingi að Helgastöðum 15. maí 1833 yfir óreglu Mývetninga varðandi sauðagöngur í þeim „afréttum“ og fjalllöndum sem íbúar Helgastaðahrepps ættu að ganga saman við þá. Hann hafði boðað Pál Jónsson hreppstjóra Skútustaðahrepps til þess að mæta á þingið og hlýða á vitnisburði sem hann hugðist leiða fram um hversu langt eða mikið pláss á heiðum fram af Reykjadal og vestan við „Mývatnsafrétt“ Reykdælir hafi að fornu gengið og rekið fé til lögréttar á Hallbjarnarstöðum. Páll var mættur á staðinn en með þeim samdist að þeir ásamt tveimur greindum og góðum bændum úr hvorum hreppi skyldu gera samning milli Helgastaða- og Skútustaðahreppa um hvernig haga skyldi sauðagöngum.³⁸²

Á manntalsþingi á Helgastöðum 25. maí 1838 var lesið upp bréf Jónasar Jónssonar hreppstjóra á Grænavatni um afréttarlandið Framfjöll sem hann friðlýsti sem eign Mývetninga.³⁸³

„Afréttum“ upp af Bárðardal austanverðum er svo lýst í lýsingum Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna árið 1840:

Afréttarlöndin eru fyrir ofan byggðina beggja megin Fljótsins. Mývetningar hafa geldfjárupprekstur fyrir austan það og nokkrir Reykdælingar, ... Krókdal eignar sér Ljósavatnskirkja, en til hinna landanna, sem fyrir afrétt brúkast, eiga tiltölu efstu bæirnir í byggðinni, svo sem Íshóll, Litlatunga og Mjóidalur fyrir vestan Fljótið, en Stórutungu tilheyrir afréttarpartur fyrir austan það.³⁸⁴

Í sömu sóknalýsingu er getið um eyðijörðina Hafursstaði í Hafursstaðahlíð austan Fljóts, milli Sandár og Sandmúladalsár, sem prestur segist ekki vita, hvernig eða hvenær hafi lagst í eyði eins og aðrar eyðijarðir í sóknunum.³⁸⁵

Spurningu um afréttarlönd er þannig svarað í óársettri lýsingu Skútustaðapínga, en sennilega frá því um 1840:

³⁸⁰ Skjal nr. 2 (145) a-b.

³⁸¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.48).

³⁸² Skjal nr. 2 (149) a-b.

³⁸³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.59).

³⁸⁴ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 102.

³⁸⁵ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 103.

Afrétt frá Mývatni er siðvanalega á þeim svokölluðu Framfjöllum, fram af Mývatnssveit tvær dagleiðir. Munu þau mestpart vera almennings, nema Einarstaðakirkja á þar ítak í Krókdal.³⁸⁶

Á manntalsþingi á Helgastöðum 24. maí 1844 var auglýst samkomulag sem Jakob hreppstjóri hafði komist að við Mývetninga um fjallatolla og niðurjöfnun þeirra sem menn voru einum rómi um að væri sanngjörn og tilhlýðileg. Inntak umrædds samnings kemur hins vegar ekki fram.³⁸⁷

Bárðdælingar austan Skjálfafljóts kvörtuðu undan ágangi „afréttarfjár“ úr Skútustaðahrepp á manntalsþingi á Skútustöðum 22. maí 1845. Í ljós kom að nokkrir bændur höfðu rekið í lönd Bárðdælinga með leyfi þeirra. Þannig höfðu Jón Eiríksson og Jón Tómasson á Hofsstöðum auk Arnarvatns- og Helluvaðsbænda rekið í Grjótargerðisland með leyfi Kristjáns bónda þar. Sömuleiðis höfðu ábúendur Vindbelgjar rekið í Viðikersland, Hans í Neslöndum og Andrés Eiríksson í Vogum ásamt ekkjunni Arnfríði á Grímsstöðum höfðu rekið í Engidalsland og Guðmundur á Litluströnd í Svartárkotsland. Sveitarmönnum þótti ósanngjarnt að Bárðdælingar austan Fljóts sem sjálfir tækju fé af Mývetningum í lönd sín kvörtuðu undan átroðningi „afréttarfjár“ þeirra. Ennfremur könnuðust Kristófer í Neslöndum, Jóhannes á Geiteyjarstönd og báðir Kálfastrandarbændur við að hafa rekið lömb sín í Hörgsdalsland síðastliðið sumar. Í Baldursheims- og Skútustaðaland hafði verið rekið frá Baldursheimi, Skútustöðum, Álftagerði, Haganesi og Árbakka. En í Gautlandaland hafði verið rekið frá Gautlöndum og Sveinsströnd.³⁸⁸

Bann hreppstjórans í Mývatnssveit, frá 22. maí 1845, við hrossaupprekstri Friðfinns Illugasonar á Litluvöllum á svokallaðan Hraunárdal var auglýst á manntalsþingi á Ljósavatni 26. maí 1845. Þessu banni mótmælti Friðfinnur á Litluvöllum af þeirri ástæðu að hestaganga á Hraunárdal hafi lengi verið notuð af Bárðdælingum til vetrarþeir. Hann mótmælti þó ekki hvað vor- og sumargöngu snerti.³⁸⁹

Fyrir aukahéradsrétti á Skútustöðum 15. júní 1849 óskaði hreppstjóri í Mývatnshrepp, auk nokkurra sveitarbænda, þess að leidd yrðu fram vitni um rétt til afnota á svokallaðri „Hraunárdalsafrétt“. Nokkur þræta hafði staðið um hana því að Jón Jónsson eigandi Einarstaðakirkju taldi Hraunárdal og „afréttina“ innifalin í ítökum kirkjunnar á Framfjöllum en Mývatnssveitarmenn töldu þetta vera „almenning“ sveitar sinnar. Ástæða þess að mælt var til fyrrnefndrar vitnaleiðslu á þessum tíma var einungis aldur vitnanna en óttast var að þau kynnu að hrökkva upp af áður en þeir gætu gefið vitnisburði sína.

³⁸⁶ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 124.

³⁸⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 80).

³⁸⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 82).

³⁸⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 83).

Jón Jónsson kirkjueigandi á Einarstöðum var boðaður til að vera viðstaddur en fyrir hans hönd mætti Jóhannes Kristjánsson hreppstjóri á Laxamýri. Einnig voru mættir þeir sem krafist höfðu vitnaleiðslunnar, þ.e. séra Þorlákur Jónsson, Jónas Jónsson hreppstjóri og Jón Jónsson á Grænavatni. Jóhannes hreppstjóri mótmælti því að vitnaleiðslan færi fram þar sem málið hefði enn ekki farið fyrir sáttanefnd. Rétturinn tók mótmæli hans hins vegar ekki til greina.

Spurningarnar sem voru lagðar fyrir vitnin voru svohljóðandi:

1. Hvað er yður kunnugt um afstöðu Hraunárdals á framfjöllum, með tilliti til umhverfis liggjandi landsplátsa og örnefna?
2. Hvað vitid þér sjálfir edur hafid heyrt um afréttar, hestagaungu, edur hvör helst önnur afnot þessa Hraunárdals, hvörjum tilheyrta hafi sem eign?
3. Gétid þér framfært nokkra ástæðu edur líkindi til, að þessi Hraunárdalur edur Hraunárdals afrétt, gæti tilheyrta Einarstada kyrkju í Reykjadal, edur upplýst nokkud er tali móti því?
- ...
4. hvort þeir hafi nokkurtíma borgað, eda vitad borgað Einarstada bonda fyrir Hraunárdals afrétt.³⁹⁰

Fyrsta vitnið var séra Jón Þorsteinsson, 68 ára að aldri, og svaraði hann fyrstu spurningu þannig að Hraunárdalur væri fremstur allra „afrétta“ fyrir austan Fljót, hann afmarkist af Öxnadalsá að austan en Fljótinu að vestan og Öxnadalsá aðskilji hann frá Krókdal og Öxnadal. Annarri spurningu svaraði hann á þá leið að hann hafi heyrt að Bárðdælingar hafi þegar nauðsyn krefði sleppt hestum á Hraunárdal á vetrardag en frá unga aldri hafi hann heyrt að Mývetningar hafi notað Hraunárdal sem „sveitalarmening“ fyrir fénað sinn á sumardag, einna helst þó fyrir lömb. Fyrri hluta þriðju spurningar, um hvort hann gæti bent á eitthvað sem sýndi fram á að Hraunárdalur tilheyrði Einarstaðakirkju, svaraði hann neitandi. En seinni hluta sömu spurningar, um hvort hann gæti bent á eitthvað sem sýndi fram á að Hraunárdalur tilheyrði ekki sömu kirkju, sagðist hann ekki geta svarað á annan hátt en sem ráða mætti af svari hans við annarri spurningu. Hér krafðist Jóhannes hreppstjóri þess að skotið yrði inn spurningu um hvort séra Jón hafði ekki heyrt Einarstaðabónða eigna sér alla „afrétt“ fyrir ofan Krossá. Vitnið sagðist hafa heyrt Jón á Einarstöðum segja þetta en aldrei nema miður gáðum. Lokaspurningunni svaraði hann neitandi og sagðist aldrei hafa vitað til þess að nokkur hafi borgað Einarstaðabónða fyrir „Hraunárdalsafrétt“.

Næsta vitni var Jón Marteinsson í Garði, 78 ára að aldri, sem svaraði fyrstu spurningu þannig að „afrétt“ Hraunárdals lægi öll fyrir framan Öxnadalsá suðvestur frá Krókdal. Annarri spurningu svaraði hann á þá leið að hann vissi ekki að aðrir en

³⁹⁰ Skjal nr. 2 (156) a-b.

Mývetningar hafi notað Hraunárdals „afrétt“ og sagðist hann sjálfur hafa rekið þangað lömb í a.m.k. 40 ár án þess að hafa greitt nokkrum manni fyrir og án þess að nokkur maður hafi krafist hann um það. Þriðju og fjórðu spurningu sagðist hann ekki geta svarað á annan hátt en fram kæmi í svari sínu við annarri spurningu. Spurningu Jóhannesar hreppstjóra svaraði hann á þá leið að hann hefði heyrt á lögfestu sem lesin var á Skútustaðapingi þar sem Einarstaðabóndi eignaði sér alla „afrétt“ ofan Krossá en henni hafi verið mótmælt hvað „Hraunárdalsafrétt“ snerti og aldrei hafi komið til tals að Einarstaðabónda yrði greitt fyrir annað en Krókdal.

Tómas Jónsson á Kálfaströnd, 73 ára að aldri, var næstur til að leggja fram vitnisburð sinn. Fyrstu spurningunni svaraði hann þannig að Öxnadalsá aðskildi „Hraunárdalafrétt“ og „Krókdalsafrétt“ en Skjálfandafljót takmarkaði báðar þessar „afréttir“ að vestan. Annarri spurningu svaraði hann á þá leið að hann hafi aldrei heyrt né vitað annað en að „Hraunárdalsafrétt“ væri eignuð Mývetningum sem „almenningur“. Hann sagðist ekki vita til þess að aðrir hafi notað hana sem „afrétt“ en þó hafa heyrt að Bárðdælingar hafi einstaka sinnum hleypt hestum þangað á vetrardag. Þriðja spurning féll burt en hann svaraði fjórðu spurningu neitandi því að eiganda Einarstaða hafi aðeins verið greiddur „afréttartollur“ fyrir Krókdal sem kallaður var Krókdalstollur. Aukaspurningu Jóhannesar hreppstjóra svaraði Tómas þannig að faðir hans hafi sagt honum að þegar Jón Sigurðsson heitinn á Breiðumýri, er þá átti Einarstaði, lét lesa lögfestu fyrir kirkjulandi Einarstaða á Skútustöðum þá hafi sveitarmenn spurt hann hvort orðin „fyrir ofan Krossá“ fælu í sér „Hraunárdalsafrétt“. Því hafi hann svarað neitandi og telur Tómas að með fyrrnefndum orðum úr lögfestunni sé aðeins átt við drögin upp ofan við Krossárgil því þar hafi verið talsverðir hagar þó að nú sé lítið eftir af þeim.

Síðasta vitnið var Illugi Hallgrímsson í Baldursheimi, 72 ára að aldri, en hann svaraði fyrstu, annarri og fjórðu spurningu eins og Tómas á Kálfaströnd. Þriðja spurningin féll burt og spurningu Jóhannesar hreppstjóra svaraði hann þannig að hann hefði heyrt lögfestu lesna sem eignaði Einarstaðakirkju allt land fyrir ofan Krossá en sagðist aldrei hafa talið að Hraunárdalur væri þar innifalinn.

Jóhannes hreppstjóri bað bókað að séra Jón Þorsteinsson væri faðir tveggja þeirra sem hefðu beðið um að ofangreind vitnaleiðsla færi fram. Einnig benti hann á að öll vitnin hafi notað „Hraunárdalsafrétt“ og sagðist geyma eiganda Einarstaða óskertan rétt í þessu þrætumáli. Loks sóru öll vitnin eið að vitnisburðum þeirra.³⁹¹

Eigendur og umboðsmenn Skútustaða, Stórutungu og Svartárkots komu saman 28. júní 1853 og gerðu með sér samning um landamerki á svokölluðum Framfjöllum. Þar kemur fram að talsverður ágreiningur hafi verið í nokkurn tíma um landamerki á umræddu landsvæði, sem lá austan við Skjálfandafljót, milli Skútustaða í Mývatnssveit og Stórutungu og Svartárkots í Bárðardal. Þau skilríki, sem þeir höfðu

³⁹¹ Skjal nr. 2 (156) a-b.

undir höndum, voru einna helst lögfestur og einn vitnisburður á kálfskinni um landeign Skútustaða. Vandinn var sá að umrædd skjöl rákust á og héldu ekki eitt. Þar sem það landsvæði sem deilt var um var ekki stórt og að mestum hluta nytjalítið töldu fyrrnefndir landeigendur það ekki svara kostnaði að fara með málið fyrir dómstóla. Þeir ákváðu því að láta óvilhalla gerðarmenn skoða og skipta þrætulandinu milli þeirra. Úrskurðinum, sem átti að gilda fyrir alda og óborna eigendur jarðanna, skyldu þeir hlíta nema ef fram kæmu gamlir máldagar sem sýndu glögglega hvernig landamerkjum hafi verið háttað til forna. Gerðarmenn ákváðu að landamerkin skyldu vera svohljóðandi:

Fyrir nordann Svartárvatn eru einkennilegir hólar þrír, sem Brædur hafa verid nefndir. Þegar maður stendur á Austannverdum hóli þeim er ystur er, horfir stefnann í hásudur á vördu þá er stendur á Rananum fyrir, austann Svartárkot, þaðann rettlínis yfir Sudurá og Mikluei, á milli kletts þess, er stendur utarlega í Suduráhrauni, og nú er hladinn varda á og kalladur því vörduklettur, og hóls nokkurs, er nú, er kalladur Grenishóll, sem stendur lítid vestar, beint sömu stefnu í klett þann sunnarlega í hrauninu, sem nu er nefndur Stóriklettur, þar hann er á nefndri stefnu (í hasudur) frá brædrum, hærstur að sjá allra kletta í Hrauninu. Klettur þessi er flatur og þunnur, slettur að nordann en óstellur [skrifað svo en á væntanlega að vera, óslettur] að sunnan, og er vestara horn hans nokkru hærra enn hið austara, á honum ofannverdum liggja lausir steinar. Heldur þa en sömu stefnu sudur í Sandá, og takmarkar hún að sunnannverdu, Stórutúnguland, allt til Skjálfandafljóts; en fyrir sunnann nefnda á eiga Skútustadir mikid land.³⁹²

Undir landamerkjasamninginn skrifuðu Stefán Helgason ábúandi Skútustaða og sonur Helga Ásmundssonar eiganda $\frac{3}{4}$ úr jörðunni og Árni Arason eigandi fjórðungs úr Skútustöðum. Einnig skrifuðu undir Jón Jónsson eigandi Stórutungu og Halldór Þorgrímsson eigandi Svartárkots.

Á manntalsþingi á Skútustöðum 18. maí 1854 var lesið bann bændanna Árna Arasonar og Stefáns Helgasonar vegna Skútustaðar landeignar, við leyfislausri hesta- og tripparekstri í svokölluð Grafarlönd á Framfjöllum er heyri undir Skútustaðakirkju. Þeir fóru einnig fram á að bann þeirra yrði lesið upp á Helgastaða- og Ljósavatnsþingum og var það gert 20. og 22. maí 1854.³⁹³

Á manntalsþingi á Ljósavatni 23. maí 1856 létu nokkrir Mývetningar ásamt Jakobi Péturssyni umboðsmanni og hreppstjóra Helgastaðahrepps lesa upp bann þeirra við nýbýlisstofnun Jóns bónda í Stórutungu á Framfjöllum.³⁹⁴

Leigusamningur milli eiganda og umráðamanns jarðanna Skútustaða og Grænavatns og bóndans Sigurgeirs Pálssonar í Svartárkoti var lesin upp á

³⁹² Skjal nr. 2 (39) a-b.

³⁹³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.64).

³⁹⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.67).

manntalsþingi á Skútustöðum 19. maí 1858. Leigusamningurinn var um Miklamó á Framfjöllum og friðlýsingu hans fyrir notkun af öllum óviðkomandi mönnum.³⁹⁵

Á manntalsþingi á Skútustöðum 24. maí 1860 var þinglesið eftirrit af lögfestu fyrir öllum Einarstaðakirkjulöndum á Framfjöllum frá 21. maí 1759 auk friðlýsingarskjals núverandi umráðamanna Einarstaðakirkju Sigurjóns Jónssonar sem dagsett er 21. maí 1860. Svo viðist sem að þessum skjölum hafi verið mótmælt að því leyti sem Hvannárdals var getið þar en ekki kemur fram af hverjum.³⁹⁶

Á manntalsþingi á Helgastöðum 19. júní 1865 var auglýstur samningur um upprekstur á Fljótsheiði, dagsettur 1. maí 1865 og undirskrifaður af ýmsum bændum í Ljósavatns- og Skútustaðahreppum. Inntaks samningsins er ekki getið.³⁹⁷

Til er afréttarskrá Skútustaðahrepps frá árinu 1878:

1. Framdalir, og heita þeir Sandmúladalur að Sandmúladalsá yzt, þá Króksdalur, þá Yxnadalur og Hraunárdalur syðst. Allir þessir dalir með drögum þeim og teygjum, sem að þeim liggja. Syðsti hluti þessa afrjettar, nefnilega Hraunárdalur með drögum þeim er að honum liggja, er talinn Almennigur, en hinn hluti hans er Einarstaðakyrkjueign. Þá á Reykjahlíðarkyrkja upprekstur fyrir geldpening á Króksdal.

2. Austurdalir og Grafarlönd. Hafurstaðahlíð, Sandmúladalur að Sandmúladalsá, allt Suðurárhraun að Suðurá og Stórutungu-landi, allur Dyngjufjallabrúni hinn fremri. Meginhluti þessara afrjettarlanda er eign Skútustaðakyrkju.

3. Miklimór, ásamt Dyngjufjallabruna hinum ytri og Lækjum, allt út að Sandætu, er skilur þessi afrjettarlönd og Grænavatnssellönd. - Afrjettur þessi takmarkast að sunnanverðu af Suðurá, að vestanverðu af heimalöndum jarðanna Svartárkots og Árbakka, að norðan verðu af Grænavatnssellöndum, svo sem áður segir. Allur þessi afrjettur liggur undir jarðirnar Skútustaði og Grænavatn.

Austan við alla þessa 3 afrjetti, sem nú hafa verið taldir, liggur Odáðahraun, og er gengið í það á hverju ári, svo sem við verður komist. - Öll hjer talin afrjettarlönd hafa frá ómunatíð verið gengin að einni lögrjett, sem liggur í Grænavatns heimalandi og nefnist Grænavatnsrjett. Hreppstjórar í Skútustaðahreppi hafa og jafnan haft á hendi alla fjallskilastjórn í nefndum afrjettum. Hreppsnefndin athugaði, að byggja þurfi Grænavatnsrjett að nýju og flytja hana úr stað, þar sem hún nálega er komin í eyði af sandfoki. - Munu ráðstafanir til þess gjörðar, svo fljótt sem kringumstæður leifa.

...

Í Skútustaðahreppsnefnd, 13. marts 1878.³⁹⁸

³⁹⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.69).

³⁹⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.70).

³⁹⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.72).

Útgefandi „Gangna og rétta“, Bragi Sigurjónsson, segir afréttarskrána ritaða með hendi Jóns Sigurðssonar á Gautlöndum, að því er best yrði séð, en undirskrift engin.³⁹⁹

Annað afrit afréttarskrárinnar hefur verið lagt fram af hálfu Reykjahlíðar og þar eru undir nöfn Jóns Sigurðssonar, Jakobs Hálfðanarsonar, M. Magnússonar og Jóns Jónassonar.

Á manntalsþingi á Skútustöðum 20. maí 1886 var lesið bann séra Stefáni Sigfússonar og Helga Jónssonar á Skútustöðum, sem dagsett var samdægurs, gegn því að ábúendur Arnarvatns reki fé sitt í „afréttarland“ Skútustaða á Framfjöllum. Sigurður Magnússon, annar ábúandi Arnarvatns, svaraði því til að hann líkt og aðrir ábúendur Arnarvatns myndu halda áfram að reka fé sitt, eins og að undanfögnu, í Arnarvatnsítak í Hafursstaðahlíð þangað til að úrskurðað yrði með lögum hvort Arnarvatn hefði rétt til þess ítaks eða ekki.

Jarðamat 1849-1850 telur þennan „afrétt“ meðal eigna eða ítaka Skútustaða þó ekki óumdeilt.:

Jörðinni tilheyra ítök til kolgiörðar í annara manna löndum, ... einig tilheyrir henni afrjettar partur til fjáruppreksturs. ...

Þrætulands má gæta á svokölluðum Framfjöllum, en nálægt Bigð ur Bárðardal, hvört eð gamlir Vitnisburðir og Lögfestur eigna Skútustöðum við Myvatn og sem þessvegna hefur ekki metið verið með nefndri jörð, að tvær jarðir ur Bárðardal vilja eigna sér nokkurn hluta af téðu landi. Þetta umþrætta land, takmarkast að vestanverðu með þessum örnefnum: frá Bræðrum norðaustan við Svartárvatn og réttsynis þaðan í merkiþúfu, hvöreð stendur á Rananum fyrir ofan Svartárvot og beinlínis þaðan í Suðurá, og alt Suðurráhraun eptir beinni stefnu móti Stórutúngu landi; en að austan verðu takmarkast það af Grænavatns landi. –

Land þetta sem brúkað hefur verið fyrir afrjett metst til Penínga eptir arði sem álitst að upphæð 3 rbd. árlega.⁴⁰⁰

Sömuleiðis segir fasteignamatið 1916-1918:

Búfjárhagar: Landþröngt heima, en afrétt svo fjarri, að eigi verður notuð að heiman. Jörðinni fylgir mikið afréttarland: bæði fram af Mývatnssveit og einnig á “Framdölum” austan Skjálfandafljóts. Landamerki afréttarinnar þinglesin 1898.⁴⁰¹

Presturinn á Skútustöðum, séra Hermann Hjartarson, skrifaði Stjórnarráðinu 7. september 1918 og skýrði frá deilumáli er upp hafði komið milli hans og Áftagerðisbónda. Hann upplýsti að Skútustaðir ættu allmikið „afréttarland“ og ýmsir

³⁹⁸ Sbr. skjal nr. 8 (14).

³⁹⁹ Göngur og réttir V, bls. 31.

⁴⁰⁰ Skjal nr. 2 (29) a-b.

⁴⁰¹ Skjal nr. 2 (32).

búendur rækju fé sitt þangað á sumrum. Í staðinn fengi ábúandi Skútustaða dálitlar tekjur, þ.e. fáeina aura fyrir hverja kind sem rekin væri að vori í „afréttarlandið“ enda sé prestur ætlað að fá þar af hluta af heimatekjum sínum samkvæmt matsgjörð Skútustaða frá 1899. Álftagerði vær næsta jörð við Skútustaði og lönd þeirra sameiginleg og óskipt áður fyrr þó að nú væru glögg landamerki milli þeirra. Á Álftagerði væri fjórbýlt og einn af bændunum þar, Steinþór Björnsson sýslunefndarmaður, hafi neitað að greiða ábúanda Skútustaða „afréttargjald“ fyrir fé sitt. Hann beri það fyrir sig að eigendur Álftagerðis hafi átt frjálsa eða sjálfráða hagagöngu fyrir fé sitt í „afréttarlandi“ Skútustaða. En þar sem honum væri ókunnugt um að þessi réttindi væru gengin undan jörðinni neiti hann að greiða „afréttargjald“ eða hagatoll fyrir geldfé sitt fyrir enn hann fengi fulla vissu fyrir því að eigendur Álftagerðis ættu ekki meiri rétt til „afréttarlands“ Skútustaða en aðrir íbúar hreppsins. Skútustaðaprestur óttaðist ef Steinþór kæmist upp með þetta mundu aðrir ábúendur eða eigendur Álftagerðis sigla í kjölfarið og það mundi valda Skútustöðum réttinda- og tekjumissi.

Eftir því sem Skútustaðaprestur komst næst átti Álftagerði engin ítök innan landamerkja Skútustaða. Hann hafði skoðað landamerkjaskrár beggja jarðanna en ekki fundið nein ákvæði er gæfu í skyn að Álftagerði ætti nefndan rétt eða ítak. Ennfremur hafði hann aflað yfirlýsinga þriggja valinkunnra manna úr sveitinni og lét þá fylgja með bréfi sínu. Í yfirlýsingu Helga Jónssonar á Grænavatni, sem er dagsett 3. apríl 1917, kemur fram að þegar hann bjó á Skútustöðum í kringum 1880 hafi Kristján heitinn Gamalíelsson, sem þá bjó í Álftagerði, borgað honum fjártoll fyrir upprekstur á fé sínu í Miklamó í „Skútustaðaafrétti“. Í yfirlýsingu Guðna Ásmundssonar á Grænavatni, frá 22. júní 1917, greinir hann frá því að þegar hann bjó í Álftagerði, á árunum 1869-1876 hafi Álftagerðisábúendur ekki haft neinn rétt til upprekstrar í „Skútustaðaafrétt“. Að hans sögn hafði Álftagerði áður haft slíkan rétt en Jón Sigurðsson alþingismaður á Gautlöndum hefði skýrt honum frá því að þegar Skútustaðakirkja var byggð árið 1862 hafi eigendur Álftagerðis ekki treyst sér til þess að taka þátt í kostnaðinum og því tapað öllum rétti til „afréttarlands“ Skútustaðakirkju. Það sama kemur fram í yfirlýsingu Jóns Hinrikssonar á Helluvaði frá því í júní 1917. Hann segir að þar sem að eigendur Álftagerðis hafi ekki treyst sér til þess að taka þátt í kostnaði við endurreisn Skútustaðakirkju, hefðu þeir heldur kosið að afsala sér að fullu og öllu þeim hlunnindum sem þeir höfðu lengi notið hjá eigendum Skútustaða. Hlunnindin segir hann að hafi verið:

... frjáls upprekstur í fram-afrjett, fyrir fullorðið géldfje og lömb, frjáls hagaganga, fyrir gripi á sumrum, í heimahögum Skútustaða, - frjáls hagbeitt,

fyrir lömb, á haustum í Mikley, einnig hrís-rif og skógarhögg í ítökum kirkjunnar og máskje eitthvað fleyra.⁴⁰²

Jón segist fullviss um að hann fari rétt með þó hann hafi ekki verið sjónarvottur að samningi þessum.

Í áðurgreindu bréfi Skútustaðaprests útskýrir hann nánar nokkur atriði í yfirlýsingunum. Hann getur þess að sá Kristján, sem Helgi getur í sinni yfirlýsingu, hafi átt hluta í Álftagerði og búið þar um 1860 eða um það leyti er samningurinn um afsal réttindanna átti að hafa farið fram eftir því sem segir í hinum yfirlýsingunum. Þar bjó hann enn um og eftir 1880, samkvæmt yfirlýsingu Helga, og galt þá upprekstrargjald fyrir fé sitt í „afréttarland“ Skútustaða. Ennfremur getur prestur þess að sá réttur sem um er getið í yfirlýsingu Jóns Hinrikssonar um haustbeit í Mikley hafi hvorki eigendur né ábúendur Álftagerðis notað né óskað eftir að fá að nota í marga áratugi.

Skútustaðaprestur segist hafa sýnt eiganda Álftagerðis umræddar yfirlýsingar en hann hafi sagt að það þyrfti meira til að sannfæra sig um að Álftagerði hefði misst eða afsalað sér þessum réttindum. Hann biður því að athugað verði hvort samningur um þetta afsal sé að finna í kirkjubókum eða skjölum Skútustaðakirkju á Þjóðskjalasafninu. Að öðrum kosti óskar hann þess að Stjórnarráðið kveði upp úrskurð sé það hægt en annars skýra honum frá því hvað gera skuli í málinu.

Málið var sent biskupi til umsagnar 23. janúar 1919 og svaraði hann 3. febrúar sama ár. Í bréfi biskups segist hann hafa skoðað skjöl Skútustaðakirkju á Þjóðskjalasafni sem sérstaklega snerta umrædda kirkjubyggingu árið 1863. Þar sé hins vegar hvorki að finna neinn samning máli þessu viðvíkjandi á milli kirkjuráðenda og eiganda Álftagerðis né neitt afsal á fyrrnefndum hlunnindum af hálfu eiganda Álftagerðis. Þó megi sjá á þeim skjölum að búendur Álftagerðis, hafi í réttu hlutfalli við aðra búendur í sveitinni, tekið þátt í viðarflutningi frá Húsavík til kirkjubyggingarinnar. Hins vegar beri yfirlýsingar þriggja valinkunnra Mývetninga það með sér að ábúendur Álftagerðis hafi greitt upprekstrargjald síðastliðin 50 ár en í því felst viðurkenning um að þeir geri ekki tilkall til umræddra hlunninda. Biskup telur enga ástæðu til að vefengja yfirlýsingarnar þar sem tveir af þeim sem gáfu þær hafi búið í Álftagerði. Annað mál sé hvort yfirlýsingarnar vegi nógu þungt í málinu þar sem engin skjöl finnast sem staðfesti umrætt hlunnindaafsal.

Stjórnarráðið skrifaði Skútustaðapresti 12. febrúar 1919 og uppálagði honum að krefja greindan ábúanda Álftagerðis um „afréttartoll“ því ekki væri annað að sjá en að honum bæri að gera það.⁴⁰³

⁴⁰² Skjal nr. 2 (164).

⁴⁰³ Skjal nr. 2 (164).

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Sameiginleg atriði á svæði 6

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrir-
liggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum og samhengi þessara gagna við það mál
sem hér er til umfjöllunar. Í framhaldinu verður einnig sérstaklega hugað að því hvort
í nýjum dómum um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afréttarsvæða megi greina
áherslumun sem tilefni gefi til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambæri-
legum tilvikum. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál
þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu
einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.⁴⁰⁴ Loks verður fjallað um ákvörðun
málskostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (svæði 1), er í kaflanum *Almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar
staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í
úrskurðum í málum nr. 1-5/2001 (svæði 2) er í kaflanum *Viðauki við almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum
bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig
sem viðauki með úrskurðum í málum nr. 1-9/2003 (svæði 3), 1-6/2004 (svæði 4) og 1-
5/2005 (svæði 5). Sami viðauki fylgir hér og með öðrum úrskurðum í málum nr. 1-
5/2007 (svæði 6).

Sú umfjöllun um einstök landsvæði sem hér fer á eftir er í beinu samhengi og
samræmi við áðurnefndar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, ásamt viðauka við
þær, og vísar til þeirra, sbr. einnig kafla 6.1.2.-6.1.3. hér á eftir.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Á þeim tíma sem liðinn er frá því *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og viðauki
við þær birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem almenna
þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Samhengi nýrra niðurstaðna
dómstóla við þau grundvallaratriði sem úrlausnir óbyggðanefndar byggjast á kemur að
sjálfsögðu til skoðunar hverju sinni.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 31. maí 2006, nánar tiltekið kafla
6.1.1. í málum nr. 1-6/2004 (svæði 4), var þannig fjallað sérstaklega um dóm
Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005. Svo sem þar segir verður sú

⁴⁰⁴ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Hjörleifs Guttormssonar,
náttúrufræðings, sbr. skjal nr. 17, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá
Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppláttarritum, svo
sem árbókum Ferðafélags Íslands.

ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 29. maí 2007, nánar tiltekið kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), tók óbyggðanefnd einnig afstöðu til þess hvort þeir dómar sem þá lágu fyrir gæfu tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða. Niðurstaðan var sú að svo væri ekki. Þá skal þess getið að í sömu málum, kafla 6.1.2., var gerð almenn grein fyrir stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi.

Frá því óbyggðanefnd kvað upp síðastnefnda úrskurði, í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), hafa gengið níu Hæstaréttardómar sem tengjast fyrri svæðum. Nánar tiltekið eru þetta fimm dómar frá 14. júní 2007, þ.e. í málum nr. 22/2007 (Þórsmörk og Goðaland), nr. 23/2007 (Steinsholt), nr. 25/2007 (Almenningar), nr. 26/2007 (Merkurtungur), nr. 28/2007 (Stakkholt), einn dómur frá 4. október 2007, í máli nr. 27/2007 (Grænafjall/Fljótshlíðarafréttur), einn dómur frá 11. október 2007, í máli nr. 99/2007 (Skaftártunguafréttur) og loks tveir dómar frá 18. október 2007, í málum nr. 47/2007 (Núpsstaður og fleiri jarðir í Fljótshverfi) og 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkjarðir).

Tveir hinir síðastnefndu dómar eru fremur til staðfestingar á framangreindri niðurstöðu, þ.e. að ekki beri að herða sérstaklega kröfur til landamerkjabréfa jarða. Að öðru leyti telur óbyggðanefnd nauðsynlegt að taka til athugunar samhengi eldri og yngri dóma um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afrétta einstakra jarða og/eða stofnana og hvort tilefni sé til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Fer sú umfjöllun hér á eftir.

6.1.3 Afréttir einstakra jarða og stofnana

Um þýðingu hugtakanna jörð, afréttur og almenningur er rækilega fjallað í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, sbr. kafla 6.1.1. og viðauka. Að því er varðar hugtakið jörð er niðurstaðan sú að almennt megi gera ráð fyrir að slíku landi hafi upphaflega verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Þannig eru taldar líkur á því að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi eða innan annarra ótvíræðra merkja, sé beinum eignarrétti háð. Tilvist landamerkjabréfs ein og sér ræður því ekki úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. og 4.5. í áðurnefndum *Almennum niðurstöðum*. Þar eru í fyrsta lagi samnota-afréttir, þ.e. þeir afréttir sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum

jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyru einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærileg sjónarmið og að framan greindi um eignarhald á landi jarða yfirleitt.

Hafi umþrætt landsvæði ekki legið innan merkja jarðar hefur óbyggðanefnd talið að líkur séu á því að það hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Tilvist landamerkjabréfs skiptir þá ekki grundvallarmáli en litið til atriða svo sem umfjöllunar í heimildum, nýtingar, staðháttar, gróðurfars og landnáms. Ekki er þó alltaf augljóst hvort landsvæði hefur stöðu jarðar eða afréttar. Á það álitaefni hefur sérstaklega reynt þegar undir einstakar jarðir og/eða stofnanir hafa legið svæði sem skilin hafa verið frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Eru aðstæður þá oft þær að landsvæðisins er getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og heimildir um afnot einskorðaðar við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hefur komið nokkur fjöldi landsvæða sem fella má undir framangreinda lýsingu. Þessi landsvæði hafa verið úrskurðuð þjóðlendir og afréttir/landsvæði í afréttareign, eftir atvikum með vísan til heimilda, legu, sögu, staðháttar, nota o.fl. Ber hér að nefna Afrétt norðan vatna í máli nr. 4/2000 (svæði 1), Hrunaheiðar í máli nr. 5/2000 (svæði 1); Hoffellslambatungur í máli nr. 4/2001 (svæði 2); Þórsmörk, Goðaland, Almenna, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinsholt, Hólatungur, Borgartungur og Skógafjall í máli nr. 5/2003 (svæði 3); Hvítmögu og Stórhöfða í máli nr. 6/2003 (svæði 3); Villingadal, Suðurfell og Múla í máli nr. 1/2005 (svæði 5); Steinvarartungu og Þorbrandsstaðatungur í máli nr. 3/2005 (svæði 5); Þverfellsland og sunnanverða Grímólfsártungu í máli nr. 4/2005 (svæði 5) og loks afréttarland á Hólsfjöllum í máli nr. 5/2005 (svæði 5).

Segja má að Hæstiréttur hafi einnig tekið skýra afstöðu til landamerkjabréfa annarra landsvæða en jarða, þegar í fyrstu dómum í þjóðlendumálum. Í forsendum réttarins í dómi frá 21. október 2004, máli nr. 48/2004, segir þannig svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Að auki segir svo í dómi réttarins frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005:

...nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta

og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

Þá hefur komið fram það skýra mat Hæstaréttar að sé ekki um jörð að ræða hafa landamerkjabréf takmarkaðra vægi sem „sönnunargagn um beinan eignarrétt“, sbr. dóm Hæstaréttar 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þær þjóðlendur og afrétti/landsvæði í afréttareign sem áður voru tilgreindar hafa verið staðfestir efnislega með dómum Hæstaréttar að því er varðar Afrétt norðan vatna, Hoffellslambatungur, Hrunaheiðar, Þórsmörk, Goðaland, Steinsholt, Almennunga, Merkurtungur og Stakkholt, sbr. dóma frá 21. október 2004, 28. september 2006, 5. október 2006 og 14. júní 2007 í málum nr. 47/2004, nr. 497/2005, nr. 133/2006, nr. 22/2007, nr. 23/2007, nr. 25/2007, nr. 26/2007 og nr. 28/2007. Í tilvikum Skógafjalls, Hvítmögu og Stórhöfða var sams konar niðurstöðum óbyggðanefndar á hinn bóginn snúið við og komist að þeirri niðurstöðu að þar væru eignarlönd en ekki þjóðlendur í afréttareign, sbr. dóma frá 16. maí 2007 í málum nr. 24/2007, nr. 536/2006 og nr. 448/2006. Önnur framangreind landsvæði hafa ekki komið til kasta dómstóla en af dómum um eignarland frá því fyrir gildistöku þjóðlendulaga ber að nefna Hrd. frá 29. febrúar 1996 (Hrd. 1996/696) um Blikdal í Esju og dóm aukadómpings Árnassýslu 23. febrúar 1980 um Tunguheiði í Biskupstungum.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þjóðlendur í afréttareign á þessum svæðum eru þannig almennt í góðu samræmi við úrlausnir Hæstaréttar, fyrr og síðar, þó svo forsendur séu ekki einsleitar í öllum tilvikum og taki þess utan mið af sérstöðu einstakra svæða. Dómar Hæstaréttar um landskikana þrjá sunnan Mýrdalsjökuls, þ.e. Skógafjall, Hvítmögu og Stórhöfða, skera sig þar hins vegar nokkuð úr.

Framangreind úrlausnarefni eiga það sameiginlegt að viðkomandi landsvæði hefur legið undir einstaka jörð/jarðir eða stofnun, landfræðilega aðskilið frá henni/þeim með einum eða öðrum hætti, jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og afnot einskorðuð við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Ef reynt er að taka saman þau sameiginlegu atriði sem leiða til niðurstöðu Hæstaréttar um eignarland í umræddum þremur undantekningartilvikum, þá sýnist landfræðileg lega, m.a. gagnvart aðliggjandi eignarlöndum og að einhverju marki almennir staðhættir vega mjög þungt. Í tilvikum Hvítmögu og Skógafjalls var á því byggt að svæðin hefðu verið innan merkja jarða og að hvorki staðhættir né gróðurfar mæltu gegn því að þau hefðu verið numin, a.m.k. að einhverju leyti. Beinn eignarréttur hefði þannig stofnast. Um Stórhöfða segir að líkur séu fyrir því að hann hafi verið innan upphaflegs landnáms eins og aðliggjandi lönd. Hann hafi ekki verið talinn

til samnotaafréttu og ekkert sé komið fram í málinu sem stutt geti að munur verði að þessu leyti gerður á Stórhöfða og aðliggjandi landsvæðum. Nægilega sé því leitt í ljós að hann hafi frá landnámi verið háður beinum eignarétti sem heiðaland jarðar.

Dómar Hæstaréttar um þjóðlendur í Þórsmörk, Goðalandi, Almenninum, Merkurtingum, Stakkholti og Steinsholti, eru kveðnir upp mánuði síðar en dómar um eignarlönd í Stórhöfða, Hvítmögu og Skógafjalli. Fyrstnefndu svæðin sex liggja norðan Eyjafjallajökuls og voru öll talin heyra undir einstaka jörð/jarðir sem þau eru landfræðilega aðskilin frá. Í forsendum Hæstaréttar er m.a. vísað til möguleikans á landnámi, legu og staðháttu, skorts á skriflegum eignarheimildum og samræmis milli þeirra innbyrðis. Tekið er sérstaklega fram að ekki sé sýnt fram á önnur not meintra réttthafa en hefðbundin afréttarnot til sumarbeitar fyrir búfé. Í öllum þessum sex tilvikum var dæmd þjóðlenda í afréttareign.

Sýnist þannig ekki vera fullt samræmi í mati réttarins að því er varðar hin tilgreindu atriði í annars vegar tilvitnuðum þremur dómum og hins vegar öðrum úrlausnum um sams konar landsvæði, auk eldri dóma um Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar.

Draga má þá ályktun af framangreindum dómum að það séu fyrst og fremst staðbundnar aðstæður, þ.m.t. staðhættir, en þó einkum lega viðkomandi þriggja landsvæða að eignarlöndum til annarra átta en gagnvart Mýrdalsjökli sem úrslitum ráði. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar hverju sinni. Þá liggja fyrir eldri dómar um þjóðlendur á landsvæðum með svipaða legu gagnvart annars vegar eignarlöndum og hins vegar þjóðlendum, sbr. einkum Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar í Hrd. 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 og Hrd. 5. október 2006 í mál nr. 133/2006. Ekki liggur fyrir skýr yfirlýsing Hæstaréttar um breytta afstöðu að þessu leyti. Með hliðsjón af framangreindu og að teknu tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd útilokað að líta svo á að umræddir þrjú dómar, um Hvítmögu, Skógafjall og Stórhöfða, feli í sér að lega þrætusvæðis að eignarlandi eða eignarlöndum geti ein og sér vegið svo þungt að önnur sú sönnunarfærsla sem ella fer fram við slíkar kringumstæður hafi hverfandi þýðingu.

Óumdeilt er hins vegar að eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða getur auk hefðbundinna og viðurkenndra eignarheimilda haft vægi við eignarréttarlegt mat og ásamt öðru leitt til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða. Má þar um vísa til dóms Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 varðandi efstu jarðir í Biskups-tungnahreppi, sbr. einnig úrskurð óbyggðanefndar um þau landsvæði. Hið sama má segja um eignarland í dómi Hæstaréttar 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 um jarðir í Fljótshverfi, sbr. og úrskurð óbyggðanefndar um sama svæði.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að ekki séu forsendur til þess að breyta því sönnunarmati sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum tilvikum. Fyrir liggur að í málum

nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd snúa sérstök álitaefni af þessu toga að eftirtöldum landsvæðum: Hálsmannatungur, Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, Tjarnahverfi á Gönguskarði, Finnsstaðadalur, Grímsland og Kambsmýrar í máli nr. 4/2007 og Upprekstrarland milli Höfðagilja og Eyvindará/Laufáshagi í máli nr. 5/2007.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.⁴⁰⁵ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffellslambatungur í Nesjum.

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum Landnámu sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

6.3 Grímsstaðir

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Grímsstaða gera kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.2. Landsvæði þetta liggur í um 300-340 m hæð yfir sjávarmáli. Austan til er gróðurlent en að vestanverðu gróðursnautt þar liggur hluti Neðra-Bóndhólshrauns.

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám eingöngu tekið til svæðisins umhverfis Mývatn. Landnám hafi hins vegar ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðalkröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verði að heiðar og öræfi norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotaafréttur. Þetta verði m.a. stutt við lýsingu máldaga Auðunar rauða Hólabiskups frá árinu 1318, sbr. og máldaga Péturs Nikulássonar Hólabiskups frá 1394. Kröfugerðin miði við að afréttarsvæðin Norðurfjöll, ásamt Grímsstaðaheiði, og Reykjahlíðarheiði með Gæsafjöllum, teljist til þjóðlendu. Í því felist að ekki er fallist að öllu leyti á merkjalýsingu jarðarinnar Grímsstaða. Af hálfu ríkisins er ekki viðurkennt að afréttarland norðan Tófuaxlar á

⁴⁰⁵ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Grímsstaðaheiði teljist til eignarlands, og því til stuðnings vísað til afréttarlýsingar Reykjahlíðarheiðar og Grímsstaðaheiðar, sbr. afréttarskrá Skútustaðahrepps frá 1878 og greinargerð sem ber heitið „Upplýsingar um afriðttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“. Er því haldið fram að sú afréttarlýsing marki skil á milli heimalanda og afriðtta. Um sé að ræða samnotaafriðtt sem tengist síðan afriðttarsvæðum norðan hreppamarka á því svæði sem til úrlausnar er í máli nr. 2/2007.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Auk þess sé fullur hefðartími liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Ítrekað hafi verið gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísað er einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar, þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og eldri heimildir fari ekki í bága við sé beinum eignarrétti háð. Sá sem haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Grímsstaða sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Grímsstaða hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Ennfremur verði að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til Grímsstaða algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Þá er því sérstaklega mótmælt að afriðttarskrá frá 1878 hafi einhverja eignarréttarlega þýðingu. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Grímsstaða rakin í kafla 5.2. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 16. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴⁰⁶

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi Grímsstaða, frá 8. maí 1891 og þingl. 12. júlí 1892, en engar eldri merkjalýsingar liggja fyrir. Athugun þessi tekur til norður- og austurmerkja, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er kröfussvæði Þeistareykja til norðurs, sbr. mál nr. 2/2007 hjá óbyggðanefnd, og kröfussvæði Reykjahlíðar til austurs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Grímsstaða með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Grímsstaða eru merki þeirra til norðurs, gagnvart Þeistareykjum, frá þeim punkti í norðri „er Eilífsfjall á Grjóthálsi sézt norðurundan Gæsafjöllum. Þá er bein stefna til austurs í nefnt fjallmerki milli Grímsstaða og Þeistareykjalands þar til Bóndhóll er stendur vestur af Gæsafjöllum sunnanverðum er beina stefnu þaðan í Hrafnabjörg.“ Bréfið er áritað vegna Þeistareykja. Þessi merki eru í samræmi við lýsingar í landamerkjabréfi fyrir „Þeistareykjaafrétt“, dags. 16. september 1948 og þingl. 31. júlí 1951. Það bréf er jafnframt áritað vegna Grímsstaða. Nánar er fjallað um Þeistareyki í máli nr. 2/2007.

Í landamerkjabréfi Grímsstaða er merkjum til austurs, gagnvart Reykjahlíð, lýst úr „fjallmerki milli Grímsstaða og Þeistareykjalands þar til Bóndhóll er stendur vestur af Gæsafjöllum sunnanverðum er beina stefnu þaðan í Hrafnabjörg. Sú lína er merkilína milli Grímsstaða og Reykjahlíðarlands. Síðan beint af Bóndhól í Þverdalsbryggju, þaðan yfir há skjólbrekku, síðan Flatskalla austast og yfir hið nýa hraun að Kvæk...“ Bréfið er áritað vegna Reykjahlíðar. Þessi merki eru í samræmi við lýsingu í landamerkjabréfi Reykjahlíðar, dags. 8. apríl 1891 og þingl. 29. maí sama ár, og eldri heimildir um merki Reykjahlíðar. Það bréf er jafnframt áritað vegna Grímsstaða. Sjá nánar umfjöllun um Reykjahlíð í kafla 6.4. hér síðar.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðarinnar Grímsstaða.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað

⁴⁰⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf jarðarinnar Grímsstaða var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að merkjum hennar sé þar rétt lýst. Landamerkjabréfið var undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Grímsstaða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til landsins numið var á þessu svæði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan þess.

Af hálfu íslenska ríkisins er vísað til „afréttaskrár Skútustaðahrepps“ frá árinu 1878 og greinargerðar sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ en þar koma fram lýsingar á afréttarlöndum í hreppnum. „Afréttaskráin“ er úr hreppsþóki Skútustaðahrepps en greinargerðin frá 1959 er undirritað af Jóhanni Skaptasyni sýslumanni Þingeyjarsýslu. Auk þess liggur fyrir í máli þessu „skrá yfir afrétti í Skútustaðahreppi“ sem er í „álitsgerð nefndar sem hreppsnefnd Skútustaðahrepps skipaði til að fjalla um afréttarmálefni í Mývatnssveit“ frá árinu 1989. Af þeim lýsingum sem þarna er að finna er ljóst að þær taka til hluta af því landi sem afmarkað er í landamerkjabréfi Grímsstaða.

Grímsstaðir liggja í röð jarða við Mývatn, sbr. kafla 6.4., 6.6. og 6.7. og merki þar á milli eru samþykkt með áritun fyrirsvarsmanna. Heimildir þær um afréttarnot í Skútustaðahreppi sem að framan eru raktar eru almenns eðlis og lýsingar þeirra óljósar. Þannig er ekki fyrir hendi sjálfstæð afmörkun á afrétti sem tekið gæti til lands innan merkjalýsingar Grímsstaða. Slíka afmörkun leiðir ekki heldur af staðháttum. Þá liggja ekki fyrir heimildir um að eigendur Grímsstaða hafi fyrir eða síðar litið svo á að hluti af landsvæði því sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðarinnar væri afréttur hennar. Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Grímsstaða hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspeglir fremur beitarnot á hálendari hlutum jarðarinnar. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um

hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Verður því lagt til grundvallar að jörðin Grímsstaðir hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1891, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandshlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Grímsstaða sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁰⁷ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Grímsstaða, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.4 Reykjahlíð

6.4.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Reykjahlíðar gera kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.3. Undanskilin er þó svokölluð Krepputunga, sem eigendur Brúar á Jökuldal gera einnig eignarlandskröfu til. Um hana er fjallað í kafla 6.5. Þá ber þess að geta að kröfusvæði eigenda Reykjahlíðar skarast að hluta á við kröfusvæði eigenda Grænavatns sem um er fjallað í kafla 6.7. Þá greinir eigendur Reykjahlíðar einnig á við eigendur Þeistareykja um afmörkun umkrafinna eignarlanda sinna, nánar tiltekið sunnan Hrútafjalla, en um Þeistareyki er fjallað í máli nr. 2/2007 hjá óbyggðanefnd. Heimildir þær sem ná til hins umrædda svæðis koma því til athugunar í báðum málum en með hliðsjón af afmörkun íslenska ríkisins á þjóðlendukröfusvæði sínu er tekin afstaða til þess í máli nr. 2/2007.

Landsvæði það sem hér um ræðir er mjög víðfeðmt og hefur leguna norður suður. Nyrsti hluti þess er fjallendur og liggur í yfir 400 m hæð. Nokkuð er um hóla,

⁴⁰⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hæðir og fjöll og ber helst að nefna Gæsafjöll (882 m) sem eru mikil um sig og liggja norðvestast á svæðinu. Austan þeirra liggja Hágöng (795 m). Krafla (818 m) liggur suðvestan Háganga og Jörundur (811 m) er suðaustan Kröflu. Eilífsvötn (354 m) liggja nyrst á svæðinu. Austan til á norðurhlutanum er land hallalítið.

Sunnan Þjóðvegur nr. 1 liggur land í yfir 500 m hæð og er víðfeðmt og hallalítið með fjölda fjalla og stapa sem rísa upp úr Ódáðahrauni. Nyrst ber þar að nefna Skógamannfjöll (681-599 m) og vestan þeirra liggur Búrfell (953 m), rismikill stapi. Þar suðvestan af liggur Heilagsdalsfjall (904 m). Nokkru sunnan þessara fjalla liggja rismiklar dyngjur, fell og fjöll um stórbrotið svæði. Ber þar að nefna Herðubreiðarfjöll (1094), Kollóttudyngju (1180 m), Herðubreið (1682 m), Herðubreiðartögl (1070 m) og Upptyppinga (927-1084 m). Vestan Upptyppinga liggur eldfjallakerfi Dyngjufjalla (1510 m) með Öskju og Öskjuvatni sem er 11 km² að stærð.

Landsvæðið er að mestu gróðursnautt en þar er mikið rof. Helstu gróðursvæðin eru í Grafarlöndum og Herðubreiðarlindum sem liggja á vesturbökkum Jökulsár á Fjöllum. Land mætir jökli í um 800 m hæð upp af Holuhrauni. Frá Gæsafjöllum suður í jökul við Holuhraun eru um 106 km, og úr Herðubreiðarlindum til vesturs í Víti, norðan Öskjuvatns, eru tæpir 29 km, mælt í beinni loftlínu.

6.4.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðalkröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verði að heiðar og öræfi norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotaafréttur og styðjist það m.a. við lýsingu máldaga Auðunar rauða Hólabiskups frá árinu 1318, sbr. einnig máldaga Péturs Nikulásssonar Hólabiskups árið 1394. Sérstaklega er tekið fram að ekki sé fallist á að vitnisburðir Þórólfs Hranasonar og Finnboga lögmanns Jónssonar frá árinu 1506 geti talist grundvöllur beins eignarréttar Reykjahlíðar á öræfum öllum fyrir austan Mývatn. Vitnisburða hafi á þessum tíma verið aflað af tilteknu tilefni án þess að séð verði að þeir hafi átt sér neina stoð í eldri heimildum. Að fengnum dómi hafi téður Finnbogi svo sjálfur staðfest dóminn eins og réttarskipan gerði ráð fyrir á þeim tíma en þess verði að gæta að Þorsteinn Finnbogason, eigandi Reykjahlíðar, var sonur hans. Ekki verði séð að um úrlausn ágreinings hafi verið að ræða milli aðila heldur álitgerð. Þá sé dómurinn að öðru leyti í ósamræmi við þágildandi reglur svo ekki verði á honum byggt. Virðist landið hafa um aldur verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé og þá einnig af fleirum en eigendum Reykjahlíðar, sbr. beitarrétt frá Möðrudal samkvæmt máldaga frá 1493 og gjörning um máldaga og landamerki Möðrudals frá 1408.

Einnig er byggt á því að sögulegar heimildir greini að jörðin Reykjahlíð hafi verið austasta byggða ból vestan Jökulsár á Fjöllum. Ekki séu til landnámslýsingar

sem bendi til eignarhalds Reykjahlíðar austan línu sem miðist við Hlíðarfjall, Námafjall, Lúdent og Bláfjall. Þannig séu ekki til óyggjandi heimildir um nýtingu lands austan umræddra merkja fram undir árið 1500, nema þá að takmörkuðu leyti. Svo virðist t.d. að brennisteinsnámur sem síðar hafi verið taldar tilheyrja Reykjahlíð hafi verið nýttar sem almannaeygn, án sérstakrar heimildar Reykjahlíðar, allt frá upphafi brennisteinsnáms um 1300 og fram til ársins 1506. Telja megi líklegt að svæðið austan umræddra fjalla hafi verið nýtt til sumarþeirrar fyrir búfé en ljóst sé að á tilteknum svæðum, Norðurfjöllum, Búrfellshrauni, Mývatnsöræfum o.fl., hafi ekki verið rekið fé frá öðrum jörðum. Fjöllin myndi einnig skýr landfræðileg mörk og aðskilji eins konar heimalönd frá afréttum og almenningum.

Því er jafnframt haldið fram að í Reykjahlíðarmáldaga frá 1573 sé annars vegar lýst sömu réttindum og í máldögum frá 1318 og 1394 en einnig lýst takmörkuðum réttindum og merkjum til samræmis við dóm Finnboga Jónssonar frá 1506. Síðari tíma gögn um takmarkaða nýtingu og umsjón Reykjahlíðar á einstökum svæðum utan aðalkröfulínu hafi ekki getað skapað réttmætar væntingar um eignarhald á kröfusvæðinu öllu eða haft þýðingu um beint eignarhald. Slík takmörkuð nýting, eftir setningu hefðalaga nr. 40/1905, geti ekki stutt hefðarhald á umræddu svæði. Þá geti samningur milli eigenda Reykjahlíðar annars vegar og iðnaðarráðherra hins vegar, frá árinu 1971, um afnot íslenska ríkisins af jarðhitaréttindum og aðstöðu til nýtingar þeirra ekki talist fela í sér stofnun eignarréttar á umræddu svæði við Kröflu, enda ekki um viðurkenndan stofnunarhátt eignarréttar að ræða.

Af hálfu íslenska ríkisins er einnig vísað til „afréttarskrár Skútustaðahrepps“ frá árinu 1878 en þar koma fram lýsingar á afréttarlöndum í hreppnum. Undir skjalið er ritað: „Skútustaðahreppsnefnd“ og þar er m.a. lýsing á „afrijettarlandi Reykjahlíðar- og Grímsstaðaheiðar ásamt Gæsafjöllum“ og á „Austurfjöllum“. Þá er ennfremur vísað til greinargerðarinnar „Upplýsingar um afrijettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ en þar má finna lýsingar á afréttum í Skútustaðahreppi.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi, dags. 8. apríl 1891 og þingl. 29. maí sama ár, og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé og liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Samkvæmt landamerkjalogum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga frá landamerkjum jarða, þau skráð og leyst úr ágreiningi væri hann fyrir hendi. Þau hafi hins vegar ekkert kveðið á um það hvaða land eða hver landgæði fylgdu jörðum eða öðrum fasteignum enda hafi ekkert verið um það deilt. Þannig virðist ljóst að allt frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hafi landeigandi átt beit og annan jarðargróður á jörð sinni. Á sama tíma hafi jafnan verið kveðið á um einkarétt jarðeigenda til veiða fugla, fiska og annarra nytjadyra á jörð þeirra. Landamerkjalysingar þær sem gerðar hafi verið í kjölfarið á lögnum frá 1882 hafi víða verið byggðar á eldri heimildum svo sem lögfestum máldögum og eldri

landamerkjabréfum. Það eigi við um þetta svæði. Þessum lýsingum hafi svo verið gefið aukið vægi með þinglýsingu og eftirlitsskyldu valdsmanna sem gagnaðilar telji að leiði til þess að þarna hafi orðið til fullkomnar heimildir um landamerkin. Í samræmi við fyrri niðurstöður óbyggðanefndar hvíli því sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar að landsvæðinu á ríkisvaldinu.

Landamerki séu í fullu samræmi við máldaga Reykjahlíðarkirkju frá árinu 1573, sbr. hinn forna lögmannsdóm frá árinu 1506. Árið 1897 hafi „allir fossar“ Reykjahlíðar verið seldir. Bendi það ótvírætt til þess að átt sé við fleiri fossa en Dettifoss og Selfoss og að þriðji fossinn hljóti að vera nokkru fyrir sunnan Herðubreiðarlindir. Sá hafi á síðari árum verið nefndur Gljúfrasmíður og sé um 7 km sunnan við Herðubreiðarlindir en það bendi til þess að landamerki Reykjahlíðar hafi legið þar til suðurs. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er í Almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004, í máli nr. 48/2004, um að sönnunarbyrðin hvíli á þeim sem vefengi landamerkjalyýsingar og elstu heimildir um eignarhald á landsvæði. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Reykjahlíðar hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Því er haldið fram að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum. Ljóst sé að búendur í Mývatnssveit eigi upprekstrarrétt í land Reykjahlíðar samkvæmt fornri venju. Þetta styrki eignarréttartilkall eigenda Reykjahlíðar því ítak sé ævinlega í eignarland. Auk lögmannsdómsins frá 1506 sýni samningar um greiðslu hagatolla líka fram á eignarland. Þá sýni samningar við Landgræðsluna að gagnaðilar hafi fullan eignarrétt á landinu. Við mat á inntaki eignarréttar innan þinglýstra merkja Reykjahlíðar skipti ráðstöfun námaréttinda á liðnum öldum, er bendi til beins eignarréttar, miklu máli og sömuleiðis leiga á vatnsafla sem gerð var í lok 19. aldar og Gigant fékk svo árið 1909. Einnig er sérstaklega byggt á ráðstöfun eignarréttinda jarðarinnar við Herðubreiðarlindir en þar hafi landeigendur leigt lönd undir skála um langan tíma og ráðstafað öllum veiðinytjum. Alla þessa samninga hafi hið opinbera samþykkt. Þá er vísað til samþykkis landeigenda við friðlýsingu Herðubreiðarlinda árið 1974 og samninga við Landgræðsluna frá 1968. Að auki er vísað í samninga við Landsvirkjun, þá sérstaklega samning frá 18. mars 1971 milli eigenda Reykjahlíðar og iðnaðarráðherra f.h. ríkissjóðs um frjáls umráð og ráðstöfun jarðhitaréttinda á svæði sem afmarkað hafi verið á uppdrætti ásamt aðstöðu til mannvirkjagerðar til nýtingar jarðhitans o.fl. Kröfulýsing ríkisins um að þetta landsvæði skuli nú teljast þjóðlenda sé með öllu ósamrýmanleg þessum samningi. Loks hafi skattar og

önnur lögboðin gjöld ávallt verið greidd af öllu landinu og jörðin verið framseld, veðsett og gengið í erfðir sem ein heild, án athugasemda yfirvalda.

Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild en röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til lands Reykjahlíðar séu ósannaðar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Fullyrðingum íslenska ríkisins um að landsvæðið innan Þjóðlendukröfulínu sé afréttarland er mótmælt. Afréttarlönd í Skútu- staðahreppi séu í raun eignarlönd enda sé afréttarhugtakið ekki notað um skilgrein- ingu á eignarrétti. Það liggi m.a. fyrir að eigendur Reykjahlíðar hafi lengi innheimt afréttartoll fyrir beit annarra aðila á landi sínu þó svo þeir hafi ekki gert það í seinni tíð.

Á því er byggt að venjuréttur og hefðarsjónarmið leiði til þess að allt land innan landamerkja Reykjahlíðar teljist eignarland auk þess sem byggt er á sjónar- miðum um réttmætar væntingar. Er um þetta vísað í dóma Hæstaréttar og Mann- réttindadómstóls Evrópu. Þá er því haldið fram að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar tekin sé afstaða til þess hvort jörðin sé öll beinum eignarrétti háð. Vísað er til ákvæða stjórnarskrárinnar, sbr. lög nr. 33/1944, og Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, auk dóma Mannréttindadómstóls Evrópu og loks ákvæða stjórnarsýslulaga nr. 37/1993. Með sama hætti er hvorki fallist á varakröfu né þrautavarakröfu íslenska ríkisins.

6.4.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Reykjahlíðar er rakin í kafla 5.3. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴⁰⁸

Kemur þá til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun jarðar- innar Reykjahlíðar. Elstu merkjalýsingu Reykjahlíðar er að finna í vitnisburði Jóns Magnússonar frá 26. september 1505 um landeign Reykjahlíðar. Þá liggja fyrir tveir aðrir vitnisburðir um sama efni, sá fyrri frá Þórólfi Hranasyni 6. maí 1506 og sá síðari þeim Finnboga Jónssyni, Magnúsi Þorkelssyni og Gamla Þorsteinssyni frá 8. maí 1506. Einnig er merkjum Reykjahlíðar lýst í dómi sex manna frá 17. maí 1506 og nokkrum dögum síðar í samþykkt og staðfestingu Finnboga Jónssonar lögmanns á fyrrnefndum dómi. Í svokallaðri Skinnastaðaártíðaskrá, AM. 249 d, folio, er máldagi Hlíðarkirkju (þ.e. Reykjahlíðarkirkju) frá 1573 en þar er líka að finna lýsingu á mörkum jarðarinnar. Jafnframt eru merkjalýsingar í prófastsvísitasíu Reykjahlíðar- kirkju frá 1735, lögfestu frá 1758, annarri vísitasíu frá 1828 og landamerkjabréfi Reykjahlíðar frá 8. apríl 1891, þingl. 29. maí sama ár. Í þessu sambandi verður einnig litið til heimilda um aðliggjandi landsvæði. Þar liggur til norðurs kröfufsvæði Þeistareykja og Ásheiðar, sem um er fjallað í máli nr. 2/2007. Til austurs er landsvæði

⁴⁰⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

sem fjallað var um í málum nr. 2 og 5/2005 hjá óbyggðanefnd og Vatnajökull er til suðurs. Loks liggja kröfufsvæði Skútustaðahrepps, Grænavatns, Voga og Grímsstaða til vesturs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Reykjahlíðar með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Norðurmerki Reykjahlíðar eru gagnvart Þeistareykjum, Ásheiði og Svínadal. Samkvæmt landamerkjabréfi Reykjahlíðar eru mörk að þessu leyti svofelld: „bein stefna frá Dettifossi í Eilífshnjúk; þaðan bein stefna yfir Hrótafjöll og Gjástykki móti Þeystarreykjalandi, vestur í mó, þar til Bóndhóll er genginn í hásuður og Eilífshnjúkur ber rjett norður undan Gæsafjöllum.“ Bréfið er áritað vegna aðliggjandi landsvæða. Eldri heimildir um afmörkun Reykjahlíðar nefna Eilífsvötn, skammt sunnan við fjallið Eilíf, auk Jökulsár á Fjöllum og eru þannig í ágætu samræmi við lýsingu bréfsins. Um landsvæði þau sem liggja norðan við Reykjahlíð, þ.e. Þeistareyki, Ás og Svínadal, er fjallað í máli nr. 2/2007 hjá óbyggðanefnd. Heimildir um merki þeirra benda til þess að þau nái að Reykjahlíðarlandi, enda þótt orðalag sé ekki alltaf hið sama. Gagnaðilar íslenska ríkisins eru sammála um innbyrðis afmörkun eignarlandskröfufsvæða sinna að öðru leyti en því að deilt eru um hluta merkja á milli Reykjahlíðar og Þeistareykja. Vísast um það atriði nánar til máls nr. 2/2007.

Samkvæmt landamerkjabréfi Reykjahlíðar eru merki til austurs miðuð við Jökulsá á Fjöllum, frá Dettifossi í norðri og að viðmiðun við Bræðraklif í suðurmerkjum. Eldri heimildir miða austurmerki einnig við Jökulsá á Fjöllum. Austan árinna er m.a. landsvæði sem tekin var afstaða til í máli 2/2005 hjá óbyggðanefnd, nánar tiltekið ágreiningssvæði íslenska ríkisins og eigenda jarðarinnar Brúar. Eignarlandskröfufsvæði eigenda Reykjahlíðar í máli því sem hér er til úrlausnar afmarkast með Jökulsá á Fjöllum frá Dettifossi og að ármótum við Kreppu, Kreppu að jökli og síðan inn á Vatnajökul. Á milli Jökulsár og Kreppu er svokölluð Krepputunga en þar hafa eigendur Brúar á Jökuldal og Reykjahlíðar báðir gert kröfu um eignarland. Um það hversu langt suður austurmerki Reykjahlíðar ná vísast til umfjöllunar um suðurmerki hér á eftir.

Vesturmerki Reykjahlíðar eru gagnvart jörðinni Grímsstöðum að norðanverðu en Vogum og Grænavatni þegar sunnar dregur. Á milli Grímsstaða og Voga liggur Reykjahlíð að Ytriflóa í Mývatni. Norðanverðum vesturmerkjum Reykjahlíðar er lýst úr vestasta punkti í norðurmörkum og í Bóndhól „sem er beint vestur af Gæsadal-fjöllum og þaðan móti Grímsstaðalandi bein lína í Þverdalsbyrgi, þaðan yfir há Skjólbrekku í merkivörðu austast á Flatskalla, þaðan beina stefnu í Kvæk, sem er gras-hvammur við vatnið, er gengur inní hraunið vestarlega, milli Grímsstaða og Reykja-hlíðar. Þá ræður Mývatn suður að Svínvog.“ Merkjum gagnvart Vogum er þannig lýst í landamerkjabréfi Reykjahlíðar að þar ráði „fyrst Svínvogur og Kálfstjörn, þá Smáralág er Reykjahlíð á hálfu. Þaðan bein lína austur í Námakollu hina syðri; þaðan beint í þrengsli við Skessuhala, þrýtur þar Vogaland að austan.“ Bréf Reykjahlíðar er áritað vegna Grímsstaða og Voga og framangreint í samræmi við heimildir um merki

þeirra jarða, sbr. kafla 6.3. og 6.6. Eigendur framangreindra þriggja jarða draga þessi merki eins á kröfulínukorti í máli því sem hér er til úrlausnar.

Um merki Reykjahlíðar gagnvart Grænavatni segir svo í landamerkjabréfi hinnar fyrrnefndu frá 1891: „fyrir sunnan Vogaland ráða fjallgarðar þeir til suðurs, er næstir liggja Mývatnssveit og frá þeim bein stefna suður í Bræðraklyf vestur af Herðibreið.“ Bréfið er ekki áritað vegna Grænavatns. Hér skal þess getið að austur og suðaustur af Mývatni, við vesturjaðar Ódáðahrauns, er röð stapa og móbergshryggja. Þar á meðal eru Heilagsdalsfjall (832 m) og Bláfjall (1222 m) en syðsti hluti þessara fjallgarða kallast Bláfjallshalar. Eldri heimildir um Reykjahlíð miða einnig við „fiallgarda þá sem næsta liggja við myvatn fyrir austann vatnis að jokulsä“, sbr. einkum vitnisburð Jóns Magnússonar frá 1505 og prófastsvísitasíu Reykjahlíðarkirkju frá 1735.

Landamerkjabréf Grænavatns, dags. 20. maí 1921 og þinglesið sama ár, er áritað af hálfu Reykjahlíðar. Þar er miðað við að „fjallgarðurinn“ ráði austurmerkjum „suður og svo Bláfjall“. Síðan segir að úr suðausturhorni Bláfjalls liggi merkjalínan með tilteknum hætti í hásuður. Lýsing þess er þannig ekki fyllilega samhljóða bréfi Reykjahlíðar og svo sem sjá má á kröfulínukorti í máli þessu deila eigendur Reykjahlíðar og Grænavatns nú um þessi merki. Sá ágreiningur tekur í meginatriðum til vestanverðs Heilagsdalsfjalls og Heilagsdals auk austanverðs Bláfjalls og Bláfjallshala. Til þess atriðis verður því aðeins tekin afstaða hér ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Af eldri merkjalýsingum verður ráðið að á 16. öld hafi fyrirsvarsmenn þessara jarða deilt um mun stærra landsvæði, sjá nánar hér á eftir um suðurmerki og kafla 6.7. um Grænavatn.

Samkvæmt landamerkjabréfi Reykjahlíðar eru merki til suðurs, inn til landsins og í átt að jökli dregin frá framangreindum fjallgördum í vesturmerkjum og „bein stefna suður í Bræðraklyf vestur af Herðibreið. Frá Bræðraklyfi ræður bein stefna austur í Jökulsá, sunnan við Herðibreiðartungu.“ Í vitnisburði Jóns Magnússonar frá 1505 segir að jörðinni tilheyri: „, auræfi oll atolulaust fyrir austann fiallgarda þá sem næsta liggja við myvatn fyrir austann vatnid að jokulsä og omerkinga alla millum Jlifsvatna og brædraklifs fyrir vtann herddibreid.“ Í vitnisburði Þórólfs Hranasonar frá 6. maí 1506 segir um Reykjahlíð: „,...auræfi þau oll er liggja fyrir austann myuatn að Jokulsaa og alla omerkinga a milli Jlifsvatna og brædrakliffs er liggur sudur a auræffumm.“ Vitnisburður Finnboga Jónssonar, Magnúsar Þorkelssonar og Gamla Þorsteinssonar, frá 8. maí 1506, er efnislega samhljóða þeim sem að framan er nefndur. Í dómi sex manna frá 17. maí 1506 er vísað til vitnisburða þess efnis að Reykhlíðingur hefðu „,...haft og halldid og sier eignad meir enn xl vetra atolulaust i allan þennan tijma auræfi þau er liggja fyrir austan myuatn að Jökulsa og alla omerkinga i millum Jleifsvatna og brædraklijfs er liggur sudur a auræfum.“ Niðurstaða dómsmanna er sú að jörðinni Reykjahlíð eru dæmd: „,...thil fullrar eignar

auræfi oll fyrir austan myvatn með þeirra ollum endimaurkum sem þar hafa vitni vm borit og eidar vm geingid...“ Í samþykkt og staðfestingu Finnboga Jónssonar lögmanns á framangreindum dómi, frá 23. maí 1506, segir m.a. svo um land Reykjahlíðar: „...og sionhending fyrir austann alla bufirarhaga fyrrnefnda sudur i oræfi so langt sem vatzfoll deilast og votn að draga.“ Slíka lýsingu er svo að finna í prófastsvísitasíu Reykjahlíðarkirkju frá 1735 og vísitasíu Reykjahlíðarkirkju frá 1828 en þar er einnig lýst suður í oræfi svo langt sem vatnsföll deilast en þar segir ennfremur: „...og alla omerkingia j millum Ýlýfsvatna og Bræðraklifs.“ Sama máli gegnir um máldaga Hlíðarkirkju frá 1573 sem báðir málsaðilar hafa vísað til og lögfestu frá 1758.

Framangreindar lýsingar á suðurmerkjum Reykjahlíðar eru ekki samhljóða og tvö atriði þarfnast sérstakrar athugunar. Hið fyrra snýr að því hvort miðað skuli við Bræðraklif eða önnur og syðri merki og hið síðara hvar Bræðraklif sé að finna, hafi staðsetning þess þýðingu.

Landamerkjabréf Reykjahlíðar 1891 miðar suðurmerki þannig við Bræðraklif og sama máli gegnir um vitnisburði frá 1505 og 1506, auk sex manna dómsins 1506. Í staðfestingu sýslumannsins á dómnum 1506, máldaga frá 16. öld, lögfestu frá 18. öld og tveimur vísitasíum frá 18. öld og 19. öld, er mörkum hins vegar lýst „...so langt sem vatzfoll deilast og votn að draga“. Óbyggðanefnd telur að elstu merkjalýsingar mæli gegn því að merki Reykjahlíðar hafi miðast við önnur og syðri merki en Bræðraklif, svo sem vatnaskil á jökli. Slíka viðmiðun er ekki heldur að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar 1891. Niðurstöðu sex manna dómsins 1506 er áður lýst og í staðfestingu Finnboga Jónssonar lögmanns segir meðal annars að hann sé „...loglegur og skialegur j allan handa mata...“ Lögmaðurinn bætir því þó við að jörðinni tilheyrir land „sudur i oræfi so langt sem vatzfoll deilast og votn að draga.“ Óbyggðanefnd telur ekki efni til að skýra þennan dóm á annan veg en þann sem segir í niðurstöðu dómsmanna, sbr. einnig eldri heimildir sem og landamerkjabréf jarðarinnar 1891. Viðauki lögmannsins breytir þannig ekki efnislegu innihaldi dómsins. Þá verður með engu móti horft framhjá því að Finnbogi Jónsson lögmaður var faðir Þorsteins Finnbogasonar í Reykjahlíð, aðila málsins.

Krafa eigenda Reykjahlíðar um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur þeirra nái suður fyrir Bræðraklif og jafnvel inn á Vatnajökul verður því ekki talin geta stuðst við heimildir um afmörkun Reykjahlíðar en um önnur atriði sem krafa þessi er studd við verður fjallað síðar.

Kemur þá næst til skoðunar hvar Bræðarklif sé að finna en íslenska ríkið og eigendur Reykjahlíðar greinir á um það. Íslenska ríkið telur að þar sé um að ræða einstigi eða klif við vörðubrot í vesturvegg svokallaðrar Hafragjár, ekki fjarri punkti 2 í þrautavarakröfu. Gjáin er mikið jarðfall með háum veggjum, u.þ.b. 5-6 km löng og á annan km á breidd. Eigendur Reykjahlíðar halda því hins vegar fram að Bræðraklif sé hár klettadrangi sunnan í Bræðrafelli og skammt sunnan við Kollóttudyngju, sbr.

punktur 6 í varakröfu þeirra. Er þá komið u.þ.b. 27 km suður fyrir viðmiðunarpunkt íslenska ríkisins í Hafragjá en þaðan eru u.þ.b. 42 km norður í Eilífsvötn, mælt í beinni loftlínu. Í báðum tilvikum er komið langt inn í Ódáðahraun, illfært og gróðurvana landsvæði sem teygir sig austur frá fjallgörðum þeim í vesturmörkum Reykjahlíðar sem áður voru nefndir og langleiðina að Jökulsá á Fjöllum, vestur að Skjálfandafljóti og suður undir Vatnajökul.

Í elstu heimildum um merki Reykjahlíðar, vitnisburðum, dómi og máldaga frá 16. öld ásamt tveimur vísitasíum og lögfestu frá 18. og 19. öld, er miðað við títtnefnda fjallgarða við Mývatn og tekið fram að Reykjahlíð eigi „öræfi öll“ fyrir austan þau, að Jökulsá. Afmörkun til norðurs einskorðast við Eilífsvötn og til suðurs við Bræðraklif. Hið síðarnefnda er staðsett nánar með því að það er sagt „fyrir utan Herðubreið“ í tveimur vitnisburðum frá 16. öld og „suður á öræfum“ í öðrum vitnisburði frá sama tíma. Hvort tveggja veitir takmarkaðar vísbendingar, enda hafa málsaðilar sýnt fram á að orðalagið „fyrir utan“ á þessu landsvæði kemur bæði fyrir í merkingunni norður og vestur. Umræddum fjallgörðum var áður lýst en klif það í Hafragjá sem íslenska ríkið hefur vísað til er til austurs frá suðurenda þeirra, þar sem eru Bláfjall og Bláfjallshalar. Frá suðurenda Bláfjallshala um þennan punkt og síðan beint austur í Jökulsá eru u.þ.b. 33 km í beinni loftlínu. Klettadrangi sá sunnan við Kollóttudyngju, sem eigendur Reykjahlíðar benda á sem Bræðraklif, liggur hins vegar svo miklu sunnar að hann samræmist illa tilvísun heimildanna til fjallgarðanna og öræfanna austan þeirra.

Hér ber þess að geta að örnefnið Bræðraklif er einnig að finna í heimildum um merki jarðarinnar Grænavatns, sbr. kafla 6.7. Þannig segir í dómi um kaupbréf fyrir Grænavatni frá 1562 að austurmerki Grænavatns liggir úr Syðri-Búrfellsskörðum „þadann og austur i Hafragjá. rædur þá. giäinn og framm ad Bræðraklife. og þadann og austur under Herdebreid. og allann Heilagsdal. riett ur Herdebreid til vesturs.“ Aðrar heimildir um merki Grænavatns lýsa þessum mörkum með sambærilegum hætti, þó að undanskildu landamerkjabréfi Grænavatns líkt og að framan er rakið. Umræddar merkjalýsingar munu eiga rætur að rekja til deilna við fyrirsvarsmenn Reykjahlíðar um svokallaðar Fremri-námur, þ.e. brennisteinsnámur á svæðinu norð-vestur af Hafragjá. Samkvæmt þessum lýsingum er Bræðraklif í Hafragjá. Merking örnefnisins á kort Landmælinga Íslands er í samræmi við það, sbr. einnig rit Ólafs Jónssonar um Ódáðahraun frá árinu 1945.

Landamerkjabréf Reykjahlíðar frá 1891 greinir sig frá hinum eldri heimildum með annars vegar orðalaginu við staðsetningu Bræðraklifs og hins vegar samhenginu við fjallgarðana og Jökulsá á Fjöllum. Bræðraklif er þannig sagt suður af fjallgörðunum og stefnan frá Bræðraklifi og austur í Jökulsá nú sérstaklega tekin „sunnan við Herðubreiðartungu“. Í hinum elstu heimildum voru stefnur í og úr Bræðraklifi hins vegar ótilgreindar, væntanlega vegna þess að frekari skýringar hefur ekki verið þörf. Þá segir í landamerkjabréfinu að Bræðraklif sé vestur af Herðubreið en áður var gerð grein fyrir óljósri merkingu orðalagsins „fyrir utan“ í eldri heimildum. Sú staðsetning

Bræðraklifs, sunnan Kollóttudyngju, sem eigendur Reykjahlíðar miða við í varakröfu sinni er í ágætu samræmi við lýsingu landamerkjabréfsins.

Niðurstaða óbyggðanefndar af öllu framanröktu er sú að í eldri heimildum séu suðurmerki Reykjahlíðar miðuð við Bræðraklif í Hafragjá. Landamerkjabréf Reykjahlíðar 1891 er fyrsta og eina heimildin sem stutt getur að merkin liggi sunnan Kollóttudyngju. Eldri heimildir mæla því þannig í mót að fyrir 1891 hafi landsvæðið sunnan við Bræðraklif í Hafragjá verið talið innan merkja Reykjahlíðar. Lýsingar á merkjum Reykjahlíðar og Grænavatns benda til þess að úr Bræðraklifi liggi suðurmerkin annars vegar í suðurenda Bláfjallshala og hins vegar beint austur í Jökulsá á Fjöllum.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands á ágreiningssvæði íslenska ríkisins og eigenda jarðarinnar Reykjahlíðar. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að svæðið norðaustan og austan Mývatns hafi verið numið, a.m.k. að hluta, en ólíklegt að land á þessu svæði hafi verið numið að Vatnajökli. Vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem sunnar dregur. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Að því marki sem landamerkjabréf Reykjahlíðar hefur stuðning af eldri heimildum, þ.e. norðan þeirrar línu sem að framan var lýst og liggur úr suðurenda Bláfjallshala í Bræðraklif í Hafragjá og þaðan beint austur í Jökulsá á Fjöllum, telur óbyggðanefnd að íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á annað en að jörðin Reykjahlíð hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þar hafi eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Heimildir þær um afréttarnot sem íslenska ríkið hefur vísað til eru almenns eðlis og lýsingar þeirra óljósar. Engar afdráttarlausar ályktanir verða því dregnar af þeim. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingar-

möguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi. Þá verður fyrirkomu-
lag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu. Rannsókn
óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að norðan framangreindrar merkja-
línu sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignar-
réttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁰⁹

Svo sem rakið er hér að framan telur óbyggðanefnd eldri heimildir mæla því í
mót að merki jarðarinnar Reykjahlíðar nái suður fyrir línu þá í Ódáðahrauni sem áður
var lýst. Þá málsástæðu gagnaðila að þeir hafi haft réttmæta ástæðu til að vænta þess
að brigður yrðu ekki bornar á beinan eignarrétt þeirra að öllu því landi sem falli innan
merkja Reykjahlíðar, eins og því sé lýst í landamerkjabréfi Reykjahlíðar frá árinu
1891, ber að skoða í því ljósi. Að þessu gættu geta gagnaðilar, sem leiða rétt sinn frá
þeim eiganda sem gerði landamerkjabréfið, ekki byggt á því að eignarréttur hefði
unnist að landi sem ekki átti undir Reykjahlíð áður en bréfið var gert. Þá var landa-
merkjabréfið ekki samþykkt af hendi þeirra sem kunna að hafa talið til réttinda yfir
landi til suðurs. Breytir í þessum efnunum engu að landamerkjabréfið var þinglesið 29.
maí 1891, sbr. dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell).

Landi utan þeirra merkja en innan eignarlandskröfusvæðis eigenda
Reykjahlíðar í máli þessu má í megindráttum skipta í þrennt, þ.e. Ódáðahraun,
Vatnajökul og svæðið milli austurjaðars Ódáðahrauns og Jökulsár á Fjöllum. Nyrst á
hinu síðastnefnda svæði eru Grafarlönd austari og sunnan þeirra Herðubreiðarlindir.
Þar er land nokkuð gróið og liggur í 4-500 m hæð. Samkvæmt gögnum þessa máls og
skýrslutökum, hafa nýttar af því einskorðast við sumarreit fyrir búfé og eftir atvikum
önnur takmörkuð not. Framangreint bendir til þess að í Grafarlöndum austari og
Herðubreiðarlindum sé afréttur í þeim skilningi að jörðin Reykjahlíð eigi þar óbein
eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.⁴¹⁰

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Reykjahlíðar eru komnir að rétti sínum til
Grafarlanda austari og Herðubreiðarlinda. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en
að hann hafi orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumarreitunar fyrir
búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil
voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast
framkvæmd á.

Að undanskildum austurjaðri Ódáðahrauns, þar sem hraunið mætir Grafar-
löndum og Herðubreiðarlindum og gróður teygir sig þangað inn, er hins vegar ekkert
sem bendir þess að í hrauninu hafi að staðaldri verið höfð beitarnot, enda mæla stað-
hættir og fjarlægð frá byggð því í mót. Í gögnum málsins liggur fyrir að fyrirhugaðar
friðlýsingar á Herðubreið og Öskju, í Ódáðahrauni, hafa verið bornar undir eigendur
Reykjahlíðar sem „hugsanlega rétthafa“ á þessum svæðum, líkt og segir í bréfi
Náttúruverndarráðs frá 24. nóvember 1974. Þá hefur verið leitað eftir samþykki

⁴⁰⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴¹⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

eigenda Reykjahlíðar vegna uppsetningar Jarðskjálftastöðvar við Öskju, sbr. tölvupóst frá 6. júlí 2007. Nokkrir skálar eru á svæðinu en ekki verður séð að greiðslur hafi verið inntar ef hendi þeirra vegna til eigenda Reykjahlíðar. Þessi not á umræddu landsvæði verða talin svo takmörkuð og stopul að þau geti ekki stofnað til eignarréttar fyrir hefð á grundvelli laga um hefð, nr. 46/1905. Sama máli gegnir um þann hluta Vatnajökuls sem hér er til umfjöllunar.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd að ekki hafi verið í ljós leitt að utan merkja jarðarinnar Reykjahlíðar, svo sem þeim er lýst í eldri heimildum og eru nánar skilgreind hér að framan, hafi stofnast til eignarlands með námi, hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka). Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁴¹¹ Heimildir benda hins vegar til þess að Grafarlönd austari og Herðubreiðarlindir séu í afréttareign Reykjahlíðar.

Eftir er þá að leysa úr því hver séu mörk afréttar Reykjahlíðar í Grafarlöndum austari og Herðubreiðarlöndum gagnvart þjóðlendu í Ódáðahrauni. Um mörk gagnvart eignarlandi Reykjahlíðar vísast til umfjöllunar og niðurstöðu um suðurmerki jarðarinnar. Samkvæmt því er áður greindi um skýringu á eldri heimildum um merki Reykjahlíðar, sbr. einnig heimildir um Grafarlönd austari, og staðhætti og nýtingu á hraunjaðrinum telur óbyggðanefnd rétt að miða við að umræddur afréttur Reykjahlíðar afmarkist til suðvesturs af línu sem dregin er frá Bræðraklifi (í Hafragjá) og í Veggjafell, við austurjaðar Herðubreiðarfjalla, og þaðan til suðausturs, í stefnu á Hlaupfell, þar til kemur að skurðpunkti við línu sem liggur frá ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum í Herðubreið. Frá þessum skurðpunkti er síðastnefndu línunni fylgt austur að ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum. Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis, eins og það er afmarkað hér að framan, eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Landsvæði þetta verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að sunnan við suðurmerki jarðarinnar Reykjahlíðar, innan kröfusvæðis eigenda Reykjahlíðar í máli þessu, sé þjóðlenda. Með vísan til þess sem að framan greinir, skiptist sú þjóðlenda í þrjú svæði sem afmörkuð verða hér á eftir.

Landsvæði það sem hér að framan er nefnt Grafarlönd austari og Herðubreiðarlindir, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998, og er þannig fallist á kröfu ríkisins að hluta. Svæðið afmarkast svo:

Úr Bræðraklifi í Hafragjá (G) er farið í Veggjafell (H), við austurjaðar Herðubreiðarfjalla, og þaðan til suðausturs, í stefnu á Hlaupfell, þar til kemur að skurðpunkti (I) við línu sem liggur frá ármótum Kreppu og

⁴¹¹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Jökulsár á Fjöllum í Herðubreið. Frá þessum skurðpunkti (I) er síðastnefndu línunni fylgt austur að ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum(J). Þaðan ræður Jökulsá á Fjöllum til norðurs þar til komið er beint austur af Bræðraklifi í Hafragjá (M) og þeirri línu fylgt í Bræðraklif (G).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Reykjahlíðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og í afréttareign Reykjahlíðar er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá og auglýsingu nr. 272/1974.

Sá hluti Ódáðahrauns sem liggur sunnan Bræðraklifs og norðan Dyngjujökuls, innan kröfusvæðis eigenda Reykjahlíðar, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Í kafla 6.11. er komist að þeirri niðurstöðu að Ódáðahraun vestan Öskju og á Trölladyngjusvæðinu, innan kröfusvæðis Skútustaðahrepps, sé þjóðlenda. Þjóðlenda í Ódáðahrauni afmarkast í heild sinni svo og er eins lýst í kafla 6.11:

Frá upptökum Krossár (A) er dregin lína beina stefnu í austsuðaustur í suðvesturhorn Dyngjujfjalla ytri (B). Síðan er farið í Fjallöldu sem er við norðvesturhorn Dyngjujfjalla ytri (C). Frá þeim punkti er farið norðvestur í upptök Suðurár (D). Þaðan er farið beint í austur þar til Bláfjallshalar eru í norðri (E) en úr þeim punkti er farið beint í norður í suðurenda Bláfjallshala (F). Þá er farið austnorðaustur í Bræðraklif í Hafragjá (G). Þaðan er farið í Veggjafell, við austurjaðar Herðubreiðarfjalla (H), og þaðan til suðausturs, í stefnu á Hlaupfell, þar til kemur að skurðpunkti (I) við línu sem liggur frá ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum í Herðubreið. Frá þessum skurðpunkti (I) er síðastnefndu línunni fylgt austur að ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum (J). Þaðan ræður Jökulsá á Fjöllum að meginupptökum sínum í Dyngjujökli (K). Síðan er jökuljaðrinum fylgt til vesturs þar til komið er suður undir Gæsaahnjúk (L) og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Úr þeim punkti er farið norður aftur í fyrstnefndan punkt í upptökum Krossár (A).

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá og auglýsingu nr. 194/1978.

Sá hluti Vatnajökuls sem liggur innan kröfusvæðis eigenda Reykjahlíðar, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Heildarafmörkun

þjóðlendu á þeim hluta Vatnajökuls sem um er fjallað í máli þessu er að finna í kafla 6.12. og vísast þangað um það atriði.

6.5 Krepputunga

6.5.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur annars vegar Reykjahlíðar og hins vegar Brúar í Jökuldal gera kröfur til sem eignarland síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1., 3.3. og 3.4. Landsvæði þetta nefnist Krepputunga og var upphaflega innan afmörkunar á svokölluðu svæði 5 hjá óbyggðanefnd en síðar fellt undan því og sameinað svæði 6.

Landsvæðið sem um ræðir er hefur leguna norður-suður og afmarkast af Jökulsá á Fjöllum að vestan og Kreppu að austan. Liggur land í yfir 500 m hæð og nær suður að Vatnajökli. Nyrsti hluti tungunnar kallast Krepputunga og inn af henni tekur við Kverkfjallarani og suður af honum Kverkfjöll. Kverkfjallarani er fjallendur og nær alveg gróðurlaus og ná fjallstopparnir í yfir 800 m hæð. Raninn er að meginhluta byggður upp af fimm samsíða móbergshryggjum og fara fellin í þeim hækkandi eftir því sem nær dregur jökli. Kverkfjöll og Kverkfjallarani liggja hærra en svo að þar þrífist samfelldur gróður enda er sáralítið um hann á umræddu svæði. Stærsta gróðurvinin er norðvestan Kverkfjallarana í Hvannalindum í um 640 m hæð. Hvannalindir liggja norðan undir Lindahrauni í skjóli af Lindafjöllum og Krepputunguhraunum að vestan og Kreppuhrygg að austan. Lindaá fellur úr suðri niður með hraunjaðrinum við Kreppuhrygg. Frá tungusporði Krepputungu í 1800 m hæðarpunkt upp af Kverkjökli eru rúmir 52 km og frá sama hæðarpunkti í Hvannalindir eru um 25 km, mælt í beinni loftlínu.

Vestan við Krepputungu eru aðrir hlutar af kröfusvæði eigenda Reykjahlíðar í máli þessu, til norðurs og austurs eru landsvæði sem fjallað var um í máli nr. 2/2005 á svæði 5 hjá óbyggðanefnd og til suðurs er Vatnajökull.

6.5.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðalkröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Sérstaklega er tekið fram að ekki sé fallist á vitnisburði Þórólfs Hranasonar og Finnboga lögmanns Jónssonar frá árinu 1506 sem talist gæti grundvöllur beins eignarréttar Reykjahlíðar á öræfi öll fyrir austan Mývatn.

Af hálfu þinglýstra eigenda Reykjahlíðar er byggt á úrskurði frá 23. maí 1506, kveðnum upp að Þverá, þar sem Finnbogi Jónsson lögmaður samþykki og staðfesti dóm frá 17. maí 1506 um landeign Reykjahlíðar ásamt vitnisburðum um landeign

Reykjahlíðar. Einnig er byggt á öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Samkvæmt fyrrnefndum úrskurði frá 1506 tilheyri jörðinni Reykjahlíð, eftir fornu hefðarhaldi, allt land á millum Jökulsár og búfjárhaga þeirra er liggja í austur frá þeim jörðum er við Mývatn standa og sjónhending fyrir austan alla búfjárhaga suður í Öräfi svo langt sem vatnsföll deilast og vötn draga. Er því haldið fram að Krepputunga rúmist innan þeirrar lýsingar. Auk þess sé fullur hefðartími liðinn frá því fyrrnefndur dómur gekk. Þá er einnig vísað til lýsingar á svokölluðum Austurfjöllum sem hafi tilheyrt Reykjahlíðarkirkju samkvæmt skráningu á afréttarlöndum frá 13. mars 1878. Vísað er einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og eldri heimildir fari ekki í bága við landamerkjalyýsingar séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Eigendur Reykjahlíðar hafi, í ljósi eignarheimilda sinna, þ.e. hins ævafora dóms og viðurkenningar ríkisvaldsins á honum, lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin Reykjahlíð, og þar með Krepputunga, sé beinum eignarrétti háð. Þá hafi enginn getað nýtt jörðina án samþykkis eigenda hennar. Þegar Sigurðarskáli í Kverkfjöllum hafi verið byggður hafi verið leitað til Reykhlíðinga um leyfi. Ríkið hafi aldrei fyrr véfengt eignarrétt eigendur Reykjahlíðar að umræddu landsvæði.

Af hálfu þinglýstra eigenda Brúar er byggt á landamerkjabréfi Brúar og öðrum heimildum um þá jörð. Þeim rökum ríkisins sé hafnað að óbyggðanefnd hafi þegar komist að niðurstöðu hvað varðar eignarréttarlega stöðu Krepputungu í máli nr. 2/2005 á svæði 5. Augljóst sé að Krepputunga sé innan lýstra merkja jarðarinnar Brúar enda liggi land jarðarinnar Jökulsáa á milli, sbr. landamerkjabréf og komi þar ekki aðrar ár til greina en Jökulsá á Dal og Jökulsá á Fjöllum. Af hálfu ríkisins sé því haldið fram að skilja beri landamerkjabréf Brúar þannig að land jarðarinnar nái aðeins að þeim stað þar sem Kreppa falli í Jökulsá. Þennan skilning styðji íslenska ríkið þeim rökum að landamörk og landnám hafi ekki náð yfir ófær straumvötn en Kreppa sé algjörlega ófært vatnsfall. Gagnaðilar telja að landamerkjabréf jarðarinnar kveði hins vegar skýrlega á um að land Brúar sé allt land Jökulsáa á milli. Forn venja mæli fyrir um að þegar ár séu notaðar til að afmarka land þá sé miðað við upptök þeirra. Landamerki Brúar séu svo skýr frá náttúrunnar hendi að ekki hafi þótt þörf á því að geta þeirra sérstaklega í landamerkjabréfi. Hafi landamerki jarðarinnar aldrei fyrr verið dregin í efa. Óvíst sé að Kreppa hafi alla tíð verið jökulvatn og megi því til stuðnings vísa í sýslulýsingu á norðurhluta Brúarlandi, ferðabók Ólavíusar (1780) og ferðabók Eggerts og Bjarna. Heiti hennar bendi ekki til þess að um jökulvatn hafi verið að ræða. Þá bendi fornar rústir sem taldar séu frá dvöl útilegumanna í Krepputungunni til þess að Kreppa hafi ekki verið ófær. Bent er á að í Hvannalindum í Krepputungu séu friðlýstar fornminjar, kofarústir og fjárrétt, sem taldar séu frá byggð útilegumanna. Friðlýsingarskjali hafi verið þinglýst sem kvöð á síðu Brúar í þinglýsingabók. Þá er

bent á að Sigurðarskáli standi á leigulóð og að lóðarleiga sé innt af hendi til eigenda Brúar. Í tilefni af friðlýsingu Hvannalinda hafi menntamálaráðuneytið aðeins viljað heimila friðlýsingu að ekki kæmu til skaðabótakröfur frá eigendum landsins og hafi slík yfirlýsing verið gefin út þann 24. júlí 1972. Gagnaðilar hafi því í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að land innan landamerkjara jarðarinnar sé undirorpið fullkomnum eignarrétti. Þá er kröfulýsingu eigenda jarðarinnar Reykjahlíðar sérstaklega mótmælt sem órókstuddri með öllu.

6.5.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Reykjahlíðar og Brúar er rakin í köflum 5.3. og 5.4. í máli þessu og í kafla 5.19. um Brú í máli nr. 2/2005. Svo sem þar kemur fram er um sjálfstæðar jarðir að ræða og má rekja í heimildum allt aftur til 14. og 15. aldar.⁴¹² Hér verður fyrst fjallað um afmörkun Reykjahlíðar og Brúar, sbr. einnig fyrirbyggjandi umfjöllun óbyggðanefndar um það efni, og í því sambandi sérstaklega hugað að því hvort Krepputunga sé innan eða utan merkjara þessara jarða.

Af hálfu þinglýstra eigenda Reykjahlíðar er vísað í dóm sex manna frá 1506 um mörk Reykjahlíðar auk vísitasía um sama efni. Í vitnisburðum dómsmanna segir að merkin nái suður í Bræðraklif en í staðfestingu Finnþoga lögmans á dómnum, að merkin nái svo langt sem vatnsföll deilast og vötn að draga. Um mörk Reykjahlíðar til suðurs er fjallað í kafla 6.4. hér að framan. Þar segir eftirfarandi um dóminn: „Óbyggðanefnd telur ekki efni til að skýra þennan dóm á annan veg en þann sem segir í niðurstöðu dómsmanna, sbr. einnig eldri heimildir sem og landamerkjabréf jarðarinnar 1891. Viðauki lögmansins breytir þannig ekki efnislegu innihaldi dómsins.“ Síðan er komist að þeirri niðurstöðu að mörk jarðarinnar nái suður að Bræðraklifi í Hafragjá og beint til austurs í Jökulsá. Verður því að telja að Krepputunga liggi utan landamerkjara jarðarinnar Reykjahlíðar.

Af hálfu þinglýstra eigenda Brúar er afmörkun svæðisins byggð á landamerkjabréfum Brúar, því eldra frá 4. júlí 1890 og þingl. 6. júní 1894 og því yngra frá 14. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 2/2005 segir svo um merki jarðarinnar Brúar til suðurs:

Sá ágreiningur sem hér er til úrlausnar varðar suðurmerki Brúar, inn til landsins og í átt að jökli. Í hinu eldra landamerkjabréfi segir svo um þetta atriði, eftir að norðurmerkjum hefur verið lýst: „Allan Arnardal átölulaust, allt land Jökulsár á milli.“ Í yngra landamerkjabréfi Brúar er norðurmerkjum lýst vestur í Arnardalsárós við Jökulsá á Fjöllum og síðan segir „... alt land Jökulsáa á milli.“

Samkvæmt framangreindu er suðurmerkjum Brúar hvergi lýst sérstaklega í heimildum. Þá er sá munur á eldra og yngra landamerkjabréfi jarðarinnar að í

⁴¹² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hinu eldra virðist einungis vísað frá Arnardal austur til Jökulsár á Jökuldal en í hinu yngra eru jökulármar tvær, í vestri og austri. Þess er ekki getið í yngra landamerkjabréfi Brúar að á því svæði, sem krefjendur beins eignarréttar í máli þessu miða við að sé innan merkjalýsingar, sé að finna allstórt landsvæði sem tilheyrir Laugarvöllum, sbr. kafla 6.14. Var þó bréf Laugarvalla gert samdægurs yngra bréfi Brúar og áritað af hálfu Brúar.

Niðurstaða óbyggðanefndar um þetta atriði í máli nr. 2/2005 er svo sem hér segir:

Svo sem hér að framan var rakið eru landamerkjabréf Brúar óljós um merki til suðurs. Þá fær það ekki stoð í eldri heimildum að eignarland Brúar hafi náð allt suður að Vatnajökli. Arnardalur hefur nokkra sérstöðu í heimildum og að teknu tilliti til þess virðist eðlilegt að skýra eldra landamerkjabréf Brúar þannig að merki jarðarinnar nái til þess svæðis í heild sinni og þaðan austur að Jökulsá á Jökuldal.

[...]

Eftir er þá að leysa úr því hver séu mörk eignarlands Brúar til suðurs. Samkvæmt því er áður greindi um skýringu á eldra landamerkjabréfi Brúar, sbr. einnig heimildir um Arnardal, telur óbyggðanefnd rétt að miða hér við að Arnardalssvæðið sé innan merkja eignarlands Brúar, og afmarkist af tindum Álftadalsdyngju sunnan þess. Með vísan til aðildar eiganda Brúar að landamerkjabréfi Laugarvalla og staðhátta á svæðinu telur óbyggðanefnd rétt að miða við að eignarland Brúar afmarkist til suðurs af tindum Álftadalsfjalls og Þríhyrningsfjalla og þaðan að merkjum Laugarvalla.

Í máli því sem hér er til úrlausnar hefur ekki verið sýnt fram á annað að þessu leyti og verður því að telja að Krepputunga liggir sunnan og utan landamerkja jarðarinnar Brúar.

Samkvæmt framangreindu liggur Krepputunga utan merkja Brúar og Reykja-hlíðar, svo sem óbyggðanefnd hefur lagt til grundvallar að þau liggji. Þá verður skoðað hvort önnur atriði liggja til grundvallar rétti gagnaðila til Krepputungu. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja ólíklegt að land á þessu svæði hafi verið numið. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Friðlýsing fornleifa í Hvannalindum árið 1967 og síðar friðlýsing Hvannalinda árið 1972 skiptir hér ekki máli en enga viðurkenningu stjórnvalda um að landið sé háð beinum eignarrétti er að finna vegna þessa. Sérstaklega er vísað til þess að gerður hafi verið leigusamningur vegna byggingar Sigurðarskála í Kverkfjöllum. Við mat á þessari ráðstöfun eigenda Brúar á landsvæðinu undir Sigurðarskála verður að hafa í

huga þá almennu og viðurkenndu meginreglu eignarréttar að sá sem afsalar fasteignarréttindum getur ekki afsalað víðtækari réttindum en hann sjálfur á. Að öðru leyti hefur Krepputunga lítið verið nýtt. Þangað hefur fé ekki ratað vegna landfræðilega aðstæðna, þ.e. þeirra tveggja jökulsáa sem afmarka svæðið. Að öllu þessu virtu telur óbyggðanefnd að á viðkomandi landsvæði hafi ekki stofnast til beins eða óbeins eignarréttar fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.⁴¹³

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Krepputunga, svo sem hún er afmörkuð hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá ármótum Kreppu og Jökulsár og Fjöllum(J) er Kreppu fylgt þar til Kverká rennur í hana og síðan Kverká að upptökum sínum í Brúarjökli(T). Síðan er jaðri jökulsins fylgt að meginupptökum Jökulsár á Fjöllum í Dyngjujökli(K) og er þá miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Loks ræður Jökulsá á Fjöllum að ármótum Kreppu (J).

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá og auglýsingu nr. 32/1973.

6.6 Vogar

6.6.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Voga gera kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.5. Landsvæði þetta liggur að mestu í um 350 m hæð, hallalítið með nokkrum rismiklum stöpum. Austast er Búrfell (953 m), með hraunkápu ofan við 800 m hæð. Um 5 km vestar liggur Hvannfell (671 m) en suðaustan þess er Sauðahnjúkur (582 m). Hluti Búrfellshrauns liggur innan umrædds svæðis. Hraunið er slétt yfir að líta, að mestu helluhraun með sérkennilegum stömpum sem myndast hafa við endurtekið hraunrennsli. Það er allvel gróið, m.a. vaxið birkikjarri á köflum. Neðan til í hlíðum ofangreindra fjalla eru víða gróðurteygingar.

6.6.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðalkröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verði að heiðar og öræfi norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotaafréttur. Þetta verði m.a. stutt

⁴¹³ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

við lýsingu máldaga Auðunar rauða Hólabiskups frá árinu 1318, sbr. og máldaga Péturs Nikulásssonar Hólabiskups árið 1394. Litið er svo á að afréttarsvæði austan Lúdents og austur fyrir Búrfell, teljist ekki undirorpið beinum eignarrétti heldur hafi eingöngu verið um samnotaafrétt að ræða enda sé landið innan afréttarsvæðisins Austurfjalla. Af hálfu ríkisins er því hafnað að lögfesta frá árinu 1755 staðfesti beinan eignarrétt enda eigi hún sér ekki stoð í eldri heimildum. Þá er bent á að kröfulínan úr Námafjalli/Lúdent til suðurs í suðvesturluta Bláfjalls taki mið af afréttarafmörkun gagnvart svonefndum Bláfjallsfjallgarði en heimildir geti um að sá fjallgarður skipti afréttarsvæðinu í Austur- og Suður-afrétt, sbr. afréttarskrá Skútustaðahrepps frá 1878 og greinargerð sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Auk þess sé fullur hefðartími liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Þá sé landamerkjabréf Voga í fullu samræmi við eldri heimildir, m.a. lögfestu frá árinu 1755. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísað er einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og eldri heimildir fari ekki í bága við landamerkjalyásingar séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram beri sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Voga sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Voga hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Ennfremur verði að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til Voga algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum í þessu tilliti verði að taka Landnámu með fyrirvara sem heimild. Þá er því sérstaklega mót-mælt að afréttarskrá frá 1878 hafi einhverja eignarréttarlega þýðingu.

6.6.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Voga er rakin í kafla 5.5. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 15. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴¹⁴

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Voga er lýst í landamerkjabréfi frá 26. maí 1890 og þingl. 13. júní sama ár, og í lögfestu frá 7. júní 1755. Aðrar eldri heimildir finnast ekki um afmörkun á jörðinni. Athugun þessi tekur til norður-, austur- og suðurmerkja Voga, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er kröfusvæði Reykjahlíðar til norðurs, austurs og suðurs og kröfusvæði Grænavatns til suðurs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Voga með tilliti til ágreiningssvæði aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Voga eru merki til austurs og norðurs, gagnvart Reykjahlíð, frá þeim stað þar sem Lúdentaborgir ná syðst og „þaðan réttisýnis til austurs gegnt sunnan verðu Búrfelli móts við Grænavatns land, og ræður svo Búrfell til norðurs og Skessubali að Þrengslum þeim sem eru norðan undir honum, Þaðan réttisýnis til vesturs í Námakollu hina syðri (á Námufjalli) þaðan til vesturs eftir vörðunum.“ Bréfið er áritað vegna Reykjahlíðar. Í lögfestu fyrir Voga frá 7. júní 1755 er merkjum til norðurs og austurs lýst „framm J þreingsle, móts við Grænavatnzland. Þaðann riettsýnis til austurs, giegnt Sunnanverdu Burfelle, og so riettsýnis, frá Nordannverdu Búrfelle, til Nordurs, giegnt Sidre Námakollu, og þaðann til Vesturs, effter sem Vörðurnar hallda, Sem Standa J Hrauninu, ofanneffter, J gard þann sem geingur Vestur ad Smáraläg hinne Nirdre.“ Þessar lýsingar virðast í samræmi. Samkvæmt landamerkjabréfi Reykjahlíðar, dags. 8. apríl 1891 og þingl. 29. maí sama ár, er merkjum gagnvart Vogum lýst svo: „Að sunnan móti Vogum ræður fyrst Svínárvogur og Kálfstjörn, þá Smáralág [...]. Þaðan bein lína austur í Námakollu hina syðri; þaðan beint í þrengsli við Skessuhala, þrýtur þar Vogaland að austan. Fyrir sunnan Vogaland ráða fjallgarðar þeir til suðurs, er næstir liggja Mývatnssveit og frá þeim bein stefna suður í Bræðraklyf vestur af Herðibreið.“ Bréfið er áritað vegna Voga. Lýsingar á merkjum Voga annars vegar og Reykjahlíðar eru þannig í ágætu samræmi enda þótt þær séu ekki fyllilega samhljóða. Geta þær einnig fengið samrýmst eldri heimildum um Reykjahlíð. Nánar er fjallað um merki Reykjahlíðar í kafla 6.4.

Samkvæmt landamerkjabréfi Voga eru merki til suðurs, gagnvart Grænavatni, fyrst frá „Lúdentaborgum“ sem ráða merkjum til suðurs móti Kálfastrandar- og Garðslandi, og „þaðan réttisýnis til austurs gegnt sunnan verðu Búrfelli móts við Grænavatns land, og ræður svo Búrfell...“ Lögfesta fyrir Voga frá 7. júní 1755 er í

⁴¹⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

ágætu samræmi við þessa lýsingu og sama máli gegnir um landamerkjabréf Grænavatns, dags. 20. maí 1921 og þingl. sama ár, að því marki sem þær jarðir liggja saman.

Niðurstaða óbyggðanefndar af framanröktu er að sá hluti þjóðlendukröfuvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðarinnar Voga.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf jarðarinnar Voga var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að merkjum hennar sé þar rétt lýst. Landamerkjabréfið er undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Voga hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er um ræðir sé innan þess.

Af hálfu íslenska ríkisins er vísað til „afréttaskrár Skútustaðahrepps“ frá árinu 1878 og greinargerðar sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ en þar koma fram lýsingar á afréttarlöndum í hreppnum. „Afréttaskráin“ er úr hreppsþóki Skútustaðahrepps en greinargerðin frá 1959 er undirritað af Jóhanni Skaptasyni sýslumanni Þingeyjarsýslu. Auk þess liggur fyrir í máli þessu „skrá yfir afrétti í Skútustaðahreppi“ sem er í „álitsgerð nefndar sem hreppsnefnd Skútustaðahrepps skipaði til að fjalla um afréttarmálefni í Mývatnssveit“ frá árinu 1989. Af þeim lýsingum sem þarna er að finna er ljóst að þær taka til hluta af því landi sem afmarkað er í landamerkjabréfi Voga.

Landamerkjabréf Voga styðst við eldri heimild, þ.e. lögfestu frá 1755. Vogar liggja í röð jarða við Mývatn, sbr. kafla 6.3., 6.4. og 6.7., og merki þar á milli eru samþykkt með áritun fyrirvarsmanna. Heimildir þær um afréttarnot í Skútustaða-hreppi sem að framan eru raktar eru almenns eðlis og lýsingar þeirra óljósar. Þannig er ekki fyrir hendi sjálfstæð afmörkun á afrétti sem tekið gæti til lands innan merkjalýsingar Voga. Slíka afmörkun leiðir ekki heldur af staðháttum. Þá liggja ekki fyrir heimildir um að eigendur Voga hafi fyrr eða síðar litið svo á að hluti af landsvæði því sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðarinnar væri afréttur hennar. Að öllu framan- greindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Voga hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspegli fremur beitarnot á hálendari hlutum jarðarinnar. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Verður því lagt til grundvallar að jörðin Vogar hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingar- möguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandishlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Voga sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggða- nefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴¹⁵ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggða- nefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Voga, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.7 Grænavatn

6.7.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þing- lýstir eigendur Grænavatns gera kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.6. Þá ber þess að geta að kröfusvæði eigenda Græna-

⁴¹⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

vatns skarast að hluta á við kröfuvæði eigenda Reykjahlíðar sem um er fjallað í kafla 6.4.

Landsvæði þetta er í um og yfir 400 m hæð og hefur leguna norður suður. Að sunnanverðu er land hallalítið, ógróið, úfið og torfært hraun en fjallent að norðanverðu. Norðan til liggur Bláfjall (1222 m) sem er stórt um sig og mikilúðlegt með hamraöxlum frá 900 m hæð. Móbergshryggurinn Bláfjallsfjallgarður liggur þar norðan við og Bláfjallshalar suður af Bláfjalli. Norðaustan Bláfjalls liggur Heilagsdalsfjall (832 m), stapi með þunnri grágrýtiskápu og aflangri gígskál. Á milli Heilagsdalsfjalls og Bláfjalls liggur Heilagsdalur með nokkru gróðurlendi. Frá Heilagsdalsfjalli gengur móbergshryggur til norðurs og er á honum Stórhjúkur (781 m). Um 9 km vestan Bláfjalls liggur Sellandafjall (988 m), kollhúfulegur móbergsstapi.

6.7.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðalkröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verði að heiðar og öræfi að norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotaafréttur. Verði þetta m.a. stutt við lýsingu máldaga Auðunar rauða Hólabiskups frá árinu 1318, sbr. og máldaga Péturs Nikúlassonar Hólabiskups árið 1394. Telja verði að Grænavatn sé landnámsjörð en ekki njóti við heimilda um að námið hafi náð til öræfa. Í þessu sambandi beri að hafa í huga að ljóst sé að tengsl séu á milli lýsinga landamerkja Reykjahlíðar og Grænavatns á 16. öld, m.a. vegna deilna eigenda jarðanna um tiltekin réttindi yfir brennisteinsnámum. Fyrirnefnd gögn frá 16. öld virðist ekki eiga sér eldri eignarréttarlega stöð. Ennfremur virðist sem land sunnan og austan kröfulínu sé og hafi verið samnotaafréttur um ómunatíð, sbr. afréttarskrá Skútustaðahrepps frá 1878 og greinargerð sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“. Er einnig vísað til staðháttanna en um sé að ræða land fjarri byggð. Loks er bent á að fyrirbyggjandi landamerkjalyking fyrir Grænavatn frá árinu 1921 nái lengra til suðurs en merkjalýsingar frá 16. öld.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á þinglýstum landamerkjum sem gerð hafi verið fyrir þremur kynslóðum og öðrum eldri gögnum um jörðina. Landamerkin hafi verið skráð og þinglesin og þar með staðfest af þar til bærum valdsmanni og hafi síðan verið virt af hinu opinbera valdi og einkaaðilum. Gögn þessi hafi síðan verið fullkomin sönnun um eignarrétt að jörðinni og um merki hennar. Þá hafi lánastofnanir hins opinbera og einkaaðila byggt traust á þessum gögnum og eigendur jarða verið skattlagðir samkvæmt þeim. Eigendur jarðarinnar hafi mátt treysta því að ríkið breytti ekki afstöðu sinni til landamerkjanna eftir allan þennan tíma. Á það er bent að núverandi eigendur séu í góðri trú um eignarheimildir sínar og landamerki. Þeir hafi ekki staðið að gerð þeirra og þeim sé ekki nákvæmlega kunnugt um hvaða

gögn hafi verið fyrir hendi þegar landamerkin hafi verið gerð. Góð trú gagnaðila njóti lagaverndar en því til stuðnings er vísað til dóma Mannréttindadómstóls Evrópu. Því er haldið fram að séu umræddar eignarheimildir ekki fullnægjandi sönnun um beinan eignarrétt þá verði hann talinn sannaður með eignarhefð enda hafi verið í gildi ákvæði um eignarhefð í íslenskum lögum allt frá árinu 1281. Merki jarðarinnar séu skýrt afmörkuð í landamerkjabréfum og hafi landið einungis verið notað af eigendum nema því aðeins að aðrir hafi fengið tímabundin afnot með samningi gegn endurgjaldi. Ekki sé umdeilt að eigendur hafi nýtt land jarðarinnar með þeim hætti sem aðstæður hafi leyft á hverjum tíma. Hafnað er því viðhorfi ríkisins að ekki hafi verið unnt að stofna til eignarréttar með „occupatio“ yfir landi í einskis manns eign eftir lögtöku Jónsbókar 1281. Það sé fyrst með lögtöku þjóðlendulaga sem það sé óheimilt.

Því er mótmælt að ríkið geti byggt kröfulínu sína á óljósum lýsingum Landnámu en þar sé aðallega getið hverjir námu hvað en ekki nákvæmlega fjallað um landamerki numinna jarða. Mótmælt er þeim skilningi ríkisins að þögn Landnámu um nákvæma stærð landnáms Grænavatns inn til landsins sé túlkuð með þeim hætti sem ríkið geri. Þá er tekið fram að öræfi á 9. og 10. öld hafi ekki verið hið sama og öræfi á 21. öld. Orðið hafi stórfelld gróðureyðing, uppblástur og landfok. Land innan þinglýstra merkja Grænavatns hafi þannig verið mun gróðursælla en nú. Einnig er mótmælt að hægt sé að vefengja dóma sem féllu á 16. öld.

6.7.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Grænavatns er rakin í kafla 5.6. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til Landnámabókar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴¹⁶

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Grænavatns er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 20. maí 1921 og þingl. sama ár, og hvað ráðið verður af eldri heimildum. Þar liggur fyrir vitnisburður frá 2. maí 1562, um lýsingu Grænavatnseigenda m.a. varðandi Fremrinámur og ómerkinga fyrir austan fjallgarða, og samþykkt um kaup á Grænavatni frá sama degi. Landamerkjum Grænavatns er einnig lýst í dómi um kaupbréf fyrir Grænavatni frá 6. maí 1562, vitnisburði Jóns Þórðarsonar um landamerki Grænavatns frá 28. febrúar 1675 og í tveimur lögfestum, annarri frá 21. júlí 1766 en hinni frá 17. maí 1830. Athugun þessi tekur til norður-, austur- og suðurmerkja Grænavatns, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er til suðurs kröfusvæði Skútustaða og Skútustaðahrepps, kröfusvæði Reykjahlíðar til austurs og að norðan liggur kröfusvæði Voga. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Grænavatns með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

⁴¹⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Verður þá fyrst litið til norðurmerkja Grænavatns gagnvart Vogum. Samkvæmt landamerkjabréfi Grænavatns eru merki til norðurs miðuð við að farið sé úr gilskoru „norðan í ytri Þrengslaborg, og þá móti Vogalandi beint austur í háfjallgarðinn um Stórahnjúk.“ Bréfið er áritað vegna Voga. Í lögfestu frá 21. júlí 1766 er merkjum Grænavatns lýst svo: „og J Gröf þá sem geingur austur effter Hraunum þeim er liggja fyrer sunnann Gard, þaðann riettsýnes J Gard þann sem geingur uti VogsBotnen hiá Grænavatns Nauste, þaðann og austur J Gard þann sem skilur Land mille Briamsness og Grænavatns, riettsýnes, ur þeim Garde austur J Burfells Skörd hin Sydre“. Í öðrum eldri heimildum um Grænavatn er mörkum lýst til norðurs með svipuðum hætti. Virðast þessar lýsingar vel geta samrýmst enda þótt norðurmörkum gæti verið lýst nokkuð lengra til austurs í eldri heimildum. Þá eru merki Grænavatns samkvæmt landamerkjabréfinu í samræmi við lýsingar á merkjum Voga, sbr. landamerkjabréf fyrir Voga, dags. 26. maí 1890 og þingl. 13. júní sama ár.

Samkvæmt landamerkjabréfi Grænavatns eru merki til austurs, gagnvart Reykjahlíð, svofellid: „Að austan ræður fjallgarðurinn merkjum suður og svo Bláfjall. Ur suðaustur horni Bláfjalls liggur merkjalínan í hásuður þar til Suðurárbotnar efri eru í vestri.“ Bréfið er áritað vegna Reykjahlíðar. Í lögfestu frá 21. júlí 1766 er merkjum Grænavatns til austurs lýst úr Syðri-Búrfellsskörðum „þaðann og austur J Hafra-gia, sem Merkium ræður framm ad Brædraklife, þaðann austur under Herdebreid, og allann Heilagsdal riettur Herdebreid til Vesturs.“ Aðrar eldri heimildir um merki Grænavatns lýsa þessum mörkum með líkum hætti. Þó segir í samþykkt um kaup á Grænavatni frá 2. maí 1562: „þadan sudaustur únder Herdibreid“ en ekki „austur“ líkt og greinir í öðrum heimildum. Af samanburði á þessum lýsingum sést að merkjum hefur verið lýst umtalsvert lengra til austurs í eldri heimildum en gert er í landamerkjabréfinu. Samkvæmt landamerkjabréfi Reykjahlíðar, dags. 8. apríl 1891 og þingl. 29. maí sama ár, er merkjum til vesturs, gagnvart Grænavatni, lýst svo að fyrir „sunnan Vogaland ráða fjallgarðar þeir til suðurs, er næstir liggja Mývatnssveit og frá þeim bein stefna suður í Brædraklyf vestur af Herðibreið.“ Landamerkjabréf Reykjahlíðar er ekki áritað vegna Grænavatns. Lýsing þess er þannig ekki fyllilega samhljóða bréfi Grænavatns og svo sem sjá má á kröfulínukorti í máli þessu deila eigendur Reykjahlíðar og Grænavatns nú um þessi merki. Sá ágreiningur tekur í meginatriðum til vestanverðs Heilagsdalsfjalls og Heilagsdals auk austanverðs Bláfjalls og Bláfjallshala. Af eldri merkjalýsingum verður ráðið að á 16. öld hafi fyrirsvarsmenn þessara jarða deilt um mun stærra landsvæði, sjá nánar hér á undan um Reykjahlíð í kafla 6.4.

Samkvæmt landamerkjabréfi Grænavatns eru merki til suðurs, gagnvart kröfusvæði Skútustaðahrepps, miðuð við þessi merki: „Ur suðaustur horni Bláfjalls liggur merkjalínan í hásuður þar til Suðurárbotnar efri eru í vestri. Að sunnan eru merkin frá nefndum punkti beint vestur í austustu upptök Suðurár þar sem Suðurárbotnar efri eru í vestri.“ Í samþykkt um kaup á Grænavatni frá 2. maí 1562 er

merkjum til suðurs lýst svo: „Rett vr Herdibreid og vestur i Sudurarbotna. Rædur Sudurá í Liosbleiksbyttu.“ Aðrar eldri heimildir um Grænavatn eru í samræmi við þá lýsingu. Ljóst er þannig að merkjum var lýst nokkuð lengra til austurs í eldri heimildum en gert er í landamerkjabréfinu 1921 en að öðru leyti geta lýsingar á suðurmörkum Grænavatns samrýmst landamerkjabréfinu. Engin sérstök merkjalýsing er til fyrir það landsvæði sem liggur sunnan Grænavatns en Skútustaðahreppur hefur gert tilkall til þess sem „eignarafréttar“ hreppsins. Um það er nánar fjallað í kafla 6.11.

Óbyggðanefnd telur þannig rétt að leggja til grundvallar að sá hluti þjóðlendu-kröfufsvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðarinnar Grænavatns. Þar sem deilt er um hluta merkja Grænavatns og Reykjahlíðar kann hluti þessa svæðis þó að vera innan merkja Reykjahlíðar, sbr. kafla 6.4. Til þess atriðis verður því aðeins tekin afstaða hér ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framan- greindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf jarðarinnar Grænavatns var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1919. Svo sem áður var rakið benda fyrirliggjandi gögn til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Landamerkjabréfið er undirritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Grænavatns hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til landsins numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun

landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Af hálfu íslenska ríkisins er vísað til „afréttaskrár Skútustaðahrepps“ frá árinu 1878 og greinargerðar sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ en þar koma fram lýsingar á afréttarlöndum í hreppnum. „Afréttaskráin“ er úr hreppsþókum Skútustaðahrepps en greinargerðin frá 1959 er undirritað af Jóhanni Skaptasyni sýslumanni Þingeyjarsýslu. Auk þess liggur fyrir í máli þessu „skrá yfir afrétti í Skútustaðahreppi“ sem er í „álitsgerð nefndar sem hreppsnefnd Skútustaðahrepps skipaði til að fjalla um afréttarmálefni í Mývatnssveit“ frá árinu 1989. Af þeim lýsingum sem þarna er að finna er ljóst að þær taka til hluta af því landi sem afmarkað er í landamerkjabréfi Voga.

Landamerkjabréf Grænavatns styðst við nokkrar eldri heimildir, þær elstu allt frá 16. öld. Grænavatn liggur í röð jarða við Mývatn, sbr. kafla 6.3., 6.4. og 6.6., og merki þar á milli eru samþykkt með áritun fyrirvarsmanna. Heimildir þær um afréttarnot í Skútustaðahreppi sem að framan eru raktar eru almenns eðlis og lýsingar þeirra óljósar. Þannig er ekki fyrir hendi sjálfstæð afmörkun á afrétti sem tekið gæti til lands innan merkjalýsingar Grænavatns. Slíka afmörkun leiðir ekki heldur af staðháttum. Þá liggja ekki fyrir heimildir um að eigendur Grænavatns hafi fyrir eða síðar litið svo á að hluti af landsvæði því sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðarinnar væri afréttur hennar. Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Grænavatns hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspegli fremur beitarnot á hálendari hlutum jarðarinnar. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Verður því lagt til grundvallar að jörðin Grænavatn hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1921, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting jarðarinnar inn til landsins hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandishlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Grænavatns sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að

tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴¹⁷

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Grænavatns, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.8 Landsvæði í Suðurárhrauni (Stóratunga)

6.8.1 Inngangur

Hér verður fjallað um landsvæði það í Suðurárhrauni, sunnan Suðurár og norðan Sandár, sem íslenska ríkið gerir kröfu til sem þjóðlendu, sbr. kafla 3.1. en engar aðrar kröfur hafa borist vegna þess. Sunnan og austan við þetta landsvæði er „selland og afréttarland“ Skútustaða, sjá kafla 6.10., og til vesturs, handan Skjálfafljóts, er landsvæði sem um er fjallað í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd. Að norðanverðu liggja jarðirnar Stóratunga og Svartáarkot. Í máli þessu hafa engar kröfur komið fram vegna Svartáarkots en íslenska ríkið hefur lagt fram kröfulýsingu sem eigandi Stórutungu. Þar er við það miðað að suðurmerki þeirrar jarðar fari saman við þjóðlendu-kröfulínu ríkisins. Því hefur þó jafnframt verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendu-kröfu felist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð eru til grundvallar um annað eignarland. Samkvæmt þessu ber ekki að úrskurða umrætt landsvæði þjóðlendu þá þegar af þeirri ástæðu að íslenska ríkið hefur dregið þjóðlendu-kröfulínu sína með þeim hætti sem raun ber vitni. Óbyggðanefnd hlýtur því m.a. að taka til skoðunar hvort umrætt landsvæði í Suðurárhrauni liggir að einhverju leyti innan merkja Stórutungu.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur sunnan Suðurár í yfir 300 m hæð í Suðurárhrauni. Svæðið er úfið hraun, hallalítið og lítt gróið. Sunnarlega á því vestanverðu liggja melbungur er kallast Skafar eða Skafhólar (478 m).

6.8.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðal-kröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verði að heiðar og öræfi norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotaafréttur. Ekki liggir fyrir landamerkjabréf fyrir Svartáarkot en lögfesta fyrir Stórutungu hafi verið þinglesin árið 1793. Landamerki fyrir Stórutungu hafi verið talin Skjálfafljót að vestanverðu en að norðan og austan hafi Suðurá ráðið þar til hún hafi fallið í Skjálfafljót. Að sunnan

⁴¹⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hafi verið talið að merkin miðuðust við Sandá. Ekki verði annað ráðið af merkjum Svartáarkots en að þau hafi að sunnan miðast við Suðurá og sé þjóðlendukrafa ríkisins við það miðuð. Með tilliti til aðstæðna og þess að ekki njóti við eldri heimilda sé hafnað merkjalýsingu í samningi frá 1853 vegna Stórutungu (Svartáarkots) og Skútustaða um suðurmerki við Sandá. Einnig er vísað til afréttarskrár Skútustaðahrepps frá 1878 og greinargerðar sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ en þar greini að á svæðinu hafi verið afréttur.

6.8.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Stórutungu er rakin í kafla 5.7. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 15. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴¹⁸ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir að Svartáarkot sé hluti Stórutungu.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Stórutungu er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, frá 3. mars 1884 og þingl. 28. maí 1885. Einnig verður litið til eldri heimilda um jörðina en það er lögfesta fyrir Stórutungu og Svartáarkot frá 12. apríl 1793, sölubréf fyrir Stórutungu frá 11. september 1837 og samningur um landamerki milli Stórutungu og Svartáarkots frá 1853. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Stórutungu. Athugun þessi tekur til suðurmerkja jarðarinnar, gagnvart sellandi og afréttarlandi Skútustaða, á kröfusvæði íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Stórutungu með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Stórutungu ræður Skjálfandafljót merkjum til vesturs, gagnvart kröfusvæði Íshóls í máli nr. 3/2007. Bréfið er m.a. áritað vegna Skútustaða og Svartáarkots. Í eldri heimildum um Stórutungu eru mörk til vesturs einnig miðuð við Skjálfandafljót. Um mörk aðliggjandi landsvæðis er nánar fjallað um í máli nr. 3/2007 en þar kemur fram að heimildir á því svæði fari ekki í bága við lýsingar Stórutungu.

Að því er greinir í landamerkjabréfi Stórutungu eru merki til norðurs og austurs miðuð við Suðurá og Svartá og í Skjálfandafljót. Síðan segir í bréfinu um merki til austurs og suður, gagnvart „sellandi og afréttarlandi“ Skútustaða: „Merkin að austan milli Stórutungulands og afréttarlands Skútustaða, er lína sú sem er framhald línu þeirrar sem dregin er á milli Svartáarkotslands og Skútustaðalands fyrir norðan Suðurá, og er það hásuður stefnan frá Bræðrum [...] og þaðan enn, sömu stefnu suður í Sandá og ræður sú á landamerkjum að sunnan allt til Skjálfandafljóts.“ Í lögfestu frá 1793 segir svo um merki Stórutungu: „Hennar landamerki ræður Skjálfandafljót að vestan verðu, en að norðan og eystra, ræður á sú er sprettur upp fram austur langt ur byggð og kallast Suðurá, og þar til hún í Skjálfandafljót fellur en að sunnan ræður

⁴¹⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Sandá austur að Stórakletti“. Aðrar eldri heimildir um Stórutungu eru í samræmi við þessar lýsingar. Þá eru merkin einnig í samræmi við lýsingar í landamerkjabréfi Skútustaða fyrir „selland og afrettarland“ jarðarinnar frá 13. apríl 1891 og þingl. 26. maí 1898, og eldri heimildir um Skútustaði. Bréfið er áritað vegna Stórutungu. Sjá nánari umfjöllun um Skútustaði hér á eftir.

Samkvæmt framangreindum heimildum um merki Stórutungu miðast suðurmerki jarðarinnar við Sandá og sunnanverð austurmerki við línu sem dregin er á milli Suðurár og Sandár. Landsvæði það í Suðurrárhrauni sem hér er til umfjöllunar og liggur sunnan Suðurár og norðan Sandár er þannig innan merkja Stórutungu samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar og eldri heimildum.

Óbyggðanefnd telur þannig rétt að leggja til grundvallar að sá hluti þjóðlendu-kröfusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðarinnar Stórutungu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf jarðarinnar Stórutungu var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Landamerkjabréfið er undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Stórutungu hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til landsins numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Af hálfu íslenska ríkisins er vísað til „afréttaskrár Skútustaðahrepps“ frá árinu 1878 og greinargerðar sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ en þar koma fram lýsingar á afréttarlöndum í hreppnum. „Afréttaskráin“ er úr hreppsþókum Skútustaðahrepps en greinargerðin frá 1959 er undirritað af Jóhanni Skaptasyni sýslumanni Þingeyjarsýslu. Auk þess liggur fyrir í máli þessu „skrá yfir afrétti í Skútustaðahreppi“ sem er í „álitsgerð nefndar sem hreppsnefnd Skútustaðahrepps skipaði til að fjalla um afréttarmálefni í Mývatnssveit“ frá árinu 1989. Af þeim lýsingum sem þarna er að finna er ljóst að þær taka til hluta af því landi sem afmarkað er í landamerkjabréfi Stórutungu.

Stóratunga á merki að öðrum jörðum til annarra átta en suðurs og suðausturs, þar sem er afréttur Skútustaða. Heimildir þær um afréttarnot í Skútustaðahreppi sem að framan eru raktar eru almenns eðlis og lýsingar þeirra óljósar. Þannig er ekki fyrir hendi sjálfstæð afmörkun á afrétti sem tekið gæti til lands innan merkjalýsingar Stórutungu. Slíka afmörkun leiðir ekki heldur af staðháttum. Þá liggja ekki fyrir heimildir um að eigendur Stórutungu hafi fyrr eða síðar litið svo á að hluti af landsvæði því sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðarinnar væri afréttur hennar. Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Stórutungu hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspegli fremur beitarnot á syðsta hluta jarðarinnar. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afrétt, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Verður því lagt til grundvallar að jörðin Stóratunga hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1884, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa fyrirsvarsmenn jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar haldbærar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Stórutungu sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴¹⁹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Stórutungu, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

⁴¹⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.9 „Framdalaafréttur“ (Einarsstaðir)

6.9.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Einarsstaða gera kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.7.

Landsvæði þetta er víðfeðmt og liggur í yfir 400 m hæð með leguna norður suður. Liggur land hæst þar sem það mætir jökli í 1300-1400 m hæð við Rjúpnabrekku. Sunnan til er land hallalítið apalhraun en norðan til er það hallameira og fjalllent. Á tungunni nyrst á svæðinu liggja Lambármósar og rennur Skjálfandafljót þar vestan við og Krossá að austan. Ofan af tungunni falla niður úr suðaustri tvær Lambár að kjafti Öxnadals sem er allvel gróinn og um 12 km langur. Eftir dalnum rennur Öxnadalsá suðvestan úr Surtluflæðu. Sunnan Öxnadals taka við Ytri- og Syðri-Múli sem ná 650–700 m hæð, og skilur þá að Illagil. Litlu sunnar tekur við Hraunárdalur og rennur Hrauná um hann. Sunnan dalsins liggur Fljótshnjúkur (814 m) og er hann hæstur fjalla við vestanvert Ódádahraun. Suður af Fljótshnjúki er Langadrag og austar Hitulaugardrag með gróðurteygingum, sem og í Stóruflæðu inn af Stóruflæðuhnjúk (733 m) við Skjálfandafljót.

6.9.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðalkröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verður að heiðar og öræfi að norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotaafréttur. Styðst þetta m.a. við lýsingu máldaga Auðunar rauða Hólabiskups frá árinu 1318, sbr. og máldaga Péturs Nikulássonar Hólabiskups árið 1394. Þá er talið að kröfulína samkvæmt aðalkröfu taki mið af afréttalýsingum á svæðinu. Í ritinu Göngur og réttir sé afréttum lýst með þeim hætti að afréttur Skútustaðahrepps liggir norðan undir Ódádahrauni og í útjöðrum þess. Í Sýslu- og sóknarlýsingum Þingeyjarsýslna segi um afréttarlöndin að afrétt frá Mývatni sé á Framfjöllum fram af Mývatnssveit og muni þær mestpart vera almennings nema Einarsstaðakirkja eigi þar ítak í Krókdal. Samkvæmt afréttarskrá frá 1878 um afréttarsvæði Skútustaðahrepps hafi afréttarsvæðin verið Framdalir, sem takmarkist af Sandmúladal að Sandmúladalsá yst, þá Króksdal, þá Yxnadal og Hraunárdal syðst. Einnig Austurdalir og Grafarlönd, en innan þeirra afrétta séu Hafursstaðahlíð að Sandmúladalsá, allt Suðurárhraun að Suðurá og Stórutungulandi og allur Dyngjufjallabrúni hinn fremri.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig

landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framan- greindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Þá sé landamerkjabréfið í fullu samræmi við eldri heimildir m.a. lýsingu í jarðabók Árna og Páls frá 1703. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalyking fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldi öðru fram beri sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Einarstaða sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sam- bærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Einarstaða hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá verður að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til Einarstaða algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunar- gögnum. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.9.3 Niðurstæða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Einarstaða er rakin í kafla 5.8. Af þeim heimildum sem þar eru raktar og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að Einarstaðir hafa verið sjálfstæð jörð.⁴²⁰ Afréttar í Framdölum er fyrst sérstaklega getið í heimildum frá byrjun 18. aldar og hann þá talinn tilheyra Skútustöðum. Síðar telja Einarstaðir þar til réttinda, sbr. landamerkjabréf fyrir „Framdalafrétt“, frá 3. júní 1890. Af heimildum má ráða að landsvæði þetta hafi haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendulaga.⁴²¹ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í

⁴²⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴²¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar. Einarstaðir liggja utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskildir frá Framdalaafrétti af öðrum jörðum. Frá bæjarstaði Einarstaða að mótum Krossár og Skjálfandafljóts eru um 61 km, mælt í beinni loftlínu

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum „Framdalaafréttar“ er lýst í framan- greindu landamerkjabréfi. Jafnframt er að finna merkjalýsingar í „afréttaskrá Skútustaðahrepps“ frá 1878. Þá verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að „Framdalaafrétt.“ Þar liggur til norðurs og austurs kröfussvæði Skútustaða, til suðurs er Vatnajökull og til vesturs liggja kröfussvæði Bárðardals og Íshóls en um þá er fjallað um í máli nr. 3/2007. Að fenginni niðurstöðu um landamerki „Framdala- afréttar“ með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Verður þá fyrst litið til norður- og norðausturmerkja Framdalaafréttar, sem liggja gagnvart afréttarlandi og sellandi Skútustaða. Samkvæmt landamerkjabréfi „Framdalaafréttar“ er merkjum lýst svo: „Að norðan ræður Krossárgil frá upptökum til Skjálfandafljóts.“ Bréfið er áritað vegna Skútustaða og Skútustaðakirkju. Í landa- merkjabréfi „sellands og afrettarlands“ Skútustaða, dags. 13. apríl 1891 og þingl. 26. maí 1898, segir að Skútustaðir eigi „allt land austan Skjálfandafljóts milli Sandár og Krossár svo langt sem gras grær í óbyggðir upp.“ Merki þessi geta samrýmst.

Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Framdalaafrétt segir um austur og suðurmörk, gagnvart kröfussvæði Skútustaðahrepps vegna „eignarafréttar“: „að austan og sunnan ráða grjót og sandar sem umkringja þetta land á þá 2 vegu ...“ Síðan segir um vesturmörkin: „... að vestan ræður Skjálfandafljót.“ Samkvæmt þessum lýsingum er mörkum ekki lýst nákvæmlega til austurs og suðurs. Í kröfu gagnaðila ríkisins er landsvæðið afmarkað að sunnan af jaðri jökulsins frá upptökum Skjálfandafljóts þar til kemur að Gæsaþjúk en þaðan er farið beint í norður í upptök Krossár og með henni í Skjálfandafljót og eru það austurtakmörk landsvæðisins. Landsvæðið er afmarkað til vesturs af Skjálfandafljóti, frá upptökum og þar til Krossá fellur í það. Engar lýsingar hafa fundist á aðliggjandi landsvæði til austurs. Um aðliggjandi landsvæði til vesturs er fjallað í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd en þar kemur fram að engar lýsingar hafi fundist á þeim merkjum.

Í „afréttaskrá Skútustaðahrepps“ frá 1878 er hluta þess svæðis sem rúmast innan lýsingar landamerkjabréfs Framdalaafréttar lýst. Um Framdali segir: „... og heita þeir Sandmúladalur að Sandmúladalsá yzt, þá Króksdalur, þá Yxnadalur og Hraunárdalur syðst.“

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framan- greindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á

svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf þar sem lýst er sérstaklega „afrétti þeim sem kallaður er Framdalir [...] en tilheyrir Einarstöðum.“ Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að landamerkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær en mörk landsvæðisins til suðurs og austurs eru ekki nákvæmlega tilgreind. Umrætt landamerkjabréf var þinglesið og fært í landamerkjabók sýslumanns.

Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja ólíklegt að land á þessu svæði hafi verið numið að Vatnajökli. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*. Ber þess að geta að engar skriflegar heimildir styðja það að nokkurn tíma hafi verið búið heilsársbúsetu á umræddu kröfusvæði.

Um Skútustaði í Mývatnssveit segir í Jarðabók Árna og Páls: „Afrjettarland á staðurinn, sem Framdalir heita og Suðurárhraun ...“ Í jarðamatinu 1849-1850 segir svo um Einarstaði: „... Afrjettarland töluverðt fyrir austan fljót á framfjöllum ...“ Í „afréttaskrá Skútustaðahrepps“ frá árinu 1878 er afréttarsvæðinu Framdalir lýst þannig að það takmarkist af Sandmúladal að Sandmúladalsá yst, þá Króksdal, þá Yxnadal og Hraunárdal syðst. Svo segir að Hraunárdalur „með drögum þeim er að honum liggja er talinn Almennigur, en hinn hluti hans er Einarstaðakirkjueign.“ Í framangreindu landamerkjabréfi fyrir „Framdalaafrétt“ eru talin upp beitolönd innan þeirra takmarka sem þar greinir. Er þar nefnd: „Krossártorfa sunnan Krossár, Krókdalur, Bálabrekka, Yxtna dalur, Stapamosar, Íllagil og Íllagilsmosar, Hraunárdalur, Flæður, Drög og Teigjur.“ Þá segir svo í „upplýsingum um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“: „Svæðið frá Krossá og suður að öræfum er talið eign Einarstaða í Reykjadal.“ Þar segir einnig: „Einarstaðabændur eiga Framdalaafrétt, og aðrir hreppsþúar en þeir hafa ekki rjett til að reka fje á Framdali, nema með þeirra leyfi hverju sinni.“ Fyrir þetta svæði var gert sérstakt landamerkjabréf árið 1890 með yfirskriftinni: „Landamerkjaskrá fyrir afrétt þann sem kallaður er „Framdalir“ og liggur suður af Bárðardal ...“

Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi nokkurn tíma verið byggt eða nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé og e.t.v. annarra takmarkaðrar nota. Sama verður einnig ráðið af staðháttum og gróðurfari en land þetta er að mestum hluta auðnir og hraun, hálent og fjarri byggð. Inn á það hefur búfénaður leitað frá öðrum jörðum án hindrana.

Óbyggðanefnd telur að þær heimildir sem hér hafa verið raktar bendi til þess að um sé að ræða land í afréttareign fremur en beinum eignarrétti undirorpið. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 6.1.3. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem að Framdalaafrétti liggja eru þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1 og 3/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd.

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Einarstaða eru komnir að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til landsvæðis þessa hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og, e.t.v., annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnot og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framgreindu virtu hefur, af hálfu eigenda Einarstaða, ekki verið sýnt fram á að „Framdalaafréttur“ sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁴²² Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign Einarstaða.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarvæði taka þó breytingum auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998. Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis, sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign eigenda Einarstaða, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

⁴²² Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt landsvæði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Skjálfandafljóts í Rjúpnabrekkujökli (S) ræður fljótið þar til Krossá fellur í það (R). Ræður svo Krossá að upptökum sínum (A). Þaðan er farið í suður að jaðri Dyngjujökuls undir Gæsaþnúki (L). Loks er jaðri jökulsins fylgt þar til kemur að fyrstnefndum upptökum Skjálfandafljóts í Rjúpnabrekkujökli (S). Er þá miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Einarstaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda í afréttareign er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.10 „Selland og afréttarland Skútustaða“

6.10.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Skútustaða gera kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.8.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 400 m hæð. Austan til er hallalítið, úfið og ógróið hraun en vestan til er land grónara og fjallent. Hraunið austan til kallast Suðurárhraun og fram með innanverðum jaðri þess fellur Sandá úr suðaustri með upptök á Kolmúladal við jaðar Frambruna. Sandá safnar til sín þremur ám sem falla til norðurs um Hilludal, Breiðdal og Langadal sem eru grunn dalverpi og drög sem ganga suður í Hafursstaðaheiði. Dalirnir eru kallaðir Austurdalir. Austur af Kolmúladal heitir Kolmúladalsalda og austur af henni er meginálma Frambruna. Vestan við sunnanverðan Langadal er dálítill lægð með tjarnarpollum og gróðurlendi nefnd Álftatjarnarflæða. Norðvestast liggja Grafarlönd, hálfdeigjumýrar með graslendi í um 450 m hæð. Litlu innar fram með Skjálfandafljóti er Hafursstaðahlíð og Hafursstaðaeyrar. Hafursstaðahlíð er örfoka nema nokkrar þykkar jarðvegstorfur. Sandmúli (um 700 m) liggur milli Sandmúladals og Krossárgils og sunnan hans liggur Sandmúlatjörn.

6.10.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðal-

kröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verði að heiðar og öræfi að norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotafréttur. Verði þetta m.a. stutt við lýsingu máldaga Auðunar rauða Hólabiskups frá árinu 1318, sbr. og máldaga Péturs Nikulásssonar Hólabiskups árið 1394. Varðandi Skútustaði er tekið fram að í máldaga frá 1318 hafi verið vísað til heimalandseignar Skútustaða. Sá hluti lýsingar landamerkjabréfs fyrir Skútustaði frá árinu 1898 sem gangi inn fyrir þjóðlendukröfulinu sé í því bréfi lýst sem afréttarlandi. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín sé því einnig lýst að jörðin eigi afréttarland sem Framdalir heiti og suður á hraun en sá afréttur hafi verið talinn liggja hálfa þingmannaleið frá Mývatni.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Auk þess sé fullur hefðartími liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Þá sé landamerkjabréf Skútustaða í fullu samræmi við eldri heimildir, m.a. lýsingu í jarðabók Árna og Páls frá 1703. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga, nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísað er einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar, þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyrir jörðum samkvæmt elstu heimildum og eldri heimildir fari ekki í bága við séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Skútustaða sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að samþærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Skútustaða hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Ennfremur verði að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til Skútustaða algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í þessu tilliti verði að taka Landnámu með fyrirvara.

6.10.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Skútustaða er rakin í kafla 5.8. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að Skútustaðir hafa verið sjálfstæð jörð.⁴²³ Afréttar Skútustaða er fyrst sérstaklega getið í heimildum frá byrjun 18. aldar. Í landamerkjabréfi Skútustaða, frá. 13. apríl 1891 og þingl. 26. maí 1898, er annars vegar lýst merkjum „heimalandsins“ og hins vegar merkjum „sellands og afrettarlands.“ Af heimildum má ráða að landsvæði þetta hafi haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku Þjóðlendulaga.⁴²⁴ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða Þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar. Skútustaðir liggja utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskildir frá afréttarlandinu af öðrum jörðum. Frá bæjarstæði Skútustaða að austurenda Mikleyjar í Suðurá eru um 29 km, mælt í beinni loftlínu

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum „sellands og afrettarlands“ Skútustaða er lýst í framangreindu landamerkjabréfi. Einnig finnst merkjalýsing fyrir „Selialönd Skútustada“ í lögfestu Skútustaða frá 14. apríl 1798 og í annarri lögfestu frá 17. júní 1804 en þær eru samhljóða. Þá er að finna merkjalýsingar í „afréttaskrá Skútustaðahrepps“ frá 1878. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar eru kröfufsvæði Stóru Tungu og Grænavatns til norðurs, kröfufsvæði Skútustaðahrepps til austurs, Vatnajökull til suðurs og til vesturs liggja kröfufsvæði Einarstaða, Bárðardals og Íshóls. Um Bárðardal og Íshól er fjallað í máli nr. 3/2007. Að fenginni niðurstöðu um landamerki „sellands og afrettarlands“ Skútustaða með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Skútustaða eru merki „sellands og afrettarlands“ til vesturs og norðurs, gagnvart Stórutungu, ágreiningssvæði í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd og Framdalaafrétt miðuð við „... vörðu er stendur á Rananum fyrir ofan Svartárkot yfir Suðurá og Mikley á milli vörðukletts og „Grenisháls“ á Stórakletti sem stendur sunnarlega í Suðurrá hrauni og er í nefndri stefnu (í hásuður) frá Bræðrum hæðstur að sjá allra kletta í hrauninu. [...] Heldur þó enn sömu stefnu suður í Sandá og ræður síðan Sandá merkjum allt þar til hún fellur í Skjalfandafljót ræður síðan „Fljótið“ allt fram að því, að Krossá fellur í það.“ Auk þessa segir í bréfinu að Skútustaðir eigi „allt land austan Skjalfandafljóts milli Sandár og Krossár svo langt sem gras grær í óbyggðir upp.“ Síðan eru taldir upp dalirnir: „Austurdalur allir svo sem Kolmúladalur, Hylludalur, Breiðdalur, Langidalur“ og „Grafarlönd, Hafursstaðahlíð og allar flæður og eyrar með „Fljóti“ fram Sandmúladalur og allt fram í Krossárgil að Krossá.“ Þá segir að Skútustaðir „eigi“ einnig „allt Suðurráhraun fyrir sunnan

⁴²³ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴²⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Suðurá upp að Botna vatni og ofan að áðurnefndri merkjalínu.“ Bréfið er áritað vegna Svartárkots, Stóru-Tungu og Einarsstaða. Samkvæmt landamerkjabréfi Stórutungu, dags. 3. mars 1884 og þingl. 28. maí 1885, eru syðstu merki jarðarinnar miðuð við Suðurá en ekki Sandá eins og greinir í bréfi Skútustaða. Í afsali fyrir Stórutungu frá 11. september 1837 eru suðurmörk þó miðuð við Sandá. Bréfið er ekki samþykkt vegna Skútustaða. Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir „Framdalaafreitt“, dags. 3. júní 1890 og þingl. 26. júní 1897, eru merki til austurs, gagnvart „sellandi og afrettarlandi“ Skútustaða miðuð við að Krossárgil ráði „frá upptökum til Skjálfandafljóts.“ Geta þessar lýsingar vel samrýmst. Að öðru leyti miðast vesturmörk „sellands og afrettarlands“ við Skjálfandafljót sem afmarkar ágreiningssvæði í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd.

Samkvæmt landamerkjabréfi Skútustaða eru merki „sellands og afrettarlands“ til suðurs, suðausturs og austurs, gagnvart kröfusvæði Skútustaðahrepps, sögð takmarkast af „óbyggðum, Ódáðahrauni og Dyngjufjöllum.“ Af lýsingunni verður þannig ekki skýrt ráðið hvar umrædd mörk liggja en gagnaðilar ríkisins hafa dregið mörk þess til austurs og suðurs úr upptökum Suðurár og síðan í Fjallöldu sem er á norðvesturhorni Dyngjufjalla þá í suðvesturhorn Dyngjufjalla og loks í upptök Krossár. Engar heimildir hafa fundist sem afmarka sérstaklega aðliggjandi landsvæði til austurs og suðurs en um það er nánar fjallað í kafla 6.11.

Í lögfestu fyrir Skútustaði frá 14. apríl 1798 og annarri lögfestu um sama efni frá 17. júní 1804 segir um „Selialönd Skutustada“: „... i Suduraa og allt Sudur Ár Hraun. Item alla Austur dale, og alla Sandmúla dale, hálfu Hafursstada hlýd, alla Sudurár Botna, & alla Miklu-Ey i Sudur á ...“ Af þessari lýsingu sést að hún fær samræmst lýsingum landamerkjabréfsins svo langt sem hún nær.

Í „afréttaskrá Skútustaðahrepps“ eru m.a. lýsingar á „Framdöllum“, „Austurdöllum og Grafarlöndum“ en af þeim má ráða að hluti þeirra landsvæða rúmist innan lýsinga landamerkjabréfs Skútustaða.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér

landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir Skútustaði var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 og þar lýst sérstaklega aðskildu landsvæði sem kallað er „selland og afrettarland“ jarðarinnar. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að merkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Hins vegar lýsir bréfið ekki merkjum nákvæmlega til austurs og suðurs líkt og að framan er rakið. Skjal þetta var þinglesið og innfært í landamerkjabók sýslumanns.

Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til fjalla landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort í öndverðu hafi verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi. Vísbendingar eru um einhverja byggð á þessu svæði en hún hefur hins vegar snemma lagst af og þess utan liggur ekkert fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Eldri heimildir benda til þess að landsvæðið hafi verið afréttur sem tilheyrir hafi Skútustöðum. Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastdæmi frá 1723 er minnst á eignir Skútustaðakirkju en þar segir: „Hun á og nockur jtök j öræfum, hvar a[f] presturenn Seigir hana Öngva Jnntekt hafa.“ Í Jarðabók Árna og Páls segir um Skútustaði: „Afrjettarland á staðurinn, sem Framdalir heita og Suðurárhraun...“ Í upplýsingum um eignir Skútustaðakirkju frá 1725 segir einnig að kirkjan eigi: „Nochur gagnlýtel ítök j Öræfum.“ Þá mótmælti Ólafur Þorláksson á Skútustöðum árið 1745 lögfestu Einars Jónssonar að Reykjahlíð fyrir jörðu sinni að því leyti sem hann sagði hana eiga til Framfjalla sem Ólafur sagði vera sína fullkomna eign. Samkvæmt jarðamatinu 1849-1850 tilheyrir þannig Skútustöðum „afrjettar partur til fjáruppreksturs.“ Einnig segir í fasteignamatinu 1916-1918 um Skútustaði: „...en afrétt svo fjarri, að eigi verður notuð að heiman. Jörðinni fylgir mikið afréttarland: bæði fram af Mývatnssveit og einnig á „Framdölum“ austan Skjálfandafljóts.“

Í „afréttaskrá Skútustaðahrepps“ frá 1878 segir að Austurdalir og Grafarlönd séu afréttarlönd í eigu Skútustaðakirkju. Í skránni segir nánar að innan þeirra afrétta séu „Hafursstaðahlíð að Sandmúladalsá, allt Suðurárhraun að Suðurá og Stórutungu-landi, allur Dyngjufjallabruni hinn fremri...“ Einnig segir: „Framdalir, og heita þeir Sandmúladalur að Sandmúladalsá yzt, þá Króksdalur, þá Yxnadalur og Hraunárdalur syðst. Allir þessir dalir með drögum þeim og teygjum, sem að þeim liggja. Syðsti hluti þessa afrjettar, nefnilega Hraunárdalur með drögum þeim sem að honum liggja, er talinn almenningur, en hinn hluti hans er Einarsstaðakirkjueign.“

Í greinargerðinni „Upplýsingar um afrjetti og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ eru lýsingar á „afrjettarlandi austan Skjálfandafljóts“ sem ná frá Suðurá að norðan og „að sunnan haga með þeim drögum, er flytja vötn til Skjálfandafljóts.“

Landsvæðinu er fyrst lýst á heildstæðan hátt í landamerkjabréfi Skútustaða frá árinu 1891. Sú aðgreining landsvæðisins frá „heimalandi“ Skútustaða sem þar kemur fram bendir til þess að svæðið hafi verið afréttur og aðskilið frá öðru landi jarðarinnar. Landamerkjabréf fyrir landsvæðið bendir einnig ótvírætt til þess að um sé að ræða afrétt enda segir þar í bréfinu: „Landamerki sellands og afrettarlands.“

Engin gögn liggja fyrir um að landsvæðið hafi nokkurn tíma verið nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé og annarra takmarkaðra nota. Sama verður einnig ráðið af staðháttum og gróðurfari en um er að ræða hrjóstrugt og torfarið fjallaland fjarri allri byggð. Landið er nýtt til beitar og smalað af jörðum í sveitinni.

Óbyggðanefnd telur að þær heimildir sem hér hafa verið raktar og varða eignarréttarlega stöðu landsvæðisins bendi til þess að um sé að ræða land í afréttareign fremur en beinum eignarrétti undirorpið. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 6.1.3. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem að afréttinum liggja eru bæði þjóðlendur og eignarlönd, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1 og 3/2007.

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Skútustaða eru komnir að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til þess hafi orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur, af hálfu eiganda Skútustaða, ekki verið sýnt fram á að „selland og afrettarland“ Skútustaða sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁴²⁵ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að umrætt landsvæði sé í afréttareign Skútustaða.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem kallað hefur verið „selland og afrettarland“, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá upptökum Suðurár (D) er kröfulínu íslenska ríkisins fylgt til norðvesturs að punkti 4 í kröfulínu gagnaðila (N). Þaðan er kröfulínu

⁴²⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

gagnaðila fylgt til suðurs í Sandá (O) og þeirri á síðan fylgt þar til hún fellur í Skjálfandafljót (P). Ræður síðan fljótið til suðurs þar til Krossá fellur í það(R) en síðan er Krossá fylgt til upptaka sinna (A). Þaðan er farið beina línu í austsuðaustur í suðvesturhorn Dyngjufjalla ytri (B). Síðan er farið í Fjallöldu sem er við norðvesturhorn Dyngjufjalla ytri (C). Frá þeim punkti er farið aftur í upptök Suðurár (D).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Skútustaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.11 „Kröfusvæði Skútustaðahrepps“

6.11.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem Skútustaðahreppur gerir kröfu til sem „eignarafréttarlands Skútustaðahrepps“, þó að undanskildum þeim hluta Vatnajökuls sem krafan nær til en fjallað er um í kafla 6.12., sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.9.

Að kröfusvæðinu liggur til norðurs kröfusvæði Skútustaða og Grænavatns, til austurs liggur kröfusvæði Reykjahlíðar, til suðurs er Vatnajökull og til vesturs liggur kröfusvæði Einarsstaða.

Landsvæði það sem hér um ræðir er að mestu hallalítið hraun sem er mjög víðfeðmt og liggur ofan við 500 m hæð. Syðst mætir land jökli í um 1000 m hæð við Kistufell (1446 m). Norðaustan Kistufells liggur grágrýtisaldan Urðarháls (1025 m) með miklum gíg sem myndar óvenjulegt jarðfall. Norðvestan Urðarháls liggur Trölladyngja (1468 m), en hún er stærsta dyngjan hérlendis, um 10 km í þvermál og rís 600 m yfir umhverfið. Frá Trölladyngju liggur Dyngjuháls til suðurs, hækkandi að Dyngjufjöki, alsettur gossprungum og eldvörpum. Í hrauninu eru fáar misfellur utan Þríhyrningur (1044 m) skammt norðan Trölladyngju. Norðaustan Þríhyrnings liggur móbergsfjallgarður er kallast Dyngjufjöll ytri en austan þeirra er Dyngjufjalladalur. Brún þeirra til suðurs heitir Fjallsendi (1000 m) og rís bratt upp frá hraunbreiðunni.

6.11.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi landnám við Mývatn eingöngu tekið til landsvæðis umhverfis Mývatn. Landnám hafi ekki náð til öræfa norðan, austan og sunnan svæðisins, eins og það sé afmarkað í aðalkröfu, en ella svo sem það sé tilgreint í varakröfum. Telja verði að heiðar og öræfi að norðan, austan og sunnan Mývatns hafi orðið samnotaafréttur. Styðst þetta m.a. við lýsingu máldaga Auðunar rauða Hólabiskups frá árinu 1318, sbr. og máldaga Péturs Nikulásssonar Hólabiskups árið 1394. Kröfulína samkvæmt aðalkröfu taki mið af afréttarlýsingum á svæðinu.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á almennri venju þess efnis að afréttarlönd sem ekki tilheyri neinni sérstakri jörð séu afréttareign viðkomandi sveitarfélags. Þá er byggt á hefð en eigendur hafi farið með öll hefðbundin afnot sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og hafi öll nýting verið háð leyfi sveitarfélagsins. Vísast einnig um þetta til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið afréttur samkvæmt elstu heimildum sé afréttareign viðkomandi sveitarfélags. Þá er vísað sérstaklega til jafnræðisreglu og meðalhófsreglu stjórnssýslulaga.

6.11.3 Niðurstaða

Engar heimildir finnast um nákvæma afmörkun á þessu landsvæði né að það hafi haft sérstakt heiti. Í meginatriðum er hér um að ræða Trölladyngju og Ódáðahraun vestan Öskju. Þannig var hvorki gert landamerkjabréf fyrir það í kjölfar setningar landamerkjalaga frá árinu 1882 né árinu 1919.

Í kröfulýsingu gagnaðila íslenska ríkisins eru austanverð norðurmerki landsvæðisins afmörkuð í samræmi við lýsingu í landamerkjabréfi Grænavatns frá 20. maí 1921 og þingl. sama ár. Samkvæmt landamerkjabréfi Grænavatns er merkjum til suðurs lýst, fyrst úr austri frá þeim punkti úr suðuausturhorni Bláfjalls þar sem Suðurárbotnar efri eru í vestri. „Að sunnan eru merkin frá nefndum punkti beint vestur í austustu upptök Suðurár.“

Vestanverð norðurmerki kröfusvæðisins eru afmörkuð í samræmi við lýsingu á suðausturmörkum „sellands og afrettarlands“ samkvæmt landamerkjabréfi Skútustaða frá 1891. Þar er merkjum „sellands og afrettarlands“ jarðarinnar til suðurs, suðausturs og austurs sögð takmarkast af „óbyggðum, Ódáðahrauni og Dyngjufjöllum.“ Af lýsingunni verður ekki nákvæmlega ráðið hvar umrædd mörk landsvæðisins liggja en gagnaðilar ríkisins hafa dregið mörk þess til austurs og suðurs úr upptökum Suðurár og síðan í Fjallöldu sem er á norðvesturhorni Dyngjufjalla þá í suðvesturhorn Dyngjufjalla og loks í upptök Krossár.

Sunnanverð vesturmörk landsvæðisins fylgja afmörkun vegna „Framdalaafréttar.“ Í landamerkjabréfi fyrir „Framdalaafrétt“ segir um austur og suðurmörk: „að austan og sunnan ráða grjót og sandar sem umkringja þetta land á þá 2 vegu ...“ Samkvæmt þessum lýsingum er mörkum ekki lýst nákvæmlega til austurs og suðurs. Í kröfu gagnaðila, vegna „Framdalaafréttar,“ er landsvæðið afmarkað að sunnan af jaðri jökulsins frá upptökum Skjálfandafljóts þar til kemur að Gæsahnjúk en þaðan er farið beint í suður í upptök Krossár.

Til suðurs afmarkast umfjöllunarsvæðið við jaðar Vatnajökuls, sbr. kafla 6.12.

Austurmörkin fylgja afmörkun þinglýstra eigenda Reykjahlíðar á kröfusvæði vegna þeirrar jarðar í máli þessu og ná að jökli. Nánar tiltekið er þar miðað við lýsingu í dómi frá 1506. Þar segir: „...og sionhending fyrir austann alla bufirarhaga fyrrnefnda sudur i oræfi so langt sem vatzfoll deilast og votn ad draga.“

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar.

Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja ólíklegt að land á þessu svæði hafi verið numið að Vatnajökli. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Í kafla 5.8. eru raktar heimildir um afréttarnot í Skútustaðahreppi. Af þeim verður ráðið að umrætt landsvæði hafi hvorki verið smalað né nýtt á annan hátt enda er það erfitt yfirferðar og fjarri byggð. Í ritinu Göngur og réttir segir að aðeins „ystu skankarnir af Ódáðahrauni“ séu gengnir og að „Öll meginhraunbreiðan, afar víðáttumikið svæði inn að Vatnajökli ...“ sé óleitað. Í sama riti segir að afrétt Skútustaðahrepps liggja norðan og norðvestan undir Ódáðahrauni og í útjöðrum þess.

Óbyggðanefnd telur því ekkert benda til þess að á viðkomandi landsvæði hafi stofnast til beins eða óbeins eignarréttar fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.⁴²⁶

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Ódáðahraun vestan Öskju og á Trölladyngjusvæðinu, innan kröfusvæðis Skútustaðahrepps, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Í kafla 6.4. er komist að þeirri niðurstöðu að sá hluti Ódáðahrauns sem liggur sunnan Bræðraklifs og norðan Dyngjujökuls, innan kröfusvæðis eigenda Reykjahlíðar, sé þjóðlenda. Þjóðlenda í Ódáðahrauni afmarkast í heild sinni svo og er eins lýst í kafla 6.4:

Frá upptökum Krossár (A) er dregin lína beina stefnu í austsuðaustur í suðvesturhorn Dyngjujfjalla ytri (B). Síðan er farið í Fjallöldu sem er við norðvesturhorn Dyngjujfjalla ytri (C). Frá þeim punkti er farið norðvestur í upptök Suðurár (D). Þaðan er farið beint í austur þar til Bláfjallshalar eru í norðri (E) en úr þeim punkti er farið beint í norður í suðurenda Bláfjallshala (F). Þá er farið austnorðaustur í Bræðraklif í Hafragjá (G). Þaðan er farið í Veggjafell, við austurjaðar Herðubreiðarfjalla (H), og þaðan til suðausturs, í stefnu á Hlaupfell, þar til kemur að skurðpunkti (I) við línu sem liggur frá ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum í Herðubreið. Frá þessum skurðpunkti (I) er síðastnefndu línunni fylgt austur að ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum (J). Þaðan ræður Jökulsá á Fjöllum að meginupptökum sínum í Dyngjujökli (K). Síðan er jökuljaðrinum fylgt til vesturs þar til komið er suður undir Gæsaahnjúk (L) og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Úr

⁴²⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

þeim punkti er farið norður aftur í fyrstnefndan punkt í upptökum Krossár (A).

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúru-minjaskrá og auglýsingu nr. 194/1978

6.12 Hluti Vatnajökuls

Hér verður tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þess hluta Vatnajökuls sem til umfjöllunar er í máli þessu, sbr. kafla 2.2 hér að framan og kafla 6.9 í máli nr. 3/2007, þó að undanskildum þeim hluta jökulsins sem er innan kröfusvæðis eigenda Reykjahlíðar og fjallað er um í kafla 6.4. Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að umrætt jökulsvæði sé þjóðlenda, sbr. kafla 3.1.1., og kröfusvæði Skútustaðahrepps miðast við vatnaskil á Vatnajökli, sbr. kafla 6.11. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi innan jökuljaðars.

Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að um eignarréttarlega stöðu jökulsvæða almennt fari eftir sömu reglum og um önnur landsvæði.⁴²⁷ Að því er varðar þann hluta Vatnajökuls sem hér um ræðir, er ekkert sem bendir til að þar hafi stofnast til beins eignarréttar eða takmarkaðra eignarréttinda fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.⁴²⁸

Að því leyti sem jökulsvæði þetta liggur að afrétti í þjóðlendu, svo sem skilgreint hefur verið fyrir í úrskurði þessum og í úrskurðarorðum, telur óbyggðanefnd fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þetta á Vatnajökli, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Þar sem í kafla 6.4. er einnig komist að þeirri niðurstöðu að kröfusvæði eigenda Reykjahlíðar á Vatnajökli sé þjóðlenda fer hér á eftir sameiginleg afmörkun á svæðunum tveimur:

Að austan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Kverkár, til suðvesturs til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs og liggur frá Svíahnjúk eystri og til austurs í stefnu á miðja Breiðubungu. Þar sem fyrirnefnda línan sker þá síðarnefndu er hornmark. Þetta hornmark er á sama stað og hornmark sem fram kemur á korti Miðhálandisskipulags, nánar tiltekið þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker sömu línu og áður greindi á milli Svíahnjúks eystri og Breiðubungu.

⁴²⁷ Sjá umfjöllun um jökla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴²⁸ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Að vestan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Rjúpnabrekkujökuls, við upptök Skjálfandafljóts, og til suðausturs í Svíahnjúk eystri. Þaðan er línan dregin til austurs, í áður nefnt hornmark.

Að norðan, á milli framangreindra austur- og vesturmarka við jaðar Vatnajökuls, er jökuljaðrinum fylgt og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

6.13 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

Í tilefni af áliti umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 gaf óbyggðanefnd lögmonnum málsaðila kost á að leggja fram slíka sundurliðun málskostnaðarreikninga að unnt væri að ákvarða málskostnað til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega. Hafi slík gögn legið fyrir eða borist er úrskurður um málskostnað í kafla 7 hér á eftir ákvarðaður til einstakra málsaðila en ella sameiginlega.

7 ÚRSKURÐARORÐ⁴²⁹

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Grafarlönd austari og Herðubreiðarlindir, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Úr Bræðraklifi í Hafragjá (G) er farið í Veggjafell (H), við austurjaðar Herðubreiðarfjalla, og þaðan til suðausturs, í stefnu á Hlaupfell, þar til kemur að skurðpunkti (I) við línu sem liggur frá ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum í Herðubreið. Frá þessum skurðpunkti (I) er síðastnefndu línunni fylgt austur að ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum (J). Þaðan ræður Jökulsá á Fjöllum til norðurs þar til komið er beint austur af Bræðraklifi í Hafragjá (M) og þeirri línu fylgt í Bræðraklif (G).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Reykjahlíðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. sá hluti Ódáðahrauns sem liggur sunnan Bræðraklifs og norðan Dyngjujökuls, innan kröfusvæðis eigenda Reykjahlíðar, auk Ódáðahrauns vestan Öskju og á Trölladyngjusvæðinu, innan kröfusvæðis Skútustaðahrepps, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Þjóðlenda í Ódáðahrauni afmarkast í heild sinni svo:

Frá upptökum Krossár (A) er dregin lína beina stefnu í austsuðaustur í suðvesturhorn Dyngjujfalla ytri (B). Síðan er farið í Fjallöldu sem er við norðvesturhorn Dyngjujfalla ytri (C). Frá þeim punkti er farið norðvestur í upptök Suðurár (D). Þaðan er farið beint í austur þar til Bláfjallshalar eru í norðri (E) en úr þeim punkti er farið beint í norður í suðurenda Bláfjallshala (F). Þá er farið austnorðaustur í Bræðraklif í Hafragjá (G). Þaðan er farið í Veggjafell, við austurjaðar Herðubreiðarfjalla (H), og þaðan til suðausturs, í stefnu á Hlaupfell, þar til kemur að skurðpunkti (I) við línu sem liggur frá ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum í Herðubreið. Frá þessum skurðpunkti (I) er síðastnefndu línunni fylgt austur að ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum (J). Þaðan ræður Jökulsá á Fjöllum að meginupptökum sínum í Dyngjujökli (K). Síðan er jökuljaðrinum fylgt til vesturs þar til komið er suður undir Gæsaahnjúk (L) og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Úr þeim punkti er farið norður aftur í fyrstnefndan punkt í upptökum Krossár (A).

⁴²⁹ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamanur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Krepputunga, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá ármótum Kreppu og Jökulsár og Fjöllum (J) er Kreppu fylgt þar til Kverká rennur í hana og síðan Kverká að upptökum sínum í Brúarjökli (T). Síðan er jaðri jökulsins fylgt að meginupptökum Jökulsár á Fjöllum í Dyngjujökli (K) og er þá miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Loks ræður Jökulsá á Fjöllum að ármótum Kreppu (J).

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Framdalafréttur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Skjálfandafljóts í Rjúpnabrekkujökli (S) ræður fljótið þar til Krossá fellur í það (R). Ræður svo Krossá að upptökum sínum (A). Þaðan er farið í suður að jaðri Dyngjujökuls undir Gæsaahnjúki (L). Loks er jaðri jökulsins fylgt þar til kemur að fyrstnefndum upptökum Skjálfandafljóts í Rjúpnabrekkujökli (S). Er þá miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Einarstaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga. Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir og kallað hefur verið „selland og afrettarland Skútustaða“, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Suðurár (D) er kröfulínu íslenska ríkisins fylgt til norðvesturs að punkti 4 í kröfulínu gagnaðila (N). Þaðan er kröfulínu gagnaðila fylgt til suðurs í Sandá (O) og þeirri á síðan fylgt þar til hún fellur í Skjálfandafljót (P). Ræður síðan fljótið til suðurs þar til Krossá fellur í það (R) en síðan er Krossá fylgt til upptaka sinna (A). Þaðan er farið beina línu í austsuðaustur í suðvesturhorn Dyngjujfalla ytri (B). Síðan er farið í Fjallöldu sem er við norðvesturhorn Dyngjujfalla ytri (C). Frá þeim punkti er farið aftur í upptök Suðurár (D).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Skútustaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. hluti Vatnajökuls, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að austan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Kverkár, til suðvesturs til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem

afmarkar svæðið til suðurs og liggur frá Svíahnjúk eystri og til austurs í stefnu á miðja Breiðubungu. Þar sem fyrrnefnda línan sker þá síðarnefndu er hornmark. Þetta hornmark er á sama stað og hornmark sem fram kemur á korti Miðhálandisskipulags, nánar tiltekið þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker sömu línu og áður greindi á milli Svíahnjúks eystri og Breiðubungu.

Að vestan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Rjúpnabrekkujökuls, við upptök Skjálfandafljóts, og til suðausturs í Svíahnjúk eystri. Þaðan er línan dregin til austurs, í áðurnefnt hornmark.

Að norðan, á milli framangreindra austur- og vesturmarka við jaðar Vatnajökuls, er jökuljaðrinum fylgt og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu Þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan Þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málkostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Eigendur Brúar kr. 500.000 vegna Friðbjörns E. Garðarssonar hdl.

Eigendur Reykjahlíðar kr. 2.200.000, eigendur Voga kr. 600.000, eigendur Skútustaða og Skútustaðahreppur kr. 800.000, eigendur Einarstaða kr. 500.000 og eigendur Grímsstaða kr. 500.000, vegna Ólafs Björnssonar hrl.

Eigendur Grænavatns kr. 460.000 vegna Ragnars Aðalsteinssonar hrl.

Eigendur Kasthvamms og Árhvamms kr. 60.000 og eigendur Árhóla og Hóla kr. 30.000 vegna Sigurðar Jónssonar hrl.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan framangreindrar þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Kristján

Torfason

Allan V.
Magnússon

Benedikt
Bogason

FYLGISKJÖL**I. Kort****II. Aðilaskrá****III. Skjalaskrá**

II. Aðilaskrá

Þjóðlendar

Árhvammur
 Björk
 Björk
 Björk
 Björk
 Brú á Jökuldal
 Brú á Jökuldal
 Einarsstaðir I (Framdalaafréttur)
 Einarsstaðir II (Framdalaafréttur)
 Einarsstaðir II (Framdalaafréttur)
 Garður I
 Garður II
 Grímsstaðir I
 Grímsstaðir I
 Grímsstaðir II
 Grímsstaðir II
 Grímsstaðir III
 Grímsstaðir IV
 Grænavatn I
 Grænavatn I
 Grænavatn II
 Grænavatn II
 Grænavatn II
 Grímsstaðir III
 Grímsstaðir III
 Grænavatn IV
 Jaðar (Framdalaafréttur)
 Jaðar (Framdalaafréttur)
 Kasthvammur
 Reykjahlíð I
 Reykjahlíð II
 Reykjahlíð II
 Reykjahlíð II
 Reykjahlíð II
 Reykjahlíð III
 Reykjahlíð III
 Reykjahlíð IV
 Reykjahlíð IV
 Reykjahlíð
 Reykjahlíð
 Reykjahlíð
 Reykjahlíð
 Reykjahlíð
 Reykjahlíð
 Reykjahlíð

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins

Jón Pétursson
 Elín S. Kristjánsdóttir
 Hermann Kristjánsson
 Jóhann Friðrik Kristjánsson
 Þórhallur Kristjánsson
 Sigvarður Halldórsson
 Stefán Halldórsson
 Olga Marta Einarsdóttir
 Einir Viðar Björnsson
 Guðfinna Sverrisdóttir
 Kári Þorgrímsson
 Árni Halldórsson
 Elín Steingrímsdóttir
 Herdís Steingrímsdóttir
 Guðrún Benediktsdóttir
 Kjartan Þ. Sigurðsson
 Haukur Aðalgeirsson
 Þorgerður Egilsdóttir
 Freyja Kristín Leifsdóttir
 Jón Haraldur Helgason
 Hrafnhildur Kristjánsdóttir
 Sigrún Benediktsdóttir
 Þórhildur Benediktsdóttir
 Freyja Kristín Leifsdóttir
 Jón Haraldur Helgason
 Hjörleifur Sigurðsson
 Guðrún Jóna Svavarsdóttir
 Sigurður Örn Haraldsson
 Aðalbjörg Jónsdóttir
 Guðrún María Valgeirsdóttir
 Finnur Baldursson
 Sigurður Baldursson
 Sigurður Jónas Þorbergsson
 Þuríður Sigurðardóttir
 Bryndís Jónsdóttir
 Ólafur H. Jónsson
 Finnur Baldursson
 Sigurður Baldursson
 Gísli Sverrisson
 Héðinn Sverrisson
 Jón Illugason
 Kristín Sverrisdóttir
 Pétur Gíslason
 Sigfús Illugason
 Sigrún Sverrisdóttir

Reykjahlíð	Sólveig Illugadóttir
Skútustaðahreppur (afréttarsvæði)	Skútustaðahreppur
Skútustaðir I (Selland og afréttarsvæði)	Prestssetrasjóður
Skútustaðir II (Selland og afréttarsvæði)	Björn G. Yngvason
Skútustaðir II (Selland og afréttarsvæði)	Gylfi H. Yngvason
Skútustaðir III (Selland og afréttarsvæði)	Ríkissjóður Íslands
Stóratunga (landsvæði í Suðurárhrauni)	Ríkissjóður Íslands
Vogar I	Anna Skarphéðinsdóttir
Vogar I	Leifur Hallgrímsson
Vogar I	Ólöf Þórelfur Hallgrímsdóttir
Vogar II og IV	Gunnar Rúnar Pétursson
Vogar II	Hjördís Sigríður Albertsdóttir
Vogar II og IV	Jónas Pétur Pétursson
Vogar II og IV	Þórdís Guðfinna Jónsdóttir
Vogar II og IV	Þorlákur Jónasson
Vogar III	Gísli Rafn Jónsson
Vogar III	Hinrik Sigfússon
Vogar III	Jakob Stefánsson
Vogar III	Jón Árni Sigfússon
Vogar III	Jón Ingi Hinriksson
Vogar III	Sólveig Erla Hinriksdóttir
Vogar III	Valgerður Sigfúsdóttir

III. Skjalaskrá⁴³⁰

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 1.11.2006.
- 1(1) Skjalaskrá, ódags. en móttækin 7.11.2006.
- 1(2) Tilvísanaskrá, ódags. en móttækin 7.11.2006.
- 1(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 15.6.2006. Tilkynning um meðferð á svæði VI.
- 1(4) Beiðni lögmans fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um frest til skila á þjóðlendukröfum á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 6.9.2006.
- 1(5) Bréf óbyggðanefndar til lögmans fjármálaráðuneytisins, frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 14.9.2006.
- 1(6) Bréf óbyggðanefndar til lögmans fjármálaráðuneytisins, frekari frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 12.10.2006.
- 1(7) Bréf fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um þjóðlendukröfur á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 1.11.2006.
- 1(8) Reykjahlíðarmáldagi í AM, 249 d, folio. Magnús Már Lárusson. Bls. 352-353.
- 1(9) Samantekt Ingvars Teitssonar, dr. med., um eignarhald á Herðubreiðarlindum í Ódáðahrauni, dags. 16.8.2006, 24.9.2005, 12.6.2006 og 18.7.2004, ásamt fylgiskjölum.
- 1(10) Óstaðfest uppskrift af lögfestu Voga, dags. 7.6.1755.
- 1(11) Lögfesta fyrir Stóru-Tungu, dags. 29.4.1793.
- 1(12) Samningur milli eigenda jarðarinnar Reykjahlíðar og iðnaðarráðherra varðandi auðlindir í landi jarðarinnar, dags. 18.3.1971.
- 1(13) Samningur milli eigenda jarðarinnar Voga og iðnaðarráðherra varðandi auðlindir í landi jarðarinnar, dags. 25.3.1971.
- 1(14) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 11.6.2007.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 a-c a). Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 16.11.2007. b). Yfirlit vegna skjala er varða Brú á Jökuldal, dags. 13.3.2008. c). Yfirlit vegna skjala varðandi eignarrétt að jarðhita, dags. 28.3.2008.

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):

- 2(1) Ás í Kelduhverfi, dags. 27.8.1887. (*Merkt 1*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(2) Einarsstaðir í Reykjadal. Afréttur Austurfjöll, dags. 3.6.1890 (*Merkt 2*).
- 2(3) Garður í Mývatnssveit, dags. 24.5.1894. (*Merkt 3*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(4) Grímsstaðir í Mývatnssveit, dags. 8.5.1891. (*Merkt 4 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(5) Grænavatn í Mývatnssveit, dags. 20.5.1921. (*Merkt 5 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(6) Kasthvammur í Laxárdal, dags. 14.5.1890. (*Merkt 6 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(7) Reykjahlíð við Mývatn, dags. 8.4.1891. (*Merkt 7 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(8) Skútustaðir í Mývatnssveit, dags. 13.4.1891. (*Merkt 8 a-c*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(9) Stóratunga í Bárðardal, dags. 3.3.1884. (*Merkt 9 a-c*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(10) Vogar í Mývatnssveit, dags. 26.5.1890. (*Merkt 10*), ásamt óstaðfestri uppskrift

⁴³⁰ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í réttri númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(11) a-b Vogar í Mývatnssveit, dags. nóv. 1964. (*Merkt 11 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(12) a-b Vogar í Mývatnssveit, dags. 30.7.1965. (*Merkt 12 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(13) a-b Þeistareykjaafrétt, dags. 16.9.1948. (*Merkt 13 a-d*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(14) a-b Þverá í Laxárdal með Auðnum. Afréttur á Króksdal, dags. 23.5.1890. (*Merkt 14*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(172) a-b Brú, dags. 4.7.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(173) a-b Brú, dags. 14.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt 17*).
- 2(174) a-b Laugavellir, Heiðarsel og Grunnvatn (býli í Brúarlandi), dags. 15.12., 13. og 24.10.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-d*).
- 2(180) a-b Möðrudalur, þingl. 25.7.1923, ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Selfossi. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(181) Víðidalur, þingl. 27.7.1922. (*Merkt 20 a-b*).
- 2(192) Ás og Svínadalur, dags. 1.5.1889. (*Merkt 15 a-b*).
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(15) Sjóttardómur um kaupbréf Magnúsar Jónssonar fyrir Grænavatni, dags. 6.5.1562. (*Merkt 1 a-d*).
- 2(16) a-b Vitnisburður Jóns Þórðarsonar um landamerki Grænavatns, dags. 28.2.1675, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-c*).
- 2(17) a-b Lögfesta Brynjólfs Sigurðssonar fyrir Grænavatni, dags. 21.7.1766, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-c*).
- 2(18) a-b Lögfesta Jóns Þórðarsonar fyrir Grænavatni, dags. 17.5.1830, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(19) a-b Lögfesta fyrir Vogum, dags. 7.6.1755, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(20) a-b Mótmæli Skútustaðabónda við lögfestu Reykjahlíðar, dags. 2.6.1745, ásamt uppskrift. (*Merkt 6*).
- Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 2(21) a-b Sala á Stórutungu, dags. 11.9.1837, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-c*).
- 2(188) Lögfesta fyrir Möðrudal 1844, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(190) Afsalsbréf fyrir Laugavöllum, dags. 20.10.1924. (*Merkt 2*).
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(22) Jarðamat 1804 úr Skútustaðahreppi: Grímsstaðir, Reykjahlíð, Vogar, Garður, Grænavatn, Skútustaðir. Auk þess er athugasemd vegna brennisteinsnáms. (*Merkt 10 a-j*).
- 2(23) Jarðamat 1804 úr Kelduneshreppi, Ás. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(24) Jarðamat 1804 úr Ljósavatnshreppi, Stóratunga. Svartárkot virðist þá hafa verið í eyði. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(25) Jarðamat 1804 úr Helgastaðahreppi, Einarsstaðir og Kasthvammur. Sömuleiðis umsögn um eyðijarðir. (*Merkt 13 a-d*).
- 2(26) Uppskriftir skjala 2(21)-2(25) úr jarðamati 1804.
- 2(27) a-b Jarðamat úr Kelduneshreppi 1849: Ás með Svínadal og Þórunnarsel. Í sveitarlýsingu er tekið fram að sveitin sé vel sjálfbjarga með afréttarland, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-c*).
- 2(28) a-b Jarðamat úr Helgastaðahreppi 1849: Kasthvammur, Einarsstaðir og Þeistareykir. Í sveitarlýsingu segir m.a. að afréttarland megi telja nokkuð, er ýmsum jörðum í sveitinni tilheyri, þó ei sé henni einhlítt með öllu. Í verðlagningu Einarsstaða er frádráttur vegna ókosta auk ítaka, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-f*).
- 2(29) Jarðamat úr Skútustaðahreppi 1849: Grímsstaðir, Reykjahlíð, Vogar, Garður,

- a-b Grænavatn og Skútustaðir og auk þess þrætuland milli Skútustaða og Bárðdæla, en lýst er merkjum þess. Einnig fylgir verðmat vegna Reykjahlíðar, þar sem önnur hlunnindi eru metin til peningaverðs og verðmat á þrætulandinu fyrrnefnda, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-h*).
- 2(30) Jarðamat úr Ljósavatnshreppi 1849 fyrir Stórutungu og Svartáarkot. Í a-b sveitarlýsingu er landi lýst og talað um ágang af afréttarfé, en ekkert fjallað sérstaklega um afrétti, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d*).
- 2(31) Jarðamat í Kelduneshreppi 1916-1918: Ás, Svínadalur, Þórunnarsel og Syðribakki. (*Merkt 5 a-d*).
- 2(32) Jarðamat í Skútustaðahreppi 1916-1918: Grímsstaðir, Reykjahlíð, Vogar, Garður, Grænavatn, Skútustaðir, Álftagerði og Krákárbakki. (*Merkt 6 a-h*).
- 2(33) Jarðamat í Reykdælahreppi (áður Helgastaðahreppi) 1916-1918: Kasthvammur og Einarstaðir. (*Merkt 7 a-c*).
- 2(34) Jarðamat í Bárðdælahreppi (áður Ljósavatnshreppi) 1916-1918: Svartáarkot og Stóratunga. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(35) Yfirmat í Skútustaðahreppi 1918. Reykjahlíð hækkuð í mati vegna tekna af Dettifossi og afrétti. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(175) Jarðamat 1804. Brú á Jökuldal, ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-b*).
- a-b
- 2(176) Jarðamat 1849-1860. Brú, ásamt uppskrift. (*Merkt 15*).
- a-b
- 2(177) Fasteignamat 1916-1918: Brú, Laugavellir, Heiðarsel og Grunnavatn. (*Merkt 16 a-g*).
- 2(178) Fasteignamat 1930-1932: Brú, Laugavellir, Heiðarsel og Grunnavatn, einnig uppkast að lýsingu Brúar, sem tekin mun eftir ábúanda. (*Merkt 17 a-t*).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(135) Manntalsþing að Haganesi, dags. 21.5.1703. Sýslumaður auglýsir tilkynningu a-b Magnúsar Sigurðssonar um að í Skútustaðaafrétt megi reka lömb, sem að fornu, gegn ódýrum tolli, ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(136) Manntalsþing að Keldunesi, dags. 25.6.1711. Lýsing á hrossi sem rekið var til a-b Jóns Ketilssonar af Mývatnsfjöllum í fyrra vor, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(137) Manntalsþing að Haganesi við Mývatn, dags. 29.6.1712. Séra Bjarni Ormsson, a-b prestur í Mývatnsþingum, kvartar yfir því að sveitarbúar vilji ekki reka lömb sín í afrétt eins og tíðkast hefur heldur láti þau ganga í engjar leigujarða sinna þeim til mikils skaða., ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(138) Manntalsþing að Skútustöðum við Mývatn, dags. 22.6.1740. Ólafur Þorláksson a-b les upp lögfestu fyrir Skútustöðum með þeim ummerkjum sem hún með sér færir. Einnig spyr hann sveitarmenn út í notkun á Skútustaðalandi/afrétt, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(139) Manntalsþing að Skútustöðum við Mývatn, dags. 25.6. eða 7. 1782. Sýslumaður a-b spyr úti í upptöku sáðgarða og er svarað á þá leið að ekki sé tími til þess nema með því að vanrækja ábatasama fjallagrasatekju., ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(140) Manntalsþing að Skútustöðum við Mývatn, dags. 10.5.1800. Jón Þorsteinsson í a-b Reykjahlíð spyr, fyrir hönd föður síns Þorsteins Jónssonar, hvort þingmenn viti til þess að umráðendur eða ábúendur Möðrudals á Fjalli hafi notað sér vetrar-eða sumargöngu á Mývatnsfjöllum eða svokölluðum Austurfjöllum, ásamt uppskrift. (*Merkt 19*).
- 2(141) Manntalsþing á Keldunesi, dags. 10.7.1804. Vitnisburður þingsóknarmanna um a-b ásigkomulagi jarðarinnar Áss, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(142) Áreiðarþingsréttur að Víðikeri í Bárðardal, dags. 4.10.1815. Gerð áreið á a-b Stóratungu með eyðihjáleigunni Svartáarkoti og Víðikers að beiðni eiganda til að fastsetja takmörk. Þess getið að Víðker tilheyrði að fornu Einarstaðakirkju, ásamt uppskrift. (*Merkt 36 a-c*).
- 2(143) Héraðsréttur á Helgastöðum, dags. 9.5.1820. Mál áhrærandi meintan eignarétt

- a-b Múlakirkju á brennisteinsnámum sem liggja í landi kirkjujarðarinnar Þeistareykja, ásamt uppskrift. (*Merkt 39 a-b*).
- 2(144) a-b Manntalsþingsréttur á Helgastöðum, dags. 17.5.1820. Dómur í eignaréttarmáli brennisteinsnáma í Þeistareykjarlandi, ásamt uppskrift. (*Merkt 40 a-d*).
- 2(145) a-b Manntalsþingsréttur á Helgastöðum, dags. 27.5.1830. Helgi Ásmundsson proprietarius fyrir Skútastöðum býður sveitarmönnum Skútustaðakirkjuafreitt á Framfjöllum til geldfjárrekesturs fyrir ódýra leigu, ásamt uppskrift. (*Merkt 45 a-b*).
- 2(146) a-b Manntalsþingsréttur að Skútustöðum, dags. 6.6.1832. Um byggingu sæluhúss á Austurfjöllum, ásamt uppskrift. (*Merkt 47 a-b*).
- 2(147) a-b Héraðsþingsréttur að Reykjahlíð, dags. 26.9.1832. Landaþrætumál á milli Grímsstaða og Reykjahlíðar, sérstaklega varðandi eyðijörðina Fagranes, ásamt uppskrift. (*Merkt 49 a-c*).
- 2(148) a-b Héraðsþingsréttur að Reykjahlíð, dags. 27.9.1832. Komist að samkomulagi í landaþrætumáli milli Grímsstaða og Reykjahlíðar, ásamt uppskrift. (*Merkt 50*).
- 2(149) a-b Manntalsþingsréttur að Helgastöðum í Reykjadal, dags. 15.5.1833. Klögun vegna óreglu Mývetninga í sauðagöngum í þeim afréttum og fjallöndum sem Helgastaðahreppsmenn eiga að ganga saman við þá, ásamt uppskrift. (*Merkt 51 a-b*).
- 2(150) a-b Aukaréttur á Skútustöðum, dags. 18.5.1833. Áframhald landaþrætumáls Grímsstaða og Reykjahlíðar áhrærandi eignar- og notkunarrétt Fagranesslands, ásamt uppskrift. (*Merkt 53 a-b*).
- 2(151) a-b Héraðsréttur á Skútustöðum, dags. 14.6.1833. Áframhald landaþrætumáls Grímsstaða og Reykjahlíðar áhrærandi eignar- og notkunarrétt Fagranesslands, ásamt uppskrift. (*Merkt 54 a-d*).
- 2(152) a-b Fógetaréttur að Húsavík, dags. 18.1.1877. Benedikt Kristjánsson prestur að Múla og Þ. Guðjohnsen verslunarfulltrúi á Húsavík krefjast þess að sýslumaður kyrrsetji eignir brennisteinsfélagsins í Englandi “The North of Iceland Sulphur Company (Limited)” vegna vanskila. Getið samnings A.G. Locks við dómsmálastjórnina frá 13.4.1872 til brennisteinsnáms í námum þeim í Þingeyjarsýslu (Reykjahlíðar- og Fremrinámum) sem er eign hins opinbera, ásamt uppskrift. (*Merkt 75 a-c*).
- 2(153) a-b Lögregluréttur á Þeistareykjum, dags. 8.8.1877. Tilefni réttarhaldsins var að búið var að brjóta upp hús á Þeistareykjum sem tilheyrdi hinu enska brennisteinsfélagi sem var kyrrsett með fógetagjörð 18. janúar sama ár. Fram kemur að þegar umrætt félag hafi í fyrra vor látið byggja hús þau er nú standa hafi þar verið fyrir hús sem notað var til að gangnamenn og aðrir er ferð áttu þar um gætu leitað sér skjóls. Umrætt hús hafi verið notað í þarfir félagsins en það í staðinn var lánað hús sem nota átti í sama tilgangi á meðan félagið ræki námurnar og skilaði svo aftur jafngóðu húsi er rekstrinum væri hætt, ásamt uppskrift. (*Merkt 77 a-c*).
- 2(154) a-b Aukahéraðsréttur að Baldursheimi 16.6.1843. Landamerki ákveðin á milli Baldursheims og Skútustaða, ásamt uppskrift. (*Merkt 79 a-c*).
- 2(155) a-b Útmæling á nýbýlinu Árbakka [Krákárbakka], dags. 11.6.1845, ásamt uppskrift. (*Merkt 84 a-c*).
- 2(156) a-b Aukahéraðsréttur við Mývatn, dags. 15.6.1849. Vitnaleiðslur um rétt til afnota á Hraunárdalsafreitt, ásamt uppskrift. (*Merkt 87 a-e*).
- 2(157) a-b Aukadómþing, dags. 3.7. og 1.8.1973 á Húsavík. Skútustaðahreppur gegn hreppsjóði Aðaldæla- og Keldunesshrepps. Skútustaðahreppur krefst fjórðungs af útlögðum kostnaði vegna landamerkjagirðingar frá Dettifossi að sandgræðslugirðingu vestan við Gæsafjöll. Jafnframt að sömu aðilum verði gert að greiða kostnað í hlutfalli við skiptingu afréttarlands á milli þeirra. (*Merkt 91 a-h*).
- 2(158) Aukadómþing, dags. 3.7. og 1.8.1973. Skútustaðahreppur gegn hreppsjóði Reykdælahrepps. Skútustaðahreppur krefst fjórðungs af útlögðum kostnaði

- vegna landamerkjagirðingar frá Sandvatni að sandgræðslugirðingu vestan við Gæsafjöll. Fram koma upplýsingar um girðingaframkvæmdir á afréttarmörkum milli afréttarlands Skútustaðahrepps og afréttarlands lágsveitanna Reykdæla-, Aðaldæla-, og Kelduneshrepp. (*Merkt 92 a-f*).
- 2(159) Lögregluréttur að Ljósavatni, dags. 4.2.1898. Gangnarof Lundarbrekku og Svartárkotsbænda. Lagt fram gögn og komið á sátt. (*Merkt 94 a-c*).
- 2(160) Lögregluréttur að Ljósavatni, dags. 17.5.1900. Sigtryggur Kristjánsson í Kasthvammi kærir Kristján Jónsson á Barnafelli fyrir að hafa ekki innt af hendi fjallskil á afrétt Reykdælahrepps (Peistareykir). (*Merkt 96 a-c*).
- 2(161) Lögregluréttur á Húsavík, dags. 20.6.1900. Áframhald á fjallskilamáli Kristjáns Jónssonar á Barnafelli. (*Merkt 97 a-d*).
- 2(162) Lögregluréttur á Húsavík, dags. 22.8.1900. Dómur í fjallskilamáli Kristjáns Jónssonar á Barnafelli. (*Merkt 98 a-d*).
- 2(179) Skoðunargerð á Brú á Jökuldal, dags. 24.8.1824, ásamt uppskrift. (*Merkt 100 a-b*).
- 2(189) Möðrudalur með hjáleigunni Lóni, Gestreiðarstöðum og Fögrukinn, gert af Stefáni Einarssyni, dags. 20.3.1884. (*Merkt 106*).
- 2(191) Dómsskjöl úr Fagranesmáli. Beiðni um vitnaleiðslur, spurningar til vitna, copia af lögfestingu fyrir Reykjahlíð. 1832-1833, ásamt uppskrift. (*Merkt 105 a-f*).
- 2(195) Bréf Ólafs Gottskálkssonar á Fjöllum og bændum í Kelduhverfi til hreppstjórans í Kelduhverfi, dags. 24.2.1843, þar sem þeir kvarta yfir ágangi geldpenings sveitanna innan Reykjaheiði sem fylla afréttir, heiðarlönd og jafnvel búfjárhaga í Kelduhverfi, ásamt uppskrift. (*Merkt 101 a-c*).
- 2(196) Bréf A. Þórðarsonar hreppstjóra í Kelduhverfi, dags. 18.3.1843, til Arnórs Árnasonar sýslumanns vegna kvörtunar Keldhverfinga sem hann kemur áleiðis, ásamt uppskrift. (*Merkt 102 a-b*).
- 2(197) Bréf úr bréfabók sýslumanns Arnórs Árnasonar, dags. 8.5.1843, til A. Þórðarsonar hreppstjóra í Kelduhverfi vegna kvartana Keldhverfinga ásamt uppskrift. (*Merkt 103*).
- Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):*
- 2(36) Lögfesta Þuríðar Árnadóttur á Skútustöðum, dags. 14.4.1798, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 1 a-b*).
- 2(37) Lögfesta Helga Ásmundssonar á Skútustöðum, dags. 17.6.1804. Merkjalýsing er orðrétt samhljóða lýsingunni frá 1798. Henni hefur að einhverju leyti verið mótmælt af eigendum Garðs og Baldursheims með tilliti til engjataks og selstöðu. Lögfestan var einnig lesin 27.5.1805. Helgi Ásmundsson bað um, dags. 30.5.1842, að þessi lögfesta væri lesin, „sem er samkvæm Oprotesteradri logfestu af 7da Maí 1766 og annari af 20 Maí 1807, einungis motmæltri af Baldursheims ábúanda.“ Lögfestan var lesin á þingum 1842 og 1843 og mótmælt af ábúanda Baldursheims varðandi lögfestu í árkrókin fyrir framan Baldursheim. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(38) Lögfesta Helga Ásmundssonar á Skútustöðum, dags. 20.5.1807. Merkjalýsingin er að mestu samhljóða lögfestunni 1798, þó eru nokkrar undantekningar, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(39) Samningur um landamerki á Framfjöllum milli eigenda Skútustaða, Stórutungu a-b og Svartárkots, dags. 28.6.1853, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(40) Leigusamningur um hrossagönguítak á Austurfjöllum milli Grenjaðarstaðaprests a-b og Grímsstaðabóna, dags. 27.9.1830, ásamt uppskrift. (*Merkt 5*).
- 2(41) Leigusamningur um hrossagönguítak á Austurfjöllum milli Grenjaðarstaðaprests a-b og Geiteyjarstrandarbóna, dags. 18.9.1845, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(42) Eignaskrá Grenjaðarstaðarkirkju 1644, gerð af Guðmundi Bjarnasyni presti, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-e*).
- 2(43) Brot úr eignaskrá Múlakirkju. Ártal kemur ekki skýrt fram, en á síðustu síðu stendur „B. Uttektar Contract af 14 Maji 1724“. Þar er umfjöllun um Peistareyki og skjöl kirkjunnar. (*Merkt 8 a-d*).

- 2(44) a-b „Specification yfer Múla Jnntekt 1743“ gerð af Þorleifi Skaftasyni, dags. 1.7.1743. Þar er vitnað til máldagabréfs undirritaðs af Kolbeini Auðunarsyni, Jóni Loftssyni og Katli Hallssyni, dags. 8.9.1563, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(45) a-b „Specification yfer Muula Beneficium“ dags. 1.7.1839, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-d*).
- 2(46) a-b Lögfesta séra Gísla Einarssonar fyrir Múlastað, ódags. en þingl. 22.4.1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(47) a-b Uppboð og lögfesta Gísla Einarssonar prests í Múla á Þeistareykjum, ódags. en þingl. 2.6.1712, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(48) a-b Uppboð og lögfesta Þorleifs Skaftasonar prests í Múla á Þeistareykjum, ódags. en þingl. 12.6.1725, ásamt uppskrift. (*Merkt 13*).
- 2(49) a-b Uppboð og lögfesta Þorleifs Skaftasonar prests í Múla á Þeistareykjum og Mælifellshögum með tilteknum landamerkjum, ódags. en þingl. 9.5.1744, ásamt uppskrift. (*Merkt 14*).
- 2(50) Uppboð og lögfesta Jóns Þorleifssonar prests í Múla á Þeistareykjum og Mælifellshögum með tilteknum landamerkjum, ódags. en þingl. 13.5.1749. (*Merkt 15 a-b*).
- 2(51) Uppboð og lögfesta Jóns Þorleifssonar prests í Múla á Þeistareykjum og Mælifellshögum með tilteknum landamerkjum, lesin á Húsavík dags. 16.6.1753, 24.5.1762, 16.6.1772, 1.5.1775, 22.5.1776. Lýsing merkjanna er nær orðrétt samhljóða lögfestunni 1744 og því ekki uppskrifuð. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(52) Uppboð og lögfesta Jóns Þorleifssonar prests í Múla á Þeistareykjum og Mælifellshögum með tilteknum landamerkjum, lesin á Helgastaðarþingi 3.6.1767 og Húsavík 30.6. s.á. Lýsing merkjanna er nær orðrétt samhljóða lögfestunni 1744. Því ekki uppskrifuð. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(53) a-b Afrit af forboði Ingjalds Jónssonar prests í Múla vegna ágangs á Þeistareykjum, dags. 22.9.1781, ásamt uppskrift. (*Merkt 18*).
- 2(54) a-b Lögfesta Ingjalds Jónssonar prests í Múla á Þeistareykjum og Mælifellshögum, lesin á Skútustöðum 19.5.1792, Helgastöðum 21.5. s.á. og Húsavík 9.6. s.á. Landamerkjalyfingin er nær samhljóða fyrri lögfestum, því ekki skrifuð upp. Engar athugasemdir voru gerðar á Skútustaða- og Helgastaðarþingum en hins vegar á Húsavíkurþingi af ábúanda Stórureykja, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(55) a-b Auglýsing Þórarins Jónssonar prests í Múla á landamerkjum Þeistareykjalands og uppboð til ábýlis, dags. 20.4.1809, ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a-b*).
- 2(56) a-b Afrit af byggingarbréfi fyrir Þeistareykjum, dags. 13.5.1816, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(57) a-b Lögfesta Skúla Tómassonar prests í Múla á Þeistareykjum og þar með Mælifellshögum, dags. 13.5.1854, ásamt uppskrift. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(58) Í Múlaskjölum er uppkast að bréfi ritað með tveimur rithöndum, sú síðari er hönd Skúla Tómassonar í Múla. Það fjallar um ágreining við Keldhverfinga um Þeistareykjaland. Því er ályktað, að um eitt bréf sé að ræða fremur en tvö. Dagsetning á síðasta blaðinu er 30. 3.1843. (*Merkt 23 a-c*).
- Vísitasúbækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):*
- 2(59) a-b Reykjahlíð við Mývatn [1595]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590-1616, ásamt uppskrift. (*Merkt . 1 a-b*).
- 2(60) a-b Ás í Kelduhverfi 1590. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590-1616, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(61) a-b Einarstaðir í Reykjadal, dags. 13.8.1672. Vísitasúbók Gísla Þorlákssonar 1659-1683, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(62) a-b Einarstaðir í Reykjadal. 6.8.1687. Vísitasúbók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(63) a-b Ás í Kelduhverfi, dags. 23.8.1694. Vísitasúbók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-d*).
- 2(64) Einarstaðir í Reykjadal, dags. 28.8.1694. Vísitasúbók Einars Þorsteinssonar

- a-b 1694-1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(65) Einarstaðir í Reykjadal, dags. 21.9.1702. Vísitasúbók Björns Þorleifssonar
a-b 1699-1710, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-d*).
- 2(66) Ás í Kelduhverfi, dags. á bilinu 1.-3.9.1702. Vísitasúbók Björns Þorleifssonar
a-b 1699-1710, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-d*).
- 2(67) Einarstaðir í Reykjadal, dags. 18.8.1715. Vísitasúbók Steins Jónssonar 1713-
a-b 1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-c*).
- 2(68) Ás í Kelduhverfi, dags. 21.8.1722. Vísitasúbók Steins Jónssonar 1713-1735,
a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-c*).
- 2(69) Reykjahlíð, dags. 20.7.1729. Vísitasúbók Steins Jónssonar 1713-1735, ásamt
a-b uppskrift. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(70) Einarstaðir, dags. 4.7.1748. Vísitasúbók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750,
a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(71) Ás í Kelduhverfi, dags. 15.7.1748. Vísitasúbók Halldórs Brynjólfssonar 1747-
a-b 1750, ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-c*).
- 2(72) Reykjahlíð, dags. 27.7.1748. Vísitasúbók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750,
a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-c*).
- 2(73) Reykjahlíð, dags. 7.8.1760. Vísitasúbók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns
a-b Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 15 a-d*).
- 2(74) Einarstaðir, dags. 23.8. 1760. Vísitasúbók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns
a-b Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-d*).
- 2(75) Einarstaðir í Reykjadal, dags. 7.8.1828. Vísitasúbók Steingríms Jónssonar og
Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-d*).
- 2(76) Reykjahlíð við Mývatn, dags. 8.8.1828. Vísitasúbók Steingríms Jónssonar og
Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-d*).
- 2(182) Möðrudalur 1645, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(183) Möðrudalur, máldagi Stefáns Jónssonar biskups, ásamt uppskrift af því sem
varðar landeign og landamerki. (*Merkt 20 a*).
- 2(184) Möðrudalur 1684, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 21 a-b*).
- 2(185) Möðrudalur 1677, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 22 a-d*).
- 2(186) Hofteigur 1677, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 23 a-c*).
- 2(187) Möðrudalur 1706, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 24 a-b*).
- Skjalasöfn presta og prófaste (skjalaflokkur A.9.):*
- 2(77) Einarstaðir. Prófastsvísitasía 1777: Ályktun um tíund frá Víðikeri í Bárðardal,
a-b afbýli Einarstaða, ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(78) Reykjahlíð. Prófastsvísitasía 1750. Umfjöllun um skjöl kirkjunnar, ásamt
a-b uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(79) Skútustaðir. Prófastsvísitasía 1750. Engir máldagar eða eignaskilríki til staðar,
a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(80) Ás í Kelduhverfi. Prófastsvísitasía 1749. Fyrirspurn um skjöl kirkjunnar, ásamt
a-b uppskrift. (*Merkt 4*).
- 2(81) Ás í Kelduhverfi. Prófastsvísitasía 1757. Vitnisburður um máldaga útskrifaðan
a-b úr máldagabók Árna Magnússonar, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-c*).
- 2(124) Reykjahlíð. Prófastsvísitasía, dags. 29.7.1727. Umfjöllun um kirknaskjöl. (*Merkt*
a-b *6 a-b*).
- 2(125) Eignir Reykjahlíðarkirkju 1725, minnst á Austurfjöll. (*Merkt 7 a-b*).
- a-b
- 2(126) Eignir Skútustaðakirkju 1725. Nefnd ítök í öræfum. (*Merkt 8*).
- a-b

- 2(127) Eignir Skútastaðakirkju 1723-1724. Nefnd ítök í öræfum. (*Merkt 9*).
a-b
- 2(128) Eignir Reykjahlíðarkirkju 1723-1724. Minnst á skjöl kirkjunnar. Nefnd selstaða.
a-b (*Merkt 10 a-c*).
- 2(129) Eignir Áskirkju 1723-1724. M.a. nefnt að kirkjan eigi afrétt. (*Merkt 11*).
a-b
- 2(130) Prófastsvísitasía í Reykjahlíð 1735. Framvísað bréfi frá 1706 þar sem getið er
a-b kirkjueigna og landamerkja. Minnst á Vogamerki. (*Merkt 12 a-c*).
- 2(131) Beiðni Jóns Gissurarsonar prófests og séra Guðmundar Bjarnasonar um dóm á
a-b rekum, afréttum og ítökum kirkna 1639. (*Merkt 13*).
- 2(132) Lögfesta Jóns Gissurarsonar á Þeistareykjum og Mælifelli 1639. (*Merkt 14*).
a-b
- Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanna og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10.):*
- 2(170) Skútustaðir í Mývatnssveit. Þrír fjórðu hlutar jarðarinnar Skútustaða ásamt
a-b Árbakka í sömu sveit voru keyptir til prestsseturs í Mývatnspingum með heimild
Íslandsráðuneytis. Bréf ráðuneytisins til landshöfðingja, dags. 21.2.1876.
Afsalsbréf Þuríðar Helgadóttur fyrir ¼ og Guðrúnar Þorgrímsdóttur fyrir ½
eignarinnar, dags. 27.5.1876. Tekið er fram í afsölunum, að í kaupunum fylgi í
réttu hlutfalli „öll þau afréttarlönd og ítök ..., sem kirkjan á eptir fornum bréfum
og skilríkjum“, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-f*).
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):*
- 2(133) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er
um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta. (*Merkt 1 a-c,*
almennt).
- 2(134) Svarbréf Sýslumannsins í Þingeyjarsýslu, dags. 6.4.1920, við bréfi Stjórnarráðs
Íslands, dags. 29.12.1919. (*Merkt 1 b, almennt*).
- 2(163) Sala Þeistareykjalands. Afsal, dags. 14.9.1915 og lýsing landsvæðisins, dags.
30.6.1914. (*Merkt 1 a-f*).
- 2(164) Skútustaðaafreittur. Skjöl varðandi deilu um hvort ábúendum Álftagerðis sé skylt
að greiða upprekstargjald fyrir fé sitt á svonefndan Miklamó í Skútustaðaafreitt.
(*Merkt 2 a-k*).
- 2(165) Þeistareykir. Ýmis gögn varðandi sölu Þeistareykja. (*Merkt 3 a-k*).
- 2(199) Um eignarrétt að jarðhita í landi Reykjahlíðar og Voga í Skútustaðahreppi S-
Þingeyjarsýslu. Greinargerð Benedikts Sigurjónssonar, dags. 13.10.1963. (*Merkt*
4 a-j).
- 2(200) Um eignarrétt að jarðhita í landi Reykjahlíðar, dags. 23.11.1963. (*Merkt 5 a-c*).
- Jarðabréf og máldagar (skjalaflokkur B.1):*
- 2(82) Máldagar Auðunar rauða. Reykjahlíðarkirkja „á halft heima land. med ollum
gognum oc giædum.“ (1318). (Í.f. II. b., bls. 429-430).
- 2(83) Máldagar Auðunar rauða. Máldagi Skútustaðarkirkju og Grenjaðarstaðarkirkju.
(1318). (Í.f. II. b., bls. 430-431).
- 2(84) Máldagar Auðunar rauða. Einarstaðarkirkja, engar upplýsingar um afrétt,
Lundarbrekkukirkja, Eyjardalsárkirkja, Ljósvatnskirkja og Hálskirkja (1318).
(Í.f. II. b., bls. 437-439).
- 2(85) Máldagar Péturs Nikulássonar. Einarstaðarkirkja, engar upplýsingar um afrétt
(1394). (Í.f. III. b., bls. 555-556).
- 2(86) Máldagar Péturs Nikulássonar. Á Skútustöðum er prestsskyld í landi (1394). (Í.f.
III. b., bls. 557).
- 2(87) Máldagar Péturs Nikulássonar. Reykjahlíðarkirkja á „halft heimaland med ollum
gognum og giædum.“ (1394). (Í.f. III. b., bls. 584-585).
- 2(88) Makaskipti á hálfum Leyningi í Eyjafirði og jörðinni í Vogum við Mývötn, dags.
13.9.1437. Vogar seldir „med ollum þeim gaugnum oc gædum er greindri yordu
fylger oc fylgth hefer ath fornu oc nyiu. (Í.f. IV. b., bls. 570-571).
- 2(89) Ytritunga í Bárðardal lögð út í arfaskiptum, dags. 4.5.1446. (Í.f. IV. b., bls. 677-
678).

- 2(90) Fagraness getið í skrá yfir jarðir Munkaþverárklosturs 1446. (Í.f. IV. b., bls. 699).
- 2(91) Jörðin Hrakströnd (Sveinsströnd) keypt með því þriggja kúa fóðri sem keypt var í Grænavatnsland yfir um Kráká., dags. 11.5.1447. (Í.f. IV. b., bls. 704-705).
- 2(92) Konventubræður á Munkaþverá samþykkja jarðakaup ábótans við Bjarna Ólason, að klaustrið kaupi Kasthvamm í Laxárdal fyrir jarðirnar Jódísarstaði og Höskuldsstaði í Eyjafirði og milligjöf, dags. 18.5.1464. (Í.f. V. b., bls. 420-421).
- 2(93) Kaupmálagerningur Bjarna Ólasonar og Margrétar Ólafsdóttur 1461 vottaður þann 8.5.1471. Móðir Margrétar reiknar henni í kaupmála m.a. tvær jarðir, önnur þeirra Kasthvamur, 26 hundruð. (Í.f. V. b., bls. 610-611).
- 2(94) Jarðakaup, dags. 12.4.1477. Jörðin Þverá í Laxárdal seld með ítökum, þ. á m. „giellfienadar reskr til afriettar aa *kroksdal* arlega.“ (Í.f. VI. b., bls. 108-110).
- 2(95) Vogar með öllum gögnum og gæðum, er fylgt hafa að fornu og nýju, látnir í makaskiptum fyrir Yztuvík í Laufásþingum og 30 hndr. í fljótgildum peningum, dags. 15.6.1477 (27.3.1478). (Í.f. VI. b., bls. 113-114).
- 2(96) Máldagi Möðrudalskirkju 1493. Kirkjan á „vij kapla gongv: oc taka eigi vndan fololld. yfver vm jokvlsáá.“ (Í.f. VII. b., bls. 198-199).
- 2(97) Vitnisburður um landeign Reykjahlíðar (snýst um land austan fjallgarða). Jón Magnússon, sem hefur verið heimilisfastur í Reykjadal, við Mývatn og í öðrum hreppum í Þingeyjarþingi í 60 ár, ber þann 26.9.1505 „ad þeir dandimenn sem att hafa jordina reikiahlijd er liggur vid myvatnn hafa haft og halldid og sier eignad med jordunni og kirkiunni i reykiahlijd auræfi oll atolulaust fyrir austann fiallgarda þa sem næsta liggia vid myvatn fyrir austann vatnid ad jokulsä og omerkinga alla millum Jlifsvatna og brædraklifs fyrir vtann herddibreid. hefi eg og heyrnt mier marga skilvijsa elldre menn so seigia. ad þessi landareignn hafi fylgt jordunni reykiahlijd langt fyrir mijna daga. so sagdi mier minn fader ad hann hefði hier skilríkji thil lesid vmm fyrr sagda landareign. og þeir hefði þessa landareign haft og halldit sem reikiahlijd hefði att vmm hans daga. ... sagdi hann þetta jtolulaust verid hafa vtann þær kaplagongur sem bref og mäldagar thil seigia er aa melana hefur haftt verid.“ (Í.f. VII. b., bls. 799-800).
- 2(98) Vitnisburður Þórólfs Hranasonar um landeign Reykjahlíðar við Mývatn, dags. 6.5.1506: Hann hafi verið heimilisfastur í Þingeyjarþingi meir en 50 vetur og viti full sannindi, að þeir, sem átt hafa jörðina Reykjahlíð, „hafa haft og halldid og sier eignad j allann þennann tijma auræfi þau oll er liggia fyrir austann myuatn ad Jokulsaa og alla omerkinga a milli Jlifsvatna og brædrakliffs er liggur sudur a auræffumm.“ Þessi landamerki og jarðareign hafi hann heyrnt skilríka menn sér eldri segja að hafi verið eignuð Reykjahlíð langt fyrir sinn aldur átölulaust fyrir utan beitarítölur á melana, sem skilríki séu fyrir. (Í.f. VIII. b., bls. 94-95).
- 2(99) Vitnisburður Finnboga Jónssonar, Magnúsar og Gamla Þorsteinssonar, dags. 8.5.1506, um landareign Reykjahlíðar. Efnislega samhljóða þeim næsta á undan, en þeir hafa verið heimilisfastir í Þingeyjarþingi meir en 40 vetur. (Í.f. VIII. b., bls. 95-96).
- 2(100) Dómur sex manna, dags. 17.5.1506 þar sem Reykjahlíð eru dæmd til fullar eignar öræfi öll fyrir austan Mývatn. Finnbogi Jónsson útnefnir sex manna dóm til að skoða, rannsaka og leggja á dóm um bréf, próf vitni og skilríki, sem Þorsteinn Finnbogason lagði fram, „huort hann skyldi at laugum hallda mega med jordinni Reykiahlid oll auræfi þau er liggia fyrir austann myvatnn og hann reiknade greindre jordu hefði at fornnu fylt.“ Lagður fram fimm góðra manna vitnisburður, sem lengi hefðu verið heimilisfastir í héraðinu, að þeir vissu fyrir full sannindi, að þeir, sem átt hefðu Reykjahlíð, hefðu haft og haldið og sér eignað meir en 40 vetur átölulaust allan þann tíma öræfi fyrir austan Mývatn að Jökulsá og alla ómerkinga í milli Eilifsvatna og Brædraklifs suður á öræfum. Þetta hefðu skilríkir menn þeim eldri sagt. Tveir skilríkir menn sóru með fullum bókarreiði, að þessi öræfi og landamerki hefðu verið haldin átölulaus eign Reykjahlíðar meir en 60 vetur „so onguann vissu þeir sier kalla annann nie

akiæru veita j millum Jokulsáá og fiallgardz þess er geingur næst fyrir austan myuatnn og ei nemur bufiar haga med omerkingum fra Jlifsvottnum og thil bræðraklijfs fyrir vtann herðibreid. soru þeir og ad þeir hefði heyrtt marga skilríjka menn so seigia sier ellre ad þessi landareign hefði fylgt jordunni reikiahlijd langt fyrir þeirra daga jtolulaust. vtann þær kaplagaungur sem breff og maaldagar thil seigia er a melana hefur haft verid.“ Reykjahlíð voru dæmd til fullrar eignar öræfi öll fyrir austan Mývatn „med þeirra ollumm Endimaurkum sem þar hafa vitni vmm borit og eidar vmm geingid og hier i dominum standa ...“. (Í.f. VIII. b., bls. 97-99).

- 2(101) Finnbogi Jónsson lögmaður samþykkir og staðfestir dóminn um Reykjahlíð, næsta á undan, dags. 23.5.1506. Segir hann Þorstein Finnbogason, „eiga og att hafa og logliga hallda meiga med jordunni reikiahlijd alla fyrskrifada jardar eign og hier fyrir greinir ad ollum öræfum thil greindumm þeim er liggia j millum Jokulsar og bufiarhaga þeim er liggia austur fra þeim jordum er vid myuatn standa. og sionhending fyrir austann alla bufirarhaga fyrrnefnda sudur i öræfi so langt sem vatzfoll deilast og votn ad draga. eptir þui sem logbok utuijssar vtann það synist med mældogum og loglegum vitnum sem i dominum greinir ad nauckrer eigi hier vti þær jtolur eda itok sem logbok skipar j mot riettumm hefðarvitnum eiga ad koma epter logumm.“ (Í.f. VIII. b., bls. 99-101).
- 2(102) Dómur sex manna af Finnboga Jónssonar vegna óheimils graftar á landi og jörð í Reykjahlíð og brotnáms brennisteins, dags. 26.5.1506. (Í.f. VIII. b., 101-103).
- 2(103) Testamentisbréf Gottskálks Nikulássonar biskups, dags. 6.6.1520. Hólakirkju ánafnað Fagranes, 14. hundruð. (Í.f. VIII. b., bls. 726-728).
- 2(104) Jarðakaup Jóns Arasonar og Þorsteins Finnbogasonar, dags. 14.7.1531. Jón biskup hefur selt Þorsteini Fagranes m.m. (Í.f. IX, 592- 594).
- 2(105) Vitnisburður um landamerki Möðrudals, dags. 6.12.1532. Þrír menn vitna, að sonur fyrrum prests í Möðrudal lýsa því, að faðir sinn hefði haldið m.a. „atta hrossa gøngu beit i Vegge ok Krokmei. ok taka ecke undan folöld. a Myvats auræfe fyrer nordan Jokulsá. ok halfar Herðebreidstungur.“ (Í.f. IX. b., bls. 638-639).
- 2(106) Þorsteinn Finnbogason gefur Nikulási syni sínum til kvonarmundar ýmsar jarðir í Þingeyjarsýslu, þar á meðal Reykjahlíð, 30 hndr., og Voga, 30 hndr., dags. 30.9.1548. Þar kemur fram, að Þorsteinn hefur selt Nikulási Grímsstaði, 20 hndr. (Í.f. XI. b., bls. 667-668).
- 2(107) Fagranes talið meðal jarða, sem Jón Arason hefur selt eða lógað (1550). (Í.f. XI. b., bls. 873).
- 2(108) Gjörningur um máldaga og landamerki Möðrudals, dags. 1.9.1408. (Talið falsbréf). „(Enn) fremur a kirkian vij hrossa gaungu yfir um Jökulsa og taka Eij folöld undann. Omerkinga alla i Herðubreidstungum.“ (Í.f. XII. b., bls. 37-39).
- 2(109) Skýrsla um jarðaviðskipti Jóns Arasonar, dags. 1.9.1552. Fagranes, 8 hundruð, selt undan Hólastól. (Í.f. XII. b., bls. 459- 460).
- 2(110) Nikulás Þorsteinsson fær Vigfúsi bróður sínum brennistein í Fremrinámum og heima í Hlíðarnámum og Kröflu alla til ævinlegrar eignar, dags. 6.6.1553. (Í.f. XII. b., bls. 557).
- 2(111) Þorsteinn Finnbogason lýsir að hann hafi gefið séra Birni Gíslasyni brennistein í Fremrinámum í sína lífsdaga, dags. 23.8.1553. (Í.f. XII. b., 612).
- 2(112) Ólafur Hjaltason biskup fær Nikulási Þorsteinssyni kirkjuhlutann í Reykjahlíð, 30 hundruð, árið 1555, vottað af biskupi, dags. 6.9.1557. (Í.f. XIII. b., bls. 92-94).
- 2(113) Vitnisburður um lýsingu Grænavatnseiganda á yfirgangi Þorsteins Finnbogasonar í Reykjahlíð og Vigfúsar og Nikulásar sona hans, m.a. varðandi Fremrinámur og ómerkinga fyrir austan fjallgarða, milli Eilífsvatna og Bræðraklifs, dags. 2.5.1562: „Yferlysti hann fyrir oss at hann hefði Grænavatn optsinis logfest medan Þorsteirn lifði og þar med fremre nama. og hefði hann og hans syner haft samt vijsvitandi. Opt sagdist hann laga bedist hafa a fremre

- namum og annari landareign Grænavatz af Ara Jonssyni logmanni og eigi feingid hafa. Sagdi hann Þorsteirn Fimbogason hefði stefnt Magnusi Palssyni omaga fiar sins fyrir Brennisteininn j fremre namum. hier med sagdi hann ad lyst hefði fyrer sier Jon liotur Magnusson og Halldor Sigmundsson þeir sem vm oræfin soru. at þeir hefdo alldre annat suarit. enn það Hlijar kyrkiu hefði verid eignader aller omerkingar fyrer austan fiallgarda j mille Jlijfsvatna og Brædraklifs. þeir sem mædur helgudu sier eij. enn eij vissu þeir huort kirkian ætti edur eij.“ (Í.f. XIII. b., bls. 712-714).
- 2(114) Samþykkt kaup á Grænavatni og lýst landamerkjum. Einnig nefndur geldfjárrekstur á Hlíðaröræfi, dags. 2.5.1562. (Í.f. XIII. b., bls. 714-717).
- 2(115) Dómur um kaupbréf fyrir Grænavatni, dags. 6.5.1562, og lýst landamerkjum „sem Kolbeirn (Arngrímsson) tilskilde. einkade og ánafnade Magnuse Jonssyne i þeirra kaupbreffe ...: fyrer utann framm i Grenavatnsös. og vestur i þä tiðrn. sem þar geingur i mille. og i gard þann vestur ür tiðrnenne geingur. og þaðann riettsynis ür gards Endanum. og vestur i Kräkä. enn landamerke räda austur ur Grenalækiaröse. og i gröf þä. sem geingur austur effter hraunum þeim. sem liggia fyrer sunnann Gard. og þaðann i gard þann sem geingur riettsynis ut i vogsbotninn hiä Grenavatnsnauste. þaðann og austur i gard þann. sem skilur land mille Briamsness og Grenavatns. þaðann riettsynis ür þeim garde og ustur i Burfellsskörd hin sidre. þaðann og austur i Hafragiä. rædur þä. giäinn og framm ad Brædraklife. og þaðann og austur under Herdebreid. og allann Heilagsdal. riett ur Herdebreid til vesturs. og so üt i Sudurärbotna. rædur þä Sudurä. i Liosbleiksbittu. þar med alla Kieralæke ofann ad Störafosse. og allt land jtölulaust. fyrir austann Kräkälæke. og ütj möts vid fyrgreind landamerke. Enn fyrer utann og austann. ofann i Kräkaa. ... þar med Grenavatn ætte gielldfjárrekstur ä Hlijar öræfe.“ (Töldu dómsmenn landamerkin rétt). (Í.f. XIII. b., bls. 720-723).
- 2(116) Vitnisburður, dags. 30.8.1562, um að Kolbeinn Arngrímsson kvittaði Magnús Jónsson fyrir andvirði Grænavatns og handfesti honum þann eið að sverja nær Magnús vildi, að hann vissi ei betur en Grænavatn ætti alla þá landareign, ummerki og ítölur sem Kolbeinn hefði til greint, einkað og ánafnað Magnúsi og stóð í þeirra kaupbréfi. Einnig að Kolbeinn hefði lýst, að Þorsteinn Finnbogason hefði með engum lögum sótt af sér Fremrináma. Ungum og nær ómaga hefðu gamlir menn sagt honum, að Kolbeinn Þorgrímsson, afi hans, hefði haft, haldið og sér eignað og jörðinni Grænavatni alla Fremrináma og enginn talað upp á nema Þorsteinn Finnbogason. Kolbeinn Þorgrímsson hefði flutt brennistein úr Fremrinámum til Straums og Flateyjar. Nefndir tveir menn sem hefðu boðið Finnboga lögmanni að sverja þess eið en eigi fengið. (Í.f. XIV. b., bls. 9-10).
- 2(117) Vitnisburður um, að Kolbeinn Arngrímsson hefði svarið bókareid um lýsingu sína á landareign og ítölum Grænavatns, dags. 18.9.1562. (Í.f. XIV. b., bls. 14).
- 2(118) Vitnisburður um varnaðarorð Magnúsar Jónssonar við Kolbein Arngrímsson og Kolbeinn hafi staðið fast við fyrri orð sín, þ.e. eið og lýsingu, dags. 14.7.1563. (Í.f. XIV. b., bls. 123-124).
- 2(119) Dómur um Grænavatn, dags. 7.8.1565. Ákæra Nichils skrifara kongsdómins vegna um jörðina Grænavatn, sem Kolbeinn Arngrímsson hefði átt. Lesinn upp dómur Páls Stígssonar, þar sem peningar Kolbeins voru dæmdir á konungs náð. Lesið meðkenningarskjal Kolbeins þar sem hann játaði að vera flæktur í sífjaspellamál áður en hann seldi Magnúsi Jónssyni Grænavatn.. Var Magnús Jónsson dæmdur til þess að koma til næsta Öxarárþings til svars við höfuðsmann um Grænavatn og beggja lögmanna og lögréttunnar dóm. (Í.f. XIV. b., bls. 409-411).
- 2(120) Grænavatn reiknað 30 hundruð í fjórðungsgjöf í kaupmála, dags. 22.9.1565. (Í.f. XIV. b., bls. 422-423).
- 2(121) Máldagi Péturskirkju á Einarsstöðum (1429). (Í.f. IV. b., bls. 377).
- 2(122) Jarðakaup, dags. 18.4.1504. Jón Ásgrímsson selur Helga Ásgrímssyni jarðirnar

- Sirsstaði, Bitru og Haus í Kræklingahlíð fyrir hálfar jarðirnar Voga við Mývatn, Breiðamýri í Reykjadal og Bjarnastaði í Bárðardal. (Í.f. VII. b., bls. 681).
- 2(123) Þorsteinn Finnbogason selur jarðir í Eyjafirði en fær á móti jarðir í Þingeyjarsýslu með öllum þeim gögnum og gæðum er greindum jörðum fylgir og fylgt hefur að fornu og nýju, þar á meðal Voga, dags. 23.5.1514. (Í.f. VIII. b., bls. 487-488).
- 2(193) Makaskipti. Tunga öll í Bárðardal ásamt Öxará látin fyrir Siglufvík, dags. 4.1.1403. (Í.f. III. b., bls. 681-682).
- 2(194) Kaupbréf. Garður við Mývatn seldur (1510). (Í.f. VIII. b., bls. 303-304).
Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Lovsamling for Island (skjalaflokkur B.6.):
- 2(166) *Hólastólsjarðir*. Skilmálar við sölu Hólastólsjarða, og listi yfir jarðirnar, dags. 13.3.1802. Þar eru taldar jarðirnar Fjöll og Hringver í máli 2, Nípa, Guðmundarstaðir/Gvendarstaðir, Finnsstaðir, Yztafell með Fellsseli í máli 4, Brettingsstaðir (hálfir), Jökulsá, Hóll í Fjörðum, Svínárnes (hálf), Miðhús og Grímsnes í máli 5. (*Merkt almennt I a-e*).
- 2(167) Reykjahlíð m.m. Bréf dómsmálaráðuneytisins danska (sem fór með Íslandsmál) til amtmanns í Norður- og Austuramti um leigusamning á brennisteinsnámum í Þingeyjarsýslu, þ.e. Reykjahlíðar-, Kröflu- og Fremrinámum, dags. 6.7.1872. Í samningnum frá 13.4.1872 er tekið fram, að landið í kringum námurnar sé ekki eign hins opinbera. (*Merkt I a-c*).
- Bréfabækur biskupa (skjalaflokkur B.8.):*
- 2(168) Einarsstaðir. Einarsstaðir reiknaðir 90 hndr. í vitnisburði um giftingarmála Helgu Aradóttur og Páls Jónssonar (Staðarhóls-Páls), dags. 14.1.1558. (*Merkt I a-b*).
- Alþingisbækur Íslands (skjalaflokkur B.9.):*
- 2(169) Grænavatn. Dómur, sem varðar Grænavatn árið 1596. Umboðsmaður höfuðsmanns bar fram vitnisburðarbréf, að Kolbeinn Arngrímsson hefði á sig játað að hann væri brotlegur og hann hefði beðið sér náðar. Aðrir dómar, eiðar og úrskurðir komu fram í móti því, sem þóttu hrinda þessum vitnisburði fullkomlega og hann dæmdur því ekkert afl hafa. (*Merkt I*).
- Önnur prentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11.):*
- 2(171) Makaskipti á brennisteinsnámum. Bréf konungs til Nikulásar og Vigfúsar Þorsteinssonar, dags. 20.3.1563, með skipun um makaskipti á brennisteinsnámum þeirra fyrir jarðir eða lén. Veitingabréf Nikulásar fyrir Munkaþverárklaustri og Vigfúsar fyrir Norðursýslu og Syðrafjalli m.m., dags. 15.8.1563. Tilvísun til afsalsbréfs fyrir brennisteinsnámum, dags. 15.8.s.á. (*Merkt I a-b*).
- Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):*
- 4(66) Vogar og Reykjahlíð, dags. 15.7.1982.
- Afsals og veðmálalabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 4(30) Vogar, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(31) Vogar, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(32) Vogar I-IV, spjöld úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-i
- 4(33) Skútustaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(34) Skútustaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(35) Skútustaðir I-III, spjöld úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-f
- 4(36) Reykjahlíð, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(37) Reykjahlíð, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(38) Reykjahlíð I-IV, spjöld úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-k
- 4(39) Víðihlíð, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b

- 4(40) Víðihlíð, þinglýsingarvottorð dags. 29.1.2007.
 4(41) Reynihlíð, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(42) Reynihlíð, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 a-c
 4(43) Reynihlíð, þinglýsingarvottorð dags. 29.1.2007.
 a-b
 4(44) Bjarg, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(45) Bjarg, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 a-b
 4(46) Bjarg, þinglýsingarvottorð dags. 29.1.2007.
 4(47) Svartárkot, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(48) Svartárkot, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(49) Svartárkot, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 a-b
 4(50) Svartárkot, þinglýsingarvottorð dags. 30.1.2007.
 4(51) Grænavatn, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(52) Grænavatn, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(53) Grænavatn I-IV, spjöld úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 a-h
 4(54) Grímsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(55) Grímsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(56) Grímsstaðir I-IV, spjöld úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 a-h
 4(57) Einarsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(58) Einarsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 4(59) Einarsstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
 a-d
 4(74) Brú, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
 a-b
 4(75) Brú, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
 a-h
 4(76) Brú, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
 4(78) Afsal íslenska ríkisins á Einarsstöðum til Jóns Haraldssonar, dags. dags. 27.5.1942.
- Landskiptabækur (skjalaflokkur A.4):*
 4(60) Vogar, dags. 25.7.1933.
 4(61) Vogar, dags. 24.6.1945.
 4(62) Grímsstaðir, dags. 21.7.1951.
 4(63) Vogar, dags. 17.7.1956.
 4(77) Vogar, dags. 2.6.1934.
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6):*
 4(64) Dómur um Hraunardalsafrétt. Dómsmál milli Einarsstaða og Mývatnssveitarmanna, dags. 15.6.1849.
- Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):*
 4(72) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands 1996, bls. 3-6, 62-67, 73-4, 78-79, 194 og 174-190, ásamt kortum.
- Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):*
 4(25) Jarðatal J. Johnsens, 1847, bls. 314-341.
 4(26) Ný jarðabók 1861, bls. 121-132.
 4(27) Fasteignabók 1921, bls. 153-169.
 4(28) Fasteignabók 1932, bls. 83-90.
 4(29) Fasteignabók 1942-1944, bls. 42-48.
- Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):*
 4(14) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 64/1893, B-deild, bls.

- 85-90.
- 4(15) Reglugjörð um fjallskil í Þingeyjarsýslu, nr. 108/1904, B-deild, bls. 235-243.
- 4(16) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 82/1913, B-deild, bls. 122-132.
- 4(17) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 58/1920, B-deild, bls. 160-168.
- 4(18) Reglugjörð um breytingu á reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, 16.6.1920, B-deild, nr. 54/1924, bls. 92.
- 4(19) Fjallskilareglugjörð fyrir Þingeyjarsýslu vestan Jökulsár, nr. 69/1929, B-deild, bls. 203-213.
- 4(20) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu, nr. 107/1937, B-deild, bls. 195-203.
- 4(21) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 231/1952, B-deild, bls. 446-453.
- 4(22) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 77/1959, B-deild, bls. 133-141.
- 4(23) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavík, nr. 207/1974, B-deild, bls. 444-451.
- 4(24) Fjallskilasamþykkt fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, nr. 169/1996, B-deild, bls. 342-349.
- 4(67) Auglýsing um bann við upprekstri sauðfjár á afrétti í Skútustaðahreppi í Suður-Þingeyjarsýslu, nr. 442/1987, B-deild, bls. 849.
- Prentaðir máldagar ofl. úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.5.):*
- 4(68) Sölubréf fyrir Brú, 20 hndr., 1500/1501. (Í.f. VII. b., bls. 527-528).
- 4(69) Vitnisburður 1512 um sölu á Brú. (Í.f. VIII. b., bls. 368).
- 4(70) Vitnisburður um landamerki Möðrudals 1532. Þar eru nefndar hálfar Herðibreiðstungur. Einnig er getið Skjöldólfsstaða. (Í.f. IX. b., bls. 638-639).
- 4(71) Dómur um Brú 1544. (Í.f. XI. b., bls. 339-341).
- Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Stjórnartíðindum (skjalaflokkur B.6.):*
- 4(73) Bréf landshöfðingja til amtmannsins yfir norður- og austurumdæminu um sýslusjóðsgjald af brennisteinsnámum. (Stjr.tíð. B.deild 1880-1884).
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11):*
- 4(1) Beiðni óbyggðanefndar til Skútustaðahrepps um umsögn við leitarlista óbyggðanefndar og beiðni um gögn, dags. 19.1.2007.
- 4(2) Beiðni óbyggðanefndar til Þingeyjarsveitar um umsögn við leitarlista óbyggðanefndar og beiðni um gögn, dags. 19.1.2007.
- 4(3) Beiðni óbyggðanefndar til Aðaldælahrepps um umsögn við leitarlista óbyggðanefndar og beiðni um gögn, dags. 19.1.2007.
- 4(4) Svar Þingeyjarsveitar, dags. 9.2.2007, við bréfi óbyggðanefndar, dags. 19.1.2007, ásamt yfirliti yfir fjallskil í Þingeyjarsveit, vestari hluta, dags. febr. 2007.
- 4(5) Svar Aðaldælahrepps, ódags. en mótt. 30.1.2007, við bréfi óbyggðanefndar, dags. 19.1.2007, ásamt grunnkorti Aðaldælahrepps (ódags. og ekki í mælikv.).
- 4(6) Svar Skútustaðahrepps, dags. 12.3.2007, við bréfi óbyggðanefndar, dags. 19.1.2007, ásamt fylgiskjölum, þ.á. m. afréttarskrá Skútustaðahrepps frá 1878.
- 4(7) Beiðni félagsmálaráðuneytisins til allra sveitarstjórna um upplýsingar varðandi afrétti, dags. 20.2.1989.
- 4(8) Svar Aðaldælahrepps, dags. 5.12.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(9) Svar Bárðdælahrepps, dags. 10.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(10) Álitsgerð um réttarstöðu svokallaðs Austurafréttar, sem liggur sunnan Bárðardals og Mývatns í Suður-Þingeyjarsýslum, dags. 20.2.1980.
- 4(11) Svar Reykdælahrepps, dags. 25.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins,

- dags. 20.2.1989.
- 4(12) Bréf Skútustaðahrepps til félagsmálaráðuneytisins varðandi hreppamörk við Bárðdælahrepp á Framdölum, dags. 13.2.1991.
- 4(13) Bréf Bárðdælahrepps til félagsmálaráðuneytisins um að sveitarstjórnir Bárðdælahrepps og Skútustaðahrepps hafi ákveðið að vísa ágreiningi um sveitarfélagamörk til úrskurðar hjá félagsmálaráðuneytinu, dags. 20.2.1991.
- 4(65) „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“ Sýslumaður Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaftason, dags. 13.5.1959. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags. 14.11.1985.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Brúar á Jökuldal vegna Krepputungu:

- 5 Kröfúlýsing, dags. 31.3.2007.
- 5(1) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.
- 5(2) Bréf Náttúruverndarráðs til Sýslumanns N-Múlasýslu um friðlýsingu á Hvannalindum, dags. 7.9.1971.
- 5(3) Yfirlýsing eiganda Brúar um að Hvannalindir sé innan marka Brúar og samþykki um friðlýsingu Hvannalinda, dags. 24.7.1972.
- 5(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Brú I, dags. 18.3.2005.
- 5(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Brú II, dags. 18.3.2005.
- 5(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Brú (Sigurðarskáli), dags. 31.3.2005.
- 5(7) Ljósrit úr bréfabók Jökuldalshrepps 1889-1904.
- 5(8) Tilkynning Náttúruverndarráðs til Sigvarðar Péturssonar varðandi friðlýsingu Kringilsárrana, dags. 20.5.1975, ásamt Frásögn Náttúruverndarráðs um tilkynningu friðlýsingarinnar, dags. 10.6.1975.
- 5(9) Bréf Náttúruverndarnefndar N-Múlasýslu til Náttúruverndarráðs í Reykjavík varðandi verndun Hvannalinda í Krepputungu, dags. 23.1.1970.
- 5(10) Landleigusamningur. Stefán og Sigvarður Halldórssynir leigja Völundi Jóhannessyni 5ha. úr landi Brúar í Grágæsadal, dags. 1.2.1997.
- 5(11) Tilkynning um friðlýsingu fornminja í landi Brúar, dags. 18.12.1969.
- 5(12) Myndir sem sýna vörðu nyrst á Krepputungu, ódags. en mótt. 5.9.2007.
- a-b

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Reykjahlíðar, Voga, Grímsstaða og Skútustaða:

- 6 Kröfúlýsing, dags. 3.4.2007.
- 6(1) Yfirlýsing og samkomulag landeigenda í Skútustaðahreppi varðandi framlagða uppdrætti af landamerkjum, dags. 30.11.2006.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Grímsstaða I-IV:

- 7 Kröfúlýsing, dags. 30.3.2007.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsstaði I, dags. 23.1.2007.
- 7(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsstaði II, dags. 23.1.2007.
- 7(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsstaði III, dags. 23.1.2007.
- 7(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsstaði IV, dags. 23.1.2007.
- 7(5) Útrentun af færslum fyrir Grímsstaði I, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 7(6) Útrentun af færslum fyrir Grímsstaði II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 7(7) Útrentun af færslum fyrir Grímsstaði III, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 7(8) Útrentun af færslum fyrir Grímsstaði IV, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 7(9) Úrskurður gerðadóms um mat bóta vegna lagningar Kísilsvegar, dags. 30.7.1969.
- 7(10) Umsókn Landsnets til landeigenda Grímsstaða um samþykki til uppsetningar og

- reksturs á mælistöð, dags. 1.9.2005.
- 7(11) Umsókn Landsnets til skipulags- og byggingarfulltrúa Þingeyjarsýslu um heimild til uppsetningar og reksturs á tveimur mælingamöstrum, dags. 20.7.2005.
- 7(12) Heimild skipulags- og byggingarfulltrúa Þingeyjarsýslu til Landsnets til uppsetningar og reksturs á tveimur mælingamöstrum, dags. 12.8.2005.
- 7(13) Greinargerð, dags. 8.8.2007. (Einarsstaðir í Reykjadal, Grímsstaðir, Reykjahlíð, Skútustaðir, Vogar I-IV og afréttur í Skútustaðahreppi).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Reykjahlíðar:

- 8 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 8(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð I, dags. 23.1.2007.
- 8(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð II, dags. 23.1.2007.
- 8(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð III, dags. 23.1.2007.
- 8(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð IV, dags. 23.1.2007.
- 8(5) Útrentun af færslum fyrir Reykjahlíð I, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 8(6) Útrentun af færslum fyrir Reykjahlíð II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 8(7) Útrentun af færslum fyrir Reykjahlíð III, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 8(8) Útrentun af færslum fyrir Reykjahlíð IV, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 8(9) Leyfi menntamálaráðherra fyrir nafni á nýbýlinu Bjargi, dags. 8.12.1950.
- 8(10) Fylgigögn með dagbókarfærslum Illuga Jónssonar bónda í Reykjahlíð merkt Fskj. 0-8 með uppdrætti. Fylgigögnin eru ársett 1933-1957.
- 8(11) Bréf Landsvirkjunar til Landeigenda Reykjahlíðar varðandi fyrirhugaða uppsetningu á tilraunalínu norðan Herðubreiðarfjalla og sunnan Hafragjár, dags. 28.1.1993, ásamt uppdráttum.
- 8(12) Heimildarbréf Eldár til Landsvirkjunar vegna fyrirhugaðrar uppsetningu á tilraunalínu norðan Herðubreiðarfjalla, dags. 28.2.1993.
- 8(13) Skjalaskrá Reykjahlíðar, sönnunargögn/fylgigögn, dags. 30.3.2007.
- 8(14) Fundargerð Skútustaðahreppsnefndar, dags. 13.3.1878.
- 8(15) Landamerki Þeistareykjafréttar, ódags. í kringum 1891.
- 8(16) Leiga á fossum í landi Reykjahlíðar, dags. 14.8.1899.
- 8(17) Afsal Jóns Einarssonar Reykjahlíð á vatnsréttindum til Gigant. Endurrit úr veðmálabók Þingeyjarsýslu dags. 11.2.1909.
- 8(18) Bréf skrifstofu Þingeyjarsýslu til Hallgríms Péturssonar, Vogum, varðandi málskostnað, dags. 11.11.1914.
- 8(19) Bréf frá Atvinnu- og samgöngumálaráðuneytinu varðandi grenjavinnslu í Grafarlöndum, dags. 19.11.1923.
- 8(20) Dagbókarfærslur, dags. 1942.
- 8(21) Dagbókarfærslur, dags. 1943.
- 8(22) Safnaðarfundargerð (Reykjahlíðarkirkja), dags. 5.6.1955.
- 8(23) Dagbókarfærslur, dags. 1959 og 1962.
- 8(24) Samningur milli Landgræðslu ríkisins og landeigendafélag Reykjahlíðar vegna Grænulágar, ódags.
- 8(25) Samningur um gerðadóm milli eigenda Reykjahlíðar og sveitastjórnar Skútustaðahrepps, vegna byggingalóða, dags. 1.6.1968.
- 8(26) Samningur milli eigenda Reykjahlíðar og Ríkissjóði Íslands varðandi jarðhitaréttindi, dags. mars 1969.
- 8(27) Fundargerð eigenda og ábúenda á jörðinni Reykjahlíð, dags. 16.11.1969.
- 8(28) Umboð frá eigendum Reykjahlíðar til Páls S. Pálssonar hrl. vegna hagsmunagæslu um jarðhitaréttindi, dags. 20.12.1969.
- 8(29) Efnistaka Vegagerðar ríkisins, dags. 1969.

- 8(30) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðartorfu, dags. 5.7.1970.
- 8(31) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 6.12.1970.
- 8(32) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 17.1.1971.
- 8(33) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 7.5.1971.
- 8(34) Örnefnaskrá (1 bls.) Þeistareykjafréttar, Ari Gíslason skráði, ódags.
- 8(35) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 5.3.1972.
- 8(36) Samningur milli eigenda Reykjahlíðar og Starfsmannafélags Kísiliðjunnar hf. um lóðarafnot í Gæsadal, ódags. en þinglesið 1972.
- 8(37) Bréf eigenda Reykjahlíðar vegna fyrirætlana um jarðgufuvirkjun í nágrenni Mývatns, dags. 5.12.1973.
- 8(38) Tillaga Náttúruverndarráðs um Herðubreiðarfriðland, dags. 27.3.1974.
- 8(39) Bréf Náttúruverndarráðs til eigenda Reykjahlíðar vegna tillögu um Herðubreiðarfriðland, dags. 4.4.1974.
- 8(40) Yfirlýsing Náttúruverndarráðs vegna friðlýsingar Herðubreiðar og Herðubreiðarlinda, dags. 7.6.1974.
- 8(41) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 13.10.1974.
- 8(42) Fundargerð hreppsnefndar Skútustaðahrepps og iðnaðarráðherra, dags. 9.5.1975.
- 8(43) Fundargerð hreppsnefndar Skútustaðahrepps og iðnaðarráðherra, dags. 9.5.1975.
- 8(44) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar og hreppsnefndar Skútustaðahrepps, dags.12.5.1975.
- 8(45) Greinargerð: Umhverfisáhrif gufuafsvirkjana við Kröflu eða Hverarönd, dags.6.5.1975.
- 8(46) Bréf Starfsmannafélags Kísiliðjunnar til félags landeigenda Reykjahlíðar v/leigu eftir Gæsadal fyrir árið 1975, dags. 1.8.1975.
- 8(47) Reikningar frá félagi Landeiganda Reykjahlíðar til Starfsmannafélags Kísiliðjunnar vegna leigu eftir Gæsadal 1975, 1976, 1977, 1981, 1982, 1985 og 1986.
- 8(48) Bréf Náttúruverndarráðs varðandi náttúruvættið Öskju, dags. 28.9.1977.
- 8(49) Landleiga Kísiliðju og Gæsadals, dags. 1976.
- 8(50) Greiðsla Kísiliðjunnar hf. vegna lóðarleigu, ódags.
- 8(51) Samningur milli Landeigenda Reykjahlíðar og Orkustofnunar vegna töku á steypuefni og mannvirkjagerðar í Kröflu, dags. 12.6.1976.
- 8(52) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar dags. 13.6.1976.
- 8(53) Yfirlýsing eigenda Neistabarða varðandi friðun og uppgræðslu landsvæðis, dags. 21.7.1977.
- 8(54) Bréf Náttúruverndarráðs um friðlýsingu Öskju í Dyngjufjöllum, dags. 28.9.1977.
- 8(55) Bréf Náttúruverndarráðs vegna friðlýsingar Öskju sem náttúruvættis, dags. 24.11.1977.
- 8(56) Reikningur vegna skaðabótageiðslu, dags. 18.7.1978 og kvittun Vegagerðar Ríkisins vegna efnistöku í Námaskarði, dags.30.12.1978.
- 8(57) Kvittun Vegagerðar Ríkisins vegna bóta og lagningar Norðurl.v., dags. 29.11.1978.
- 8(58) Fundargerð sveitarstjórnar Skútustaðahrepps, dags. 2.11.1979.
- 8(59) Fundargerð sveitarstjórnar og bænda í Mývatnssveit, dags. 12.12.1979.
- 8(60) Ljósrit af korti sem sýnir Þeistareykjabungu, ódags. ekki í mælikvarða.
- 8(61) Reikningur frá Nýju sendibílastöðinni, dags. 15.9.1971.
- 8(62) Reikningar Fiskræktarstöðvarinnar Laxalóni til Sverris Tryggvasonar Víðihlíð, a-d, dags. 15.9.1971 og 7.6.1972.
- 8(63) Reikningur Fiskræktarstöðvarinnar Laxalóni til Reykjahlíðarbænda, dags. 24.8.1974.
- 8(64) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 15.10.1978.
- 8(65) Greiðsla Rafmagnsveita ríkisins fyrir mól, dags. 27.2.1979.
- 8(66) Umsókn Rafmagnsveita ríkisins til landeiganda Reykjahlíðar um leyfi til nýtingar Sandbotnalinda sem vatnsbóls fyrir ferskvatnsveitu Kröfluvirkjunar, dags. 11.2.1980.

- 8(67) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 29.2.1980.
- 8(68) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 5.5.1980.
- 8(69) Fundargerð sveitarstjórnar Skútustaðahrepps með sýslumanni Þingeyjarsýslu, dags. 9.5. ekki árssett (líkl. 1980).
- 8(70) Bréf landeigenda Reykjahlíðar til sveitarstjórnar Skútustaðahrepps varðandi austurmörk Reykjahlíðar, dags. 15.6.1980.
- 8(71) Umsóknareyðublað um rjúpnaveiðileyfi í landi Reykjahlíðar.
- 8(72) Bréf sýslumanns Þingeyjarsýslu til sveitarstjórnar Skútustaðahrepps varðandi ákvörðun um mörk afréttarlands og heimalanda jarðanna Voga og Reykjahlíðar, dags. 27.6.1980.
- 8(73) Bréf sýslumanns Þingeyjarsýslu til landeigenda Reykjahlíðar varðandi hagatoll fyrir beitaraftot á afréttarlandi Reykjahlíðar, dags. 27.6.1980.
- 8(74) Bréf landeigenda Reykjahlíðar til iðnaðarráðherra varðandi hitaveitu Reykjahlíðar, Illugi Jónsson, dags. 4.5.1981.
- 8(75) Beiðni til landeigenda Reykjahlíðar um leyfi til athugunar á notkunarmöguleikum leirs í Reykjahlíðarlandi, dags. 17.7.1981.
- 8(76) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 6.9.1981.
- 8(77) Bréf hreppsnefndar Skútustaðahrepps til landeigenda Reykjahlíðar varðandi peningalán, dags. 6.10.1981.
- 8(78) Bréf Náttúruverndarráðs til landeigenda Reykjahlíðar varðandi vegagerð um Gjástykki, dags. 18.8.1982.
- 8(79) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 23.8.1982.
- 8(80) Bréf landeigenda Reykjahlíðar til Náttúruverndarráðs ásamt fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 25.8.1982.
- 8(81) Bréf yfirverkfræðings til starfsmanna Kröfluvirkjunar um meðferð skotvopna á athafnarsvæði Kröfluvirkjunar dags. 28.9.1982.
- 8(82) Bréf landeigenda Reykjahlíðar til sveitarstjórnar Skútustaðahrepps varðandi greiðslu hagatolls, dags. 10.1.1983.
- 8(83) Bréf Náttúruverndarráðs til landeigenda Reykjahlíðar varðandi vatnssnyrtihús í Herðubreiðarlindum, dags. 3.6.1983.
- 8(84) Álitsgerð Guðmundar Skaftasonar hrl. varðandi ákvörðun og greiðslu hagatolls, ódags.
- 8(85) Bréf Pósts- og símamálastofnunar til landeigenda Reykjahlíðar varðandi reisingu radióstöðvar, dags. 18.8.1983.
- 8(86) Lóðarleigusamningur milli landeigenda Reykjahlíðar og Pósts- og símamálastofnunar fyrir tækjahús og loftnetamannvirki í landi Reykjahlíðar, dags. 18.8.1983.
- 8(87) Beiðni Víðsjár-kvikmyndagerðar til sveitarstjóra Skútustaðahrepps um leyfi til kvikmyndatöku við Námaskarð, dags. 14.12.1983.
- 8(88) Orðsending Skútustaðahrepps til landeigenda Reykjahlíðar vegna kvikmyndatöku í Námaskarði, dags. 23.12.1983.
- 8(89) Bréf frá sveitastjóra Skútustaðahrepps til landeigenda Reykjahlíðar varðandi hagatoll og innheimtu hans, dags. 19.6.1984.
- 8(90) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 9.8.1984.
- 8(91) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 9.10.1984.
- 8(92) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 14.2.1985.
- 8(93) Reikningur vegna lóðarleigu frá landeigendum Reykjahlíðar til Kísiliðjunnar hf., dags. 1.7.1985.
- 8(94) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 15.10.1985.
- 8(95) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 12.11.1985.
- 8(96) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 22.11.1985.
- 8(97) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 21.04.1986.
- 8(98) Bréf landeigenda Reykjahlíðar til Vegagerðar ríkisins varðandi Dettifossveg, dags. 24.4.1986.
- 8(99) Bréf Ferðafélags Akureyrar til landeigenda Reykjahlíðar varðandi teikningu af

- húsi, dags. 7.8.1986.
- 8(100) Bréf landeigenda Reykjahlíðar til Ferðafélags Akureyrar varðandi uppsetningu húss FA í Herðubreiðarlindum, dags. 9.9.1986.
- 8(101) Fundargerð landeigenda Reykjahlíðar, dags. 1.10.1986.
- 8(102) Greinargerð sveitarstjórnar Skútustaðahrepps vegna upprekstrar á Austurafrétti eftir göngur haustið 1986, dags. 9.6.1987.
- 8(103) Samningur milli Landgræðslu ríkisins og landeigendafélag Reykjahlíðar um landgræðslu í nágrenni Reykjahlíðar, dags. 25.9.1989.
- 8(104) Samningur milli Landsambands íslenskra vélsleðamanna og Fjallskilaskjóðs Skútustaðahrepps um byggingu gagnamannahúss við Búrfellsmel, dags. 16.11.1989.
- 8(105) Samningur milli landeigenda Reykjahlíðar og Skútustaðahrepps um land undir varmaskiptastöð, dags. 20.1.1990, ásamt upprætti.
- 8(106) Samningur milli landeigenda Reykjahlíðar og Skútustaðahrepps um vatnsréttindi, dags. 20.1.1990.
- 8(107) Bréf Stefáns Skaftasonar varðandi leigusamning Skútustaðahrepps við eigendur Reykjahlíðar, dags. 30.1.1990.
- 8(108) Bréf Skútustaðahrepps til Landeigendafélags Reykjahlíðar varðandi bréf Stefáns Skaftasonar frá 30.1.1990, dags. 16.03.1990.
- 8(109) Samkomulag landeigenda Reykjahlíðar og Landgræðslu ríkisins um beitarhólf, dags. 30.5.1990.
- 8(110) Forsíða faxsendingar til Pósts og síma frá Landgræðslu ríkisins, dags. 1.6.1990.
- 8(111) Landleigusamningur milli landeigenda Reykjahlíðar og Golfklúbbs Mývatnssveitar um land til afnota undir golfvöll, dags. 30.8.1991, ásamt ljósriti af loftmynd.
- 8(112) Reikningar frá RÚV vegna auglýsinga um rjúpnaveiðibann, dags. 1.11.1995, a-d 1.11.1996 og 9.11.1997.
- 8(113) Reikningar frá árunum 1991-1997, frá Dagsprent hf. og Pedromyndum vegna auglýsinga um rjúpnaveiðibanns í landi Reykjahlíðar.
- 8(114) Umsóknar Ferðamálaráðs Íslands til landeigenda Reykjahlíðar um styrk, dags. 22.5.1992.
- 8(115) Ljósrit af korti sem sýnir Herðubreiðarfjöll og Ódádahraun, ódags. og án mælikvarða.
- 8(116) Bréf Landgræðslu ríkisins til landeigenda Reykjahlíðar varðandi uppgræðslu innan Reykjahlíðargirðingar, dags. 12.3.1993.
- 8(117) Auglýsing vegna rjúpnaveiðibanns, ódags. auk staðfestinga vegna faxsendinga, dags. 13.10.1993.
- 8(118) Auglýsing til RÚV vegna rjúpnaveiðibanns í landi Reykjahlíðar, ódags. 1993.
- 8(119) Orðsending Vegagerðarinnar til landeigenda Reykjahlíðar vegna greiðslu á möl, dags. 31.12.1993.
- 8(120) Kvittanir fyrir möl. Vegagerð ríkisins greiðir landeigendafélagi Reykjahlíðar, a-b dags. 31.12.1993 og 8.12.1994.
- 8(121) Kvittanir vegna innborgana til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna rjúpnaveiðileyfa, a-c dags. 5.1.1994, 20.10.1997, 31.10.1997, 20.2.1999 og 17.11.1995.
- 8(122) Beiðni Bjarna F. Einarssonar, fornleifafræðings til landeigendafélags Reykjahlíðar til fornleifarannsóknna, dags. 28.9.1994.
- 8(123) Heimild landeigendafélags Reykjahlíðar til Bjarna F. Einarssonar, fornleifafræðings til fornleifarannsóknna, dags. 12.10.1994.
- 8(124) Bréf Ferðamálaráðs Íslands til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna styrks til úrbóta á ferðamannastöðum, dags. 28.11.1994.
- 8(125) Rjúpnaveiðileyfi í landi Reykjahlíðar fyrir: Stefán Hallgrímsson og Sverri a-e Jónsson, dags. 30.10.1995, Pál Þorgeirsson, dags. 18.10.1996, Ingva Þórssón, dags. 21.10.1996 og Hjört P. Garðarsson, dags. 21.10.1996.
- 8(126) Bréf Landgræðslu ríkisins til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna auglýsingar

- um rjúpnaveiði, ódags.
- 8(127) Lýsing Karls Strand á högum föður síns, dags. 2.12.1995.
- 8(128) Bréf Landeigenda Reykjahlíðar til Ferðafélags Húsavíkur varðandi leyfi til byggingar skála á Heilagsdal og í Hvammsfjöllum, dags. 8.12.1996, ásamt teikningu.
- 8(129) Dómsorð vegna landamerki milli jarða í Kelduhverfi og landamerki Aðaldælahrepps og Reykdælahrepps á Reykjaheiði, dags. 9.3.1999.
- 8(130) Bréf Ferðamálaráðs Íslands til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna úrbóta á fjölförnum ferðamannastöðum, dags. 5.5.1999.
- 8(131) Bréf Náttúruverndar ríkisins til Hins íslenska kvikmyndafélags, vegna kvikmyndatöku við Námaskarð, dags. 10.5.1999.
- 8(132) Bréf landeigendafélags Reykjahlíðar til fornleifanefndar varðandi leyfi dr. Bjarna F. Einarssonar, fornleifafræðings til að vinna að fornleifarannsóknum í landi Reykjahlíðar, dags. 13.5.1999, ásamt tölvupósti Bjarna F. Einarssonar til Jóns Illugasonar, dags. 11.5.1999.
- 8(133) Bréf Línuhönnunar til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna kröfulínu 3 - frummat á umhverfisáhrifum, dags. 9.11.1999.
- 8(134) Bréf landeigenda Reykjahlíðar til Línuhönnunar hf. vegna kröfulínu 3-frummat á umhverfisáhrifum, dags. 25.11.1999.
- 8(135) Skýrsla frá vettvangsferð ýmissa aðila um gönguleiðir á Leirhnjúkssvæðinu, dags. 21.6.2000.
- 8(136) Auglýsing frá Eldá "Gjástykki Tour" ódags.
- 8(137) Bréf Íþróttafélagsins Eilífur til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna uppsetningar á skíðalyftu í nágrenni Kröfluvirkjunar, dags.14.7.2000.
- 8(138) Bréf frá upplýsingamiðstöðinni í Reykjahlíðarskóla til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna gönguleiðar um Hvíthólaklif, dags. 18.7.2000.
- 8(139) Bréf landeigendafélags Reykjahlíðar til Ferðafélags Húsavíkur vegna byggingar skála á Heilagsdal, dags. 9.11.2000.
- 8(140) Bréf landeigendafélags Reykjahlíðar til Íþróttafélagsins Eilífs vegna uppsetningu og starfrækslu skíðalyftu í nágrenni Kröfluvirkjunar, dags.9.11.2000.
- 8(141) Reikningur landeigendafélags Reykjahlíðar til Vegagerðar ríkisins vegna malar, dags. 29.8.2001, ásamt sundurliðun.
- 8(142) Bréf landeigendafélags Reykjahlíðar til Skútustaðahrepps vegna byggingar á Hlíðarhaga, dags. 30.10.2001.
- 8(143) Bréf Náttúrugripasafnsins á Akureyri til Náttúruverndarráðs vegna öflunar steypumalar í Syðri Langhól, dags. 1.9.2003.
- 8(144) Bréf Náttúrugripasafnsins á Akureyri til Héðins Sverrissonar vegna efnistöku úr malarás norður af Kolatorfu, dags. 1.9.2003.
- 8(145) Samantekt Jóns Illugasonar um örnefnið Bræðraklif, dags. 12.2.2005.
- 8(146) Bréf Guðmundar Halldórssonar til Jóns vegna leitar í gögnum Reykjahlíðarkirkju, dags. 17.11.2006.
- 8(147) Samantekt Jóns Illugasonar um Bræðraklif og landamerki Reykjahlíðar, dags. 24.11.2006.
- 8(148) Tölvupóstssamskipti Árna Jóns Elíassonar, Landsneti, og Ólafs H. Jónssonar vegna línu á vegum Landsvirkjunar - Landsnets milli Gjáfjalla og Herðubreiðafjalla, dags. 13.12.2006.
- 8(149) Samantekt Jóns Illugasonar um landamerki Reykjahlíðar – Herðubreiðartungur, dags. 14.12.2006.
- 8(150) Bréf H. Larsen til Jóns Illugasonar vegna teikninga af skálum sem Ferðafélag Húsavíkur hyggst reisa á Heilagsdal og Hvammsfjöllum, ódags.
- 8(151) Bréf Skútustaðahrepps til landeigenda Reykjahlíðar vegna byggingar á Hlíðarhaga, ódags.
- 8(152) Reikningur frá Sniðli hf. til landeigendafélags Reykjahlíðar vegna rjúpnaveiði dags. 31.10.1994.
- 8(153) Kvittun vegna greiðslu landeigendafélags Reykjahlíðar til Prentstofu Arkar ehf.

- vegna auglýsingar, dags. 28.11.1996.
- 8(154) Skjalaskrá yfir hliðsjónargögn, dags. 30.3.2007.
- 8(155) Rammasamningur milli Landsvirkjunar og landeigenda Reykjahlíðar ehf. um nýtingu jarðhita, kaup á fasteignum og fl., dags. í nóvember 2005, ásamt fylgiskjölum. (Áætlun fyrir rannsóknir á háhitasvæðum á Norðausturlandi fyrir árin 2005-2008; Orðsending nr. 15/2004 um landbætur, greiðslur fyrir efnistöku, áætlaðan stofnkostnað girðinga og greiðslu viðhaldskostnaðar girðinga með stofn- og tengivegum; Afsal; Bókun um afmörkun svæðis D á fskj. 4 til norðurs; Bréf til iðnaðarráðherra frá Landeigendum Reykjahlíðar ehf. dags. í nóv. 2005; umboð).
- 8(156) Lóðarleigusamningur fyrir tækjahús í landi Reykjahlíðar við Mývatn, dags. 28.11.1983.
- 8(157) Viðaukasamningur við lóðaleigusamning um lóð undir fjarskiptahús á Námafjalli í Skútustaðahreppi, dags. 28.11.1983, dags. 9.2.2005.
- 8(158) Yfirlýsing, vegna lagningar ljósleiðara um land jarðarinnar Reykjahlíðar, dags. 25.10.2006.
- 8(159) Samningur milli Landeigenda Reykjahlíðar ehf. og Landsnets hf., dags. 25.10.2006, ásamt loftmyndum.
- 8(160) Lóðarleigusamningur vegna lóðar úr óskiptu landi jarðarinnar Reykjahlíðar, dags. 24.8.2005, ásamt loftmynd og teikningu.
- 8(161) Leigusamningur um lóð undir ferðafélagsskála á Heilagsdal úr landi jarðarinnar Reykjahlíðar í Skútustaðahreppi, dags. 1.1.2003, ásamt fylgiskjölum (stofnskjal, teikningar af skála og hnitsetning).
- 8(162) Kort þar sem sýnd er staðsetning jarðskjálftastöðvar við Öskju ásamt myndum og tölvupósti með útskýringum. Greinargerð, sjá skjal nr. 7(13).
- 8(164) Kröfulýsing, dags. 30.3.2005, vegna Krepputungu.
- 8(165) Uppdráttur af merkjum fyrir Krepputungu, ódags. en mótt. 22.4.2005.
- 8(166) Auglýsing um Herðubreiðarfriðland í Stjórnartíðindum, dags. 11.8.1974, ásamt teikningu af friðlandinu.
- 8(167) Ljósrit af bæklingi sem sýnir skála deilda Ferðafélags Íslands, ódags. en mótt. 21.8.2007.
- 8(168) Lóðaleigusamningur milli Landeigenda Reykjahlíðar ehf. og Ferðafélags Akureyrar vegna Herðubreiðalinda, dags. 16.1.2005.
- 8(169) Greinargerð: Herðubreiðarlindir–Hverjir eiga þær? Tekið saman af Ingvari Teitssyni, formanni FFA, dags. júlí 2004.
- 8(170) Bréf Hreins Pálssonar hrl. til Jónasar A. Aðalsteinssonar, dags. 22.4.2005, ásamt a-e bréfi Ferðafélags Akureyrar til Hreins Pálssonar hrl. varðandi lóðaleigumál FFA í Herðubreiðarlindum, dags. 17.4.2005, ljósriti af tveimur kortum með merkt fyrir suð-austur merkjum Grænavatns (Bræðraklif), ódags. en mótt. 21.8.2007 og bréfi FFA til Landeigendafélags Reykjahlíðar varðandi lóðarleigusamning vegna starfsemi FFA í Herðubreiðarlindum, dags. 3.11.2004.
- 8(171) Bréf Landeigendafélags Reykjahlíðar til FFA varðandi landleigu FFA í Herðubreiðarlindum, dags. 16.6.2006.
- 8(172) Bréf FFA til Landeigendafélags Reykjahlíðar, dags. 17.7.2006, varðandi bréf Landeigendafélagsins til FFA um landleigu FFA í Herðubreiðarlindum, dags. 16.6.2006.
- 8(173) Bréf Landeigendafélags Reykjahlíðar til FFA, dags. 12.8.2006, varðandi bréf Landeigendafélagsins til FFA um landleigu FFA í Herðubreiðarlindum, dags. 17.7.2006.
- 8(174) Bréf FFA til Landeigendafélags Reykjahlíðar varðandi lóðarleigusamning vegna starfsemi FFA í Herðubreiðarlindum, dags. 4.11.2004.
- 8(175) Bréf Árna Halldórssonar, bónda í Garði, til sveitarstjórnar Skútustaðahrepps um eignarhald á afréttum, dags. 2.8.2006.
- 8(176) Sölvi Magnússon og Anna Steinunn Einarsdóttir, lífshlaup í stuttu máli, ódags.

- en mótt. 3.12.2007.
- 8(177) Samningur eigenda Reykjahlíðar og iðnaðarráðherra um land og jarðhitaréttindi á afmörkuðu svæði, dags. 1970.
- 8(178) Samningur eigenda Reykjahlíðar og iðnaðarráðherra um jarðhitaréttindi í landi Reykjahlíðar, dags. 1970.
- 8(179) Samningur og afsal eigenda Reykjahlíðar til raforkumálaráðherra á brennisteinshverum og jarðhitasvæði innan afmarkaðs svæðis, dags. 1968.
- 8(180) Samningur eigenda Reykjahlíðar og raforkumálaráðherra um leigu jarðhitaréttinda á afmörkuðu landsvæði, dags. 1969.
- 8(181) Greinargerð um ferð Birkis Fanndals Haraldssonar o.fl. í Hafragjá á a-b Mývatnsöræfum, dags. 8.9.2007, ásamt myndum.
- 8(182) Starfsemi FFA í Herðubreiðarlindum. Greinargerð vegna lóðaleigusamnings milli Landeigendafélags Reykjahlíðar og Ferðafélags Akureyrar. Tekið saman af Ingvari Teitssyni, dags. 11.11.2003.
- 8(183) Um eignarétt að jarðhita í landi Reykjahlíðar, dags. 23.11.1968.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Skútustaða:

- 9 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 9(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Skútustaði I, dags. 23.1.2007.
- 9(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Skútustaði II, dags. 23.1.2007.
- 9(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Skútustaði III, dags. 23.1.2007.
- 9(4) Útprentun af færslum fyrir Skútustaði I, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 9(5) Útprentun af færslum fyrir Skútustaði II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 9(6) Útprentun af færslum fyrir Skútustaði III, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 9(7) Ljósrit af korti með áteiknuðum merkjum Skútustaða ásamt hornpunktaskrá, dags. 18.1.2007, ekki í mælikvarða.
- 9(8) Álitsgerð nefndar sem hreppsnefnd Skútustaðahrepps skipaði til að fjalla um afréttarmálefni í Mývatnssveit dags. 15.1.1985. Greinargerð, sjá skjal nr. 7(13).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Voga:

- 10 Kröfulýsing, dags. 28.8.2007.
- 10(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Voga I, dags. 23.1.2007.
- 10(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Voga II, dags. 23.1.2007.
- 10(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Voga III, dags. 23.1.2007.
- 10(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Voga IV, dags. 23.1.2007.
- 10(5) Útprentun af færslum fyrir Voga I, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 10(6) Útprentun af færslum fyrir Voga II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 10(7) Útprentun af færslum fyrir Voga II og IV, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 10(8) Útprentun af færslum fyrir Voga III, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 10(9) Útprentun af færslum fyrir Voga IV, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 10(10) Útprentun af færslum fyrir Björk, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 10(11) Yfirlit yfir eignarhluta Voga í sameign, ódags. en mótt. 4.4.2007.
- 10(12) Í minningu látins vinar frá Vogum í Mývatnssveit eftir Leif Sveinsson. Morgunblaðið, dags. 17.11. 2002.
- 10(13) Hnitpunktar landamerkjapunkta og útprentun korts fyrir Voga skv. lögfestum og landamerkjabréfum, ódags.
- 10(14) Um ábúendur og búskap í Vogum tekið saman af Jóhanni Kristjánssyni Vogum í jan. 2007.
- 10(15) Ljósrit úr dagbókum Hallgríms Péturssonar bónda í Vogum 1848-1926.
- 10(16) Úr bókum Sigfúsar Hallgrímssonar bónda í Vogum III. Nytjar Vogabænda

- 1907-1049.
Greinargerð, sjá skjal nr. 7(13).
- 10(18) Fundargerð landskiptafundar milli Voga I og Bjarkar, dags. 15.1.2004.
- 10(19) Afsal Þuríðar Einarsdóttur á 1/3 Voga I til Kristjáns Þórhallssonar, dags. 20.10.1960.
- 10(20) Landskiptagjörð fyrir ræktunarlandi úr landi Voga I, dags. 20.10.1960.
- 10(21) Leyfisbréf handa Kristjáni Þórhallssyni til að nefna býlið úr landi Voga I Björk, dags. 15.11.1960.
- 10(22) Þinglýsingarvottorð fyrir Björk, dags. 27.8.2007.
- 10(23) Fasteignamatsvottorð fyrir Björk, ódags. en mótt. 29.8.2007.
- 10(24) Bréf Landgræðslu ríkisins til eigenda Voga varðandi leyfi Landgræðslunnar til að setja upp girðingu úr enda Garðsgirðingar á merkjum við Grænavatn, um Þrengslaborgir í Stóra-Hnjúk, dags. 27.11.2006.
- 10(25) Bréf Landgræðslu ríkisins til landeigenda Voga 3 varðandi afhendingu á landgræðslusvæði, dags. 31.1.2007.
- 10(26) Bréf Landgræðslu ríkisins til landeigenda Voga 3 varðandi afhendingu á landgræðslusvæði, dags. 19.1.2007.
- 10(27) Reglur Landgræðslugirðingar um meðferð lands innan Lúdentsgirðingar í Skútustaðahrepp, dags. 1.10.1988.
- 10(28) Yfirlýsing þinglýstra eigenda Lúdents um ósk þeirra til Landgræðslu ríkisins að friðað verði uppblásturssvæði í Lúdent, dags. 1973.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Hóla og Árhóla:

- 11 Tilkypping til óbyggðanefndar vegna Hóla og Árhóla, dags. 1.4.2007.
- 11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Árhóla, dags. 30.3.2007.
- 11(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Hóla, dags. 30.3.2007.
- 11(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Hóla, dags. 30.3.2007.
- 11(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Árhóla, dags. 16.2.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Kasthvamms og Árhvamms:

- 12 Kröfulýsing, dags. 1.4.2007.
- 12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kasthvamm, dags. 30.3.2007.
- 12(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Árhvamm, dags. 30.3.2007.
- 12(3) Leyfi barna Bergsteins Gunnarssonar til Aðalbjargar Jónasdóttur til að sitja í óskiptu búi, dags. 23.2.1999.
- 12(4) Hornpunktaskrá vegna Kasthvamms og Árhvamms, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 12(5) Afsal jarðadeildar landbúnaðarráðuneytisins á eignarhluta ríkisins í Árhvammi til Jóns Péturssonar, dags. 10.5.2001.
- 12(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Kasthvamm, dags. 16.2.2007.
- 12(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Árhvamm, dags. 30.3.2007.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Grænavatns:

- 13 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grænavatn I, dags. 28.11.2006.
- 13(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Grænavatn II, dags. 28.11.2006.
- 13(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Grænavatn III, dags. 28.11.2006.
- 13(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Grænavatn IV, dags. 28.11.2006.
- 13(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Grænavatn I, dags. 19.2.2007.
- 13(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Grænavatn II, dags. 19.2.2007.
- 13(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Grænavatn III, dags. 19.2.2007.
- 13(8) Fasteignamatsvottorð fyrir Grænavatn III, dags. 19.2.2007.
- 13(9) Greinargerð, dags. 8.8.2007.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Einarssaða I-II í Reykjadal vegna „Framdalaafrettar“:

- 14 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 14(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Einarssaði I, dags. 23.1.2007.
- 14(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Einarssaði II, dags. 23.1.2007.
- 14(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Jaðar, dags. 23.1.2007.
- 14(4) Útprentun af færslum fyrir Einarssaði I, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 14(5) Útprentun af færslum fyrir Einarssaði II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 14(6) Útprentun af færslum fyrir Jaðar, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 14(7) Hornpunktaskrá fyrir Einarssaði, ódags. en mótt. 2.4.2007. Greinargerð, sjá skjal nr. 7(13).
- 14(9) Samningur um leigu á Framdölum milli eigenda Einarssaða og hreppsnefndar Bárðdælahrepps, dags. 13.2.1972.
- 14(10) Safnaðarfundur fyrir Einarssaðasókn, dags. 4.6.1939.
- 14(11) Lóðarleigusamningur vegna Slakka (Bjartsýnisbúða) á Hraunárdal, dags. 1.4.2008.
- 14(12) Stofnskjal lóðar vegna Slakka (Bjartsýnisbúða) á Hraunárdal, dags. 4.5.2007.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 15 15(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 26.4.2007.
- 15(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 11.6.2007.
- 15(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 9.8.2007.
- 15(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 29.8.2007.
- 15(5) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 3.9.2007.
- 16(6) Fundargerð endurupptöku, dags. 29.5.2008.
- 16 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags. 22.11.2007.
- 17 Greinargerð Hjörleifs Guttormssonar náttúruf. um staðhætti og gróðurfar, dags. maí 2007.

Lagt fram af Andra Árnassyni hrl. vegna Stóru-Tungu:

- 18 Kröfulýsing, dags. 12.4.2007.
- 18(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóru-Tungu, dags. 12.3.2007.
- 18(2) Yfirlýsing Landbúnaðarráðherra um að sameina lögbýlin Stóru-Tungu I og II í eitt býli, Stóru-Tungu, dags. 26.2.1996.
- 18(3) Samningur Aðalsteins Þórólfssonar og Jarðadeildar landbúnaðarráðuneytisins um kaup á Stóru-Tungu vegna ábúðarloka Aðalsteins, dags. 3.4.1996.
- 18(4) Lóðarsamningur. Landgræðsla ríkisins leigir Þórólfi Aðalsteinssyni lóð úr jörðinni Stóru-Tungu, dags. 30.6.2006.

Lagt fram af málsaðilum:

- 19 a-c Yfirlitskort, mælikvarði 1:125.000 í A1. Mál nr. 1/2007. Kröfulínur allra málsaðila, 26.5.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna afrettar Skútustaðahrepps:

- 20 Kröfulýsing, dags. 10.6.2007.

Lagt fram af Árna Halldórssyni og Kára Þorgrímssyni vegna Garðs 1 og 2:

- 21 Kröfulýsing, dags. 10.2.2007.
- 21(1) „Lúdent“. Afmælisrit Björns Sigfússonar. Þórhallur Vilmundarson, 1975.
- 21(2) Bréf til sýslumanns Suður-Þingeyjarsýslu, dags. 15.7.1979.
- 21(3) Bréf til sveitastjórnar Skútustaðahrepps, dags. 27.6.1980.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Árbók Þingeyinga 1965, Sýslumörk Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, bls. 66-67.
- Ónr. Árbók Þingeyinga 1966, Reykjahlíð við Mývatn, Pétur Jónsson, bls.5-7.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 2006, Mývatnssveit með kostum og kynjum, Jón Gauti Jónsson.
- Ónr. Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu 1703-1930, Björn Teitsson, Reykjavík 1973, bls. 52-55.
- Ónr. Íslenskt málfar, Árni Böðvarsson cand.mag., Reykjavík 1992, bls.295-303.
- Ónr. Landið þitt Ísland, 4. b., Steindór Steindórsson og Þorsteinn Jósepsson, Reykjavík 1983, bls. 232.
- Ónr. Landnámabók, 1. b., síðari hluti, 1968. Jakob Benediktsson gaf út, bls. 268-287 og 322-323.
- Ónr. Ódáðahraun 1. b., Ólafur Jónsson 1945, bls. 290.
- Ónr. Ódáðahraun 2. b., Ólafur Jónsson 1945, bls. 329-345.
- Ónr. Göngur og réttir 4. b., Bragi Sigurjónsson 1986. Göngur nú og réttir í vestur-Bárðardal, bls. 306-315.
- Ónr. Göngur og réttir 5. b., Bragi Sigurjónsson 1987. Afréttir Mývetninga, Reykdæla og Aðaldæla, bls. 27-37.
- Ónr. Ritsafn Þingeyinga II, Lýsing Þingeyjarsýslu, Sögunefnd Þingeyinga,1954, bls. 12-15 og 260-269.
- Ónr. Ritsafn Þingeyinga I, saga Þingeyinga til loka þjóðveldisaldar, Sögunefnd Þingeyinga, Reykjavík 1946, bls. 7-37.
- Ónr. Uppdráttur afrétta í Þingeyjarsýslu. RALA, ódags. en mótt. 7.11.2006.
- Ónr. Þingeyjarsýslur, sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, bls. 123-125.
- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 11. b., bls. 144-147 og 228-239.
- Ónr. Ásverjasaga. Arnór Sigurjónsson, 1967, bls. 214-233.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum 1-7/2000 og 1-5/2001.
- Ónr. Skýrslur í máli 1/2007 hjá óbyggðanefnd, (36 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Reykjahlíðar:

- Ónr. Göngur og réttir, Þingeyjarsýslur, bls. 168-175, 196-207.
- Ónr. Ódáðahraun. *Fjalla-Bensi*, bls. 14-15.
- Ónr. Reykjahlíðarsaga. *Brennisteinsnám*, bls. 13-15.
- Ónr. Byskupasögur, III. b. Hólabyskupar. Guðni Jónsson bjó til prentunar, bls. 16-19.
- Ónr. Endurminningar Gyðu Thorlacius, bls. 114-129, ódags.
- Ónr. Saga Reykjahlíðar, eftir Jónas Kristjánsson og Sigríði Kristjánsdóttur, bls. 1-24.
- Ónr. Úr orðabók Árna Böðvarssonar, bls. 530-531, 620-621, 644-645 og 758-759.
- Ónr. Landnámabók, úr útgáfu Jakobs Benediktssonar í Ísl. fornritun I., bls. 282-283.
- Ónr. Reykdælasaga, bls. 186-187, 204-205, 210-211, 226-229, 238-239.
- Ónr. Gnúpfellingar og Gnúpa-Bárðarætt.
- Ónr. Ljósvetningasaga, bls. 3-9.
- Ónr. Laxdælasaga, bls. 86-87, 92-101 og 228-229.
- Ónr. Víga-Glúms saga, bls. 14-15 og 50-51.
- Ónr. Reykdæla saga ok Vígaskútu, bls. 204-205 og 210-211.
- Ónr. Grettis saga, bls. 254-255.
- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar XII. b., Þingeyjarsýsla – Mývatn, bls. 230-231 og 236-243.
- Ónr. Safn til sögu Íslands og íslenskra bókmennta að fornu og nýju, 1907-1915. Hið íslenska bókmenntafélag, bls. 385-411.
- Ónr. Ferðabók árin 1814 og 1815 með vetursetu í Reykjavík eftir Ebenezer Henderson, bls. 102-103.

- Ónr. Biskupasögur. Hið íslenska bókmenntafélag. I. b., bls. 712-713 og 738-739.
- Ónr. Árbók Þingeyinga 1965, Sýslumörk Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, bls. 66-71 og 81-84.
- Ónr. Árbók Þingeyinga 1966, bls. 5-35.
- Ónr. Árbók Þingeyinga. *Laufáskirkja 100 ára* eftir séra Bolla Gústavsson, bls. 37.
- Ónr. Árbók Þingeyinga. *Mótun landslags í Þingeyjarsýslu* eftir Þorgeir Jakobsson, bls. 140-143.
- Ónr. Íslandslýsing, Oddur Einarsson, bls. 49-53.
- Ónr. Ýmsar verða ævirnar eftir Bolla Gústavsson í Laufási, bls. 200-215.
- Ónr. Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 síðari hluti. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar, bls. 600-605, 594-595.
- Ónr. Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 356.
- Ónr. Ritverk Jónasar Hallgrímssonar, II. b., bls. 348-351.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni hrl. vegna tiltekinna jarða í málinu:

- Ónr. Réttarstaða Íslands eftir Einar Arnórsson, 1913, bls. 264-271.
- Ónr. Réttarstaða Íslands eftir Einar Arnórsson, 1913, bls. 148-155.
- Ónr. Afréttareign í sögu og samtíð eftir Gunnar F. Guðmundsson úr ársskýrslu Fasteignamats ríkisins 2001, bls. 33, 42 og 46-47.
- Ónr. Landið og Landnáma I.b., 1982. Haraldur Matthíasson, bls. 52-53, 326-331, 334-335 og 338-339.
- Ónr. Jónsbók. 2004. Már Jónsson tók saman, bls. 188-193.
- Ónr. Ritsafn Þingeyinga, 1954, II.b., Suður Þingeyjarsýsla. Jón Sigurðsson frá Ystafelli, bls. 220-223, 236-245, 254-257.
- Ónr. Réttarsögu þættir, 2003. Sigurður Línadal, bls. 114-117.
- Ónr. Réttmætar væntingar og stjórnskipuleg vernd eignarréttinda. Júní 2007. Kandidatsritgerð til embættisprófs í lögfræði eftir Berg Ebba Benediktsson.
- Ónr. Minjastaðir á Krókdal sem skráðir voru 2004, ódags. en mótt. 14.1.2008.
- Ónr. Reglugerð fyrir Skútustaðahrepp um hrossagöngur á Austurfjöllum, ódags. en mótt. 29.1.2008. Höfundar ekki getið.

Lagt fram til hliðsjónar af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Grænavatns:

- Ónr. Yfirlit yfir hæstaréttardóma um hefð, dags. 15.5.2007.

Lagt fram til hliðsjónar af Ragnari Aðalsteinssyni hrl.:

- Ónr. Case of J.A. Pye (Oxford) Ltd. v. The United Kingdom, dags. 15.11.2005.
- Ónr. N.A. and others v. Turkey, dags. 11.10.2005.

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmennt:

- Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. um gagnaöflun óbyggðanefndar, dags. 5.6.2007.
- Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. varðandi vörslu jarðabréfa, dags. 3.9.2007 ásamt fyrirspurnar Ólafs Björnssonar hrl. um hvort íslensk jarðarskjöl gætu verið varðveitt í erlendum skjaldasöfnum, dags. 22.8.2007.

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (Uppsveitir Árnessýslu) og 1-5/2001 (Sveitarfélagið Hornarfjörður).